حافظ

Secolul 20

PREZENTAREA ARTISTICĂ
GETA BRĂTESCU

https://biblioteca-digitala.ro

Secolul 20
Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:
ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU DAN HĂULICĂ REDACTOR-ȘEF, ȘTEFAN AUG. DOINAȘ REDACTOR-ȘEF ADJUNCT, GEORGETA HORODINCĂ, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA, ALEXANDRU BACIU SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE.

8
[128]
1971

SUMAR

MIHNEA GHEORGHIU: Contribuții românești, • 4

PERSIA

DAN HĂULICĂ: Vocația unei sinteze • 7

PERSIA ÎNTRE ISTORIE ȘI FABULĂ

SAINT-JOHN PERSE: *Anabasis*, fragment, în românește de Ion Pillat • 15
DIMITRIE CANTEMIR: Din *Monarchiarum Physica Examinatio* — 1714 și *Sistema religiei mahomedane* — 1721 • 19
MONTESQUIEU: Din «*Scrisorile Persane*» în românește de Ștefan Popescu • 23
VOLTAIRE: Din *Essai sur les mœurs* • 25
HERDER: Din *Idei cu privire la Filosofia istoriei omenirii* • 27
GOETHE: *Divanul oriental-occidental* sau *Culegere de poezii germane în permanentă referire la Orient*, în românește de Mihai Isbășescu; *Elemente primare ale poeziei orientale*, fragmente, în românește de Horia Stanca • 29

https://biblioteca-digitala.ro

POEME PERSANE

OMAR KHAYYAM: *Catrene*, în românește de George Dan; *Rubaiate;* • 39
IBN YAMIN: *Stihuri;* HAFIZ: *Divan gazel*, tălmăciri din persană de Otto Starck • 45

ITINERARIUL UNEI ASIMILĂRI

JEAN LIVESCU: Civilizația și cultura Iranului contemporan. Cîteva repere • 49
HENRI BROMS: Hafiz, Khayyàm și Occidentul • 55
MIHAI ISBĂȘESCU: Exotismul persan în literatura germană • 57

•

TH. DÄUBLER: *Rapsodia iraniană*, poem, în românește de Horia Stanca • 67
ESENIN: *Motiv persan*, poem, în românește de Madeleine Fortunescu • 69

INTERFERENȚE ROMÂNEȘTI

MARTHA BIBESCU: *A l'ombre d'Omar Khayyàm*, poem; *Florile Persiei milenare*, note de călătorie • 70
ANDREI BREZIANU: Ispahan sau debutul Marthei Bibescu • 76
GEORGE DAN: Efigie lui Cyrus • 79

PERSIA ÎN IMAGINI

LE GRAND CYRUS, un travesti
Un călător hanseatic în Persia veacului XVII: ADAM OLEARIUS; cu un album de 16 miniaturi în reproducere colorată
THOMAS BROWNE: Din *Grădina lui Cyrus*,

LITERATURA UNEI CAPITALE: BELGRAD

POEME

PETRE STOICA: Un dialog fratern • 84
PETAR GUDELJ: În sare în os; MOMA DIMIĆ: Mama țiganilor; BORISLAV RADOVIĆ: Pădurea; LIUBOMIR SIMOVIĆ: Cîmpiile carstice; VITO MARKOVÍĆ: Pretutindeni arde flacăra vieții; BRANISLAV PETROVIĆ: Cum rezolvă Ana cuvinte încrucișate; BOŽIDAR ŠUJICA: O, amiază; BOŹIDAR MILIDRAGOVIC: Noi nu sîntem dintre aceia; MATIJA BĚCKOVIĆ: Dacă ai pleca din orașul acesta; IVAN RASTEGORAC: Sîntem încercuiți; PETAR CVETKOVIĆ: Oglinda; MIODRAG STANISAVLEVIĆ: Turnul; MILAN MILIŠIĆ: M-au iubit două surori, amîndouă; MILAN KOMNENIĆ: Melohes, după ani și ani; ALEXANDAR SEKULIĆ: Un strop de cinste; DRAGAN KOLUNDŽIJA: Peste iubiri și dealuri; ALEK

https://biblioteca-digitala.ro

VUKADINOVIĆ: Casa copilăriei; SLOBODAN RAKITĆ: Departe dincolo de noi; MILIUTIN PETRJUIĆ: Cade cortina; GOJKO GIOGO: Piscul; ADAM PUSLOJIĆ: Cîntec de dragoste, Acesta nu mai sînt eu; PREDRAG ČUDIĆ: Lui Cain; RAJKO PETROV NOGO: Hefaistos cel șchiop; IBRAHIM HADŽIĆ: Sonet; RADOMIR ANDRIĆ: Bate toba; DRAGOMIR BRAJKOVIĆ: Insule ale Cerului; ZVONIMIR KOSTIĆ: Balaurul înghițind pe Sfîntul Gheorghe; grupaj realizat și tradus de SLAVCO ALMĂJAN, ANGHEL DUMBRĂVEANU, DUȘAN PETROVICI și ADAM PUSLOJIĆ • 87

SRBA IGNJATOVIĆ: De la Petar Gudelj la Dragomir Brajkovič • 107

PROZĂ

DANILO KIŠ: Fuga; MIRKO KOVAČ: Rubedeniile; VLADIMIR STOJŠIN: Vizita de curtoazie a unui nihilist; BRANIMIR SČEPANOVIĆ: Vampirul; MITKO MANDZUNKOV: Rechinii; ŽIKA LAZIĆ: Spovedania; SRETEN ASANOVIĆ: Nunta. Grupaj realizat și tradus de GEORGE BULIĆ, DUȘAN PETROVICI și H. STOIANOVICI • 110

SRBA IGNJATOVIĆ: Momentul actual în proza belgrădeană • 139

TINERI POEȚI ENGLEZI

ADRIAN HENRI: *Poezia între tradiție și mutație*, în românește de Andrei Brezianu; *La miezul nopții; Nu te necăji, totul va fi în ordine;* TOM RAWORTH: *Purtat albastru, Spațiu interior*, în românește de Andrei Brezianu; ROGER McGOUGH: *Poem de vis; Peștele;* BRIAN PATTEN: *De vorbă cu-o pădure; Fiara; Peisaj marin,* în românește de Petre SOLOMON • 146

CRONICA TRADUCERILOR

VIRGIL NEMOIANU: Dylan Thomas în românește • 154

MIHAIL BULGAKOV

Demoniada, sau *Povestea unui funcționar dus la pierzanie de doi gemeni*, în românește de Tatiana Nicolescu • 157

VLADIMIR LAKSIN: Mihail Bulgakov, o mare prezență a umorului modern • 184

MAX ERNST
ÎNTRE MUZEU ȘI ANTI-ARTĂ

Un interviu de GEORGES CHARBONNIER, *în românește de Silvia Kerim*
Un comentariu de DAN ĂHULICĂ • 185

https://biblioteca-digitala.ro

E foarte bine și e un gest cultural salutar, că procedăm astăzi la o selecție exigentă a traducerilor din literatura străină.

Eu n-aș putea consimți să se preschimbe într-un principiu permanent și exhaustiv de politică culturală națională, vechea zicere a lui Kogălniceanu că « traducerile nu pot constitui o literatură ». Mai întîi, fiindcă vorba marelui cărturar patriot voia să fie un îndemn la creația literară românească într-un moment de secetă și de debut, și apoi el dorea să pună o stavilă la tălmăcirea fără de criterii a lucrărilor străine lipsite de valoare culturală, a piesulițelor și « romanelor » în fața cărora vor cădea în extaz eroinele comediilor lui Alecsandri și Caragiale.

CONTRIBUȚII ROMÂNEȘTI

Iar în al doilea rînd, pentrucă astăzi volumul și însemnătatea operelor aparținînd altor culturi naționale nu pot fi trecute cu vederea de nici un autentic om de cultură contemporan, înzestrat cu inteligență și spirit de discernămînt.

De fapt înaintașul pașoptist avertiza tineretul intelectual din Principate față de primejdia provincialismului cultural și a complexului de inferioritate dinaintea a tot ce e străin. Și avea perfectă dreptate.

În aceeași ordine de idei, nu mai încape îndoială că istoricul și criticul de artă din zilele noastre, — dotat cu spiritul critic cu care ne-a deprins socialismul științific, — va ajunge întotdeauna la concluzia utilității și necesității schimbului de valori culturale între națiuni, ca factor de progres și de pace în lume, cu conștiința că România, care primește, are și atît de mult de oferit din tezaurul său cultural, clasic și contemporan, ca participantă cu drepturi egale la tezaurul culturii universale și că nu numai odată, în ultimul deceniu, contribuția noastră creatoare în muzică, arte plastice, artele spectacolului, sau literatură, a colorat cu succes climatul artistic și cultural european.

Cunosc, peste hotare, un mare număr de distinși comentatori ai fenomenului artistic și cultural contemporan, care consideră, de pildă, că principiile noastre despre națiunea socialistă și cultura ei, deci despre cultura noastră națională, au reușit să unească domenii atît de diferite ca estetica, etica, antropologia, folclorul, într-o teorie marxist-leninistă a culturii, o teorie creatoare, de o stringentă actualitate, și că modalitatea artei și culturii române contemporane de a aborda conceptul omului multilateral pune bazele unei antropologii marxiste deschisă filozofiei, sociologiei,

https://biblioteca-digitala.ro

eticii şi psihologiei omului concret, eliberat de abstracţiile confuze şi alienante ale teoriilor criziste, aşa-zis « revoluţionare », la modă în alte ţări.

Certitudinele ideologice şi marile-i valori incontestabile, cu care cultura românească se înfăţişează astăzi în relaţiile ei cu cultura altor popoare, se bizuie pe fermitatea principialităţii comuniste ce stă la baza relaţiilor noastre politice cu alte ţări şi a contribuţiei, unanim recunoscute, a României la rezolvarea unor probleme cruciale ale istoriei contemporane.

În această situaţie calitativ nouă, trebuie spulberată falsa tradiţie a ierarhiilor dintre culturi, *pentru simplul motiv că lumea de azi se conduce după alte principii decît cea de ieri. Acesta e un adevăr recunoscut, iar filozofia culturii contemporane se străduieşte să înţeleagă esenţa acestor răsturnări (pe care le numeşte efecte ale unor « culturi de criză » sau ale « crizelor culturii »), pentru a stabili dacă este vorba de o mutaţie firească, sau de o prăbuşire definitivă a vechilor criterii.*

În revalorificarea culturilor naţionale robuste ale veacului nostru, a culturii socialiste pe care România o forjează în ritmurile şi temperaturile înalte ale dezvoltării ei politico-sociale, este *absolut necesar astăzi să se ţină seamă de principiul fundamental al noilor relaţii publice dintre naţiuni şi anume acela pe care şeful statului român l-a enunţat cu deplină claritate şi care salută contribuţia tuturor popoarelor la progresul şi pacea acestei pururi zbuciumate omeniri. În numele poporului român, tovarăşul Niculae Ceauşescu a repetat, odată mai mult, că noi* « Considerăm că toate statele — fie ele mari sau mici — trebuie să ia parte activă la soluţionarea problemelor ; considerăm că nici o problemă, indiferent de ce natură ar fi ea, nu poate fi soluţionată numai de unele state sau de anumite grupe de state, că problemele care privesc soarta tuturor statelor trebuie rezolvate cu participarea tuturor popoarelor. România, poporul român, îşi va spune cu hotărîre cuvîntul în această privinţă şi va lupta neabătut pentru deplina egalitate în drepturi, pentru pace şi colaborare între popoare ».

Această teză de importanţă capitală pentru dezvoltarea bunelor relaţii politice dintre naţiunile contemporane, este o teză marxist-leninistă de cea mai acută actualitate şi se aplică pe deplin şi în sfera relaţiilor culturale, *ca o contribuţie realistă, extrem de valoroasă, la stabilirea noilor direcţii de dezvoltare ale umanismului contemporan.*

MIHNEA GHEORGHIU

https://biblioteca-digitala.ro

Dar nu un exotic al *infra-istoriei* ne interesează, precum acela care va fi al artei naive, şi chiar al Vameşului Rousseau; ci un exotism care *asumă* istoria. Gauguin este, în mod neaşteptat, în această condiţie. Libertatea pe care o găseşte el în Insule, care pare scoasă din orice determinări, libertatea aceasta se exprimă prin vorbele pe care el le-a pus drept frontispiciu scrierii sale: *Noa-Noa*. Dar *Noa* înseamnă, în polineziană, ceea ce se opune lui *tabu*, ceea ce este licit să efectuezi fără a pune sub semnul întrebării ordinea lumii; ceea ce poţi săvîrşi fără să aduci atingere ordinii universale, — a naturii şi totodată a societăţii. Deci *Noa* care, părea să invite la libertatea absolută a unui Paradis iresponsabil, e, de fapt, în lumina etnografiei, fericirea unei inserţii într-o ordine riguroasă. Roger Caillois s-a ocupat grăitor de aceste sensuri, nenumărate alte referinţe ne duc la aceleaşi concluzii. In Noile Hebride, de pildă, cînd tinerii învaţă deprinderile străvechi ale tribului, cînd învaţă să danseze după rînduielile rituale, bătrînii stau pe lături cu arcul în mînă, şi-i corectează cu săgeata, de greşesc.

Opţiunea exotică, la rîndul ei, devine importantă, prin Gauguin, tocmai pentru că, la el, exotism nu însemna o libertate a dezordinii: ci, dimpotrivă, căutarea unei rigori *artistice*, de care societatea noastră modernă, prea impur relaxată, nu mai era în stare. Rigoarea pe care Gauguin o recuperează artei moderne, rigoarea *muralului*, ţine de o insolită frumuseţe, decorativă şi simbolică totdeodată, care să facă posibilă, ca în Evul Mediu, integritatea zidului, puterea sintetică a picturii peste secole întregi de progresivă fărîmiţare analitică.

Coerenţa lui Gauguin, rigoarea la care aspiră arta europeană, în acel moment salutar de la sfîrşitul veacului al XIX-lea, ne apar mai pregnant, în lumina unor fireşti comparaţii. Există, bunăoră, o imagine mai veche a insulei Tahiti, o pictură din secolul al XVIII-lea, de William Hodges, păstrată la Muzeul Marinei din Greenwich: peste un peisaj cu munţi incredibil luminoşi, aproape boreali, peste palmieri cu tulpina gracilă, pluteşte totuşi un aer fals, de clasicism depeizat. Mari nimfe planturoase, în poze rubensiene, se ivesc în primul plan al tabloului, lîngă un simulacru de sculptură primitivă. Alături de sensibilitatea pentru ceea ce secolul al XVIII-lea numea « la grande nature », — pentru sălbăticia grandioasă —, se insinua, aşadar, fadă, inerţia ficţiunii clasiciste. La fel cum, la poetul Parny, care avea o cunoaştere directă a tărîmurilor exotice — copilărise în Réunion — « Cîntecele Madagascare » nu izbutesc totuşi să depăşească o impresie de blajină fluiditate elegiacă, fără accent sezisant şi fără culoare. Exotismul nu dobîndise încă bătaia lungă a marilor ore ale istoriei; chiar dacă existau promisiuni de o fragedă, fermecătoare acuitate. La Mauritshuis, de pildă, în muzeul vestit de la Haga, descoperi un tablou de la mijlocul secolului al XVII-lea, care e o surpriză extraordinară. Frans Post, autorul, înfăţişează acolo *Insula Tamaraca*, un peisaj ieşit din experienţa sa de însoţitor al prinţului Mauriciu de Nassau în Brazilia, — unde olandezii, înspre Bahia, instituiseră o colonie importantă. E o prospeţime acută în notaţia luminii, a peisajului, în figurile şocolatii cu şorţuri albe, pe o plajă virginal pustie; un aer de candoare sărbătorească, fără precedent în pictura peisagistică a Europei. Gîndul te duce cu aproape trei veacuri mai tîrziu, îţi vine în minte, pentru o clipă, Douanier Rousseau. Şi, totuşi, o astfel de intuiţie rămînea *sans lendemain*, cum ar spune francezul.

https://biblioteca-digitala.ro

PERSIA

https://biblioteca-digitala.ro

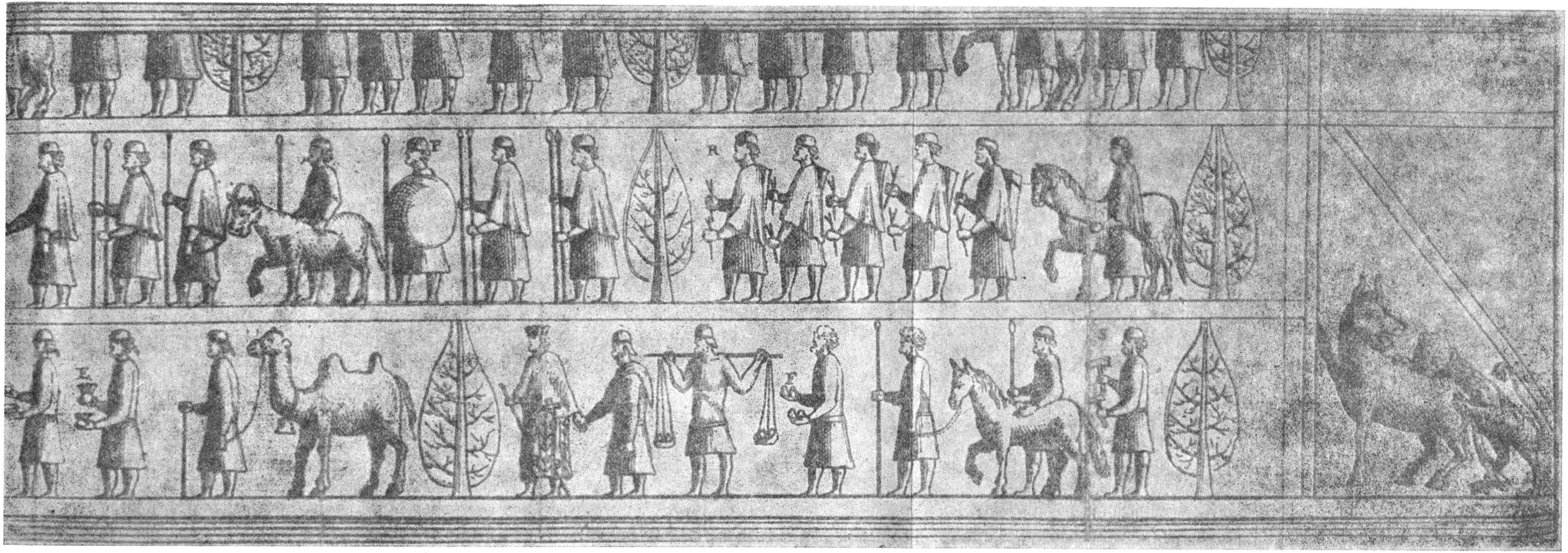

PERSIA

VOCAŢIA UNEI SINTEZE

https://biblioteca-digitala.ro

◀ Fragment din reproducerea basoreliefului de la Persepolis în « Voyages de Mr. le Chevalier Chardin en Perse », Paris, 1723

https://biblioteca-digitala.ro

DAN HĂULICĂ

VOCAŢIA UNEI SINTEZE

Specialişti ai scandalului, dar şi moştenitori ai demiurgiei romantice, suprarealiştii şi-au imaginat că pot redesena harta lumii: într-o revistă belgiană din 1929, ei au imaginat o variantă a mapamondului, pe cît de temerar pe atît de curios intitulată: *Lumea în timpul suprarealiştilor*. O hartă în care continentele capătă contururi sensibil modificate, unele reduse pînă la a deveni de nerecunoscut, o hartă în care pămînturile civilizaţiei constituit europene dispar aproape cu desăvîrşire; în care rădăcina nemijlocită a istoriei noastre — Grecia —, nu mai există. Nimic din ţara unde a triumfat cel mai spectacular activism capitalist, nimic din Statele Unite, — America e alcătuită doar din Labrador, din Mexic şi din Peru, — pămînturi de Eldorado fabulos sau pustiuri scînteietoare. În schimb, Orientul, pe latura dinspre Asia, de la Rusia la China, s-a extins nemăsurat. Cele mai extravagant dilatate pe această hartă, sînt insulele arhipelagurilor Polineziene, — şi Insula Paştelui s-a pîrguit paradoxal la soarele imaginaţiei suprarealiste, crescînd bolovănoasă, cît Australia. Cea mai favorizată, deci, e tocmai zona care a atras întîia mare evaziune semnificativă a artei europene, — vreau să spun aventura lui Gauguin.

« Nevoia de Orient », care bîntuise sufletul romanticilor, iat-o rostindu-se sub un semn nou. Orientul care « ne dăruieşte o *latitudine* », cum scria un eseist pertinent; — latitudine, într-un dublu înţeles: în sensul unei eliberări în mit şi analogie, nu doar în simplul sens de expansiune geografică. E o nevoie de necunoscut pe care o satisface, desigur, această nostalgie a Orientului; necunoscut, dar după care *cunoscut?* După acela al experienţei circumscris *europene*, crescută pe trunchiul bine definit al clasicismului. Un « dincolo de Europa » se schiţează, chiar fără declaraţii explicit exotice, la artiştii care, precum Gaudì, fug de puritatea clasic constituită a artei. La Gauguin, acest « dincolo de Europa » nu însemna, simplu, un « *dincolo de academism* », de forma bastardă a tradiţiilor europene; ci implica un salt mai radical, *dincolo de Hellada*, — de « caii Parthenonului » — cum spunea el, o dorinţă de a ajunge « pînă la *dada*, pînă la căluţul de lemn al copilăriei ».

https://biblioteca-digitala.ro

PERSIA

VOCAŢIA UNEI SINTEZE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru că, în ciuda deschiderii pe care o manifesta Barocul, epoca avea nevoie de exotism mai mult ca de un divertisment exuberant, sau de o curiozitate pitoresc epigramatică: așa cum se înfățișează, de pildă, elefantul sculptat de Bernini, la Santa Maria sopra Minerva: o mare jucărie de marmură susținînd un obelisc egiptiac. Fatalități ale istoriei, desigur, — exotismul nu se putea încă împărtăși din tensiunea problemelor fundamentale ale artei. Nu sosise momentul crizei profunde a valorilor europene din pragul lui 1900, care să facă necesară o experiență radicală precum aceea a lui Gauguin: și, cînd îl numim pe el, deschidem o serie ilustră, care va cunoaște magnifice explorări în spațiul artistic extra-european: prin Matisse și Picasso, prin Brâncuși, Klee și Kandinsky.

Fatalități ale incomunicabilului rămîn, de bună seamă, chiar dacă nu gîndim splenglerian diversele culturi, ca niște unități monadice, etanș distincte. Și orice distanțare istorică implică un anume insurmontabil hiatus, un anume fatal exotism. Nu vorbesc despre exemple hazlii ca acela pe care-l relatează Wace, al unui duce de Normandia, Robert, care în secolul al XII-lea, ducîndu-se la Roma în pelerinaj, la statua lui Marc Aureliu, — considerată pe atunci a lui Constantin —, se oprește stupefiat și cere unui om din suită să-i aducă din garderoba sa o mantie, ca s-o arunce iute pe umerii statuii: Împăratul nu se înfățișa destul de cuviincios, nu putea sta în public îmbrăcat cu o haină prea scurtă!

Dar, iată în cheie infinit mai gravă, situația înfățișată de Borges în povestirea melancolică numită « Căutările lui Averroes ». Frămîntat de traducerea lui Aristot, savantul arab nu poate da de rostul a două cuvinte de care se împiedică, la tot pasul, în *Poetica* Stagiritului: *tragedie* și *comedie*. Se duce la o adunare cu prieteni, — unul venit de foarte departe, care, înțelegem, a atins granițele Chinei, povestește despre cele văzute, despre oameni care reprezentau prin gest și vorbă acțiunile altora; era un spectacol de teatru, dar nimeni din prietenii lui Averroes nu înțelege despre ce e vorba; și lucrurile relatate de Abulcasim li se par fapte de nebuni. Nu exista în ambianța lor arabă nici un reper care să-l ajute a realiza mental poezia dramatică, — și explicația căutată trece pe lîngă Averroes, fără s-o fi observat. Ajuns acasă, învățatul scrie senin, iluzionîndu-se că a dezlegat enigma: « Aristù numește tragedie panegiricele și comedie satirele și anatemele. Minunate tragedii și comedii abundă în paginile Coranului. . . » Spiritul visător și subtil al Arabului nu putea, așadar, escalada barierele sistemului de referințe căruia îi aparținea: nu putea intui, dinlăuntrul unei culturi, rotund și organic articulată, convenția care fusese sufletul și emblema altei culturi, aceea a Atenei. Și invers, persanul Rika al lui Montesquieu, relatînd un spectacol de teatru, la care asistă, ia drept convenție și ceea ce nu e, socotind că toată lumea din sală, și spectatorii, sînt tot actori. « Marea mișcare e pe o estradă, care se numește teatru. Pe două laturi, — scrie el —, se văd, în mici cămări, ce se numesc loje, bărbați și femei care joacă împreună scene mute ».

Dar cu Montesquieu, iată-ne în fața unei semnificative coincidențe. Căci în 1971, cînd sărbătorim 2500 de ani de la fundarea Imperiului Persan, am putea sărbători și 250 de ani de la apariția « Scrisorilor persane ». S-au făcut mari progrese, de la exotismul de decorație, pe care-l manipula dezinvolt secolul al XVIII-lea, de la acel Orient care lui Voltaire îi servea drept rezervor de travestiuri polemice, iar altora drept «cămară cu fabule », pentru uz Rococo, feeric. Cu marile progrese ale informa-

https://biblioteca-digitala.ro

ției și ale orientalisticii, mai ales de după 1800, durata asiatică, — imensa durată asiatică, se instalează tot mai definitiv în existența noastră spirituală: ca un miraj, o cursă și o perpetuă emulație. Nimeni nu poate astăzi ignora puterea acestui îndemn la confruntare, pe care ni-l lansează parcă istoria, mai veche și mai nouă, a Asiei. « Pot să prezic cu siguranță, spunea eruditul Raymond Schwab, că, înainte de sfîrșitul acestui secol, nu vom mai putea analiza mari procese istorice, în literatura greacă, franceză sau americană, fără a extrage elemente de comparație din seriile orientale ». «Dacă reflectăm puțin,—adăuga el, *corpus*-ul strict european al literaturiilor pe care-l învățăm în școlile noastre, are aerul unui estropiat congenital sau al unui mutilat voluntar». Azi se impune, tot mai net, această evidență, că Asia este tomul 1 al civilizației în care, printr-o fatalitate cronologică, Europa, oricît de prodigioasă, se inserează abia ca tomul 2. Față de aceste milenii de cultură, față de aceste temelii care se vestesc tot mai adînci, căscîndu-se sub noi ca niște enigmatice trape, Europa poate părea o crustă fragilă. Obligatorie, inserția ei în acest milenar orizont, nu instituie, însă, numaidecît o fundamentală opoziție, ci mai degrabă o tensiune de experiențe pînă la urmă complementare, în care punctele cardinale — Orient-Occident — sînt semnul unei tentații și al unei eterne, inerente pendulări; pe versante deosebite ale sufletului uman. Continente ale unei vaste geografii, mai degrabă interioare, astfel se detașează Asia și Europa în versurile *Anabazei* lui Saint-John Perse, în care întoarcerea nu-i doar un parcurs fizic, din lăuntrul podișurilor asiatice spre Mediterană, ci o întoarcere *înlăuntru*, pe drumuri de suflet, nu numai de spațiu; « adulmecînd semnele și semințele, spovedind vînturile », cum spune larg și viu poetul; « căutînd, *descoperind* prilejuri de a porni aiurea ». E o priză de conștiință, deci, asupra a ceea ce ascundem în noi înșine, o expediție cu țintă inepuizabilă; neliniștită, exaltantă și solemnă, cum poate fi doar Orientul.

Dar, — ciudată descoperire ! — iată că persanii înșiși vădesc o neașteptată nostalgie spre un ipotetic Orient. Cum ne arată texte persane, *Eran Vej* este numele Iranului ideal, pierdut, ca o grădină căreia i s-a uitat drumul; iar simplul regat al Iranului, cel locuit efectiv de persani (= « regatul oamenilor de onoare »), se cheamă *Eran Chahr* și e distinct de acel paradis inaccesibil, pe care visările oamenilor din Persia îl situează mult mai la est și-l numesc cu o vorbă, *Djabalqua*, provenind din *Zipan-Kuo*, sau *Zipango*, Regatul Soarelui Răsare. Se pot aduce în sprijinul unei verosimile localizări, experiențele negustorilor persani pe Drumul Mătăsii, — acesta e doar numele marii insule orientale a Japoniei. Insula unor asemenea visări nu aparține însă geografiei curente, ea stă ca un spațiu himeric, unde domnește un Messia iranian, în sensul concepției mahomedan șiite. Expresia — spunea A. Mazahéri — avea deja un sens utopic pentru poeții secolului al XI-lea: un fabulos regat situat în cer, unde n-ar putea accede decît înțelepți. Dar printr-o grație a fanteziei, care îmblînzește cordial himera, Edenul e o grădină cu meri: urmare a obiceiurilor transhumante de păstori, care porneau vara pe munte, strămutîndu-se din zona palmierilor în aceea a merilor, urcînd spre ea ca spre o sublimă ficțiune, pe scări de stînci uriașești și abrupte.

De către geografi, platoul Iranului e numit adesea un *pod* — un pod între Est și Vest. Și aliații, în clipa conferinței de la Teheran, îl numeau un *Pod al Victoriei*.

https://biblioteca-digitala.ro

E o victorie peste ruine — şi cîte ruine au lăsat aici năvălirile, oraşele, de pildă, care, distruse de Gingis-Han, par nişte siniştri munţi de chirpici, masse grandios trogloditice, ca o perpetuă acuzare, înscrisă limpede în rozuri solar reci, în tonuri radioase şi saline; clădiri de mari oraşe, foarte animate, care au fost exterminate pînă la ultimul locuitor — Char-I-Zoag, Char-I-Golghola —, ruine care nu mai ştiu, — tîrîndu-se într-o singurătate absolută — dacă vreodată au fost zidire vie, de om, sau vis, halucinaţie a stîncii. Dar peste piatra enigmatică, tăiată în faleze implacabil înalte, iată căţărîndu-se, uneori, ca o iederă tenace, miracolul continuităţii şi gratitudinii milenare ! La hipogeul regelui med Cyaxare, cel care a doborît puterea cruntei Ninive, urcă, o dată pe an, la ziua Paştelui, o orchestră de kurzi, care acolo, pe terasa îngustă a falezei, în faţa apartamentului funerar pe care-l închipuie muntele, îi cîntă regelui, ca unui arhanghel : şi asta, perpetuînd, în cheie musulmană, un vechi ritual, la peste 2550 de ani de cînd a pierit Cyaxare !

Persia este arhaică la fel cu Asia toată, în sensul că e un început care ne însoţeşte perpetuu. Senzaţia de înstrăinare pe care ne-o provoacă Asia — s-a spus cu dreptate — vine şi din acest special « arhaism », care-i altceva decît simplă obstinaţie conservatoare; el însemnînd — de-a lungul evoluţiei —, prezenţa unei inuzabile durate, ca un fond, greu de prea multe milenii ca să se lase şters, ca un grund care răzbate din adîncuri, sub transformările materiei istorice. Unele trăsături de originalitate pe care le revendică iranienii sînt simple caractere ale artelor arhaice de pretutindeni, — frontalitatea de pildă, refuzul nudului, tipice pentru arta achemenidă şi, mai departe, pentru arta parthă şi sassanidă, le regăseam, într-un fel, şi în Egipt, şi chiar în Grecia arhaică, dominată de ethosul aristocraţiei. Căci nudul, spre exemplu, cînd nu cade în lascivitate, este democratic — să ne amintim formula lui Arnold Hauser — şi aceste atitudini atestă un anume stadiu istoric, o anume opţiune socială. Dar pentru că am vorbit despre opţiuni legînd civilizaţia asiată a Persiei de aceea din Valea Nilului, — unde, mai bine decît acolo, încerci aceeaşi senzaţie de *durată*, care umileşte imaginaţia europeană? Hecateu din Milet, aflîndu-se în Egipt, se lăuda cu genealogia sa : al şaisprezecelea strămoş al său fusese un zeu — pretindea Grecul. Clericii egipteni l-au dus într-o sală unde erau 345 de statui de mari preoţi, care se succedaseră din tată în fiu : reprezentau fiecare cîte o generaţie. De abia dincolo de ele, numai dincolo de atîtea şiruri de oameni, s-ar fi putut aşeza timpul ipotetic al zeilor !

Persia, pe care o sărbătorim acum pentru 2500 de ani de existenţă politic constituită, numără cel puţin de trei ori cîte 2500 de ani ! Pentru că aşezările cele mai vechi pe care le-au dat acolo la iveală arheologii sînt de la jumătatea mileniului al VII-lea înainte de era noastră; pentru că astăzi ar fi greşit să desparţi tranşant, cum se făcea altădată, între vatra străveche de civilizaţie a Sumerului şi între ceea ce se numea Proto-Elamul —, pe malul stîng al rîului Tigru; pentru că Babylonul se vădeşte infinit mai legat de Luristan, de rădăcinile istorice ale Iranului, decît ne închipuiam. Aşa încît, atunci cînd pe platou îşi face apariţia populaţia ariană ce constituie propriu zis — filologic vorbind — Iranienii, ei ni se înfăţişează ca un aport inseparabil de aceste straturi afunde din civilizaţia Asiei. Ei vin dinspre tărîmuri scitice, dar — cum spune un comentator persan — ei nu vin ca duşmani ai civilizaţiei, oricît de severă, de frustă, le-ar fi cuviinţa şi etica; nu vin cu sălbăticie hunică. Iranianul era « o sămînţă de Ana-

https://biblioteca-digitala.ro

charsis », — spune A. Mazahéri, gîndindu-se la filozoful scit cu acest nume, care se aclimatizase în Atena secolului al VI-lea, devenind prietenul lui Solon. El se înfățișa purtînd un sens al ordinii și al echității, care impune Persia într-un fel rigid, dar categoric; sensul de echitate care făcea posibil ca un judecător de canton, Deioces, să devină rege al mezilor în secolul al VII-lea, sensul de echitate care își aflase suave și neașteptate embleme : căci semnele egalității orizontale, ale apei — apa care-i obiectul unei primordiale și adînci năzuințe, pe podișul acesta uscat—au devenit aici simboluri ale echității, sugerînd prin analogie balanța, sugerînd cumpătul. Lebăda, nufărul albastru, prezențele acestea acvatice, devin emblematic semnificative, însoțesc zeul justiției, pe basso-reliefuri și în curțile tribunalelor. Cît despre ordinea care nu se teme aici de uniformitate, care figurează « soldații în rînduri, precum verzele, chiparoșii aliniați ca soldații, iar coloanele plantate ca plopii », — ordinea aceasta nu lipsită de o anume albă tristețe, sever resignată în palatele achemenide, — cu uriașele lor săli hypostile —, ordinea aceasta se vădește așa de adînc întipărită în sufletul pers, încît cuvîntul care o designa i se părea lui Herodot că-i însuși numele poporului iranian. Și numele propune, parcă, un joc de cuvinte revelator : se spunea în persană, pentru ordine, *Arta*. Și arta lor, a Persiei, la nivel achemenid, — acela contemporan cu Herodot — e de o simetrie, de o claritate fără tumult. Misiunea lor istorică, de a realiza o unificare a lumii orientale, înfăptuită mai mult eclectic, decît prin universalitatea rațiunii, — cum o va gîndi Grecia —, va evita, în orice caz, abuzurile sanguinare în care se complăcuse Assyria : unde regele și regina benchetuiau sub o boltă de viță în care rînjea țeasta tăiată a vrăjmașului. În imaginile Persiei nu e nici o urmă din carnagiile care ne înspăimîntau în arta asiriană, dimpotrivă o solemnitate fără vehemență a eliminat orice izbucniri înjositoare.

Dar originalitatea cea mai acuzată a Persiei, și cea mai profundă, este aceea a epocii parthe și sassanide. Mari revelații ale arheologiei contemporane ne vorbesc despre o vatră de civilizație care a iradiat atunci, organic, spontan chiar, pînă departe. Cavalerul săgetînd în mers, într-un galop asemenea unui zbor, se găsește pînă în China dinastiei Han și trece după aceea în Occident, de-a lungul cîmpiei sarmate, pînă în Germania. E abuziv să susții, cum pretind unii, că figura lui Budha s-a zămislit, ca imagine statuară, în primele secole ale erei noastre, printr-o exclusivă contribuție parthă. Mai complicat, se întîlnesc acolo, în această elaborare, elemente indiene, grecești, — un tip de Apollo purtat de Macedoneni în Gandhara —, dar și indubitabil parthe. În orice caz, uriașele bolți eliptice, cum e aceea a palatului de la Ctesiphon, portalurile deschise aruncate la mari înălțimi, care vor constitui obsesia arhitecturii persane și mai departe, în epoca sassanidă și în epoca musulmană — așa numitele *iwân* —, închipuie reluarea și afirmarea unei tradiții de civilizație *originală*, pe care cucerirea macedoneană mai degrabă a stimulat-o. « Marșul cel lung » al războinicilor parthici, prin care ei au integrat treptat Iranul într-o unitate, măturînd ocupanții, era o coborîre dinspre Nord, a unui soi de militari coloni, puși de Achemenizi la granița scită a Imperiului. Crescuți în duhul de vendettă și de luptă corp la corp, ca un duel între bravi călăreți, valorile care-i caracterizau erau acelea « feudale » ale onoarei; și, se înțelege, disprețul pentru « mergătorii pe jos », care erau tocmai Romanii. Legiunile romane se înfățișau aici cîteodată amenințătoare, — sub Traian,

https://biblioteca-digitala.ro

ajuns pînă la Babylon. Dar altădată, 70000 de legionari căzuseră prizonieri, şi împăratul Valerian cu ei, spre gloria lui Shapor I, marele rege sassanid.

Sub această dinastie, iradierea sassanidă se extinde între Scandinavia şi China. O voinţă de universalitate, evidentă în maniheism, — religie protejată de Shapor I, care încearcă o sinteză între Zoroasthru, între Isus şi între Budha —, o voinţă de *deschidere*, care la 529 le rezervă aici azil ultimilor filozofi păgîni din şcolile de la Atena, desfiinţate de Justinian; şi care face ca aici să se traducă, în pehlevi, texte medicale şi filozofice chineze. O voinţă de comunicare şi de *sinteză*, care explică influenţa Persiei sassanide asupra întregii lumi civilizate. Reprezentarea lui Christ Triumfător din arta bizantină, presupune, de pildă, sugestii de ceremonial hieratic din iconografia Regelui Regilor. În arta decorativă, de la ţesături la thoreutică, nenumărate soluţii găsite pe pămînt iranian cunosc o difuziune fără precedent, pînă în arta vikingilor. La capătul occidental al Europei, biserica de la Germigny-les-Prés, de pildă, repetă planul unui templu al focului, în Egipt, arta coptă reia motive de pictură sassanidă, mozaiştii romani din Antiochia reproduc subiecte sassanide, după ce oferiseră, ei, această tehnică Iranului. În China, caii figuraţi de artistul persan se regăsesc chiar în mormîntul fondatorului dinastiei T'ang,—pentru a nu mai vorbi despre ecourile din Turkestanul chinez sau de pe valea siberiană a Ieniseiului. O amplă difuziune, deci, artistică dar si filozofic-religioasă; Plotin, dornic să cunoască direct ideaţia persană, însoţise chiar pe împăratul Gordian într-una din campaniile militare ale romanilor. De aceea romanicul european nu va putea fi despărţit de acest aport persan. Zadarnic, sfîntul Bernard de Clairvaux avea să protesteze împotriva abuzului de elemente luxuriant orientale, care se căţăraseră pe capitelurile arhitecturii romanice, crezînd că citeşte aici o frenezie ce ameninţa credinţa. Dar, ironie a soartei, sfîntul Bernard avea să fie îngropat, tocmai el, într-o somptuoasă stofă orientală, împodobită cu astfel de motive.

Era un proces ineluctabil, această difuziune a exuberanţei ornamentale, şi a invenţiilor fericit decorative pe care le iscase Asia persană. Cum ineluctabilă este această funcţie coagulantă şi asimilatoare a Iranului, de-a lungul mileniilor; Iranul, care asimilează, în mareea duratei sale, elementele ce păreau menite să-i sfărîme continuitatea. Invadatorii macedoneni, arabi, turci oghiuzi, mongoli, provoacă dezastre şi răstoarnă structurile politice; pentru ca după aceea, printr-un *ricochet* îndărătnic, să-i întinerească puterile şi să precipite sinteze noi de cultură. La porunca unui astfel de dinast turc, adună Firdousi gloriile eroismului iranian, şi marea poezie persană se dezvoltă în secolele al XIII-lea şi al XIV-lea, după uriaşa distrugere provocată de năvălirea mongolă. Ereţii, coborîţi dinspre stepele Turkestanului devin paradoxal intransigenţi, în fidelitatea lor faţă de tradiţiile continentale ale Persiei. Timur-Lenk, flagelul nemilos al atîtor ţări asiate, îi spune lui Ibn Khaldoun că-l urmăreşte pe sultanul Bayazid, pentru că e un trădător « franc » ! Ameţitoare asimilări, — Bayazid, masacratorul cavalerimii apusene, franco-burgundă, la Nicopole, definit, el, ca « franc » ! Adică infidel compactităţii continentale, fundamental asiatice, pe care teribilul Timur-Lenk a ajuns s-o slujească !

Cum a iranizat mongolii şi, într-un fel, pentru lungi secole fecunde, şi islamul, — Persia asiatizase, mai înainte, într-o măsură, Europa: vreau să spun, arta helenistică. Gustul colosalului are sorginte asiată — să ne gîndim la

https://biblioteca-digitala.ro

altarul trufaş de la Pergam, al *Gigantomachiei*, pe care creştinii, care-l văzuseră aproape intact, îl socoteau « tronul lui Satan ». Să ne gîndim la această plăcere a cantităţii incomensurabile, de atîtea ori prezentă în înfăptuirile persane; la efectele de massă, la acest confort al imersiunii în gigantic, la acest *tempo* făcut din simetrică insistenţă, la resursele unei arte de *adiţiune*, care se verifică de nu ştiu cîte ori în poezia persană. Şi nu-i vorba de un calibru uniform, — pentru că unele lucruri sînt foarte mari, altele foarte mici : nu numai «polipi ai poeziei»—cum le spunea Hugo, cu o spalmă admirativă —, nu numai « myriologii compozite, întinderi de poezie mai degrabă decît poeme ». Şah Nameh, care are 80.000 de distihuri, sau creaţia unui legendar Rudaki, de la obîrşiile literaturii persane, despre care se spunea că ar fi scris un milion trei sute de mii de versuri ! Fluvialul poate fi vecin cu lapidarul, cu tirania distihului. Dar percepţia *dimensiunii* există aici, mereu vie, aşa cum ea nu exista în Europa, în Grecia clasică. La Parthenon remarci doar *proporţii*, nu *dimensiuni*, rămîi, deci, în regimul *calităţii*; aici, în Asia, elementul *cantitativ* al dimensiunii nu se lasă subordonat, se afirmă, face chiar presiune, fie că e vorba despre un sublim al extensiei, fie că e vorba de un sublim al contracţiei. Prin aceasta, Persia e profund asiatică. Iar artificiul — un comentator credea că *Brise Marine* a lui Mallarmé, redusă la primul şi la ultimul vers :

> La chair est triste, hélas ! et j'ai lu tous les livres,
> Mais, ô mon coeur, entends le chant des matelots !

ar putea fi un Hafiz —. artificiul, spun, coexistă curios şi inseparabil cu *oralitatea* de spirit, nu numai decît de fapt, a poeziei; cu o comunicare directă între cîntăreţ şi ascultător, care se lasă înfăşurat de poezie, recunoscîndu-i preeminenţa; aşa cum în Europa nu se mai întîmplă de mult, de cînd au murit marile epoci rapsodice.

Această complicitate între public şi autor—autorul înţeles nu în ipostaza individuală şi individualistă a Europei — explică sensul *convenţiei* în arta persană. Convenţia care e foarte elaborată — în perioada sassanidă, de pildă, fiecare personaj îşi alegea culoarea hainelor o dată pentru totdeauna, de-a lungul vieţii, sau culoarea bărbii, după indicaţii astrologice —, convenţia pe care o semnala Goethe, ca o statornicie, în poezia persană. Convenţia care-l făcea pe un poet iranian, Cheref-Eddin-Rami, să înlocuiască metaforele-probe, în elogiul iubitei, printr-o cifră convenită, în care, bunăoară, « o sută » este termenul pentru « plete », pentru că este numărul obligat al calităţilor pe care le poate avea părul iubitei; iar « nouăsprezece » echivalează « frumuseţea », pentru că e numărul capitolelor în care ea este de obicei descrisă ! *Artificioasă* şi în acelaşi timp *naturală*, aderînd la un sentiment indiscutabil al naturii, poezia Persiei e asemenea grădinilor ei claustrate, geometrice şi totuşi fragede : grădini care, chiar cînd nu-s ale versului, ca la Saadi, ci ale miniaturii şi ale peisajului, se cer, totuşi, *citite*, nu simplu *privite*. Aşa cum înfăţişările firii se lasă aici, toate, *citite*, — prinse în reţeaua unei indisolubile solidarităţi între valorile ornamentale şi acelea mentale proprii artei; sentimentul intens al naturii acordîndu-se curios cu aporturile unei îndelungi elaborări, care a codificat contactul omului cu lucrurile, dînd locul său unui vast rămuriş de înţelesuri simbolice. De aceea « Divanul » la care-i convocăm pe cititori, desemnat prin literele de pe copertă — e titlul lui Hafiz —, pare scris în litere fatidic prinse pe negrul stratificat al mileniilor; tainic rumenind, în adînc, de vîlvoarea unor nestinse incendii.

https://biblioteca-digitala.ro

SAINT-JOHN PERSE

ANABASIS

Pe trei mari anotimpuri aşezîndu-mă în cinste, semn bun îmi dă pămîntul pe care-i legea mea.

Armele dimineaţa sînt mîndre şi marea. Cailor noştri pradă, glia fără rod ne dă acest cer incoruptibil. Şi soarele nu e numit, dar puterea lui e printre noi şi marea în zorii zilei ca o presupunere a minţii.

Putere, ne cîntai pe drumurile nopţii !... În sorocul limpede al dimineţii ce mai ştim de visare, sora noastră mai mare?

Pentru un an încă printre voi ! Stăpîn pe grîu, stăpîn pe sare, şi treburile obşteşti pe cîntare drepte !

Nu voi chiema oamenii de pe alt mal. Nu voi însemna mari ocoale de oraşe pe coaste cu praful mărgeanului. Dar mi-am pus gînd să trăiesc printre voi.

În pragul corturilor toată slava ! Vlaga mea printre voi ! şi gîndul curat ca sarea îşi ţine sfatul judecăţii la lumina zilei.

... Da bîntuiam oraşul visărilor voastre şi opream pe pieţele pustii acest negoţ curat al sufletului meu, printre voi nevăzut şi des ca un foc de spini în vîntul văzduhului.

Putere, ne cîntai pe drumuri minunate !... «În desfătarea sării sînt toate suliţele spiritului... Voi inviora cu sare gingiile moarte ale dorinţii !

https://biblioteca-digitala.ro

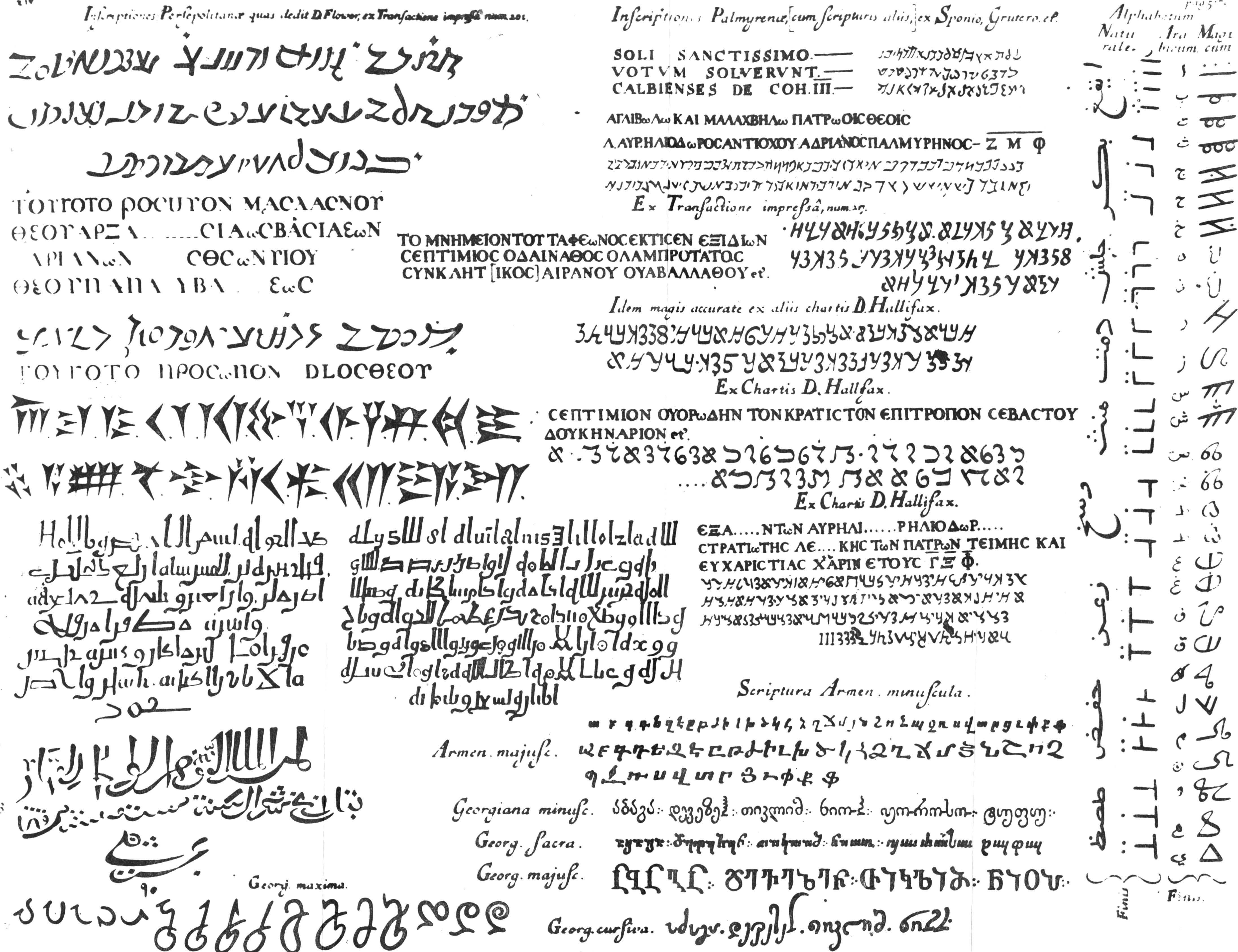

Hanc Pe[rsepolitan]æ et Palmurenæ scripturæ (cum aliis) inter se collationem, Reverendissimo in Christo Patri D. Narcisso Div. prov. Archiepō Dublin, Serenissimæ Regiæ Majestati à Secret[is] [illegible] Consiliis, lubens meritoq; DDD Autor T.H. cum gratâ Liberalitatis [illegible] plusquam ordinariæ memoria.

https://biblioteca-digitala.ro

Inscripţii poliglote culese la Persepolis (de L. Flower, D. Hallifax şi alţii) în Thomas Hyde: « Historia religionis veterum persarum», Oxford, 1700.

https://biblioteca-digitala.ro

Cine, lăudînd setea, n-a băut apa nisipului într-un coif, puţină încredere îi dau la negoţul sufletului»...

(Şi soarele nu e numit, dar puterea lui e printre noi).

Oameni, neamuri de pulbere şi de tot soiul, neamuri de negustorie şi de răsfăţ, neamuri din margini de ţară şi de-aiurea, o neamuri de puţină greutate în amintirea acestor meleaguri; neamuri de pe văi şi de pe podişuri şi de pe cele mai înalte cline ale acestei lumi la capătul ţărmurilor noastre; adulmecători de semne, de seminţe şi spoveditori de vînturi în Apus; urmăritori de şleahuri, de anotimpuri, strîngători de corturi în vîntul slab al zorilor; o căutători de pungi de apă pe scoarţa lumii; o căutători, o descoperitori de prilejuri de a porni aiurea,

nu vindeţi o sare mai tare cînd, dimineaţa într-o povestire de împărăţii şi de ape moarte pe sus atîrnate peste fumurile lumii, darabanele surghiunului deşteaptă la graniţi

veşnicia care cască pe nisipuri.

... În caftan nepătat printre voi. Pentru un an încă printre voi. «Faima mea e pe mări, vlaga mea e printre voi!

Ursitelor noastre făgăduită această adiere de pe alte ţărmuri şi, purtînd mai departe seminţele timpului, strălucirea unui veac la culmea sa în cumpăna cîntarelor...»

Socoteli aninate de nămeţii sării! În punctul simţitor al frunţii mele, unde poema se închiagă, sap acest cîntec al unui întreg popor cel mai îmbătat,

în schelele noastre trăgînd nemuritoare carene!

În româneşte de ION PILLAT

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Copia unui basorelief mithriac publicată de Thomas Hyde, Oxford, 1700 — în *Historia Religionis Veterum Persarum*

PERSIA între istorie și fabulă

https://biblioteca-digitala.ro

VIAGGI
DI PIETRO DELLA VALLE
IL PELLEGRINO,
Descritti da lui medesimo in Lettere familiari
All'erudito suo Amico
MARIO SCHIPANO.
LA PERSIA
PARTE PRIMA.

IN VENETIA, M. DC. LXI.
Presso Paolo Baglioni.
Con Licenza de' Superiori, e Privilegio.

https://biblioteca-digitala.ro

DIMITRIE CANTEMIR

. . . « De aceea filosofii naturii numără monarhiile lumii nu potrivit numărului stăpînitorilor, ci după cele patru puncte cardinale ale zării, anume Răsăritul, Miazăzi, Apusul și Miază-noapte. Așadar, prin lumina firească a minții (nu mă voi lungi citînd nenumăratele izvoare vrednice de crezare), este știut că prima împărăție a fost a Răsăritului, — a Inzilor, Asirilor, a Mezilor, a Parților, și a celor mai buni dintre toți, a Perșilor ». . .

Din MONARCHIARUM PHYSICA EXAMINATIO, 1714

« Arta poetică la persani este nu numai abudentă, dar și foarte frumoasă și foarte ingenioasă. . . Dacă vreun poet sau vreun cărturar m-ar întreba ce cred despre poeții greci și latini, antici sau tîrzii, și despre creațiile lor — față de cei arabi, persani sau turci — le-aș răspunde, cu îngăduința și aprobarea tuturor, că poeții vechi ca și cei noi ai acestor națiuni orientale, fiind mai înaintați în această artă, au întîietatea. La fel ca mine vor judeca, după cum cred, toți cei care cunoscînd limbile respective, au citit operele poeților arabi, persani sau turci. Prin cugetări sublime, prin dulceața elocinței — căci rimele și compoziția sînt la ei, diferite de ale noastre — prin topica, frumusețea, abundența și subtilitatea metaforelor. . . ei depășesc în chip covîrșitor pe greci și pe latini ».

Din SISTEMA RELIGIEI MAHOMEDANE, 1721

◀ Pietro Della Valle: *Viaggi — La Persia.*
pagină de titlu, ediția 1661, Veneția.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

LE GRAND CYRUS — un travesti

« Compun o fabulă, nu scriu istorie » — avertiza în Avis au lecteur, *sau precuvîntarea « Marelui Cyrus », domnişoara de Scudéry. Dar enorma fabulă, desfăşurată pe zece tomuri în 8° (13095 de pagini) şi publicată la Paris, de librarul Courbé, între 1649 şi 1653 se tradusese în fapt şi datorită unei certe cunoaştere a istoriei şi antichităţilor, — cu precădere a celor orientale şi persane. Ceva mai jos, în aceeaşi prefaţă, autoarea recunoaşte de altfel a fi urmat « aproape pas cu pas, pe Herodot, pe Xenofon, pe Justin, pe Zonar, pe Diodorus Siculus, — cînd pe unul, cînd pe altul, uneori îmbinîndu-i în vederea unei « invenţiuni verosimile »* (invention vraisemblable), *spre a putea da satisfacţie pînă şi celor mai scrupuloşi ».*

Dar barochismul debordant şi nedisciplinat al Magdelenei de Scudéry, înnădind istoria cu părelnicia alegorică într-un diluviu narativ fără stăvilare, avea foarte curînd să pecetluiască opera, relegînd-o fatalmente într-un ungher mai rar cercetat al bibliotecii ante-clasice.

Fenomenul « Artamène ou le Grand Cyrus » *rămîne însă interesant prin aceea că aceste incredibile peripeţii înfăţişate cititorului veacului al XVII-lea franţuzesc, alcătuiesc în fapt o gigantică istorie ieroglifică, — proiectată sub monumentala egidă a unui motiv nou pentru Europa, — teatru unde mişcă întrolaltă cele mai vestite personaje ale Regenţei, travestite în vestmintele exotice ale Persiei milenare: pe fundalul imensului paravan, defilează astfel fără frîu, într-o sentimentală devălmăşie, Persia istoriei vechi, îmbrăcînd cu fastul ei un crîmpei veridic de civilizaţie europeană la aurora vîrstei clasice.*

Succesul de moment al Marelui Cyrus *avea să contribuie nu puţin la familiarizarea cu motivul persan a opiniei publice occidentale.*

◀ Costume persane văzute de gravorul francez G. Scotin (« Recueil de Cent Estampes » 1707—1708) ▶

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

MONTESQUIEU

N-am de gînd să scriu aci o dedicație și nici nu cer protecția cuiva pentru această carte. Dacă e bună va fi citită, iar dacă e proastă nu-mi pasă de n-o va citi nimeni.

Public aceste prime scrisori ca să încerc gustul cititorilor; mai am o sumedenie altele prin sertare, pe care le-aș putea tipări mai tîrziu.

Condiția este să nu fiu cunoscut. Căci, dacă mi se va afla numele, am să tac. Cunosc o femeie care merge destul de bine, dar care șchioapătă de cum se uită cineva la ea. Lucrarea are destule lipsuri, fără să le mai arăt criticilor și pe-ale mele personale. De s-ar afla cine sînt, au să spună: « Cartea nu se potrivește cu caracterul lui; ar fi trebuit să-și folosească timpul pentru ceva mai bun; nu-i face cinste unui om serios ». Criticii nu pierd niciodată ocazia să facă asemenea reflecții, pentru că nu-și pun spiritul la prea mare încercare.

Persanii care își scriu aici unii altora locuiau cu mine. Ne petreceam viața în comun. Și, deoarece mă priveau ca pe un om din altă lume, nu-mi ascundeau nimic. Într-adevăr, oameni veniți de atît de departe nu puteau să mai aibă secrete. Îmi arătau cea mai mare parte din scrisori și le-am copiat. Ba chiar am dat peste cîteva pe care ei s-ar fi ferit să mi le încredințeze, atît erau de umilitoare pentru vanitatea și gelozia persanilor.

Eu nu îndeplinesc așadar decît rolul de traducător; unica dificultate a fost să adaptez lucrarea la spiritul nostru. Pe cît am putut, l-am cruțat pe cititor de limbajul asiatic și l-am scăpat de o mulțime de expresii atît de sublime încît l-ar fi plictisit grozav.

Dar asta încă nu e tot ce am făcut pentru el. Am suprimat lungi complimente cu care orientalii sînt la fel de darnici ca și noi; am sărit peste un nesfîrșit număr de fleacuri ce nu pot înfrunta lumina zilei și care trebuie să rămînă între amici.

Dacă cei ce au publicat culegeri de scrisori ar fi făcut la fel, mulți și-ar fi văzut lucrările epuizîndu-se.

E ceva ce m-a uimit adesea; faptul de a-i vedea cîteodată pe acești persani la fel de bine informați despre moravurile și obiceiurile națiunii ca și mine, astfel încît cunoșteau cele mai tainice stări de lucruri, remarcînd situații care, sînt sigur, au scăpat multor germani ce au călătorit prin Franța. Îmi explic asta prin popasul lung pe care l-au făcut aici, fără să adaug că e mult mai ușor pentru un asiatic să cunoască obiceiurile francezilor într-un singur an decît pentru un francez să cunoască obiceiurile asiaticilor în patru, deoarece ce pe cît sînt primii de indiscreți, pe atît sînt ceilalți de rezervați.

https://biblioteca-digitala.ro

Tradiția permite oricărui traducător, ba chiar și celui mai ignorant comentator, să împodobească frontispiciul traducerii sau al comentariilor sale cu panegiricul originalului, relevîndu-i utilitatea, meritele și perfecția. Eu n-am făcut-o. Motivele se pot lesne ghici. Unul dintre cele mai puternice e că ar fi un lucru foarte plictisitor, situat într-un loc foarte plictisitor prin el însuși. E vorba de o prefață.

Din PREFAȚA LA
SCRISORI PERSANE — 1721

În românește de ȘTEFAN POPESCU

Montesquieu: «Scrisori persane», ediția 1769, Amsterdam. Pagină din *Introducere*.

▼

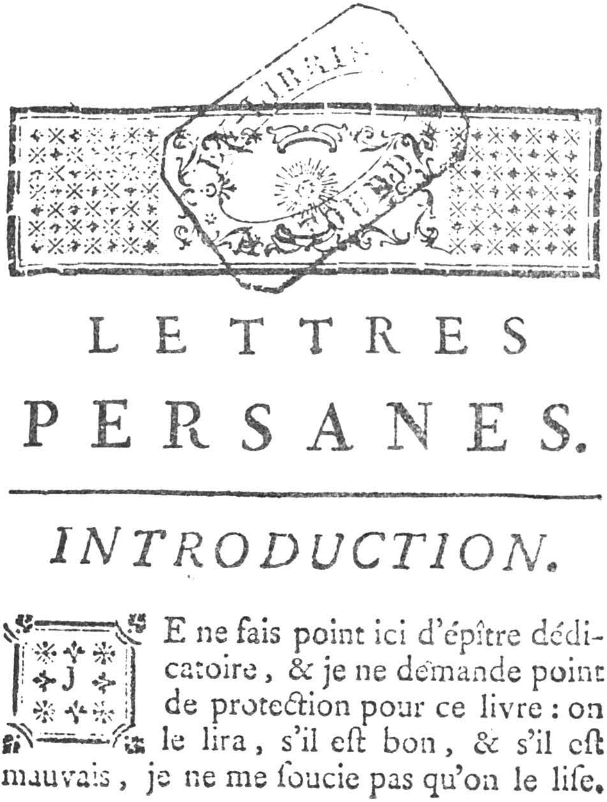

LETTRES PERSANES.

INTRODUCTION.

JE ne fais point ici d'épître dédicatoire, & je ne demande point de protection pour ce livre : on le lira, s'il est bon, & s'il est mauvais, je ne me soucie pas qu'on le lise.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Tradiția permite oricărui traducător, ba chiar și celui mai ignorant comentator, să împodobească frontispiciul traducerii sau al comentariilor sale cu panegiricul originalului, relevîndu-i utilitatea, meritele și perfecția. Eu n-am făcut-o. Motivele se pot lesne ghici. Unul dintre cele mai puternice e că ar fi un lucru foarte plictisitor, situat într-un loc foarte plictisitor prin el însuși. E vorba de o prefață.

Din PREFAȚA LA
SCRISORI PERSANE — 1721

În românește de ȘTEFAN POPESCU

Montesquieu: «Scrisori persane», ediția 1769, Amsterdam. Pagină din *Introducere*.

▼

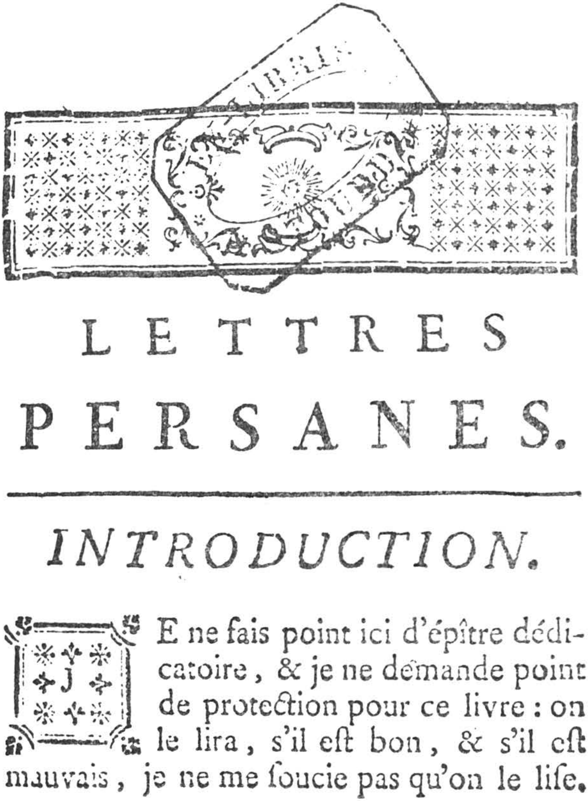

LETTRES
PERSANES.

INTRODUCTION.

JE ne fais point ici d'épître dédicatoire, & je ne demande point de protection pour ce livre : on le lira, s'il est bon, & s'il est mauvais, je ne me soucie pas qu'on le lise.

https://biblioteca-digitala.ro

THOMAS BROWNE

Grădina lui Cyrus

Fascinaţia legendarelor grădini persane se reflectă şi într-un curios eseu, datînd de la mijlocul secolului al XVII-lea, şi intitulat THE GARDEN OF CYRUS (Grădina lui Cyrus). Autorul, medicul şi cugetătorul englez Sir Thomas Browne întreprinde, la 1658, o luxuriantă şi foarte minuţios construită evocare imaginativă a grădinilor lui Cyrus, pomenite încă din vechime de Xenofon, şi tratate aici prin prisma interesantei noţiuni de quincunx *(: · :); sub semnul fundamental al* quincunx*-ului, — rînduiala geometrică a cinci (*quinque*) puncte distribuite spaţial aşa fel încît patru să alcătuiască colţurile, iar al cincilea să străjuiască mijlocul — fantezia scriitorului construieşte o demonstraţie filosofică axată pe numărul cinci ca cifră a perfecţiunii. Pornind de la tradiţia horticolă a vechilor perşi, mergînd mai departe prin savante digresiuni, Thomas Browne atinge multiple trepte ale regnului vegetal şi chiar cele mai înalte sfere ale naturii şi realului. Cunoscător încă imperfect al istoriei Persiei, Browne aşează totuşi sub egida lui Cyrus tratatul său despre grădini, şi identifică în* quincunx *regula de aur şi blazonul simbolic al rodniciei depline. Fragmentul tradus a fost ales din primele pagini ale eseului.*

ANDREI BREZIANU

Măreţilor Perşi le datorăm cuprinsul însuşi al numelui de *Paradis*, neîntîlnit în Scriptură mai înainte de Solomon: izvodul de azi e aşadar persienesc, căci cuvîntul ebraic mai vechi desemna doar un ocol închis oarecare, din rădăcina căruia au tras apoi tulpinile pentru *livadă* şi *scut*.

Iar Cyrus cel Bătrîn, bărbat crescut la umbra codrilor de munte, atunci cînd ajunse stăpîn pe putere şi răgaz, aduse spre împlinire poruncile educaţiei ce primise de mic, răsădind, după toată rînduiala şi noima, comorile de mîndreţe ale sălbăticiunii cîmpului: înnobilînd cu atîta frumuseţe grădinile atîrnate în înalt ale Babilonului, încît a ajuns a fi de unii socotit drept însuşi clăditorul lor.

Assuerus (despre care mulţi socot că-i craiul Artaxerxes Longimanus) sădi în inima ţării, — cetatea sa de scaun plină de flori — încîntătoarele grădini, loc de primire pentru oaspeţi, atît feţe domneşti cît şi oameni din popor, în timp ce doamna şi regina sa Vashti se eglindisea cu musafirele sale alăturea, în regescul palat.

Dacă însă, potrivit părerii împărtăşite de alţii, craiul Assuerus a fost Artaxerxes Mnemon, de neuitată amintire, atunci măritul Cyrus trebuie să fi fost fratele său mai mic, cel ce a prilejuit vestita carte a nemaipomenitei reîntoarceri de care ne vorbeşte Xenofon. Bărbat de mare duh şi de înaltă cinste, născut parcă să fie rege, — deşi ţinut de oarba soartă departe de tronul domnesc — domn adevărat al grădinilor şi săditor al lor cu însăşi mîna sa, îşi aşeza copacii, precum oştirile, într-o rînduială fără de cusur. Dacă bătrînul Laertes a rămas în pomenirea lui Homer prin aceea că tundea gardurile de mărăciniş, desţelenindu-le de buruieni şi bălării; dacă regele Attalos n-a căzut pradă cu totul uitării, datorită otrăvitoarelor sale răsadniţe de aconit, măselariţă, cutcurig şi bozăţel — ierburi de necăutat în grădina *Paradis*; dacă puţini numeroşi sînt craii din vechime care să-şi fi legat, cumva, numele de flori şi de livezi, — tot ce din moşi strămoşi se ştie despre Cyrus, vorbeşte despre el ca despre un neîntrecut şi falnic săditor de grădini.

Astfel şi Xenofon, zugrăvind măreaţa lui răsadniţă din cetatea Sardes, despre care vorbeşte şi Strabo: « Arbores pari intervallo sitas, rectos ordines, et omnia perpulchre in *quincuncem* directa ». De mărturia lui nu ne putem îndoi căci la fel vorbeşte şi Cicero, cel mai elegant dintre latini, întărind astfel spusele lui Varro. Se zice aşadar că această grădină a lui Cyrus era alcătuită din minunate şiruri, orînduite fără cusur — cîte cinci, cîte cinci — aşa fel ca unghiurile pîlcurilor de copaci să rămînă, de oriunde ai fi privit, aceleaşi; ochiul putea cutreera pînă la zare printre trunchiuri şi coroane, şi de-a dreapta şi de-a stînga lor. Numele desemnînd această rînduială, este şi rămîne *quincunx*, ceea ce, în trăsătură de condei petrecută prin cele cinci puncte, dă litera de temelie X.

(1658)

◀

Drumul spre Ispahan, pornind de la Golful Persic. Hartă din 1676—1677.
(*Les Six Voyages en Turquie, en Perse et aux Indes* de J. B. Tavernier)

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

VOLTAIRE

. . . Tătarii au subjugat în două rînduri Persia după domnia califilor arabi, dar n-au sugrumat nici decum artele; şi cînd domni familia Înţelepţilor (Sophioţilor), ea instaură aici blîndele obiceiuri din Armenia, unde această familie a locuit mult timp. Obiectele create manual au ajuns să fie mult mai bine lucrate, mai finisate în Persia decît în Turcia. Ştiinţele găseau aici mai multe încurajări; nu exista oraş unde să nu fie cîteva colegii în care se învăţau artele şi literatura. Limba profană, mai dulce şi mai armonioasă, a fost fecundă în plăcute poezii. Vechii greci, întîii preceptori ai Europei, au fost şi ai persanilor. În chipul acesta filozofia lor era, în secolele XVI şi XVII, cam la acelaşi stadiu cu a noastră. Persanii atribuie astrologia propriei lor ţări şi s-au legat de ea mai mult decît oricare popor din lume, cum am mai arătat. Obiceiul de a însemna cu alb zilele norocoase şi cu negru pe cele funeste, s-a păstrat la ei cu îndărătnicie. Era un obicei familiar romanilor, împrumutat de la noroadele asiatice. Ţăranii noştri cred mai puţin în zile bune pentru semănat şi plantat, cum stă scris în almanahurile lor, decît neguţătorii Ispahanului în orele favorabile ori nu tranzacţiilor comerciale. Persanii erau, ca atîtea alte popoare, plini de spirit şi de păcate. Unii călători au dat asigurări că ţara nu era atît de populată pe cît ar fi putut să fie. Este foarte adevărat că pe vremea magilor era mai populată şi mai fertilă. Pe atunci, agricultura răspundea unei prescripţii a religiei; dintre toate profesiunile, aceasta are cea mai mare nevoie de o familie numeroasă şi, conservînd sănătatea şi forţa, ea pune cea mai din plin pe om în stare de a întreţine şi creşte mai mulţi copii.

Cu toate acestea, Ispahanul — înaintea ultimilor revoluţii (religioase) — era la fel de mare şi populat ca şi Londra. Se numără în Tauris peste cinci sute de mii de locuitori. Caşanul este comparat cu Lyon. Este imposibil ca un oraş să fie atît de populat iar satele nu, cel puţin dacă oraşul în cauză nu subzistă exclusiv pe seama comerţului străin. Posedăm idei destul de aproximative asupra populaţiei Turciei, Persiei şi altor state asiatice, cu excepţia Chinei : însă este neîndoielnic că orice ţară civilizată capabilă să întreţie mari armate, avînd multe manufacturi, posedă şi numărul necesar de oameni.

Curtea Persiei etala o strălucire superioară celei arborată de Poarta otomană. Poţi crede că citeşti o relaţie din timpul lui Xerxes cînd vezi în descrierile călătorilor noştri aceşti cai acoperiţi cu scumpe brocarturi, hamurile lor strălucind de aur şi de nestemate, sau cele patru mii de vase de aur, pomenite de Chardin, care serveau pentru masa regelui Persiei.

https://biblioteca-digitala.ro

Bunurile de larg consum, şi, în deosebi, alimentele, erau de trei ori mai convenabil vîndute la Ispahan şi la Constantinopol decît la noi . . .

Tot ceea ce ni se spune despre Persia ne asigură că nu a existat ţară monarhică unde umanitatea să se bucure de mai multe drepturi. Mai mult decît în oricare altă ţară orientală, s-au găsit aici resurse împotriva plictisului, care este pretutindeni otrava vieţii. Oamenii se adună în imense săli, numite cafenele; unii servesc aici licoarea aceasta, obişnuită la noi abia de la finele secolului XVII; alţii joacă, citesc ori îi ascultă pe povestitori, în timp ce la un capăt al sălii un eclesiast binecuvîntează pentru cîţiva arginţi, iar la celălalt capăt specia aceea de oameni care şi-au făcut o artă din amuzamentul altora, îşi desfăşoară toate talentele. Toate acestea vădesc un popor sociabil şi totul ne asigură că merită să fie fericit . . .

Din **ESEU DESPRE MORAVURILE ŞI SPIRITUL NAŢIUNILOR**

https://biblioteca-digitala.ro

HERDER

Dacă există vreun principe la care istoria pare să devină poezie, atunci acesta este întemeietorul imperiului persan, Cyrus; putem să citim despre acest copil al zeilor, despre acest cuceritor și dătător de legi al popoarelor în descrierile făcute de evrei și perși, de Herodot și Xenofon. Fără îndoială că acest ultim amintit istoriograf încîntător, care preluase de la dascălul său ideea unei Cyropedii, a adunat în cursul expedițiilor sale din Asia știri autentice despre el, știri care, dat fiind că Cyrus murise de mult, nu puteau vorbi despre el, — după obiceiul asiaticilor — altfel decît pe acel ton elogios pe care sîntem deprinși să-l întîlnim în toate descrierile făcute de aceste popoare regilor și eroilor lor. Xenofon a devenit astfel față de Cyrus ceea ce a fost Homer față de Ahile și Ulise, la care poetul a avut, și el, la bază, informații autentice. Pentru noi, în fond, este tot una, dacă unul sau altul dintre ei spune lucruri mai adevărate; sigur e că Cyrus a învins Asia și a întemeiat un imperiu care se întindea de la Marea Mediterană pînă la fluviul Indus. Dacă Xenofon a spus adevărul despre obiceiurile vechilor Perși întru care a fost crescut Cyrus, atunci germanii se pot bucura că se înrudesc probabil ca neam cu acest popor și fiecare dintre principii lor ar putea să citească Cyropedia.

Dar măreţule și bunule Cyrus, dacă glasul meu ar putea ajunge pînă la mormîntul tău din Pasagarda, ar întreba pulberea ta de ce ai devenit un astfel de cuceritor? Te-ai gîndit oare, în iureșul tineresc al biruințelor tale la ce puteau să-ți slujească, ție și nepoților tăi, nenumăratele popoare și țările ce nu puteau fi cuprinse cu ochii, pe care le-ai constrîns să treacă sub numele tău? Putea oare spiritul tău să le fie tuturora prezent? putea el să acționeze și să dăinuiască la toate generațiile următoare? Și dacă asta nu era posibil, te-ai gîndit ce povară le impui urmașilor de-a purta o astfel de purpură brodată din atîtea bucăți laolaltă? Părțile ei componente se destramă sau îl strivesc pe cel ce-o poartă. Aceasta a fost istoria Persiei sub urmașii lui Cyrus.

IDEI CU PRIVIRE LA FILOZOFIA ISTORIEI OMENIRII
(din CARTEA XXI)

În românește de MIHAI ISBĂȘESCU

https://biblioteca-digitala.ro

▲

Vignetă din caractere persane, decorație pentru pagina de titlu a ediției 1647, « Orientalische Reise » de Adam Olearius

https://biblioteca-digitala.ro

GOETHE

DIVANUL

ORIENTAL — OCCIDENTAL

Din foarte chibzuit rînduita succesiune a primilor șapte regi romani, oamenii au vrut să conchidă că această istorie a fost inventată cu înțelepciune și bună intenție, fapt pe care nu-l punem cîtuși de puțin în discuție; remarcăm însă, în schimb, că între cei șapte poeți, pe care persanul îi situează în fruntea tuturor și care au apărut, rînd pe rînd, într-un interval de cinci sute de ani, există într-adevăr o corelație etic-poetică, care ar putea să ne apară ca născocită, dacă operele rămase de la ei n-ar aduce mărturia existenței lor adevărate.

Dacă privim mai amănunțit această constelație a celor șapte, așa cum ne este îngăduit de la distanță, găsim că toți laolaltă posedau un talent fecund, care se reînnoia veșnic și prin care se vedeau înălțați deasupra majorității oamenilor foarte deosebiți, ca și deasupra nenumăratelor talente mediocre, cotidiene; totodată însă, într-o epocă deosebită, ei au ajuns în situația de-a culege un mare succes și, în același timp, de-a diminua pentru o vreme și efectul unor urmași la fel de talentați, pînă cînd a trecut un răstimp, în care natura a putut iarăși dezvălui poetului noi comori.

În acest spirit, îi luăm încă o dată. . . la rînd, pe fiecare în parte, și remarcăm că:

F i r d u s i a anticipat totalitatea evenimentelor de stat și din imperiu, păstrate în formă fabuloasă sau istorică, astfel încît oricăruia dintre urmașii săi nu-i mai rămînea altă posibilitate decît raportarea sau comentarea, nu însă și vreo nouă tratare sau prezentare.

E n v e r i s-a menținut în strînsă legătură cu prezentul. Așa cum natura îi apărea strălucitoare și splendidă, curtea șahului său i se părea plină de bucurii și de daruri; faptul de-a împleti cele două lumi și calitățile lor cu cele mai agreabile cuvinte era pentru el o datorie și o plăcere. Nimeni nu l-a egalat în această privință.

N i s a m i aborda cu vigoare prietenoasă tot ceea ce putea exista în ținutul său ca legendă sentimentală sau semi-miraculoasă. Și în Coran există indicația aluzivă la felul cum se pot trata și realiza, în scopuri proprii, străvechi izvoare laconice și cum pot fi făcute să devină amuzante într-un anumit belșug de amănunte.

https://biblioteca-digitala.ro

G e l â l-e d d i n R u m i nu se simte la îndemînă pe terenul problematic al realității și caută să rezolve în mod spiritual, inventiv, enigmele fenomenelor interioare și exterioare; de aceea operele lui sînt enigme noi care reclamă noi rezolvări și comentarii. În cele din urmă, el se simte constrîns să se refugieze în doctrina unicității, prin care se cîștigă tot atît cît se și pierde, iar în final nu mai rămîne decît deopotrivă de consolatorul și dezolantul zero. Cum ar putea, așadar, să mai reușească ulterior, sub aspect poetic sau prozaic, vreo altă comunicare verbală? Din fericire

S a a d i, minunatul, se simte chemat în lumea largă, încărcat de amănunte infinite ale experienței căreia știe să-i smulgă cîte ceva. El simte nevoia de a se concentra, se convinge că are datoria de a învăța pe alții și, astfel, este cel dintîi care devine, pentru noi occidentalii, fecund și plin de haruri.

H a f i s un mare talent senin, care se mulțumește să respingă tot ceea ce doresc oamenii, să dea deoparte toate lucrurile de care nu se pot lipsi, și totuși, care apare ca un frate vesel al semenilor săi. El nu poate fi deslușit bine decît în sfera sa națională și temporală. Dar de-ndată ce l-ai cuprins, rămîne un îndrumător vesel prin viață, așa cum îl mai perpetuează și astăzi prin cînt, mai curînd inconștient decît conștient, cămilarii și catîrgiii, și anume nu atît de dragul înțelesului pe care el îl hărtănește cu îndrăzneală, cît mai curînd pentru dispoziția veșnic pură și plăcută pe care o radiază. Cine altul putea urma acum, după el, cînd totul fusese epuizat de către predecesori, decît

G e a m i, cel capabil să facă față la orice se petrecuse înaintea lui sau se petrecea în jurul său; după felul cum a legat toate acestea în snopi, cum le-a reprodus, cum le-a reînnoit, cum le-a dezvoltat cu cea mai mare claritate ce reunea în sine virtuțile și greșelile predecesorilor săi, nu le mai rămînea vremurilor ulterioare altceva decît să fie asemenea lui, în măsura în care nu se înrăutățeau; și astfel s-au menținut vreme de trei secole. Cu acest prilej mai remarcăm că, dacă drama și-ar fi croit drum mai curînd sau mai tîrziu și s-ar fi putut afirma vreun poet în acest gen, întreg cursul literaturii ar fi luat o altă întorsătură.

Dacă am îndrăznit să zugrăvim, cu aceste puține cuvinte, cinci sute de ani de artă poetică și retorică persană, fie ca prietenii să le înțeleagă — cum spunea Quintilian, bătrînul nostru maestru —, așa cum sînt îngăduite cifrele rotunde, nu de dragul precizării exacte, ci pentru comoditate, spre a exprima cu aproximație ceva general.

•

Fecunditatea și diversitatea poeților persani izvorăște dintr-o incomensurabilă vastitate a lumii exterioare și a bogăției ei infinite. O viață publică

Proverbe persane (ediție bilingvă): în *Compendium Historicum*, de Levinus Warnerus, Lugduni Batavorum 1644

https://biblioteca-digitala.ro

NOTAE.

دنيا *mundus* hic accipitur pro *opibus*: unde دنيادار idem eſt quod مالدار *qui opibus abundat.*

XVI.

اكر خويشتن را ملامت كني ملامت نبايد شنيدن زكسي

Si ipſe te coarguas, minimè ab aliis reprehendi neceſſe habebis.

XVII.

خيري كن اي فلان وغنيمت شمار عمر زان

ديشتر كه بانك بر آيد فلان نماند

Benefac quiſquis es, & in lucro deputa vitam, antequam vox illa increbeſcat: ὁ δεῖνα ſuperſtes amplius non eſt

NOTAE.

زان integrè ſcribitur از آن *ex illo*: nam از آن ديشتر ad literam ſonat, *ex illo prius*, hoc eſt, *antequam.* τὸ ا hujus particulæ از *ex* ſæpe omitti ſolet: ut etiam fit in كز pro كه از *qui, quia ex.* Quod كز tum diſtinguendum eſt à كز, quod junctum voculæ هر ſignificat *nunquam.* Ut in illo: مبين آن بيچارة را كه هر كز نخواهد ديد روي نيك بختي *Noli eo loco habere afflictum, tanquam qui nunquam viſurus ſit proſperam fortunam.*

XVIII.

خر عيسي اكر بمكه رود چون بيايد هنوز خر باشد

veșnic agitată, în care toate obiectele au aceeași valoare, se tălăzuiește în fața puterii noastre de imaginație, din care cauză comparațiile ei ne apar adesea atît de surprinzătoare și neplăcute. Ele împletesc, fără ezitare, cele mai nobile și cele mai josnice imagini, procedeu cu care nu ne obișnuim atît de ușor.

. . . S-ar putea găsi sute de asemenea comparații care presupun contemplarea nemijlocită a naturalului, a realului și care trezesc, totodată, o noțiune morală superioară, ce se înalță din străfundurile unui sentiment pur, cultivat.

În această prolixitate fără margini, merită o supremă prețuire atenția la detaliu, privirea pătrunzătoare și prietenoasă care caută să surprindă, la un obiect important, tot ceea ce are mai caracteristic. Ei au descrieri poetice de natură moartă care se situează alături de cei mai valoroși artiști olandezi, ba chiar se ridică deasupra lor sub aspect etic. Tocmai din cauza acestei înclinații și aptitudini, ei nu scapă niciodată de anumite obiecte preferate; nici un poet persan nu se satură să reducă lumina lămpii pentru a prezenta lumînarea strălucind intens. De-aici provine și monotonia care li se reproșează; dar, privind lucrurile mai bine, obiectele din natură devin, la ei, surogate de mitologie, trandafirul și privighetoarea iau locul lui Apollo și Daphne. Dacă ne gîndim la ceea ce au pierdut prin faptul că n-au avut un teatru, o artă plăsmuitoare, deși talentul lor n-a fost cu nimic mai prejos de oricare altul din toate timpurile, va trebui să-i admirăm tot mai mult, împrietenindu-ne cu lumea lor cea mai specifică.

•

Supremul caracter al artei poetice orientale este ceea ce noi, germanii, numim s p i r i t , trăsătura predominantă a conducătorului superior; în el sînt reunite toate însușirile celelalte, fără ca vreuna să iasă în relief, afirmîndu-și dreptul specific. Spiritul aparține mai cu seamă vîrstei sau unei epoci, a lumii care îmbătrînește. Perspectivă asupra ființei lumii, ironie, folosire liberă a talentului găsim la toți poeții Orientului. Ni se oferă concomitent rezultatul și premiza, de aceea vedem și cît de mult preț se pune pe un simplu cuvînt improvizat. Acelor poeți le sînt prezente toate obiectele și ei raportează cu ușurință cele mai depărtate lucruri unele la altele, de aceea se apropie de ceea ce noi numim d u h; totuși duhul nu se situează atît de sus, deoarece este egocentric și vanitos, în timp ce spiritul rămîne scutit de asemenea defecte, putînd și trebuind să fi numit pretutindeni genial.

Dar nu numai poetul, singur, se bucură de asemenea merite; întreaga națiune este spirituală, așa cum se vede din numeroase anecdote. Printr-o vorbă spirituală este trezită mînia unui principe, prin alta este potolită la

https://biblioteca-digitala.ro

loc .Înclinaţia şi pasiunea trăesc şi acţionează în aceleaşi elemente; astfel Benrangur şi Dilaram inventează rima, Gemil şi Boteinan rămîn legaţi pătimaş pînă la vîrsta cea mai înaintată. Întreaga istorie a artei poetice persane este plină de asemenea cazuri.

Dacă luăm în consideraţie faptul că Nuşirvan, unul dintre ultimii Sasanizi, a pus, pe vremea lui Mahomed, să i se aducă din India, cu cheltuieli imense, fabulele lui Bidpai şi jocul de şah, am caracterizat pe deplin situaţia unei asemenea epoci. Judecînd după ceea ce ni s-a păstrat, sasanizii s-au întrecut în înţelepciune de viaţă şi în opinii mai libere referitoare la lucrurile pămînteşti. De aceea, patru secole mai tîrziu, n-a mai putut lua fiinţă vreo naivitate perfect pură, nici chiar în prima epocă mai bună a artei poetice persane. Perspectiva largă cerută de poet, cunoaşterea sporită, condiţiile de la curte şi din războaie — toate cer o mare luciditate.

Din: DIVANUL OCCIDENTAL
NOTE ŞI STUDII. PRIVIRE DE ANSAMBLU

În româneşte de MIHAIL ISBĂŞESCU

Prima poezie, intitulată « Hegira », ne informează numaidecît, în suficientă măsură, cu privire la sensul şi intenţiile întregii culegeri. Începe astfel:

Nordul, Vestul, Sudul se sfarmă
Crapă tronuri şi state se darmă.
Fugi înspre purul soare-răsare.
Soarbe patriarhala lui boare.
Cu dragoste, vin şi dulce cîntare
Intinerească-te a lui Hizer izvoare.

Poetul se consideră un călător. Iată-l că a şi ajuns în Orient. Se bucură de moravuri, de obiceiuri, de obiecte, de convingerile şi părerile religioase, ba nici măcar nu respinge bănuiala că ar fi el însuşi musulman. În asemenea ambianţă generală este întreţesută şi propria-i fire poetică şi poeziile de genul acesta alcătuiesc prima carte intitulată « Moganni Nameh », adică « Cartea poetului ». Urmează apoi, « Hafis Namen », « Cartea lui Hafiz », închinată caracterizării, preţuirii şi venerării acestui om extraordinar. De asemeni îşi găseşte expresia aici raportul în care se află germanul faţă de persan, către care se arată atras cu pasiune şi pe care-l prezintă ca de neatins pentru oricine s-ar strădui să-l imite.

« Cartea dragostei » exprimînd pasiunea fierbinte pentru un obiect ascuns, necunoscut. Unele dintre aceste poezii nu resping senzualitatea,

https://biblioteca-digitala.ro

dar altele pot fi tălmăcite şi spiritual, după maniera orientală. « Cartea prietenilor » cuprinde cuvinte vesele de dragoste şi afecţiune, care au fost înmînate la diferite ocazii persoanelor iubite şi adorate, de cele mai multe ori cu marginile înflorite cu aur, după maniera persană, fapt la care fac aluzie înseşi poeziile. « Cartea contemplaţiei » este dedicată moralei practice şi înţelepciunii de viaţă, potrivit cu datina şi întorsătura de frază orientală. « Cartea revoltei » conţine poezii, ale căror manieră şi ton nu sînt străine Orientului. Căci tocmai poeţii lui, care ridică cele mai minunate osanale mecenaţilor şi protectorilor pierd orice măsură cînd se văd nedreptăţiţi sau se cred insuficient răsplătiţi. Apoi ei se dispută veşnic cu călugării, făţarnicii şi alţi asemenea : mai sînt necontenit în luptă şi cu lumea, cum numesc ei încîlcitul curs al lucrurilor, care pare aproape independent de dumnezeu. În acelaşi mod procedează şi poetul german atunci cînd respinge violent şi cu sila tot ceea ce-i produce o impresie dezgustătoare. Unele dintre poeziile acestea vor fi apte pentru tipar abia mai tîrziu. « Timur Nameh » sau « Cartea lui Timur » cuprinde evenimente istorice înspăimîntătoare prezentate ca într-o oglindă, în care zărim, spre mîngîierea sau dezolarea noastră, reflectarea destinelor proprii. Mai agreabilă este « Cartea zicalelor »; ea se alcătuieşte din mici poezioare, ale căror pretexte sînt oferite, de cele mai multe ori, de maxime orientale. « Cartea parabolelor» cuprinde prezentări metaforice cu aplicare la situaţii omeneşti. « Cartea Suleica », conţinînd poezii pătimaşe, se deosebeşte de « Cartea dragostei » prin aceea că iubita este numită, că ea se prezintă cu un caracter ferm, ba uneori chiar apare personal ca poetă şi, cu tinereţea ei veselă, pare să se întreacă în pasiune arzătoare cu poetul, care nu-şi ascunde vîrsta. Mediul, în care se desfăşoară această dramă în doi, este întru totul persan. Şi aici se impune uneori ostentativ semnificaţia spirituală, iar valul iubirii telurice pare să ascundă relaţii superioare. « Saki Nameh, Cartea cîrciumarului »: Poetul se ceartă cu chelnerul şi alege un băiat graţios, care să-i îndulcească plăcerea vinului cu un serviciu amabil. Copilul devine învăţăcelul său, confidentul intim căruia îi împărtăşeşte concepţii superioare. O nobilă afecţiune reciprocă însufleţeşte întreaga carte. « Cartea parsului ». Aici este prezentată, pe cît posibil, religia adoratorilor focului, lucru cu atît mai necesar, cu cît, fără o noţiune clară a acestei situaţii străvechi, transformările Orientului rămîn veşnic întunecate. «Cartea paradisului»: cuprinde atît ciudaţeniile paradisului mahomedan, cît şi trăsăturile superioare ale credinţei evlavioase, care se referă la această veselă fericire viitoare făgăduită. Găsim aici legenda celor şapte adormiţi, după tradiţia orientală, şi altele care înfăţişează, în acelaşi spirit, renunţarea la fericirea pămîntească în schimbul celei cereşti. Cartea se încheie cu rămasul bun adresat de poet poporului său şi cu aceasta s-a încheiat şi Divanul însuşi.

https://biblioteca-digitala.ro

Am considerat necesar să publicăm anticipat acest anunţ, în timp ce « Damenkalender für 1817 » (Calendarul doamnelor pentru 1817) va recomanda publicului german mai multe părţi din această culegere.

Din: DIVANUL OCCIDENTAL-ORIENTAL SAU CULEGERE DE POEZII GERMANE CU PERMANENTĂ REFERIRE LA ORIENT*

În româneşte de MIHAI ISBĂŞESCU

Alegoria, balada, cantata, drama, elegia, epigrama, epistola, epopeea, fabula, heroida, idila, oda, parodia, poezia didactică, povestirea, romanul, romanţa, satira.

Dacă am încerca să punem într-o ordine metodică operele literare înşirate aci alfabetic, precum şi multe altele, am întîmpina mari dificultăţi, greu de învins. Dacă privim mai de aproape rubricile de mai sus am găsi că sînt denumite cînd după caracteristici exterioare, cînd după conţinut, puţine însă după forma lor intrinsecă; observăm repede însă că unele se alătură dealtele, altele se subordonează celorlalte. Fiecare ţine să existe pentru a desfăta şi a produce bucurie şi să producă efecte prin sine. Cînd însă s-ar simţi nevoia unei orînduiri mai raţionale, în scopuri didactice sau istorice, merită să ne străduim să o căutăm. Supunem deci examinării următoarele:

Nu există decît trei forme literare genuine: cea clar-narativă, entuziast-emoţională şi personal-activă: epica, lirica şi drama.

Aceste trei moduri de poetizare pot acţiona împreună sau separat. Le găsim adesea împreună în cea mai măruntă poezie şi reliefează tocmai prin această unire într-un spaţiu cît se poate de restrîns plăsmuirea cea mai splendidă, aşa cum o vedem limpede în baladele demne de preţuit ale tuturor popoarelor. În tragedia greacă mai veche le vedem, de asemenea. pe toate trei legate între ele şi abia mai tîrziu cum se separă unele de altele. Cîtă vreme corul este personajul principal, predomină lirica; cînd corul devine mai mult spectator, se accentuează celelalte şi, în fine, cînd acţiunea se comprimă la persoană şi loc, corul devine incomod şi chiar supărător. În tragedia franceză începutul este epic, mijlocul dramatic, iar actul al cincilea, care se încheie pasionant îl putem numi liric.

Poezia eroică a lui Homer este pur epică; predomină rapsodul. Ceea ce se întîmplă povesteşte. Nimeni n-are voie să deschidă gura decît dacă

---

*) Acest anunţ prealabil, apărut în *Morgenblatt für gebildete Stände (Foia de dimineaţă pentru păturile cultivate)* din 24 februarie 1816, urmărea să avertizeze cititorii de apariţia Divanului. Proiectul de sumar, publicat aici şi reprezentînd planul iniţial al lui Goethe, nu corespunde integral sumarului definitiv al operei, aşa cum a fost publicată; de pildă, cartea a XIII-a, ce urma să fie intitulată « Buch den Freunde » (Cartea prietenilor), n-a mai fost realizată.

i-a dat el în prealabil cuvîntul, dacă i-a anunţat cuvîntarea şi răspunsul. Dialogurile frînte, podoaba cea mai frumoasă a dramei, nu sînt admise.

Să ascultăm însă în piaţa publică pe improvizatorul modern, care tratează un subiect istoric. Pentru a fi deslușit, la început va povesti, apoi, pentru a stîrni interes va vorbi la persoana întîia, iar la sfîrşit se va înflăcăra, se va umple de entuziasm şi va cuceri inimile. Pe cît de ciudat sînt îngemănate aceste elemente, pe atît sînt de variate genurile literare. De aceea este aşa de greu să se găsească o ordine în care să fie puse alături sau succesiv. Ne putem ajuta într-un fel oarecare punînd cele trei elemente principale într-un cerc şi căutînd mostre în care fiecare element să-şi menţină individualitatea. Apoi să culegem exemple, care să încline spre una sau spre cealaltă din părţi pînă cînd, în fine, să apară unirea tuturor celor trei şi în felul acesta întregul cerc să se închidă în sine.

Pe calea aceasta ajungem la păreri frumoase atît despre genurile literare cît şi despre caracterul naţiunilor şi despre gustul lor în scurgerea timpului. Şi cu toate că felul acesta de a proceda pare potrivit mai de grabă pentru instruirea, divertismentul şi îndrumarea noastră proprie decît pentru instruirea altora, ar trebui poate, totuşi, stabilită o schemă care să pună într-o ordine de înţeles, în acelaşi timp formele exterioare întîmplătoare şi aceste prime începuturi interioare necesare. Încercarea însă, va fi la fel de grea ca şi tendinţa din ştiinţele naturii de a găsi raportul dintre caracteristicile exterioare ale mineralelor şi plantelor şi componenţii lor interiori, pentru a reprezenta în mintea noastră o ordine naturală a lucrurilor.

•

Extrem de curios este faptul că poezia persană nu are dramă. Dacă ar fi putut să se nască un poet dramatic, întreaga lor literatură ar fi dobîndit un alt aspect.

Naţiunea este înclinată spre linişte. Ea se bucură să i se povestească ceva. De aici nenumăratele basme şi poeziile nesfîrşite. De altfel viaţa orientală nu este în sine prea vorbăreaţă. Despotismul nu încurajează dialogurile şi vedem că orice obiecţie făcută voinţei şi poruncii stăpînului nu apare altfel decît în citate din Coran şi din locurile cunoscute ale poeţilor, citate care presupun din capul locului un nivel spiritual, o lărgime şi adîncime de vederi şi consecvenţă intelectuală. Faptul că orientalul se poate totuşi dispensa mai puţin decît oricare alt popor de forma de conversaţie, rezultă din înalta apreciere dată fabulelor lui Bidpai, repetării, imitării şi continuării acestora. Dialogurile păsărilor lui Ferideddin Attar sînt, şi ele, un foarte frumos exemplu despre aceasta.

Din: ELEMENTE PRIMARE ALE POEZIEI ORIENTALE

În româneşte de HORIA STANCA

https://biblioteca-digitala.ro

Proverbiorum & Sententiarum

PERSICARUM

CENTURIA.

I.

جاي كه نمك خوري نمكدان مشكن

In loco, ubi ſal comedis, ſalinum ne frangito.

NOTÆ.

Benefacta non ſunt compenſanda malefactis. Sal unà comedere dicitur, qui familiariter aliquo utitur. Quomodo Demoſtheni etiam, & Chryſoſtomo ἁλῶν κοινωνοῦντες, *ſodales, convictoreſque* dicuntur. A نمك *ſal* formatur نمكدان *ſalinum*; uti à شمع *candela*, شمعدان *candelabrum*, &c. Arabes ita: الجب الذي شربت منه الماء لا ترمي فيه حجر *In puteum, ex quo aquam bibiſti, non conjicies lapidem.*

II.

اگر صد سال گبر اتش فروزد اگر يكدم اندرو افتد بسوزد

Licet Gaber per centum annos accendat ignem, tamen ſi vel ſemel in eum incidat, comburitur.

NOTÆ.

Facetum eſt quod in گلستان traditur, & ad ſenſum huius proverbii facit. مثل سبا گوش را گفتند ترا

A

https://biblioteca-digitala.ro

ديوان

◀ Proverbiorum et sententiarum Persicarum Centuria (în « Compendium historicum » al lui Levinus Warnerus, 1644) exemplar adnotat.

KHAYYAM
IBN YAMIN
HAFIZ

https://biblioteca-digitala.ro

OMAR KHAYYAM

CATRENE

Carte de-aur ni-i Coranul *pentru vorbe mari şi bune.*
Îl citim, din vreme-n vreme, nu mereu, cum ni se spune.
Însă dunga aurie de licoare-n cupă creşte
sfînt verset şi pretutindeni, pururi lumea îl citeşte !

Bea, căci mult dormi-vei singur, stînd cu bulgării pe faţă,
fără bunii tăi tovarăşi, făr'prieteni, fără soaţă !
Să nu spui această taină nimănui dintre tovarăşi:
cînd laleaua se-ofileşte, nu mai înfloreşte iarăşi.

Din pricina vîrstei grele spatele mi se-ncovoaie,
toate treburile mele merg anapoda, greoaie.
Duhu-a hotărît să plece. L-am rugat: « Rămîi, vecine ! »
« Vai ! mi-a spus. Cum aş rămîne ? Cade casa peste mine ! »

https://biblioteca-digitala.ro

Ieri într-un bazar văzut-am un olar, cum fără milă,
sub picioare groase-n pulpe frăminta un boț de-argilă,
dar argila de sub talpă-i zise-n tainic grai, umilă:
« Om am fost ca tine, frate ! Frățioare, mai cu milă ! »

ت

Pe covorul de țărînă văd cum oameni își fac somnul.
Sub țărîna văd cum oameni adormiră întru Domnul . . .
Cît cu ochii bat Deșertul de Neant, în orice parte,
văd toți nenăscuții lumii și toți dușii-n somn de moarte !

ت

După-o vreme vine-n lume unul, strigă: « Sînt stăpînul ! »
Vine-avut, cu-argint și aur mult și strigă: « Sînt stăpînul ! »
Și cînd toate-s rînduite și pe toate-și pune mîna —
iese moartea de la pîndă și îi strigă: « Sînt stăpîna ! »

ت

Sus ! Mă iau de băutură, pînă cînd te-o bea, cămașă,
pînă-o să mă fac la față cum e fața de măceașă !
Minții, care-i o iscoadă, o să-i dau un pumn în gură,
beată-moartă să adoarmă dintr-un pumn de băutură.

ت

Un mintos văzui călare pe mîrțoaga negrei Terre,
nici păgîn și nici cucernic, nici bogat și nici să spere
bogăție și dreptate și-adevăr și cer și lege . . .
Cine-nfruntă lumea astfel și pe-a doua n-o-nțelege ?

ت

https://biblioteca-digitala.ro

Ăst serai ce sta cu cerul, creastă-n creastă, — odinioară,
către poarta cărui șahii chipu-ades își înturnară —
zace astăzi în ruinuri . . . După meterez se-ascunde
cucul care-ntreabă cucul : « Unde-s șahii ? Unde ? Unde ? »

ت

Vai ! aseară-am spart de-o piatră vasu-albastru de faianță !
Beat, făcui prostia asta să mă-mpiedic de o zdreanță.
Amfora în graiu-i tainic m-a certat în șoapte line:
« Om am fost ca tine-odată ! Amfora vei fi ca mine ! »

ت

O ! cît ar fi fost de bine-aici s-avem un loc de-odihnă,
sau cît ar fi fost de bine să ne ducem viața-n tihnă !
O ! și dacă după-o sută mii de ani, ca iarba verde
din pămînt, speram să creștem, vîntul să ne mai dezmierde !

ت

Ieri am fost în prăvălia celui care face oale.
Două mii ședeau de vorbă sau păstrau tăcerea, goale.
Brusc, o amforă gemut-a: « Unde ni-i olarul, oare ? . . .
Mușteriul ? . . . Negustorul ? . . . Unde-s ? . . . Oale și ulcioare ? » . . .

ت

Iarba ce-a mijit pe buze de pîrîu, în verzi tuleie,
parcă-ar fi mijit pe buze unui înger de femeie . . .
Să nu-ți pui, nepăsătoare, talpa-n ierburile-acele,
fiindcă au mijit din colbul unei fețe-de-lalele.

ت

https://biblioteca-digitala.ro

Ni s-a spus că bețivanii vor intra în iad de-a dreptul.
Cum să creadă o minciună precum asta, înțeleptul? . . .
Cei bețivi și-ndrăgostiții (dacă nu ne mint psalmii)
de-or intra în iad, atuncea raiu-i gol ca podul palmii!

ت

Orișiunde vezi lalele rumene cum se-nvioară,
sîngele-și vărsă-n țărînă șahul de odinioară.
Fiecare violetă din pămînt, cînd iese, tandră
crește dintr-o aluniță din obraz de copilandră.

ت

Și-naintea noastră fost-au nopți și zile, și-astă Roată
pururi se rotea din sine stelele pe rînd să-și scoată.
Pune-ncet și cu sfială talpa-n bulgării de tină,
fiindcă poate calci o față, drept pe-a ochilor lumină!

ت

Șeicul zise unei tîrfe: « Ziua umbli amețită,
noaptea mereu alt ibovnic mi te duce în ispită! »
Ea răspunse: « Sînt, preasfinte, sînt, cum zici, de rîs și-ocară,
dar tu ești pe dinlăuntru cum arăți pe dinafară?!! . . .

ت

Am pătruns într-o moscheie, cu evlavie, cucernic,
drept e nu să-nalț vreo rugă înspre cel Atotputernic:
am furat de-aici odată-un covoraș de rugăciune,
și s-a ros și după altul m-am întors, cu plecăciune.

ت

În românește de GEORGE DAN

https://biblioteca-digitala.ro

رباعیات

عمر خیام

ماییم و می و مصطبه و تون خراب
فارغ ز امید رحمت و بیم عذاب
جان و دل و جام و جامه پر درد شراب
آزاد ز خاک و باد و از آتش و آب

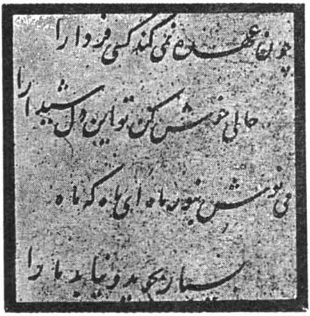
چون عهده نمی‌شود کسی فردا را
حالی خوش کن تو این دل شیدا را
می نوش به نور ماه ای ماه که ماه
بسیار بتابد و نیابد ما را

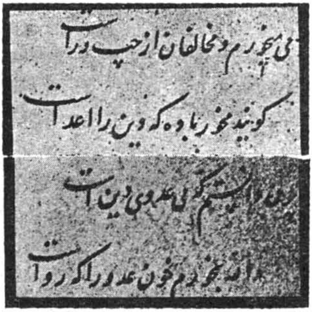
می می‌خورم و مخالفان از چپ و راست
گویند مخور باده که دین را عداست
چون دانستم که می عدوی دین است
والله بخورم خون عدو را که رواست

RUBAIATE

Noi, vinul și bețivii-n tavernă stăm pe loc:
Nici grija mîntuirii, nici frica de soroc;
Doar inimă, și suflet, și hainele în drojdii,
N-avem habar de apă, de vînt, pămînt și foc.

Nevinovat de ziua ce prinde-a licări,
Acuma poți bolnavul tău suflet lecui:
Bea vin sub luna asta, a mea, căci multe luni
Ea ne va da tîrcoale și nu ne va găsi.

Beau vin, și toți dușmanii ce-i am îmi strigă-n van:
Nu bea, căci vinul este-al religiei dușman !
Eu știu că vinul este-al religiei vrășmaș,
De-aceea din vrășmașul lui sînge beau avan.

https://biblioteca-digitala.ro

Bea vin — iată vecia ce ne-o promit profeții,
Și iată și cîștigul rîvnit al tinereții;
În floare-s trandafirii, și vinul, și bețivii, —
Fii fericit — acestea fac farmecul vieții.

Tot una mi-e Bagdadul sau Balhul: vremea zboară.
De-i plină, cupa fie-mi ori dulce ori amară !
Bea vin ! căci luna trece din ziua-ntîi a lunii
La ultima, și iarăși la-ntîi, pe bolta clară.

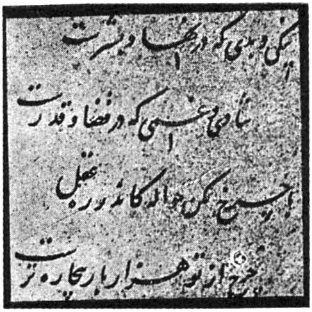

Și binele și răul în om își află nume.
Plăcerea și durerea ți-au fost sortite-anume.
Nu-i cere socoteală cereştii bolți de ele:
E mai nevolnic cerul ca omeneasca lume.

https://biblioteca-digitala.ro

ابن یمین

IBN YAMIN

از کوی حیات تا در مرگ
جز نیم نفس مسافتی نیست
وین طرفه که اندرین مسافت
گامی نه نهی که آفتی نیست

I

Din drumul vieții pînă-n pragul morții
Ajunge-o jumătate de suflare.
Și-n drumu-acesta — ciudățenie a sorții —
Oricum și-oriunde-ai pune pasul — doare.

حالت علم و مال گر خواهی
که بدانی که هریکی چون است
مال دارد چو بدر روی بکاست
علم چون ماهِ نو در افزون است
طلب مال بهر علم بود
هر کرا طالع همایون است

II

Bogăția și înțelepciunea — iată
Fiecare-n sinea ei cît prețuiește:
Bogăția-i luna plină — care scade,
Lună nouă-nțelepciunea — care crește.
Numai soarta norocoasă-nțelepciunii
Bogăție-i dăruiește.

گر جهانی ز دست تو برود
مخور اندوه آن که چیزی نیست
عالمی نیزت ار بدست آید
هم مشو شادمان که چیزی نیست
بد و نیک جهان چو بر گذر است
در گذر از جهان که چیزی نیست

III

Dacă lumea este rea cu tine,
Nu te întrista — căci asta nu-i nimic.
Dacă lumea vrea să-ți facă bine,
Nu te bucura — căci asta nu-i nimic.
Binele sau răul lumii vine
Și, ca lumea, trece-n zbor — și nu-i nimic.

https://biblioteca-digitala.ro

حافظ

دیوان

https://biblioteca-digitala.ro

HAFIZ

DIVAN

GAZEL

Aleasa faptă unde-i, și eu în disperare unde-s ?
Cotita-mi cale unde-i, pierduta mea vigoare unde-i ?

Cum pot să stea alături și răul și credința ?
Extazul rugii unde-i, și-a strunelor cîntare unde-i ?

Nu-ntîrzia-n moscheie și-n straiul rupt, fățarnic !
Cel ce se-nchină unde-i, și limpedea licoare unde-i ?

Pe-obrazu-unui prieten pot vrajba s-o descopăr.
Unde e stinsul fulger, și lampa, și-acel soare unde-s ?

Balsam pe ochi e colbul ce peste prag se-așterne.
Unde să fug de vocea atotporuncitoare, unde ?

Pe-obrazul tău gropița fîntînă fără fund e.
Unde-ai plecat în grabă, tu inimă-arzătoare, unde ?

Să dăinuie-amintirea-ntîlnirilor grăbite !
Acel parfum și-acele învinuiri amare unde-s ?

Nu-i trebuie lui Hafiz răbdare, somn sau tihnă.
Ce-i tihna, unde-i somnul, iar marea lui răbdare unde-i ?

Cînd iubita ia în mînă un pahar,
Scade prețul frumuseții în bazar.

Ce spun cei care-i văd ochii luminoși ?
Al virtuții paznic plînge de amar.

Ca un pește azi înot în jurul ei;
De m-ar prinde-n undiță ca un pescar.

Ca o pasăre în clei m-am prins acum;
De m-ar smulge mîna ei ca de cleștar.

Fericit e, ca și Hafiz, cei ce azi
Dintr-o cupă soarbe limpede nectar.

Tălmăcire din persană **de** OTTO STARCK

HAFIZ. DIVANUL, inscripție persană: emblema grafică de pe coperta noastră ▲

https://biblioteca-digitala.ro

صلاح کار کجا و من خراب کجا
ببین تفاوت ره کز کجاست تا بکجا

دلم ز صومعه بگرفت و خرقهٔ سالوس
کجاست دیر مغان و شراب ناب کجا

چه نسبتست برندی صلاح و تقوی را
سماع وعظ کجا نغمهٔ رباب کجا

ز روی دوست دل دشمنان چه دریابد
چراغ مرده کجا شمع آفتاب کجا

چو کحل بینش ما خاک آستان شماست
کجا رویم بفرما ازین جناب کجا

مبین بسیب زنخدان که چاه در راهست
کجا همی روی ای دل بدین شتاب کجا

بشد که یاد خوشش باد روزگار وصال
خود آن کرشمه کجا رفت و آن عتاب کجا

قرار و خواب ز حافظ طمع مدار ای دوست
قرار چیست صبوری کدام و خواب کجا

یارم چو قدح بدست گیرد
بازار بتان شکست گیرد

هر کس که بدید چشم او گفت
کو محتسبی که مست گیرد

در بحر فتاده‌ام چو ماهی
تا یار مرا بشست گیرد

در پاش فتاده‌ام بزاری
آیا بود آنکه دست گیرد

خرم دل آنکه همچو حافظ
جامی ز می الست گیرد

▲HAFIZ

https://biblioteca-digitala.ro

[illegible]

[illegible]

https://biblioteca-digitala.ro

ADAM OLEARIUS
un călător hanseatic în Persia veacului 17

ISPAHAN
CETATE DE SCAUN

Ispahan se zice că s-ar fi numit, cu puțin înainte de vremea lui Tamerlan, Sipahan. Eu însă am auzit zicîndu-i, fără osebire, cînd Ispahan, cînd Isfahan. Orașul se află pe un cîmp oblu și neted, munții se pot zări la trei sau patru mile de oraș. Împreună cu mahalalele, se socotește că ar avea un înconjur de vreo opt mile nemțești, căci cine ar vrea să-i dea ocol într-o zi, n-ar putea pierde prea multă vreme cu privitul. Zidurile orașului sînt proaste și aridicate doar din pămînt, la temelie de șase coți, iar sus doar de un picior grosime, cu turnuri rotunde întocmite tot din cărămizi coapte la soare. Șanțurile sînt năruite aproape de tot, de poți să treci cu piciorul, iarna și vara, mai preste tot locul.

---

* Titlul original: VERMEHRTE MOSKOWITISCHE und PERSANISCHE REISE-BESCHREIBUNG, 1556 (retipărită la Berlin 1959).

https://biblioteca-digitala.ro

121

درخت دوستی بنشان که کام دل ببار آرد / نهال دشمنی برکن که رنج بی شمار آرد

چو مهمان خراباتی بعزت باش با رندان / که درد سر کشی جانا گرت مستی خمار آرد

شب صحبت غنیمت دان که بعد از روزگار ما / بسی گردش کند گردون بسی لیل و نهار آرد

عماری دار لیلی را که مهد ماه در حکمست / خدایا در دل اندازش که بر مجنون گذار آرد

بهار عمر خواه ای دل وگرنه این چمن هر سال / چو نسرین صد گل آرد بار و چون بلبل هزار آرد

https://biblioteca-digitala.ro

Pe la partea dinspre amiazi-apus și miază-zi curge un rîu destul de mare; el vine din muntele Demavend, se împarte în felurite pîrîiașe, ce le duc în anumite *cisternae*, de le zice căși sau borcane, și le trec prin tot orașul și prin case, măcar că au, mai pe de-a rîndul, puțuri de apă săpate în curți.

S-au silit tare Șah Abbas, vreo patrusprezece ani, să aducă altă apă, ce curge de partea cealaltă a muntelui Demavend, și s-o treacă prin munte în rîul Senderut; a pus să robotească cu rîndul opt sute pînă la o mie de bărbați în fiece zi și le-a plătit leafă pe zi o jumătate de abbas sau patru bănuți. Dar, din pricina prea marelui ger și a zăpezilor, cu care este împovărată mai preste tot anul partea dinspre miază-noapte, n-au putut munci în nici un an mai mult de trei luni. O seamă de Khani și de înalte fețe dregătorești au luat asupră-le o bună parte din străpungere, pentru a fi pe plac regelui și a duce înainte lucrarea. Dar se zice că stînca era tare peste măsură, și, la locul cu pricina, peste o sută de colți de înaltă. Oricum, au tăiat o șa în ea pînă la o sută de coți. Dar, cînd Șah Abbas a răposat asupra trudei,. . . lucrarea a rămas neisprăvită.

Orașul Isfahan a fost pustiit de două ori de Tamerlan; prima oară, cînd l-a luat cu luptă, iar mai apoi cînd s-a răsculat. O pustiire așijderea a suferit și din partea lui Choța[1], tot pentru răscoală, cînd n-a fost micșorat și sleit numai în zidiri și case, ci și în oameni. Sub Șah Ismael, însă, și-a mai revenit un pic. Dar, cînd Șah Abbas și-a mutat scaunul crăiesc de la Kasvin într-acoace, de dragul așezării frumoase și vesele, au ridicat orașul nu numai cu zidiri mărețe, dar l-au și umplut cu noroade

[1] Genghis Kan (1155—1227), n.tr.

https://biblioteca-digitala.ro

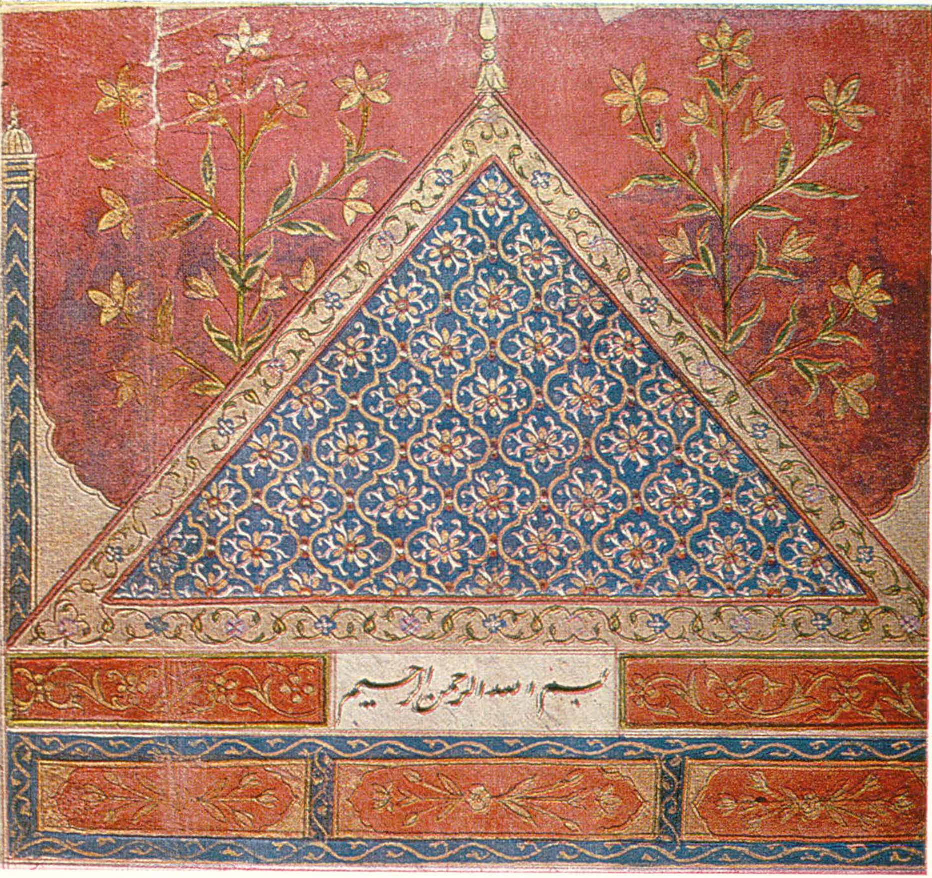

https://biblioteca-digitala.ro

aduse din felurite ținuturi, de este acum ca o lume mică și poți a număra în el mai bine de cinci ori cîte o sută de mii de suflete. La întinderea nemăsurată a orașului ajută mult și aceea că fiece casă are una sau două grădini cuprinzătoare. Persanii țin mult la asta, dar nu le împodobesc după feliușagul europenilor cu sumedenie de flori frumoase, ci cu mulți copaci de rod, frumos rînduiți, și cu butuci de vie; mai cu osebire îndrăgesc copaciul de China pentru gingășia și umbra lui. Este un soi de platan ce nu se cunoaște în Țara nemțească; crește drept și aproape cît un brad de înalt și are îndeobște o jumătate de cot, uneori un cot întreg în grosime. Frunza îi e lată, nu tocmai neasemănătoare cu a viței; nu dă rod de folos, ci o crescătură mare și păroasă, cît castana, dar fără miez; lemnul bate-n roșcat, cu ape încrețite și împletite ca lemnul cu pestrițătură. Fac din el uși și obloane la ferești; înecat cu oloi, e tare frumos la înfățișare.

Următoarea podoabă a grădinilor, după asemenea copaci, sînt puțurile scunde zidite și heleștaiele cu jgheaburi chibzuit rînduite, prin care trece apa de la o fîntînă la alta. Unul este mai sus decît celălalt, așa că la nevoie apa trebuie să se reverse și să ude grădina. Cei avuți zidesc în grădini și niște galerii deschise, sau pavilioane osebite, ce sînt adesea mai împodobite decît casele lor de locuit. Se mai află în oraș, alături de casele tîrgoveților de rînd, și foarte multe palate de mare preț, care pe dinafară nu sînt atît de făloase pe cît sînt de noi. Iatacurile deschise și cele care au sus, înspre afară, gratii scunde, le numesc « aivan ». Asemenea iatacuri se găsesc pe toate cele patru laturi ale casei și se folosesc vara, pe rînd, ca odăi de dormit, pentru a se bucura omul de vînt și aer răcoros. Feres-

https://biblioteca-digitala.ro

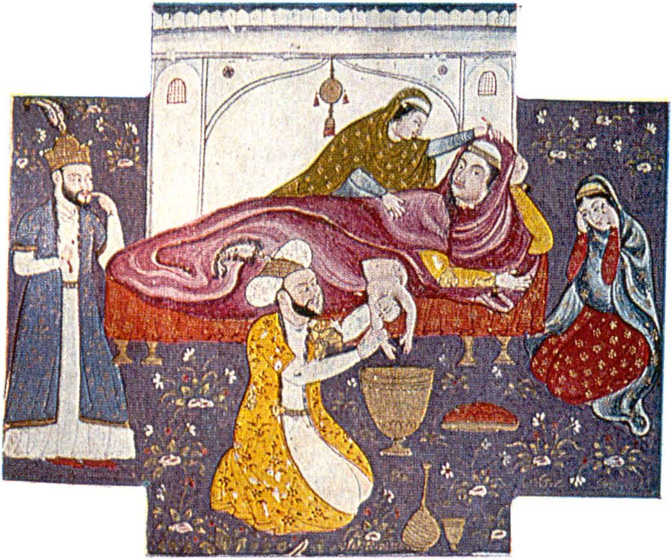

https://biblioteca-digitala.ro

trele lor sînt, mai adesea, mari cît ușile și ajung, ca și ele, pînă la podea, n-au geamuri, ci doar gratii de lemn, pe care le astupă iarna cu hîrtie unsă cu oloi. Cămările de iarnă le rînduiesc în partea de jos a zidirii.

Aici, ca și în alte locuri, pentru că nu se află mult lemn, nevoia îi învață cum să-și țină cămările calde. Au în pămînt un « tenur », ce este o gaură rotundă ca o oală, în care țin tăciuni aprinși; deasupra așează, însă, un scaun scund sau o masă, pe deasupra cu un covor mare ce ajunge pe toate părțile pînă la podea; se așează în jur și vîră picioarele sub « cursi » sau scaun și-și învelesc trupul pe de-a rîndul cu covorul, ba chiar dorm și noaptea acolo. « Tenur »-ul dă, cu puțini cărbuni, o căldură plăcută, ba uneori chiar o dogoare fără folos trupului, de poate omul să și asude. Pentru a rămîne sănătoși, ei socot însă că trebuie să țină, în tot timpul, capul la aer liber, curat. Și, pentru ca abureala tăciunilor să nu-i vatăme, pornesc de la « tenur » niște olane ce duc pe sub pămînt pînă în curte. Asemenea « tenure » sînt folosite adesea drept cuptor de copt sau grătar de fript. Casele au, toate, niște curți în față, prin care se ajunge la cămările de locuit și la iatacuri. Ulițele și drumurile se zice că erau înainte vreme largi, de puteau merge călare, alături, douăzeci de oameni și chiar mai mulți; pe timpul lui Șah Abbas, însă, cele mai multe au ajuns, din cauza înmulțirii caselor, atît de strîmte, încît adesea, mai cu osebire în vecinătatea maidanului și bazarului, unde este mult umblet, nu poate trece un om pe lîngă altul; iar uneori, atunci cînd cineva întîlnește din față un « charbende », slujitor la măgari (astfel numesc ei catîrgiii) — cu zece, douăzeci sau mai mulți măgari încărcați, ce merg unul

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

în urma celuilalt, trebuie să adaste locului pînă cînd trec toți. Dimpotrivă însă, maidanul sau marea piață pentru negoț și plimbare este atît de întins, cum n-am mai văzut nicăiri altul asemenea. Pe latura dinspre soare-apune, unde-i curtea și palatul regelui, se înșiră de-a lungul maidanului niște bolți meșteșugit tocmite, pe două caturi, una deasupra celeilalte, cu « aivane » și locuri de trecere în care-și au negoțul aurfăurarii, giuvaergii și alții. În fața acestora sînt sădiți, în bună rînduială, copaci aleși și drepți, ce dau o umbră plăcută. Latura dimpotrivă, dinspre soare-răsare, are un loc de trecere larg și boltit, cu arcade atîrnate și cu pilaștri, sub care își țin dughenele tot felul de meșteșugari, împărțiți pe bresle; căci persanii meșteresc foarte puțin sau chiar deloc în casele de locuit și, pentrucă-și îndeplinesc meșteșugul în văzul tuturor, îi face plăcere oricui trece pe-acolo să privească la ei.

Casa regelui este numită de persani, « Devlet Khane », așijderea « Khane Şah ». În fața porții se află mai multe tunuri mari de metal, nu chiar mult mai altfel decît mortierele noastre întregi sau jumătate, doar ceva mai scurte și lucrate mai din topor; stau acolo pentru a apăra poarta, dar cine nu se duce chiar în fața gurii lor, se poate ține că e la adăpost de ele. Curtea în sine nu e apărată împotriva unei năvale puternice, ci doar împrejmuită cu un zid înalt. La intrarea curții, cam la vreo patruzeci de pași de poartă, se află, pe mîna dreaptă, o ușă ce dă într-o grădină mare, în mijlocul căreia se ridică un paraclis. Această grădină este asilul cel mare, ce-i zic « Alla-capi », adică poarta lui Dumnezeu, unde fug datornicii, ucigașii și alți răufăcători de rămîn acolo nevătămați cîtă vreme pot

https://biblioteca-digitala.ro

نهادند بر مشک بر مهر چین
کسی را که دادی کسی از مهان
همی رفت با دختر و خواسته
همی بود با رود و می داشتند
جو آگاهی آمد ز مهران ستاد
دلی شاد با هدیه و با نثار
تا موی و راه و بیابان و شهر مرو
از آذین و گنبد بشهر و دشت
ز بالا بر ایشان درم ریختند
هم از نعل اسپان پر از مشک [illegible]
ز بس ناله چنگ و بانگ رباب

فرستاده را داد و کرد آفرین
فرستاده را آشکار و نهان
سواران و پیلان آراسته
ز خستگی بر آن روی بر داشتند
همی هر کسی هدیه و برده داد
همه مهربان و همه دوستدار
زمین بود یکسر چو پر تذرو
براهی که لشکر همی برگذشت
ز بر مشک و عنبر همی بیختند

یکی خلعت از بهر مهران ستاد
نهان نیز با یارانش را هدیه داد
جنین تا لب رود جیحون رسید
ز جیحون تال پر خون با بگشت
یکایک همه خواندند آفرین
ببستند آذین بشهر و براه
جنین تا بسطام و گرگان رسید
ز ایران همه کودک و مرد و زن
برآمیخته شتهای خلوق

بیاراست کاخی کسی مراد بیاد
ز مشک و ز دینارشان بهره داد
بزرگان همی از دلش خون چکید
ز فر ز غم با درد انباز گشت
بر شاه ایران و سالار چین
درم ریختند از بر کوه و دشت
تو گفتی زمین آسمان را ندید
براه بت چین شدند انجمن
جهان پر شد از ناله و بوق و نای
شکر با درم ریخته زیر پای
نشد بر زمین جای آرام و خواب

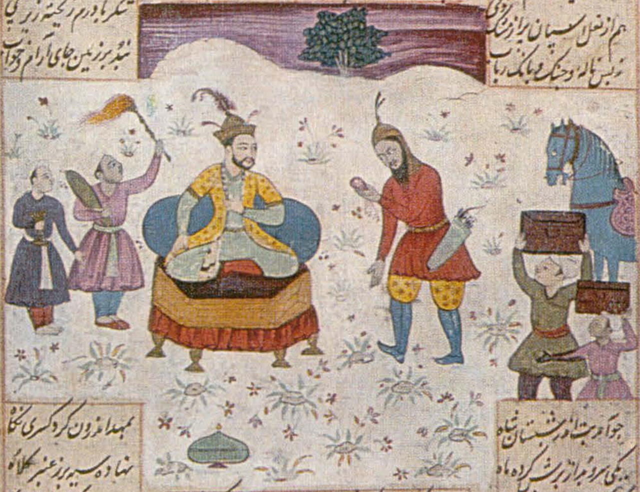

جو آمد بت اندر شبستان شاه
یکی سرو دید از برش گرد ماه
گره گشته از بار بر تافته
دل شاه نوشیروان خیره ماند
جو آگاهی آمد بخاقان چین
بپرداخت سغد و سمرقند و چاچ

بافسون یکیا اندر گرفت
برو نام یزدان فراوان بخواند
از ایران و از شاه ایران زمین
بقتغار پاشی فرستاد تاج

جو از غالیه بر گل انگشتری
نزاد و بجای چو کمتر بر شاه
وز آن شادمانی بفرزند او
جهان نو شد از داد نوشیروان

بمهد اندرون کرد کسری نگاه
نهاده سپر بر ز عنبر کلاه
همان زیر انگشتری مشتری
بیاراستند از پی ماه گاه
شده شاد و خرم بپیوند او
نشستند بر پیش پیر و جوان

https://biblioteca-digitala.ro

sta înăuntru pe cheltuiala lor înșile; dar pe hoți nu vor să-i îngăduie multă vreme acolo.

. . . În « Tzai Chattai Khane », persanii beau o apă caldă străină; despre ea voi spune în curînd mai multe. În timp ce beau, au în fața lor jocul de table sau jocul de șah. Cu acesta din urmă știu să joace și mai iscusit decît rușii (care sînt destul de deprinși cu el) și spun că a fost născocit întîia oară de neamul lor, după cum arată și numele de șah, ce vrea să însemne rege pre limba lor.

« Cahveh chane » sînt cîrciume în care pot fi găsiți duhănitori de tutun și băutori de apă de « cahveh ». În asemenea cîrciumi se întîlnesc și poeți și « historici », pe care i-am văzut șezînd în mijlocul odăii, în jilțuri înalte, și i-am auzit istorisind tot felul de povești, fabule și alte născoceli. Cînd povestesc, își urmăresc gîndul cu un bețigaș, asemeni scamatorilor.

Nu departe de-aici găsim stînd în dughenele lor și doi bărbieri dintre cei cărora le zic chirurgi, « țerah », ce doar tămăduesc rănile, dar nu bărbieresc. Alții, însă, care nu tămăduesc, ci numai taie părul și barba, se cheamă « dellak »; sînt folosiți și la tăierea împrejur. La aceștia merge tot norodul foarte des, fiindcă se rad în cap ca-n palmă. Fiecare își aduce briciul său, întrucît se teme de « keși » (așa numesc boala franțuzească) și nu lasă să-i atingă brici străin.

Mai la vale, în partea dinspre miazănoapte a maidanului, se intră în adevăratul bazar, unde se găsesc, într-o hală cu coperiș înalt, tot felul de mărfuri scumpe, Deasupra întrării atîrnă un ceas mare, pe care se zice că l-a făurit, în zilele lui Șah Abbas, un englez, pre nume Fessi.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

... Se află în Isfahan toate neamurile de negutători și mămulari, care negutătoresc în parte cu ridicata, în parte cu amănuntul. Alături de persani, se găsesc indieni, tătari din felurite hoarde, turci, evrei, armeni, georgieni și, pe lîngă ei, englezi, olandezi, franţuzi, italieni și spanioli.

DESPRE JOCUL DE ARTIFICII ARDEBILAN*

La jocurile de artificii am văzut tot soiul de născociri vesele ca: mici castele, turnuri, roţi de foc, stele ce atîrnau sau umblau pe cer, fanale, plesnitori, pocnitori ce sar ca broasca, rachete suitoare și de alte soiuri. Castelul, care a fost aprins primul, era împrejmuit cu ziduri de hîrtie pestriță. Mai întîi s-au aprins de jur împrejurul lui feștile, așa că se puteau desluși frumos chipurile zugrăvite pe hîrtie; apoi, într-o oră și jumătate, au fost trase nenumărate rachete de rînd și au urmat detunări, pînă ce totul s-a mistuit în vîlvătaie.

Lîngă acesta a fost așezată altă alcătuire, ce-i zicea « debendae » și era ca o pocnitoare mare; era rotundă, groasă de un sfert de cot și lungă de trei sferturi, cu două guri ce ieșeau în afară și aruncau scîntei mari. S-a pornit după felul pocnitorilor mici ce sar ca broasca, s-a învîrtit detunînd prin gloată, nu fără vătămare pentru straiele oamenilor, care, fiind de stambă, luau foc ușor. Între timp s-au înălţat multe rachete suitoare, lungi cam de-o palmă și ascuţite la capăt ca un cornet; erau aprinse în mînă, în vîrful unor beţe, apoi zburau ca săgeata pînă sus de tot, dar fără să detune; în schimb scăpărau ca un

* Din orașul Ardebil.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

fulger și împrăștiau steluțe mici, ce cădeau îndărăt pe pămînt ca niște feștile aprinse.

Mai aveau o minge mare, în care era înfiptă o țeavă ca un turn, și care era legată de pămînt cu lănțuguri și piroane lungi; aceasta azvîrlea în sus, cu putere și cu vuiet îngrozitor, de parcă urla, foc și scîntei mari. La asemenea artificii ei le zic « Kumbara ».

Unii țineau, în vîrful unor nuiele mlădioase, niște fînare făcute din hîrtie, care se aprindeau și, cînd hîrtia era arsă, detunau de mai multe ori. Din acestea cădeau niște zdrențe întocmite din multe rachete și plesnitori legate între ele, care rămîneau atîrnate și-și căutau scăpare în fel și chip, dar nu se puteau desprinde de sfoară; aveau haz să le vezi, tot așijderea și niște stele atîrnate și multe alte drăcovenii.

Printre altele, nu mică era plăcerea să vezi cum unii oameni aveau șorțuri dinainte, cărora alții le dau foc, ca din întîmplare, și din ele se răspîndeau în piață multe flăcărui mici, ce ardeau o bună bucată de vreme ca steluțele; erau niște bile răsucite din bumbac și stropite cu naft, închise, cîte mai multe, într-o căsuță de hîrtie cu trei laturi.

Naftul alb aduce, în jocurile lor de artificii, cel mai mult folos și cele mai frumoase efecte. Dar nu este altceva decît petrol sau țiței, cum se poate găsi și în spițeriile noastre (doar cu mai multă tărie). În locul lui, eu am folosit « spiritum terebenthini » [1] cel mai rafinat; face același efect și chiar mai mult.

Ultima plăcere a jocului de artificii ardebilan ne-a dat-o un turnuleț de foc, care s-a înălțat în văzduh cu ajutorul foarte multor rachete, ce s-au aprins și stins toate odată, și s-a spulberat.

[1] Esență de terebentină (n.tr.)

https://biblioteca-digitala.ro

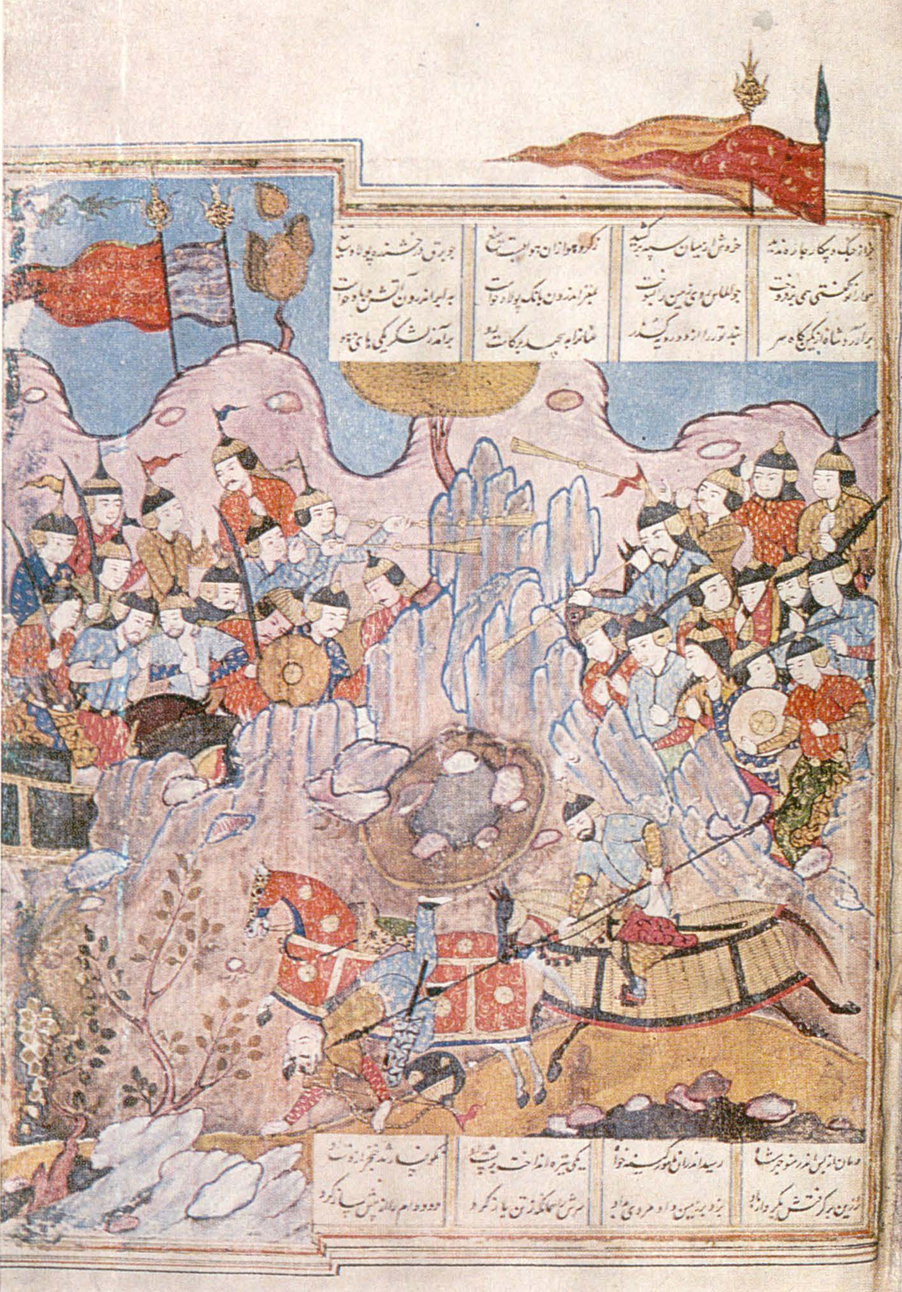

https://biblioteca-digitala.ro

DESPRE PRIMIREA NOASTRĂ LA CURTE

La 16 august [1637] regele a poruncit să-i poftească pe domnii ambasadori la o primire la curte și totodată la masă; pentru a merge călare ne-a trimis patruzeci de cai frumoși și împodobiți, cu șei și căpestre bătute cu aur gros. Pe aceștia au călărit ambasadorii și cei mai nobili din solie. Gloata slugilor a mers însă în rînduiala obișnuită.

. . . Între timp a mers ștafeta la rege să vestească sosirea noastră. Curînd după aceasta, regele ne-a poftit, prin cîțiva dregători de seamă, să intrăm. Am fost călăuziți printr-o curte lungă și îngustă, pe amîndouă laturile căreia se ridicau, în afară de zidurile principale, niște pereți scunzi; îndărătul lor se aflau, frumos rînduiți și drepți, arbori de China mari și înalți, care semănau cu brazii. De-a lungul zidurilor se înșirau străjile, ce aveau în parte căciuli înalte, ascuțite și scorțoase, cu moțuri de pene, cum și purtători de muschete, toți în bună rînduială. Era o priveliște plăcută. Această alee și altele asemenea le numesc « chaivan ». La capătul acestei curți se afla, de-a curmezișul, o încăpere deschisă în care primea regele jalbele. Pentru că regele obișnuiește să asculte acolo treburile țărilor și să țină județ, ea se cheamă « divanchane », sau casa împărțirii dreptății. . .

Nu departe de această « divanchane », îndărătul copacilor, stăteau caii regelui, să fi fost vreo cincizeci, înveliți cu valtrapuri prețioase împodobite cu țesătură de aur și broderii; iar lîngă casă cîțiva frumoși cai arăbești înșeuați; șeile și frîiele erau acoperite cu aur galben și bătute cu nestemate.

. . . Pavilionul însuși era cu trei trepte deasupra pămîntului și avea doisprezece stînjeni în lungime, opt în lățime și vreo

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

șase în înălțime; în față atîrnau draperii din stambă roșie ce puteau fi ridicate și lăsate în jos cu frînghiuțe. Pilaștrii pe care se odihnea acoperișul erau din lemn, cu opt fețe, zugrăviți și dauriți, după cum și întreaga încăpere era înflorată cu aur. În stînga atîrnau pe perete trei tăblii cu picturi europene: erau istorii. Dușumelele erau acoperite cu covoare de preț, în mijlocul palatului era o fîntînă în patru colțuri, unde pluteau pe apă tot felul de flori, lămîi, portocale, rodii, mere și alte roade. Pretutindeni se aflau foarte multe ulcioàre de vin din aur și din sticlă, cu gîturi lungi și subțiri, care erau îngulerate cu flori mirositoare sau care aveau ciocurile încercuite și împodobite cu cununi.

Îndărătul fîntînii, lîngă perete, ședea regele pe jos, pe o pernă de mătase, și avea picioarele încrucișate sub el ca și alți persani de rînd; era un bărbat de douăzeci și șapte de ani, bine făcut, alb și proaspăt la chip; avea, precum aproape toți persanii, nasul ca ciocul de șoim și o mustăcioară mică și neagră, dar în furculiță, nu atîrnînd pe oală ca la ceilalți. Straiele sale din țesătură de aur nu se deosebeau, nici ele, de cele obișnuite, afară doar că purta pe « mendil » sau acoperămîntul capului o nestemată frumoasă cu o pană de cocor; iar peste « kürdi » — un fel de surtucaș fără mîneci — îi atîrna de gît o pereche de samuri negri; de altfel am văzut, mai pe urmă, și la alți înalți dregători asemenea « kürdi »; sabia de la șold era de aur și ferecată cu nestemate; îndărătul lui era arcul cu săgeata. La dreapta regelui stăteau doi feciori tineri și frumoși, pajii săi. Unul dintre ei, gingaș la chip, aveau un evantai sau făcător de vînt — de la un animal de mare, zis « maheri cutas », adus din India și semănînd cu o coadă de cal — cu care îi răcorea

https://biblioteca-digitala.ro

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
BLAJ

https://biblioteca-digitala.ro

regelui aerul. Lîngă paj se afla « meheter »-ul sau cămărașul. În fața regelui, la oarecare depărtare, era « aișic agasi bașă » sau marele-mareșal, care ținea în mînă un toiag îmbrăcat în aur și cu o măciulie mare, rotundă, la capătul de sus. În stînga regelui, cam la patru pași, ședea cancelarul împărăției, căruia îi zic Ehtmad dovlet, și apoi Khanii sau principii, sfetnicii regelui, toți la rînd. În față de tot, lîngă intrarea sălii se aflau, pe stînga, ambasadorii arabi din Iemen, a căror oaste pornea împotriva turcilor sub oblăduirea regelui Persiei; lîngă aceștia poslanicul rus Alexei Savinovici, iar mai încolo muzicanții.

Cînd ambasadorii noștri urcară treptele împinși din urmă, principii Tanichan Curțibași și Aliculibec Divanbec le ieșiră înainte, îi apucară de brațe și-i duseră, unul după altul, în fața regelui. Această ducere de braț, pe care însoțitorii o fac cu amîndouă mîinile, este nu numai pentru a arăta mare cinste solilor, ci slujește și pentru siguranța regelui, pentru ca noii sosiți să nu pună stăpînire pe persoana lui, dacă ar fi vorba de vreo uneltire, cum se zice că s-a petrecut pe vremea lui Șah Abbas cu o solie turcă. Cred că pentru o pricină asemănătoare regele nu întinde mîna pentru sărut, ci dregătorilor străini genunchiul, iar supușilor săi piciorul.

Ambasadorii noștri, cînd ajunseră în fața regelui, făcură o plecăciune după cuviință. Regele, în schimb, le făcu un semn prietenos, cu o mutră veselă. După aceea fură duși îndată întro parte și așezați pe scăunele scunde lîngă Khani sau principi.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

DESPRE FIREA LĂUNTRICĂ ȘI DEPRINDERILE PERSANILOR

Persanii sînt dăruiți de la natură cu un impunător « ingenii »[1] și cu înțelegere bună, sînt pătrunzători la minte și pricep ușor; de aceea sînt printre ei mulți poeți minunați, care scriu lucruri ce-ți dau de gîndit, iar artele libere sînt la așa mare preț. Nu sînt trufași din fire, așa fel încît să-și disprețuiască aproapele, ci sînt prietenoși și sociabili, se arată tare binevoitori între ei și mai cu seamă față de străini, iar în vorbire vădesc politeță și umilință. Astfel, cînd vor să poftească pe cineva la ei în casă, spun : cinstește casa mea și-o înnobilează cu prezența ta; așijderea : mă dărui ție ca jertfă, mă prostern la picioarele tale; fie ca privirea ochilor mei să fie drum pentru picioarele tale — și altele asemenea. Știu, chiar mai bine decît franțujii, să-și înșiruie cuvintele frumos și măgulitor; numai că adesea sînt teci goale.

Ăstimp, persanii au, printre cronicari, faima de-a fi tare economi cu adevărul și de-a considera aproape sărac cu duhul pe cel care vrea să spună veșnic adevărul. De altfel, la ei nici nu-i vreo ocară, cînd se zice « drugh micui » — mă, mincinosule !

Dar țin credință unul altuia, atunci cînd au legat prietenie deosebită, așa cum e obiceiul la ei să se lege unul cu altul de-a păstra prietenie și frăție cu credință cît timp vor fi în viață.

Încolo sînt milostivi, recunoscători față de cei ce le dăruie ceva, dar cruzi către cei care-i jignesc. Sînt și inimoși, de-aceea

[1] Spirit, inteligență (n.tr.)

https://biblioteca-digitala.ro

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
BLAJ

https://biblioteca-digitala.ro

ajung oșteni buni și-și pun cu îndrăzneală viața-n joc chiar cînd primejdia e vădită.

DESPRE FĂPTURA, STATURA ȘI STRAIELE PERSANILOR

În ce privește făptura și statura, persanii au o înălțime mijlocie. Cei mai mulți sînt slabi la trup, dar cu mădulare zdravene, negri-cafenii și gălbui la chip; îndeobște au nasul încovoiat ca ciocul de erete.

Făpturile bărbătești își tund părul de pe cap ca-n palmă și, anume, tot la cîte o săptămînă. Și bărbile și le rad, afară doar de « pyhr »-ii lor, care sînt oameni bătrîni, sfinți, ce-și înfrînează trupul de la mîncare și băutură, se roagă necontenit și-ți fac o părere bună prin cuvioșia lor; aceștia își lasă, ca și rușii, să le crească mare și stufoasă barba în partea de jos și pe lături; acești « pyhr »-i sînt încă venerați de persani.

Mai se află un soi ciudat de oameni în Persia, care nu-și taie niciodată mustața, ci o lasă să atîrne mare, pe oală, și sorb băutura prin ea, ca unii țărani puturoși de la noi. Li se zice « suffi », dar ei spun că și mustața lui Ali atîrna la fel și că, în cinstea acestuia, vor s-o poarte și ei tot așa.

Persanii nu suferă de loc părul roșu și nici n-au vreo aplecare spre cel cărunt. Țin la mare preț părul negru pana-corbului, de aceea și obișnuiesc să-și cănească părul.

Persanii au foarte mult obiceiul să-și boiască mîinile roșu-gălbui, unii doar degetele și unghiile; arată ca unghiile tăbăcarilor de pe la noi. Alții își văpsesc mîinile în întregime și picioarele. Asemenea boială poate să țină peste paisprezece zile, chiar dacă-și spală mîinile zilnic cu apă.

https://biblioteca-digitala.ro

BIBLIOTECA CENTRALĂ BLAJ

اگر ترس از تو مرا آمدی   به اندک سپاهی بر تو مدی
بچشم منت ای نژاد اسپاه   چو آتش که باد اندر آرد بکام

چو من رو بروی اندر آیم بجنگ   سپاه ترا نیست یکدم درنگ
چو نرخان که بجستند از خاک   سپاه ترا خود خواب بینم

ببرم سرت را برم ترد شاه   به تیر و برآرم شتابان براه
چو من زینهاری بود تنگ تو   برین گستری گرد آهنگ تو

نبیسی مرا خیره و نبرد   درفشی پس پشت او لاجورد
که دید ازان آن ژوبام گرفت   نیام سنام سر و ترک

چو بشنید گشتاسپ نامه ز دشت   ز پیشاد شاه نبود دیه
بشد تیز بنگه بر سالار چین   بگفت آن سخنهای پرخشم و کین

برآشفت از گفت او شهریار   بغرید چون ابر اندر بهار
بفرمود تا کوس بیرون برند   سرافراز پیلان به هامون برند

https://biblioteca-digitala.ro

Straiele le atîrnă fluturînd larg și neîngrijit în jurul trupului de la depărtare parcă ar fi muieri: merg și se leagănă ca gîștile într-o parte și-n alta, mai cu seamă femeile lor, și am văzut puțini persani care să aibă un mers grav și arătos. Îmi dau cu părerea că asta trebuie să vină de la felul lor de-a ședea, căci șed pe jos ca croitorii din Frância, cu picioarele încrucișate și-și deprind coapsele, încă de mici copii, să nu fie drepte.

DESPRE CREȘTEREA COPIIILOR ȘI DESPRE ȘCOLI DESPRE LIMBA ȘI SCRISUL LOR

Întrucît persanii au mai multe neveste, există și copii mulți, iar cîte un tată are douăzeci, treizeci sau chiar mai mulți. Dar acum nu mai sînt crescuți, ca de demult, cînd erau închiși și trebuiau să rămînă în primii ani printre muieri și în toată vremea aceasta n-aveau voie să vină înaintea ochilor părintelui lor.

Nici nu mai sînt ținuți cu atîta strășnicie să învețe trasul cu arcul și călăritul; de-ndată ce au învățat să citească și să scrie, o parte sînt puși să muncească, altă parte sînt lăsați să ajungă scribi sau să învețe mai departe. Arareori afli un persan, de orice stare ar fi, care să nu știe a ceti și a scrie, căci trimit copiii îndeobște foarte de timpuriu la școală. « Meștidele » sau bisericele lor, în care se roagă, sînt totodată și școli, și sînt în oraș tot atîtea cît și ulițe, căci fiece uliță întreține sau trebuie să întrețină o meștidă a sa și în fiece școală se află un « mola principal » sau învățător și un « califa », care e ajutorul lui « mola » sau locțiitorul lui. Învățătorul stă în mijloc și copiii în jur, pe lîngă pereți. De-ndată ce-nvață să buchisească, încep să citească din Coran, mai întîi din unele

https://biblioteca-digitala.ro

ز زین اندر آمد بکردار شیر | برآمد برو همچو شیر دلیر | بدو گفت رستم که چنگال شیر | نه بیهوده زال شد پیش دلیر
زواره چو باد از بر زین نشست | پر از خون برو تیغ ماند بدست | برآویخت الکوس با پیلتن | بپوشید بر باز یشتن بر کفن

یکی نیزه زد بر کمربند او | ز آهن نبرید پیوند او | عنان اندر آمد به بند کمر | به تیر چهان بر بند کارگر
تهمتن یکی نیزه زد بر برش | بخون جگر غرقه شد مغفرش | به تیر جهید آن ز زین بر گرفت | دو لشکر بدو مانده اندر شگفت

https://biblioteca-digitala.ro

capitole prescurtate, apoi întreg Coranul. După Coran trec la Şih[1] Külustan[2] sau « Grădina cu trandafiri » și la al său Bustan[3] sau « Grădina cu pomi »; la urmă trec și la Hafiz care este scris în stihuri, ca și Bustan. Aceşti ultimi « autores » se zice că au scris cea mai curată și frumoasă formă a limbii persane, fiindcă sînt din cetatea Şiras (sau vechiul Persepolis), care e socotită drept muma limbii persane. Copiii citesc, toţi o dată, cu glas tare un text și se leagănă într-o parte și n alta, întocmai ca trestia în vînt. Cînd scriu, fie că sînt la școală sau altundeva, fie că sînt mari ori mici, ţin hîrtia pe genunchi. Hîrtia lor se face din stambă, precum la noi din zdrenţe vechi, iar cînd trebuie să fie foarte fină, o fac chiar din mătase. O netezesc cu o piatră de frecat ori cu scoici lucii și o pregătesc cu grijă, așa ca să nu mai aibă nici creţuri nici firișoare, ci să fie la pipăit ca o scîndură lustruită.

Cerneala o fac din coji de rodii, dar și din gogoși de ristic și vitriol; și, pentru ca să se îngroașe puţin și să fie bună pentru scrisul lor, care trebuie să iasă în relief, ei prăjesc sau ard boabe de orez sau orz, le macină mărunt ca un praf și fac din ele un fel de terci. Penele de scris nu le fac din pene de gîscă, ca la noi, ci din trestie sau papură, pe care le taie ceva mai gros decît cotorul penelor noastre; pe dinafară sînt cafenii și sînt aduse în parte de la Şiras, în parte de la Golful Arabic, unde cresc pe-alocuri.

Cînd au greșit, băieţii nu sînt bătuţi cu nuiele la fund, ca ai noștri, ci cu vergi. Am văzut cum doi băieţi, care greșiseră,

---

[1] Saadi, Şih Moslik ud Din (1184—1291), cel mai vestit poet didactic al persanilor.

[2] *Guliston*, scriere didactică în versuri de Saadi, tradusă de multe ori în limba germană, printre alţii și de Olearius.

[3] *Boston*, scriere didactică în versuri de Saadi.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

au fost legați de picioare și atîrnați pe un par și cum « mola » le-a tras apoi cu varga lovituri tari la tălpi. În același chip se zice că sînt legați și de mîini și îi bat la palmă pînă le țîșnește sîngele din unghii; așijderea, cînd zburdălnicia sau greșala e prea mare sau cînd băiatul nu se domolește, se zice că-l crestează la tălpi și-i pun sare. Căci copiii lor au firi dîrze și încăpățînate, care nu prea țin seama de pedepsele obișnuite; de-aceea trebuie să fie aspri cu ei.

Persanii au limba lor proprie, care are mare înrudire cu limba arabă, dar mai puțin cu cea turcă. Se află în limba lor și multe cuvinte, care sînt în parte cu totul nemțești, în parte asemănătoare cu limba nemțească, de parcă ar fi fost luate din ea. Așa este Bruder-Brader, Tochter-Dochter, Barbier-Barber, Lippe-Leb, Kahl-Kal, Stern- Starch etc.

În românește de MIHAI ISBĂȘESCU

1,2 Hafiz: Divan (1499) B.A.R.S.R. Ms. orient. 101

3,4,5,6 Ferdousi: Şah-narme (sec. XIX) B.A.R.S.R. Ms. orient. 333

7—16, Ferdousi: Sah-narme (sec. XVII) Biblioteca filialei Cluj a Academiei R.S.R. M.O. 209 vol. I, II.

https://biblioteca-digitala.ro

PERSIA

ITINERARIUL UNEI ASIMILĂRI

JEAN LIVESCU

CIVILIZAȚIA ȘI CULTURA IRANULUI CONTEMPORAN

Cîteva repere

Așezat la această răscruce a mișcărilor umane între est și vest care este Asia minoră, poporul iranian prezintă multe similitudini istorice cu poporul român. Amîndouă au stat în calea migratorilor — în bună parte aceiași — amîndouă au fost puse în situația de a se apăra, amîndouă își găseau refugiul pe poteci de munte, rămînînd însă deschise la contactul cu alte lumi, acceptînd și cedînd cu generozitate bunuri materiale și spirituale. Are, poate, semnificație în această apropiere de destin istoric și faptul că ambele popoare exprimă în limbile lor conștiința unei descendențe pe care au cultivat-o continuu: similar cu « român », « iranian » păstrează ecoul apartenenței la grupul de popoare al arienilor așezate pe aceste meleaguri de prin al doilea mileniu dinainte de era noastră.

Este evident că apelul la istorie nu intenționează să constituie argumentul fundamental pentru înțelegerea complexelor realități contemporane din țara prietenă. Dar istoria este ceea ce Goethe — în perioada cînd preocuparea pentru poezia persană îi reînvia cu impulsuri surprinzătoare geniul poetic — încerca să generalizeze ca fundament al mișcării: « Geprägte Form die lebend sich entwickelt », un tipar care mulează în forme vii, în continuă evoluție, creația în timp a colectivităților umane. Reflexiunea asupra trecutului înseamnă căutarea peste vremi a izvoarelor și firelor care, din nou înnodate, continuă și amplifică existența materială și spirituală a comunității. Această împletire a vechiului și noului, a trecutului și prezentului, din care se plămădește, prin acțiunea colectivă pentru

https://biblioteca-digitala.ro

progres, viitorul, apare în mod pregnant cînd ne referim la civilizaţia şi cultura contemporană a poporului iranian.

Continuitatea multimilenară într-un punct esenţial de contact între est şi vest explică multe din caracterele actualei civilizaţii iraniene. Istoria găseşte pe vechii locuitori în aşezări stabile, mai puţin pe podişurile aride din centrul Iranului, cît pe versantele celor trei şiruri principale de munţi care brăzdează ţara de la vest la est în nord (*Elburz*), de la nord-vest spre sud-est în centru (*Zagros*) şi de la vest la est în sud (*Mokran*). Deplasările succesive ale capitalelor dinastiilor regente — din jurul *Sirazului* (în sud) peste *Isfahan* (în centru), *Ecbatana* (în vest, actualul Hamadan) şi *Tabriz*, spre *Teheranul* contemporan, au făurit în aceste puncte importante formaţii urbane care şi-au păstrat pînă astăzi caracterul de puncte nodale ale activităţii economice şi ale vieţii sociale. Nici valul nimicitor al migraţiilor mongole n-a izbutit să modifice aceste structuri, care şi-au dovedit trăinicia; în rare cazuri populaţiile şi-au părăsit vetrele, devenind nomade, pînă în zilele noastre, cînd statul iranian le oferă condiţii şi duce o acţiune susţinută pentru a le convinge să se fixeze.

Ni se pare a detecta în fapte ca cele semnalate o înclinare naturală a poporului iranian spre ocupaţii sedentare, ceea ce a creat condiţii prielnice pentru dezvoltarea culturii pămîntului. În adevăr, iranienii sînt din antichitate vestiţi prin aptitudinile lor pentru grădinărie, cum ne informează istoria şi cum putem vedea în toate oraşele şi satele lor, ca şi în dragostea exprimată în artă pentru arbore şi floare. În culturile de cîmp, irigaţiile dau rezultate excepţionale nu numai pe ogoarele de orez şi de plante subtropicale spre coasta Mării Caspice, dar şi în oazele de pe piemonturile sudice şi estice, unde iranienii continuă şi azi, peste secole, tehnici deosebit de ingenioase de captare a izvoarelor subterane şi de transport al apelor pe distanţe de zeci de kilometri, pentru a le folosi la irigarea culturilor. Aceste conducte (cânât) ale căror puncte de control şi aerisire apar din avion ca misterioase alinieri de enorme monticule, dau un aspect specific peisajului iranian în jurul Isfahanului sau Yesdului.

Problema relaţiilor umane din agricultură constituie un punct principal al acţiunilor de modernizare a Iranului şi de democratizare socială urmărite prin programul elaborat acum nouă ani de Şahinşahul Reza Pahlavi, ale cărui merite au fost cinstite de Universitatea noastră prin acordarea titlului de doctor honoris causa. Istoria a lăsat moştenire în agricultură relaţii sociale cu caracter pregnant feudal: într-o ţară unde mai puţin de un sfert din suprafaţa pămîntului e arabilă, proprietatea rurală, în bună parte şi apa pentru irigaţii, se afla în mîna marilor posesori agricoli, cei mai mulţi dintre ei absenteişti, pămîntul era lucrat în dijmă, în condiţii spoliatoare, de către o masă ţărănească, lipsită de cele mai rudimentare unelte.

După încheierea, anunţată de curînd, a unei prime faze de reformă agrară care şi-a propus să treacă pămîntul în proprietatea celor ce-l muncesc efectiv, într-o a doua etapă statul încurajează şi susţine organizarea cooperatistă a ţăranilor, cu scopul de a asigura o cultivare raţională, cu mijloace mecanizate.

În acest domeniu, indispensabil unei agriculturi moderne, s-a manifestat de la început colaborarea economică româno-iraniană atît prin furnizarea de tractoare, a căror prezenţă pe ogoarele iraniene face plăcere călătorului, cît şi prin realizarea de prin 1968 a uzinelor din Tabriz, cu o producţie finală de 10.000 tractoare anual.

Principala bogăţie a ţării o constituie petrolul. Iranul este al şaselea mare producător de petrol din lume, cu 6% din producţia mondială şi cu largă participare la comerţul internaţional, spre care merge 95% din producţie, asigurînd

https://biblioteca-digitala.ro

circa 3/4 din totalul fondurilor valutare iraniene. Exploatările se concentrează în partea de sud-est a ţării, cu conductele de transport orientate spre portul Abadan, unde se află unul din cele mai mari complexe de rafinare din lume şi de unde produsele îşi iau, prin Golful Persic, drumul spre toate colţurile globului. Pe bună dreptate specialiştii iranieni consideră însă că trebuie amplificate eforturile de valorificare superioară industrială a acestei mari bogăţii naţionale care este petrolul. Alte rezerve, cele de gaze naturale, au început să fie utilizate de cîţiva ani atît pentru aprovizionarea oraşelor, cît şi pentru o dezvoltare accelerată a industriei petrochimice, la care va contribui şi petrolul.

Numeroase alte zăcăminte, de cărbuni şi minerale utile, permit dezvoltarea atît a sistemului energetic, cît şi a bazei industriale, pentru care Iranul face apel la colaborarea cu alte state şi la capital străin. În jurul Teheranului există unităţi industriale de asamblare de maşini şi motoare. La Isfahan a început să producă o uzină siderurgică cu capacitate finală de 1,2 milioane tone, se înalţă o altă uzină de aluminiu cu 50.000 de tone capacitate anuală. În energetică, în ultimii ani, cîteva mari hidrocentrale aduc, pe lîngă energie electrică, preţioase contribuţii la irigaţii şi la alimentarea urbană cu apă, acest element care în condiţiile Iranului constituie un bun gospodărit cu multă grijă.

Asemenea însemnări fugare asupra agriculturii şi industriei iraniene nu-şi pot propune decît să sugereze imaginea unei economii în care consemnăm o puternică mişcare pentru modernizare, pentru crearea de bunuri mai multe, mai variate, mai la îndemîna unei populaţii ale cărei solicitări sînt în continuă creştere. Vechi tradiţii artizanale renumite în lume, ca ţesutul covoarelor sau baterea metalului şi pielei, se încadrează armonic în noua imagine a ţării. Iniţiativele Şahinşahului în cadrul aşa numitei « revoluţii albe » decretată în 1963, susţin şi impulsionează asemenea activităţi promovînd cultura şi ştiinţa, şi, prin acestea, formarea conştiinţei drepturilor şi îndatoririlor cetăţeneşti. În mod firesc şcoala s-a aşezat în centrul acestor preocupări. Ca moştenire a vicisitudinilor istorice analfabetismul cuprindea acum 2—3 decenii aproape întreaga populaţie rurală. Astăzi sînt cunoscute în lumea întreagă eforturile considerabile făcute de statul iranian pentru dezvoltarea şcolii elementare şi pentru alfabetizarea maselor populare, cu impresionante rezultate. Puternica mişcare educativă a avut drept rezultat dezvoltarea de noi metode pedagogice, specifice, cu folosirea progresului tehnic (ca de exemplu utilizarea pe scară largă a mass-media) şi crearea în serviciul şcolii populare a unor noi tipuri de activităţi, cum e de exemplu « Armata educaţiei » în care orice tînăr care şi-a încheiat studiile medii se obligă, în această formă originală de stagiu militar, să activeze timp de 14 luni ca învăţător al unei şcoli şi unui sat iranian. Experienţa iraniană în domeniul şcolii a găsit un larg ecou în toate ţările în care problemele dezvoltării sînt similare cu cele din Iran — în Asia şi Africa mai ales — conferind Iranului şi în acest domeniu un binemeritat prestigiu internaţional, concretizat în 1964 prin organizarea la Teheran (sub auspiciile UNESCO) a Congresului mondial de luptă împotriva analfabetismului.

O puternică amplificare a căpătat în aceeaşi perioadă învăţămîntul secundar, apoi învăţămîntul profesional şi cel superior. Iranul are astăzi 6 universităţi, două la Teheran, apoi la Isfahan, Siraz, Tabriz, Ahwâz, de tip diferit ca apartenenţă şi organizare: unele universităţi sînt de stat şi de model european — continental (francez); două sînt private (una din cele două de la Teheran şi cea din Siraz), iar una (Siraz) experimentează modelul de campus american. În Teheran a luat fiinţă în 1966 o Universitate tehnică, al cărui sediu final va fi Isfahan. Pe lîngă universităţi, există numeroase colegii şi institute profesionalizate; cel mai

https://biblioteca-digitala.ro

mare este Institutul de tehnologie din Abadan, orientat mai ales spre industria petrolului. Numărul studenţilor a ajuns în ultimul an la aproape 37.000 (1962= 24.500), la care se adaugă încă circa 21.000 de studenţi care studiază în străinătate. Se fac eforturi pentru orientarea studenţilor spre discipline tehnice.

În peisajul culturii contemporane a Iranului se încadrează în mod organic mărturii prestigioase ale trecutului. Prin colaborarea arheologilor şi istoricilor iranieni şi străini, în acelaşi timp cu o însemnată contribuţie financiară a statului, continuîndu-se lucrările începute de la sfîrşitul sec. XIX-lea, imensul şantier arheologic de la Persepolis a dezgropat din nisipuri vestigiile uriaşului palat al lui Darius ; alte urme glorioase ale dinastiei ahemenizilor apar la Pasargades, la aproape 2.000 m înălţime, la Susa, Nagş-Rustam. Între ele, poate cea mai impresionantă prin simplitate este mauzoleul lui Cirus de la Pasargades, pe al cărui frontispiciu legenda antică, transmisă de Plutarc, pune o inscripţie de clasică rigoare şi demnitate: « Omule, oricine ai fi şi de oriunde ai veni, pentru că ştiu că vei veni: sînt Cirus, care a întemeiat imperiul persanilor. Nu-mi refuza pentru această pricină petecul de pămînt care-mi acoperă osemintele ».

În acest cadru natural şi istoric pe care imaginaţia noastră îl întregeşte cu fantasticul, real pe vremuri, al grădinilor luxuriante şi al strălucitoarelor ornamente, s-a comemorat aniversarea a două milenii jumătate de la fondarea imperiului ahemenid, reînviind amintirea gloriei unui Cirus, Darius, Xerxes sau Artaxerxes.

Deabea după alte 15 secole civilizaţia şi cultura persană au edificat monumente materiale care să poată rivaliza cu epoca vechilor ahemenizi. E drept că există, poate din vremuri şi mai vechi, turnurile zise ale tăcerii, monumente de rugă şi funerare, durate de zoroastrieni, folosite şi astăzi, în jurul Isfahanului şi Yezdului, de puţinii adepţi credincioşi acestei vechi religii, ai cărei aderenţi au emigrat în marea lor majoritate prin secolul al VIII-lea în India. Aceste monumente aşezate pe înălţimi greu acesibile, rămîn, cu toată silueta lor impunătoare, izolate, inspiră timiditate, prin straniile ceremonii ale unei colectivităţi care se vrea pură, neîntinînd apa, pămîntul şi aerul. Impulsul islamic însă şi contactul direct cu lumea arabă dau un conţinut nou aptitudinilor native pentru artă ale înzestratului popor iranian. Capodoperele arhitectonice care iau naştere în secolele X-XIX stîrnesc admiraţia mereu înnoită a umanităţii, fie că e vorba de uriaşele construcţii de moschee, fie de construcţii civile, de epocă mai recentă, din vremea Safanizilor (sec. XVI-XVIII), cum ar fi palatele nobiliare sau caravanseraiurile din interiorul bazarelor sau de prin popasurile de călătorie.

Ceea ce frapează şi încîntă în aceste construcţii înrudite cu cele din lumea arabă, dar diferenţiate de acestea printr-o genialitate proprie armoniei ansamblurilor arhitecturale, e feeria culorilor în faianţă, ceramică şi mozaic, în care predomină toate nuanţele de albastru într-o infinită bogăţie de motive ornamentale, geometrice, florale sau animaliere cu o curgere continuă, mereu surprinzătoare a curbelor în care se încrustează, albe sau aurii, ele însele şerpuitoare, caracterele ovale ale inscripţiilor. Fantezia artistului reia şi variază neobosit motivele, le multiplică în noi şi neaşteptate arabescuri.

Atracţia iranianului pentru culoare o demonstrează şi construcţiile civile, la Isfahan de exemplu, graţiosul palat al celor 40 de coloane (de fapt 20, dublate de luciul lacului din parc) sau în feeria multiplicată prin oglinzi de la palatul Gulestân din Teheran. Interioarele colorate ale unor asemenea monumente se orientează spre motive umane, fie în fresce largi, cu tematică de legendă sau istorică, fie în miniaturi delicate, închinate scenelor de iubire, jocului de cîmp sau vieţii de societate. Sînt motive care domină ilustraţia manuscriselor sau a cărţilor — şi

https://biblioteca-digitala.ro

aceasta e una din marile contribuţii iraniene la arta mondială — după cum domină şi pictura contemporană, chiar atunci cînd se orientează realist.

Originalitea arhitecturii şi artei iraniene s-a relevat cercurilor europene tîrziu, o dată cu romantismul, care l-a recunoscut genialitatea; anterior, deşi cunoscute, ele erau confundate cu cele arabe sau, mai adesea, văzute numai ca note îndepărtate, exotice. În acest spirit se reflectă lumea persană din secolul al XVII-lea — dintr-un moment de înalt prestigiu economic şi politic în timpul Şahului Abbas — în descrierile de călătorie, de exemplu la umanistul călător Adam Olearius: oamenii şi locurile, civilizaţia lor sînt considerate cu avidă curiozitate, dar fără vreo afinitate electivă. Marele mesager al numelui şi renumelui persan este însă, încă de pe atunci, literatura, care are o neobişnuită forţă de acţiune asupra omului iranian pînă în vremurile contemporane, ceea ce justifică, credem, încercarea de a profila spiritualitatea colectivităţii prin trăsăturile artei literare a marilor ei reprezentanţi. În secolul la care ne referim poezia persană încheiase epoca sa clasică, începută încă din secolul al X-lea cu FirdOsi (±935 — ±1020), al cărui *Sâh nâme* (« Cartea regilor ») a însemnat pentru poporul iranian, pînă în zilele noastre, în momentele sale de glorie şi de restrişte, punct de raliere pentru rememorarea faptelor mărețe ale trecutului, de la începuturile istoriei sale pînă la căderea dinastiei Sasanizilor (651 e.n.). E vorba de o epopee națională de inegalabile dimensiuni (aproape 60.000 distihuri) în care grija pentru puritatea limbii (faţă de influenţele arabe mai ales) se împleteşte cu un măiestrit dar de caracterizare şi individualizate a eroilor. Alte teme, de legende sau biblice, ca cea despre Iusuf şi Sulaika, în care FirdOsi îşi arată talentul de narator şi de pătrundere psihologică, vor fi mereu reluate mai tîrziu (secolul XV-lea) de *Djâmi*, de pildă, (1414—1492), ultimul poet epic din această perioadă de clasicism, deosebit de productiv, cu ecouri şi înrâuriri care s-au răsfrînt pînă spre India şi Turcia. De o şi mai largă popularitate s-a bucurat *Sâdi* (1184—1283) V-lea ilustru călător, din India pînă în Maroc (legenda îi atribuia 90 ani, din care 30 de şcoală, 30 de pribegie, 30 de meditaţie şi creaţie), poet şi dascăl, gata oricînd să consilieze în versuri şi proză, admirabil cunoscător al năravurilor umane, îndrăgostit concomitent de oameni, de petrecere, dar şi de înţelepciune. Greu de conciliat desigur, asemenea tendinţe dau viaţă, de multe ori şi umor, gazelurilor din *Divan* ca şi povestirilor din *Bustân* («Livada») şi *Gulistân* («Grădina trandafirilor»), principalele sale opere. *Gulistân* a fost prima operă literară persană cunoscută în Europa, cu fragmente traduse în franceză (1631) şi germană (1634). În 1651 Gentius publică o ediţie bilingvă, persană şi latină.

Aproape un secol după Sâdi apare cel mai mare liric al perşilor, *Hafiz* (±1320—1389) ale cărui poezii, adunate postum în *Divan*, elogiază iubirea, vinul şi natura, aruncînd însă asupra lor un văl de reflexiune care le spiritualizează şi le relativizează, astfel încît, pînă la urmă, gîndurile poetului pot trezi, aşa cum s-a şi întîmplat, şi interesul misticilor, care le dau interpretări proprii. Hafiz cizelează pînă la perfecţiune gazelul, formă cu care poezia persană a îmbogăţit tezaurul mondial, împreună cu catrenul (*robai*) al cărui maestru, « regele înţelepţilor », *Kayyam* (sec.XII-XIII), îmbina un anacreontism delicat cu preocupări de matematică şi astronomie.

În cultura europeană Hafiz a avut şansa să fie încetăţenit de Goethe, care, plecînd de la traducerea seacă, neîndemînatecă a lui Hammer-Purgstall, lărgindu-şi însă apoi cu meticulozitate de savant informaţia asupra întregii literaturi clasice persane, intuieşte congenial vastitatea şi profunzimea ineditului univers de imagini şi forme poetice în care îşi va masca idila de la Gerbersmühle cu Marianne-Suleika. Sub acest prestigios patronaj îşi vor desfăşura mai tîrziu activitatea

https://biblioteca-digitala.ro

poeţii traducători — între ei Rückert şi Platen. Între cele două războaie apar apoi numeroase traduceri din literatura contemporană iraniană, romane mai ales, ale unei generaţii de scriitori cu puternice accente acuzatoare la adresa inechităţii unei societăţi închistate, aşa cum am văzut, în feudalism, în care marea masă a poporului era ţinută departe de binefacerile civilizaţiei.

Poezia clasică iraniană şi reprezentanţii ei beneficiază de-alungul timpului, de un inegalabil prestigiu, fapt remarcat cu uimire de toţi călătorii şi de cercetătorii culturii iraniene contemporane. Monumentele funerare ale unui Sâdi, Hafiz sau Kayyam sînt pentru iranieni adevărate locuri de pelerinaj. Poezia acestora, transmisă oral din generaţie în generaţie, face ca ţăranul iranian, chiar lipsit de lumina cărţii, să cunoască strălucita pleiadă a scriitorilor clasici, să posede un fond de sentenţe din Sâdi sau Djâmi, cu care-şi sprijină argumentele sau, adevărat rapsod, să recite pasagii întregi din epopeea lui Firdûsi. Această prezenţă a literaturii clasice a fost favorizată de faptul că limba s-a menţinut neschimbată de-a lungul veacurilor; ea a fost atît de vie, încît — la sfîrşitul secolului al XIX-lea, de exemplu, şi în anii '30 — a dus la violente polemici în lumea literară între tradiţionalişti şi modernişti. Găsim aici o expresie impresionantă a permanenţii geniului iranian care, în timp şi pe deasupra lui, a ştiut să se regăsească, să se identifice cu cele mai preţioase manifestări ale spiritualităţii naţionale. Aceste valori stau astăzi la temelia drumului spre prosperitate spre care tinde poporul iranian.

Cea mai mare parte a ilustraţiilor din grupajul iranian provin din colecţia Bibliotecii şi Cabinetului de Stampe al Academiei RSR, cărora le mulţumim, pe această cale, pentru deosebita amabilitate cu care ne-au pus la dispoziţie, spre reproducere, manuscrise cu miniaturi de excepţională însemnătate, ediţii rare şi preţioase gravuri de epocă. Reproducerile de la paginile 24 şi 28 se datorează bunăvoinţei Bibliotecii Centrale de Stat căreia îi adresăm mulţumirile noastre.

https://biblioteca-digitala.ro

HENRI BROMS

Hafiz, Khayyam și Occidentul

Dintre clasicii persani, Hafiz rămîne cel mai cunoscut, numele lui făcînd în primul rînd autoritate printre orientaliştii şi traducătorii europeeni. Odată cu publicarea de către Fitzgerald a binecunoscutei versiuni engleze din catrenele lui Omar Khayyam, traducerile şi studiile dedicate acestuia ajung însă să egaleze şi chiar să depăşească volumul celor consacrate lui Hafiz. Răspîndirea operei lui Omar se datorează mai cu seamă unei cereri a gustului public, influențat mai puțin de poemele lui Omar Khayyam în sine, cît de conjunctura creată în jurul acestuia de strălucitele versiuni moderne începute o dată cu Fitzgerald.

Pînă la descoperirea lui, în a doua jumătate a secolului XIX, s-ar putea spune că Omar Khayyam era puţin cunoscut ca poet, şi nu numai în Europa, dar chiar în propria sa țară. Hafiz, spre deosebire de Omar Khayyam, n-a avut parte de «descoperitori» ca Fitzgerald, care să-l traducă şi să-i facă numele cunoscut în lume. Studiile şi traducerile din Hafiz au fost inspirate exclusiv de valoarea intrinsecă a poeziei sale. În cazul lui Omar, scepticismul şi pesimismul scriitorului, laconismul cu care aceste sentimente au fost exprimate, au reprezentat tot atîtea motive pentru care poezia lui s-a dovedit mai lesne de înțeles şi mai delectabilă: într-adevăr, ea nu presupune neapărat o cunoaştere aprofundată a terminologiei și tehnicii poetice persane. Catrenele lui Omar Khayyam s-au zămislit în ceasuri de tihnă, ca strălucite digresiuni ale unei inteligențe savante, — mai curînd eliberare a unor sătri de spirit, decît operă de profesionist al poeziei. De aici şi unicitatea lor în decorul literaturii persane.

Gazelurile lui Hafiz sînt în schimb expresia unei organice legături cu o tradiţie poetică străveche, familiară marelui public din țara sa, tradiţie pe care însă poetul a transformat-o, infuzîndu-i suflul său inovator. Poezia lui Omar Khayyam se apropie mai mult de forma lirică pură, pe înțelesul oricui și independent de cunoaşterea istoriei culturii şi a poeticei respective. Opera lui Hafiz creşte dimpotrivă din însuşi miezul poeziei persane, folosind din plin toate resursele tehnicii ei tradiționale. Tocmai de aceea, în traducere, Hafiz suferă cel mai mult. Regulile poeziei persane reprezintă în sine o lege severă, foarte anevoie de transplantat în forme delectabile în sfere de cultură străine.

Europa avea să audă prima oară de Hafiz din paginile scrise de vestitul călător Pietro Della Valle (1585—1652), care revine din Orient în 1626; relatarea călătoriei sale sub formă de scrisori adresate prietenului său Mario Schipano, apare începînd cu anul 1650. O traducere franceză vede lumina tiparului între 1661 —şi 1665.

* Henri Broms: *Two Studies in the Relations of Hafiz and the West*, 1968.

https://biblioteca-digitala.ro

Della Valle atinge în treacăt, pe lîngă datele geografice, istorice, etnografice, şi cîteva din problemele literaturii persane, devenind astfel cel dintîi cunoscător, într-un sens de bună seamă limitat, al acestei ramuri de literatură în Europa. Dotat cu un acut spirit de observaţie, Pietro Della Valle menţionează astfel prezenţa poeţilor de curte pe lîngă şahii Persiei, obicei care, în ochii călătorului, îi apropie pe aceştia de cezarii Romei. El însuşi poet ocazional, şi temeinic cunoscător al limbii persane, Della Valle mărturiseşte, că, împins de curiozitate, s-a străduit să compună stihuri respectînd canoanele poeziei persane; în *Viaggi*, pe două pagini pline, el explică şi motivele pentru care a abandonat aceste încercări în limba persană. Hafiz e poetul preţuit cel mai mult de Pietro Della Valle, care istoriseşte şi vizita sa la Şhiraz, la mormîntul scriitorului.

Dar avea să trebuiască un veac şi jumătate, ca Europa să ajungă a recunoaşte în Hafiz pe unul din cei mai însemnaţi poeţi ai lumii. În secolul lui Della Valle, al lui Meninski[1] şi Thomas Hyde[2], reprezentările europeene despre comorile literaturii persane rămîn încă foarte imperfecte. Referirile sporadice, şi cele cîteva traduceri ocazionale, n-aveau cum, ele singure, să aşeze lucrurile în adevărata lor lumină, cu atît mai mult cu cît intrau în joc şi numeroase prejudecăţi, curente în epocă, cu privire la răsăritul islamic. Începutul aprecierii culturii persane în Europa se face abia după 1750; în a doua jumătate a secolului XVIII, materialul despre Persia se acumulează într-un ritm tot mai intens. Umaniştii fascinaţi de noutatea acestui cîmp de cercetare încep atunci să apară dintr-odată în mai multe ţări, în primul rînd în Anglia, a cărei celebră *East India Company* dăduse prilej unei cunoaşteri nemijlocite a Indiei şi Persiei. Eruditul William Jones, înalt funcţionar britanic la Calcutta, este un strălucit exemplu al acestei preocupări; numeroasele sale studii despre culturile orientale şi Persia, şi, în primul rînd, celebra sa antologie *Poeseos Asiaticae Commentariorum Libri VI* (1774) a jucat un rol de o covîrşitoare însemnătate în răspîndirea cunoaşterii literaturilor Răsăritului. Numeroşi alţi lingvişti şi orientalişti pasionaţi sînt, în acel veac, un fenomen cu totul nou, şi fără precedent în istoria mai recentă a Europei. În sfera culturii germane, de pildă, austriacul Hammer-Purgstall (1774—1856) introduce cel dintîi publicul la cunoaşterea literaturilor orientale; traducerea lui din Hafiz şi cunoscuta sa operă *Fundgruben des Orients* (1809—1818) au însemnat practic actul de naştere al orientalisticei germane ale cărei ramificaţii aveau să înflorească mai apoi pînă la Goethe şi Hofmannsthal. (. . . .) Începutul secolului al XVIII-lea cunoscuse, în felul lui, un «orientalism» decorativ. După cum se ştie, Montesquieu şi Voltaire învestmîntaseră uneori personajele în robe persane. Antoine Galland (1646—1715) izbutise o frumoasă adaptare franceză a celor o mie şi una de *Nopţi Arabe*, în douăsprezece volume, publicate eşalonat între 1704 şi 1717; dar acestea toate constituiau doar glosse superficiale. Vederi asupra Orientului mai importante şi mai adînci decît acelea ale lui Montesquieu, apar pentru prima oară în Germania, unde aveau să se reflecte pentru prima oară, conştient şi în adîncime, trăsăturile acestei componente majore a literaturii universale. Anglia stabilise cu Orientul şi Persia contacte din cele mai directe, absorbind la faţa locului un foarte mare volum de informaţie mai mult sau mai puţin brută; Europa prelua acest tezaur decantîndu-i înţelesul şi tălmăcindu-i mesajul. Schlegel, în pofida numeroaselor sale idei utopice, e cel ce avea să stabilească primele capete de pod. Herder avea să continuie, aprofundînd reflexul în cultură al Persiei milenare. Dar, în această privinţă, Goethe avea să joace rolul decisiv.

---

[1] Meninski: Linguarum Orientalium, Turcicae, Arabicae, Persicae Institutiones, 1677.
[2] Thomas Hyde: Historia Veterum Persarum, 1760.

https://biblioteca-digitala.ro

MIHAI ISBĂŞESCU

EXOTISMUL PERSAN în literatura germană

Literatura persană a intrat în circuitul supranaţional al literaturii universale abia pe la începutul secolului al XIX-lea şi atunci doar cu ceea ce supravieţuise din bogăţia acumulată de-a lungul mileniilor. Căci, în cursul invaziilor mongole din secolul XIII, fuseseră distruse nu numai palatele regale — adevărate paradisuri — şi nenumărate comori de artă, dar şi cantităţi imense de manuscrise artistic migălite şi de documente literare care au căzut pradă tăvălugului cotropitorilor şi flăcărilor aţîţate de demonul războiului. Fireşte că şi literatura evului mediu european a absorbit indirect unele influenţe ale literaturilor orientale, şi, printre ele, şi ale literaturii persane, dar nediferenţiat, toate alcătuind o ambianţă fabuloasă şi nebuloasă, ai cărei vehiculatori au fost, deopotrivă, arabii şi cruciaţii. Multe din romanele joculatorilor germani din secolul al XII-lea (Alexanderlied, Herzog Ernst, Salman şi Morolf etc.) sau din cele ale romancierilori cavaleri ai secolului al XIII-lea (Wolfram von Eschenbach) îşi poartă cetitori într-un orient întrevăzut ca o ţară a misterelor şi minunilor. Iar unii dintre romancierii şi dramaturgii secollui al XVII-lea (Andreas Gryphius, Heinrich Anselm Ziegler, Eberhard Werner Happel) reflectă preferinţe pentru teme sau locuri orientale, dar preferinţele lor sînt formale, simplu tribut adus modei, căci nu lăsă să se vadă o pătrundere mai adîncă sau o asimilare a spiritului fenomenului social-cultural oriental. N-au lipsit, fireşte, nici unii călători care au trecut prin Persia — ca Benjamin de Tudela (între 1159 şi 1573), Marco Polo (la 1271), iar în primele trei decenii ale secolului al XVII-lea englezii John Cartwright, Joseph Salbancke, Sir Dodmore Cotton, spaniolul Figueroa şi suedezul Bengt Oxenstierna — şi dintre care unii au descris în jurnale de călătorie cele văzute, dar nici unul n-a deschis calea către receptarea literaturii persane.

Primul contact german direct cu realităţile şi cultura poporului persan îl întîlnim în opera lui Adam Olearius, un vestit savant german care participă

https://biblioteca-digitala.ro

între 1635 şi 1639, ca secretar, la o călătorie diplomatică de la Gottorp din Schleswig-Holstein peste Moscova pînă la Ispahan în Persia. La întoarcere, publică în 1647 un bogat şi interesant jurnal de călătorie în limba germană *Offt begehrte Beschreibung Der Neuen Orientalischen Reise* [Ades dorita descriere a noii călătorii orientale], care se bucură de larg succes şi rămîne, pentru mai bine de un secol, principala sursă de informaţie în legătură cu Persia, fiind tradus în limbile franceză, engleză, olandeză şi italiană. Despre acest jurnal, Goethe avea să spună că este « cît se poate de agreabil şi instructiv». În 1654, Olearius dă prima traducere în limba germană, după original, a lui *Gulistan* (a doua ediţie, din 1660, sub titlul de *Persianischer Rosengarten* [Grădina persană cu trandafiri], în care — cum se spune în prefaţă — « perla binefăcătoare a învăţăturii bune este înşirată pe firul expresiei frumoase, iar doctoria amară a sfatului bun este amestecată cu mierea delicatului ornament retoric, pentru ca cetitorul să nu fie nemulţumit, iar cartea să nu piardă şansa unei bune primiri». Tălmăcirea lui Olearius întîmpină o bună primire din partea publicului german — care gusta intens, în acea vreme, înţelepciunea proverbelor şi sentinţelor — şi inaugurează contactul direct dintre literatura germană modernă şi poezia persană; acest contact va fi intensificat în secolele următoare şi va deveni fecund mai cu seamă prin fericita împerechiere a spiritului şi culturilor apusene şi răsăritene din *Divanul occidental-oriental* al lui Goethe.

Interesul pentru literatura orientală, în general, şi pentru cea persană, în special, caracterizează şi poezia iluministă; precedaţi, în Franţa, de Rousseau şi Voltaire, Albrecht Haller şi, mai ales, Christoph Martin Wieland cultivă satira, critica culturii şi intenţia didactică în travestiu şi ambianţă general-orientale. Mai adînc în receptarea culturii orientale şi — diferenţiat — persane merg Johann Georg Hamann şi, mai cu seamă, Johann Gottfried Herder care, cîştigat de ideea nouă de literatură universală, cere, în spiritul idealului umanităţii ce domină întreaga epocă şi propria sa creaţie literară, ca noţiunea de conştiinţă a culturii să fie extinsă şi să cuprindă şi cultura şi literatura popoarelor din alte continente. În acest sens se ocupă de începuturile poeziei umane, pe care le întrevede în creaţia epico-lirică ebraică şi în vechea literatură indiană; iar în 1792, Herder publică, sub titlul *Blumen aus Morgenländischen Dichtern gesammelt* (Flori adunate din poeţii orientali), traduceri din maximele lui Saadi şi din lirica lui Hafiz. Dar, receptiv mai ales la aspectul moralizator-didactic — din perspectiva intelectualităţii occidentale —, Herder rămîne insensibil la specificul şi sensibilitatea spiritului oriental, la valorile estetice, rafinat estompate, şi la inventivitatea versificaţiei unui Hafiz.

Animaţi de imperativul unei « progressiven Universalpoesie» şi antrenaţi de nostalgia refugierii în epoci depărtate în timp şi spaţiu, romanticii păşesc pe calea schiţată de Hamann şi Herder, căutînd în Orient începuturile culturii umane. Atitudinea lor, însă, este complet diferită, în sensul că ei visează o nouă renaştere, care să nu se mai întemeieze pe moştenirea culturii antice greco-

https://biblioteca-digitala.ro

latine, ci să răsară și să înflorească din țarina rodnică a poeziei și mitologiei orientale, ca o nouă valoare culturală, o nouă auroră a poeziei capabilă să le aducă salvarea și să-i poarte spre noi idealuri, pe noi culmi. Cu acest gînd se apropie Fr. Schlegel, curînd după 1800, de poezia persană și indiană și, în scurtă vreme, toate revistele romantice (*Europa*, *Polychordia*, *Prometheus* etc.) încep să publice cu o frecvență surprinzătoare traduceri din literaturile persană și arabă.

Meritul de-a fi făcut pasul de la receptarea pasivă, prin traduceri, către o literatură orientalizantă originală și productivă îi revine lui Goethe. Adept, și el, al ideii de literatură universală și al universalismului spiritual și cucerit de cultul romantic al exotismului oriental; Goethe — care trecea de la moartea lui Schiller (1805), ca mai toți poeții epocii, printr-un fel de metamorfoză organică de depășire a idealului clasicist — se lasă cuprins de febra orientală, mai ales după ce citește *Divanul* lui Hafiz (în traducerea lui J.v. Hammer, 1812-13), și pătrunde mai adînc în poezia persană prin lecturi asidue din Saadi, Ferid-ed-dîn Attar, Firdusi, Geami, Nisami, Kabus, etc. Simțindu-se atras îndeosebi de Hafiz, cu care are afinități multiple, Goethe intră în haina lui și — după o documentare amplă din Marco Polo, Olearius și diferiți orientaliști mai vechi sau contemporani (mai ales « *Istoria frumoaselor arte retorice ale Persiei* » de J. Hammer apărută în 1818) — întreprinde o adevărată « Hegiră » poetică, refugiindu-se (într-o vreme de mari frămîntări politice pentru Germania și Europa occidentală) în orientul persan, cu intenția de a uita de prezentul sumbru și amenințător. Rezultatul acestei « Hegire » este *West-östlicher Diwan* (Divanul occidental-oriental, 1818) care, în ciuda caracterului său de lirică senilă, contemplativă și reflexivă, trădează o « reîntinerire temporară » a titanului din Weimar. *Divanul* împletește, într-o superb de armonioasă și complexă sinteză, trăiri sentimentale proprii (episodul Marianne-Willemer — Suleica) cu atmosfera adînc înțeleasă și oglindită a spiritualității vieții persane, prin vălul diafan al căroa se străvede însă atitudinea poetului față de aspectele sociale și culturale și mai ales față de îngustimea absolutistă și mic-burgheză a « mizeriei germane », din acea vreme. Sinteza de substanță, realizată de Goethe din elemente orientale, antice, creștine și germane moderne, pornește dintr-o adînc resimțită analogie conesențială, în care retrăirea spiritului lui Hafiz și adaptarea afectivă la atmosfera orientală se echilibrează cu cultivarea conștientă a moștenirii culturii apusene. Fără a-l reduce pe Hafiz la proporțiile unui Anacreon persan — cum i s-a reproșat —, Goethe descifrează în el și redă chiar și mistica lui simbolică, dar într-o tonalitate europeană și prin prisma modernului său sentiment al naturii, astfel încît adesea caracterul simbolic abia transpare prin glorificarea plăcerilor vinului și ale dragostei. Iar dacă stilul *Divanului*

Fabulă persană (ediție bilingvă) : *Anthologia persica seu selecta e diversis Persis auctoribus in latinum translata*, Viena, 1775. ▶

https://biblioteca-digitala.ro

شتر

شتری مهاردرپای کشان در صحرا می چرید موشی بوی رسید ویرا بی خداوند دید حرصش بر آن داشت که مهارش گرفت و بخانهء خود روان شد شتر تیز از آنجا که فطرت او مفطور بر انقیادست و جبلت او مجبول بر عدم مخالفت و عناد با او موافقت کرد چون بخانهء وی رسید سوراخی دید بغایت تنگ کفت ای محال اندیش این چه بود که کردی خانهء تو چنین خرد و جثهء من چنین بزرگ نه خانهء تو ازین بزرگتر تواند شد و نه جثهء من ازین کوچکتر میان من و تو صحبت چون درگیرد و مجالست چون صورت بندد

قطعه

چون روی راه اجل ازین سان که می بینم ترا
در قفا از بار حرص و آز اشتروارهـا
بار خویش را چیزی سبک گردان که نیست
تنگنای گوررا گنجایی‌ء این بارهـا

گاو

FABVLA XVI.

Camelus.

Camelus constricto vinculis pede, pascebat in campo. Delatus forte eodem Mus, Camelum vidit incustoditum agere. In mentem subit Muri, Cameli funem apprehendere, atque in latibulum attrahere suum. Murem sequitur haud grauate Camelus, natura sua obsequens, & cuius indoles omnis contumaciae ita expers est, vt nullo plane modo obsistat, aut aduersetur. Ad muris latibulum quum peruentum est, foramen admodum angustum videt, & heus, ait, stolide quid egisti? nec enim ampliari cauum tuum, nec diminui corporis mei moles potest. Quae stabilis inter nos societas, aut omnino iungi consortium vllum potest?

Qua ratione aeternitatis iter aggrederis, aut quomodo ad illud te comparas? Si nunc graue cupiditatum onus in dorso gerentem video, haud secus, ac Cameli dorsum sarcinis oneratum. Fac te ipsum leues hoc aliquantum pondere, quia sepulcri angustiae onus hoc minime capiunt.

https://biblioteca-digitala.ro

lui Goethe reflectă, prin aluzii şi sevă metaforică specifică, impresia puternică de delicată sensibilitate şi afectivitate persană, metrica şi experimentele de strofe ori specii lirice orientale rămîn — mai timid sau mai precaut — în granițele tradițiilor europene: încercarea de aclimatizare a gazelului nu duce, la Goethe, decît pînă la unele forme gazeloide foarte libere. Este o tentativă de inovare orientalizantă prudentă, care nu se aventurează încă prea departe de limitele terenului ferm al gustului german şi care generează noi structuri şi arhitecturi lirice occidental-orientale tipic goetheene.

Autoritatea cu care Goethe deschisese noul filon şi curiozitatea trezită a publicului, fac ca noua cale să nu rămînă un simplu experiment sau să se termine într-o înfundătură. Traducerile fidele — tot mai numeroase — din poezia lirică, epică şi gnomică persană alternează cu tălmăcirile îndrăznețe ce recreează originalele şi cu creațiile originale orientalizante, adevărate pseudo-variații consubstanțiale şi conformale pe teme imaginate, dar verosimile. Astfel e receptată creator acum nu numai substanța şi ambianța poeziei persane, pe calea trasată de Goethe, dar sînt asimilate, aclimatizate şi generalizate, cu drepturi de cetate depline, formele metrice şi strofica poeziei persane şi arabe — dacă nu ne-am gîndi decît la gazel, rubai, makame. Această preluare şi încetățenire a strictelor forme strofice orientale se datorează în special lui Friedrich R ü c k e r t, care începe, încă în 1819, să cultive gazelul în prelucrări libere din *Divanul* persanului Mevlana Gelâleddîn Rumi, şi lui August G r a f v o n P l a t e n care dăruie literaturii germane, în 1821, primele gazele germane originale, fără model oriental. Lirica imens de bogată a lui Rückert pendulează între împletirea formei orientale cu tematică, ambianță şi concepții precumpănitor antice şi creştine, ca în *Freimundgaselen* (1822), şi pastişarea integrală a tematicei şi spiritului persan, cu spumoasa lui veselie şi vervă anacreontică, cu policromia patetică a imaginilor, cu stilul intens metaforic al lui Hafiz, ca în *Östliche Rosen* (1822). Experimentele lui Rückert includ şi prelucrarea de teme şi mediu persan în forme neorientale, ca în *Erbauliches und Beschauliches aus dem Morgenlande* (1837—38), precum şi traduceri de legende şi epopei orientale *(Morgenländische Sagen und Geschichten*, 1837), printre care *Gulistan*, *Baharistan*, *Iskandernameh* şi, mai ales, *Şahnameh* al lui Firdusi. Dar dacă, la Goethe şi Platen, sursa principală, aproape exclusivă, era poezia persană, cu mici incursiuni în cea arabă, pentru Rückert poezia persană nu e decît o îngustă fîşie din largul con al proiectorului în a cărui lumină cuprinde, ca substanță şi forme, aproape întreg orientul asiatic.

Ca şi Rückert, la care orizontul oriental al poetului este sprijinit, extins şi alimentat de cercetările şi studiile orientalistului, August G r a f v o n P l a t e n începe prin a studia persana sub înrăurirea *Divanului* lui Goethe şi a noii mode orientalizante. Apoi, în anii 1821—23, dă patru culegeri de poezie persană în care ipostazele poetului variază, mergînd de la originalitatea de mînuire a formelor şi simbolicei orientale pentru un conținut occidental, antic sau creştin, din

https://biblioteca-digitala.ro

Gaselen şi *Lyrische Blätter*, peste identificarea absolută a poetului cu mentalitatea persanului musulman din *Vermischte Schriften* (1822), pînă la noua atitudine cristalizată în motto-ul volumului *Neue Gaselen* (1823): « Der Orient ist abgetan/ Nun seht die Form als unser an», care marchează integrarea definitivă a formelor orientale în gama poeticei germane şi mînuirea lor fără fundal sau aureolă persană. În restul operei sale, Platen rămîne încă puternic influenţat de viaţa spirituală şi afectivă a Orientului şi îndeosebi a lui Hafiz, chiar dacă meritul lui stă, mai mult decît la Rückert, într-o magistrală reeditare a lor pe coordonate proprii, germane. Dar amploarea şi profunzimea sintezei occidental-orientale din *Divanul* lui Goethe n-o mai atinge niciunul din ei.

Începînd din anii treizeci, însă, moda travestiurilor şi a exotismului oriental pierde din importanţă, poezia reîntorcîndu-se, adesea cu o notă militantă, la realităţile sociale şi politice contemporane. Dar, dacă importanţa poeziei orientalizante era la început — chiar şi la Goethe — limitată la cercuri restrînse, deceniile următoare aduc, în ciuda unei plafonări a originalităţii şi valorii estetice, o extindere a sferei de influenţă, mai ales prin Daumer şi Bodenstedt. Spiritul lui Hafiz, aşa cum fusese recreat şi reactualizat de Körner, şi mai ales, de Platen, devine dominant în creaţia lirică epigonală — minoră ca valoare, dar larg difuzată — a lui *Georg Friedrich D a u m e r* (1800—1875), care publică în 1846 « *Hafis, Eine Sammlung persischer Gedichte*». Departe de-a fi — cum s-a crezut o vreme — simple traduceri, ele cuprind o retrăire şi tălmăcire modernă a lumii simţămintelor persanului. Deşi forma, maniera şi stilul lor par pe-alocuri autentic persane, se desluşeşte în ele un epicureism anacreontic antimistic şi antiteologic, nu arareori cu poante politice de actualitate, care a entuziasmat pe un R. Wagner, un A. Feuerbach sau un J.V. Scheffel. Pe lîngă faptul de-a fi cultivat formele pure ale liricii persane, Daumer mai are meritul de a fi contribuit apreciabil şi la adaptarea în special a gazelului la respiraţia metrică şi poetică a poeziei germane. Mai bogată şi policromă apare paleta orientală a poetului epigonal romanticizant *Friedrich B o d e n s t e d t*, la care măiestria în mînuirea formelor orientale popularizate de Goethe, Rückert şi Platen se împleteşte cu graţia anacreontică, plină de spirit, a lui Hafiz şi cu didacticismul poeziei gnomice persane, căruia îi conferă o notă de veselie pe-alocuri trivializată. Cunoscător al limbilor persană, georgiană, arabă şi tătară, el recoltează un mare succes cu o culegere lirică pseudo-orientală, *Lieder des Mirza Schaffy* (1851), a cărei mistificare — amintind de Ossianul lui James Macpherson — a fost dezvăluită abia în 1874; apoi popularizează, într-o serie de parafraze foarte izbutite, reunite în culegerea *Aus Morgenland und Abendland* (Din Orient şi Occident, 1882) poezia lirică şi didactică a persanilor (Enveri, Firdusi, Rumi, Saadi etc.) a tătarilor, turcilor, georgienilor, cerchezilor şi armenienilor, multe din tălmăcirile sale intrînd, ca exemple devenite clasice, în toate antologiile orientale ulterioare.

https://biblioteca-digitala.ro

Un alt epigon, continuator al tradiţiilor clasice şi romantice în cercul din München, poetul, dramaturgul şi povestitorul *Adolf Friedrich Graf von Schack* se înscrie, şi el, pe calea deschisă de Rückert şi Platen şi devine promotorul exotismului oriental în literatura germană de după 1850. Talent de o mediocră originalitate el excelează prin studiile ştiinţifice din domeniul orientalisticei şi, mai ales, prin traduceri din legendele eroice ale lui Firdusi, (Heldensagen des Firdusi, I, 1851; Epische Dichtungen des Firdusi II, 1863) şi din lirica străbătută de scepticism pesimist a lui Omar Khayyam (Strophen des Omar Chaijam, 1878). Deşi în poeziile sale originale evită formele strofice orientale, pe care le consideră — sub aspectul implantării în poetica germană — ca simple mascarade, traducerile lui reactualizează şi dezvoltă liber forma catrenelor şi gazelelor persane. Aşa cum Rückert şi Platen au transmis în anii douăzeci, formele strofice persane şi — în general — orientale întregii literaturi europene, Schack a avut înrîurire directă, în aceeaşi privinţă, asupra literaturii române. Prin traducerea sa ajunge George Coşbuc să-l cunoască pe Firdusi şi să prelucreze, destul de liber, un pamflet al marelui poet oriental în remarcabila *Scrisoarea lui Firdusi către şahul Mahmud*, publicată doar o singură dată în timpul vieţii poetului (în *Românul*, Arad, I, nr. 210 din 25 sept. / 8 oct. 1911) şi precedată de-o notă explicativă referitoare la Firdusi şi la conflictul său cu şahul Mahmud. Fireşte că, deşi Coşbuc manifestă şi în restul creaţiei sale interes pentru teme şi ambianţe orientale, tălmăcirea lui Firdusi de către Schack i-a oferit doar prilejul de-a da glas propriei răzvrătiri împotriva regelui Carol I şi-a instituţiei pe care o reprezenta, de-a defini eternul conflict ireductibil dintre poet şi despoţi. Totuşi alegerea lui Coşbuc nu pare să fi fost chiar întîmplătoare şi poate că tot Schack — sau Rückert ori Platen — stă la originea atracţiei poetului bistriţean pentru forma pretenţioasă a gazelului, pe care a încercat s-o reia şi s-o adapteze metricei româneşti, în repetate rînduri. (cf. Gazelurile *Oamenii mă-nvinuiesc* şi *Picurii cu strop de strop* din « Balade şi idile», *Lupta vieţii* din « Fire de Tort» etc.)

După Schack, exotismul orientalist, în general, şi persan, în special, nu mai constituie o preocupare majoră pentru nici un poet sau scriitor german. Se mai pot cita unele nume de poeţi sau scriitori minori, care s-au încercat, fără prea mare succes, şi în această direcţie, ca *F. Hermann von Hermannsthal*, *Heinrich R.v. Levitschnigg*, *Feuchtersleben*, *Löschke*, etc. De asemeni cultura persană mai apare incidental — mai ades ca o simplă componentă a sferei mai mari « orientale» — la personalităţi literare mai însemnate ca *Emmanuel Geibel*, *Heinrich Leuthold*, *Hugo von Hofmannsthal* etc. Iar genul descrierilor de călătorie, inaugurat de Olearius şi continuat de *H. Stieglitz*, cu *Bilder des Orients* (1831—33 şi de *Bodenstadt* cu *Tausend und Ein Tag im Orient* (1849—50), nu mai găseşte reprezentanţi demni de-a fi menţionaţi.

Dar, lucru paradoxal, deşi înţelegerea şi deschiderea pentru Orient — nu numai ca o expresie a nostalgiei sau a cultului exotismului — rămîne o cucerire

https://biblioteca-digitala.ro

definitivă şi o componentă fermă a literaturii germane şi — am putea spune chiar — europene, aceasta îşi va găsi din ce în ce mai puţin loc — sau cel mult sporadic — în creaţia originală de la naturalism încoace. Pînă şi antologiile de lirică persană şi orientală atît de numeroase în prima jumătate a secolului trecut, se răresc; doar un *Julius Hart*, cu *Persicher Diwan* (1887), un *Hans Bethge* cu *Hafis* (1910), un *E. Meier* cu *Morgenländische Anthologie* (1920) mai trec de baremul minim pentru rămînerea în cîmpul vizual al literaturii peste decenii, măcar, dacă nu veacuri.

Cu toate acestea, chiar dacă între timp unii scriitori cu renume au combătut aprig moda orientalizantă şi implicit, persanizantă—ca W.v. *Humboldt*, *Immermann*, *Fr. W. Weber* etc. —, unii fiind influenţaţi, chiar ei înşişi, de poezia orientală, fără să-şi dea seama — ca H. Heine şi R. Hamerling —, totuşi acest curent şi-a îndeplinit cu prisosinţă rolul, nu numai prin îmbogăţirea orizontului poetic cu domenii tematice şi afective noi, cît mai ales prin dezvoltarea măiestriei în versificaţie şi prin însuşirea unei concepţii mai libere, mai variate şi mai rafinate în materie de metrică, de ritmuri şi de forme strofice.

Adam Olearius: *Orientalische Reise*
Schleswig, 1647, pagină de titlu ▶

https://biblioteca-digitala.ro

Offt begehrte Beschreibung Der Newen ORIENTALischen REISE/

So durch Gelegenheit einer Holsteinischen Legation an den König in Persien geschehen:

Anno 1710

Worinnen

Derer Örter und Länder/ durch welche die Reise gangen/ als fürnemblich Rußland/ Tartarien und Persien/ sampt ihrer Einwohner Natur/ Leben und Wesen fleissig beschrieben/ und mit vielen Kupfferstücken/ so nach dem Leben gestellet/ gezieret.

Item

Ein Schreiben des WolEdeln rc. Johan Albrecht Von Mandelslo/ worinnen dessen OstIndianische Reise über den Oceanum enthalten. Zusampt eines kurtzen Berichts von jetzigem Zustand des eussersten Orientalischen KönigReiches Tzina.

Durch

M. ADAMUM OLEARIUM, Ascanium Saxonem, Fürstl: Schleßwig-Holsteinischen Hoff-mathemat.

1771

EX LIBRIS ... DEMETRII ...

Mit Röm. Käys. Maj. und Churfl. Durchl. zu Sachsen privilegiis auff 10 Jahr bey Verlust Tausend Thlr. nicht nachzudrucken.

Schleßwig/ Bey Jacob zur Glocken. Im Jahr 1647.

https://biblioteca-digitala.ro

TEODOR DÄUBLER

Aceasta-i ţara, unde rîd păsările toate,
Înaltul, unde duhul regesc păzeşte cuiburi,
Stăpînul slăvii-n visuri le despleteşte zborul
Şi pe plugari în obştea-nfrăţită-i răsplăteşte.

Cu aceste versuri începe « Rapsodia iraniană », una din părţile marelui poem « AURORA BOREALĂ », compoziţie orchestrală cu pretenţii cosmologice, care descrie un pelerinaj imaginar prin tărîmurile luminoase ale Pămîntului, lucrare publicată de Däubler în 1910.

Traducerea de mai jos care evită rimele, din cauza dificultăţii de transpunere fidelă, reproduce fragmentul final: poetul, călare pe fabulosul armăsar Pegas, se îndreaptă într-un vîrtej de foc muzical spre ţara sa de baştină.

RAPSODIA IRANIANĂ

Soţia mea, spre tine alerg prin nori călare,
Să spulber orice cursă a libertăţii tale !
O, muzică, revarsă-ţi în zare uraganul
Iar roibul meu spre tine prin noapte saltă-n tropot.

O stea ne-a deschis poarta spre inima ei blîndă,
Undindu-şi fericirea cuprinde lumea noastră,
Şi o cometă-n iureş de foc mă împresoară,
Aripile lui Pègas le sfarmă, le topeşte. —

Pustiul lumii încă mai arde sub copite,
Cu aripi de cometă semeţ suind spre ceruri:
Da ! fastul asiatic din persice palate
Alb, radiant şi liber de lut: răpit de Pègas.

Mai sus, mai sus ! Ţîşneşte din calul meu un licăr
O stea a veşniciei din forfota lumească:
Zbor ca Perseu, săgeată ţîşnind din arc uşoară,
Un cînt: chemat de zvonuri primare,-n foc de astre !

Mai sus, mai sus ! Trecută-i cea de pe urmă stîncă !
Surpat e, sub sfinţitul miracol de copită,
Adîncul lumii-n ţăndări, a cărui rană cruntă
Iar sîngerînd salvarea şi ajutorul cheamă.

https://biblioteca-digitala.ro

Ce liber ! Eul ùnic descătuşat din lanţuri:
Macină creasta ! Trepte de Ararat colţoase.
Pămîntu-n somn rămîne, ca scufundat în noapte,
Doar lumi mai scînteiază, create din el însuşi.

Sub noi, departe, ţara-mi natală se zbîrceşte.
Şi nici nu ştiu că-s una şi bucuros cu zborul,
Simt doar aprinse muzici, de armăsar stîrnite,
O, cum la fel cu roua mă picură sudoarea !

Din veşnic jar de-obîrşii străluce-n aur calul.
În ceaţă, din sudoarea ce udă steaua noastră,
Strălimpezi, în coroane, se iscă curcubee,
În vii culori scînteie-n cristale-al meu cutreier.

Norii, prin nări de aur lung nechezaţi de Pègas,
Curînd se-nnobilează spre primăveri sonore,
Ce-mbie Araratul cu-ncremenite sloiuri:
Marginea stelei arde-n coroane-ntraripate.

O ştiu — abruptă, pură, briliant al lumii-n flăcări !
Ades culori în dansuri de curcubee saltă:
Neîngrădit de suflet mi-e zborul nalt şi liber:
Eul robit irumpe-n cozi albe de comete.

Abia mai fuge roibul, sătul de trap şi tropot,
El, suflet tînăr, poate să salte vămi ca fulgul,
Şi-acum mă văd ! — Pe-un astru, unui copil asemeni —
Şi ah, într-o fîntînă pe Ararat mi-e groapa !

În româneşte de HORIA STANCA

https://biblioteca-digitala.ro

SERGHEI ESENIN

MOTIV PERSAN

Scaldă seara şofranul în floare,
Trandafiri fug pe cîmpuri tăcînd.
Zi-i, iubito,-acel cîntec pe care
Ţi-l cînta şi Khayyam oarecînd. . .
Trandafiri fug pe cîmpuri tăcînd.

Îmbibat e Şirazul de lună,
Zboară stele deasupră-i în stol.
Cum urăsc feregeaua străbună,
Care pune frumoaselor stor !
Îmbibat e Şirazul de lună.

De prea multă căldură-amorţite,
Ele-arama făpturii-şi ascund ?
Sau, din jindul de-a fi mai dorite,
Alb păstrîndu-şi obrazul rotund,
Ele-arama făpturii-şi ascund ?

Nu da vălului buzele tale,
Ci ascultă, iubito, un sfat —
Viaţa-i scurtă afară din cale,
Ceasul dulce ne e numărat.
Nu da vălului buzele tale.

Peste tot ce-i urît orişiunde,
Harul tău pune-un strop de frumos.
Nu-i atuncea păcat a-ţi ascunde
Chipul dat de natură prinos,
Care-azvîrle scîntei de frumos ?

Trandafiri fug tăcuţi prin şofran,
Altă ţară purtatu-m-a-n pîntec.
O să-ţi cînt eu, persano, un cîntec
Niciodată cîntat de Khayyam.
Trandafiri fug tăcuţi prin şofran.

În româneşte de MADELEINE FORTUNESCU

https://biblioteca-digitala.ro

MARTHA BIBESCU

Á L'OMBRE D'OMAR KHAYYÂM

Tu connaîtras le Vrai, pour peu que tu le veuilles . . .
Dans le vin de Shiraz, qu'Hafiz célèbre, éffeuille
Ces roses qu'éternise un vers de Saadi,
Et crois le vieil Omar Khayyâm, celui qui dit :

« Hâte-toi ! tu sais bien que le Muezzin sombre
Est près de crier l'heure au minaret de l'ombre.
Prends la coupe de joie avant que la liqueur
Ne s'épaississe au fond. Vide et remplis ton cœur.

Au caravansérail populeux de la Vie,
Riches pleins d'insolence et pauvres pleins d'envie,
Nous ne demeurons tous que peu de temps. Vois-tu,
Les astres ont pâli, l'oiseau fauve s'est tu . . .

Déjà la caravane avec le jour venue
Reprend sa marche vers la Contrée Inconnue.
Hâtons-nous ! Laisse entre eux discuter les docteurs,
Viens retrouver Khayyâm dans les jardins de fleurs.

Tout est rêve et mensonge. Une chose est certaine
C'est que l'heure s'enfuit et qu'elle nous emmène.
Ah, sache-le ! 'a rose emporte le printemps !
La vie est sourde alors que nous crions : Attends !

C'est aujourd'hui qu'il faut l'appeler Bien-Aimée . . .
Au manuscrit du Temps la page parfumée
Ne mêle qu'une fois ton nom au vers d'amour
Lis-la ce soir. Le chant du rossignol est court,
Et ne dure qu'autant que notre lampe brûle.

Demain ? Ne sais-tu pas que demain te recule,
Parmi les cent mille ans qui sont Hier. Hâte-toi ! »

Tel j'écoute Khayyâm pendant que sur le toit
Des terrasses d'émail la lune s'extasie.
O ma Sagesse ! Rose odorante d'Asie . . .

Ispahan, 28 mai 1905.
(publicat în *The Ring of Bells* Devon, 1909)

https://biblioteca-digitala.ro

MARTHA BIBESCU

LA UMBRA LUI OMAR KHAYYÀM

Vei şti ce-i Adevărul, oricît n-ai vrea . . . In vinul
De Şiraz, cel pe care-l cînta Hafiz divinul,
Despoaie trandafirii lui Saadi rînd pe rînd,
Şi-ascultă-l pe bătrînul Omar Khayyàm zicînd:

« Grăbeşte! ştii prea bine că muezini cu glasul
Cîntat din minarete de beznă strigă ceasul.
Ia cupa bucuriei, cît încă mai e vin
Pe fundul ei. Şi soarbe-o, să-ţi fie pieptul plin.

În caravanseraiul învălmăşit al vieţii,
Bogaţi robiţi trufiei, săraci robiţi tristeţii,
Noi stăm abia o clipă. Priveşte, au scăzut
Luceferii, şi glasul pădurii a tăcut . . .

Abia sosi cu zorii, şi caravana mută
Apucă iarăşi drumul spre Ţara Neştiută.
Să ne grăbim ! Discute savanţii-n şezători,
Noi cu Khayyàm străbatem grădinile de flori.

Minciuni şi vis sînt toate. Un lucru-i sigur însă:
Că-n zborul orei repezi şi viaţa noastră-i prinsă.
Cu trandafirii-odată trec vîrstele pe plai.
Ce surdă este viaţa cînd noi îi spunem: Stai !

Azi, numai azi e timpul să-i zicem Adorată . . .
În cartea Vremii fila înseamnă doar o dată
Numele tău în versul iubirii, ca prin furt,
Citeşte-l astăzi. Cîntul privighetorii-i scurt,
Şi ţine doar cît lampa din tindă nu se stinge.

Zici: Mîine ? Oare nu ştii că mîine te respinge
În anii mii şi sute care sînt ieri. Grăbeşte !

Astfel, cînd luna solzul teraselor orbeşte,
Eu lui Khayyàm urechea mi-o plec. O, roză grea
De Asia-n parfumuri ! Înţelepciunea mea . . .

În româneşte de ŞTEFAN AUG. DOINAŞ

https://biblioteca-digitala.ro

Florile Persiei milenare

26 *mai.*

Ispahan, cetate copleşită de flori, plină de foşnetul arborilor ce se leagănă; mai albastră, decît aş fi îndrăznit să cred, mult mai albastră decît o înfăţişau povestirile călătorilor, Ispahan, cea atît de anevoie de ajuns, tu care pururi vei fi privită cu ochii cu care un însetat priveşte apa, tu O-mie-de-încîntări, tu Odihnitoarea, tu Umbroasa, Cea-niciodată-văzută, Nesecata, unde mereu ajungi însetat, murind de dorinţa fericirii; tu, Mîngîietoarea pentru care am pătimit ! Dar ce minunat lucru pentru cei pe cari numai numele tău îi umple de dor, să poată intra într-una din casele tale şi să spună : Locuinţa mea !

Trandafiri — numai în odaia mea opt mănunchiuri strînse, ce sînt împrospătate în fiecare dimineaţă. Trandafiri pe covoare, pe pragul uşilor; trandafiri plutind în lighiane de aramă; trandafiri pe tăvi, pe mese, în jurul farfuriilor, ascunzînd pîinile . . . Trebuie să te foloseşti de ei, să te bucuri de ei, să guşti numaidecît gingaşa fericire ce-ţi pot da, căci mîine alţii îi înlocuiesc. La Ispahan nu se păstrează trandafirii din ajun.

Iau pe cei mai frumoşi şi îi strîng uşor în mîini ca pe nişte fructe pîrguite. O umezeală nespus de dulce îmi umple palmele. Strîng mai tare, şi din floarea sîngerîndă curge puţină rouă adunată de cu noapte : degetele îmi rămîn roşite şi îndelung îmbălsămate. Strivesc pe obraz potirele cele mai tinere. Ce bucurie, aceşti trandafiri ! Ce negrăită bucurie ! Să-i aduni în grămezi de foi uşoare, apoi să-i risipeşti în vînt, să te joci cu cei mai rotunzi cum te-ai juca cu mingii, să-i rupi sau să-i coşi împreună, să împleteşti din ei cingători, pălării, lanţuri sau mătănii . . .

https://biblioteca-digitala.ro

Chiar în dimineaţa sosirii noastre, principele guvernator al Ispahanului ne-a trimes, să ne ureze bun sosit, cîţiva bostangii cu tăvi, purtînd rodul grădinii sale: un amestec de minunate fragi albe şi de foi de trandafiri roşii; nu este cu putinţă ca în timp ce mănînci, să-ţi dai seama care din cele două miresme e mai îmbătătoare.

28 *mai*

Una din marile frumuseţi ale Ispahanului este statornica împotrivire a liniei drepte, orizontală la acoperişuri, verticală la minarete, — faţă de linia rotunjită a bolţilor: apoi este deosebirea dintre cenuşiul humei şi măreţia uimitoare a albastrului.

Toate acoperişurile aşternute ca pietre de mormînt; înţepenitele turle albastre ce seamănă din depărtare cu nişte svîcniri de apă îngheţate în aer; iar printre aceste cotoare ce se înalţă spre cer, creşterea ovală a cupolelor, plăcuta împletire a liniilor rotunjite! Nu se găseşte nimic urît în acest oraş, căci eu numesc urît lipsa de armonie, ceea ce s-a străduit să fie frumos şi n-a izbutit.

Aci totul tinde spre biruinţa frumosului. Cele mai smerite colibe de pămînt împlinesc frumuseţea cîte unei moschei alăturate, fiindcă amîndouă au acelaşi colorit şi aceleaşi linii simple.

Plăcile smălţuite ale clădirilor din Ispahan, care dăinuiesc aproape toate din veacul al XVII-lea, cuprind toate nuanţele de albastru, nuanţe gingaşe şi trecătoare despre care vînzătorii de stofe preţioase spun că n-ar fi bine să înfrunte lumina zilei.

M-am uitat la gravurile din « Gûlistanul » lui Saadi. Exemplarul cuprinde douăzeci de picturi, mai strălucitoare ca florile umede, iar caligrafia textului desvălue un lucru atît de vechi, încît aş vrea să întorc paginile numai cu suflarea.

Într-o grădină, două întruchipări stau aşezate pe un şal cu multe podoabe: stăpînul a cărui barbă subţiratecă acoperă cingătoarea bătută în pietre scumpe; domniţa, cu o faţă prea rotundă, înconjurată de zulufi tinereşti răsuciţi în spirală.

Hainele, una albastră şi cealaltă trandafirie, îşi desfăşoară cutele fără să şi le amestece. Înfăţişarea bătrînului pare îngrijorată, frumoasa întoarce capul. Într-o privelişte de fond cu prospeţime de zori, se pierde un pîrîu. Pe un pom foarte frumos, foarte rotund, căruia nu-i lipseşte nici o frunză, doi porumbei se desmiardă.

Această imagine este intitulată: *Bărbatul Bătrîn.*

Următoarea se numeşte: *Scenă de dragoste. Gaziul şi soţia sa.*

La o depărtare cuviincioasă unul de altul, aceştia se ospătează pe o faţă de masă înflorată întinsă pe jos. Bărbatul poartă o haină viorie, împodobită cu pene de păun, femeiea o rochiţă roşie ca focul, presărată cu flori. În depărtare se înalţă o tisă înveselită de o împletire de trandafiri.

Aşezarea personajelor este asemuitoare celei din pictura de mai înainte. Numai expresia feţelor desvălue altfel de simţăminte.

Sub acest nume ciudat: *Cismarul cu purtări rele*, vedem într-o încăpere frumoasă, un tînăr în vestminte albastre cu flori de aur (acesta să fie cismarul?) îmbrăţişînd puternic o doamnă care i se dăruie. Nimeni altcineva în scenă. Pe covor zac nişte papuci subţiri.

https://biblioteca-digitala.ro

Următorul tablou: *Saadi chinuit de iubire.*

Sub un chioşc stacojiu, în faţa unei pajişti în care se înalţă aceeaşi tisă înveselită de o împletire de trandafiri, poetul în haină albastră, aşezat ca un croitor, pare că ascultă. Gingaşa lui prietenă îi citeşte un poem scris pe o fîşie de mătasă. Alţi patru inşi tălmăcesc şi ei manuscrise. Chipurile lor sînt îngîndurate şi toţi şase sînt foarte cuviincioşi.

Foloasele cumpătării. Un om beat zace pe jos zîmbind fericit. Patru oameni bogat împodobiţi îl privesc cu jale. Pana miniaturistului pare să fi fost îndemnată către tainică îngăduinţă. Ce mulţumire pe chipul beţivului şi cîte mohorîte cute pe buzele censorilor!

Saadi într-o căsnicie nefericită la Alep. În mijlocul unui covor pestriţ, trei inşi stau jos: de o parte poetul cu o carte în mînă, de cealaltă socrul şi tînăra soţie. Între ei este o lopată. Pentru ce? . . .

. . . Am închis cartea. Cînd am trecut de cea din urmă gravură, mi s-a părut că s-a stins o flacără. Ce culori preţioase întrebuinţau aceşti meşteri vechi. Trandafiriu arzător, verde acid, cafeniu, galben lăptos, un indigo atît de viu! Îmi odihnesc o clipă ochii în noaptea artificială în care, graţie obloanelor, se cufundă zilnic salonul. Mă gîndesc cu părere de rău că stăpînul *Gülistanului* va veni să ia nepreţuitul manuscris. Dar ca să regăsesc decorul unei idile persane, n-am decît să desfac puţin perdelele acestor ferestre. Iată iarba mai verde ca penele papagalului! Iată pomul în formă de fus, trandafirul urcător! Şi, în spatele zidului ce desparte acest Rai de alt Rai, aidoma lui, se află tăinuite nenumărate alte grădini! Toate umbroase, toate frumoase . . .

Prin ele se plimbă îndrăgostiţii din plăsmuirile literare; în cuprinsul lor se vor mai fi aflînd încă bătrîni care suferă din pricina vreunei copile mofturoase. Pasiunea perversă e învăluită într-un ceremonial gingaş. Cîte o doamnă înlăcrămată îşi ascunde amărăciunea sub un văl de aur . . .

O! Tainic Ispahan! Şi de-am locui aici douăzeci de ani, tot nu l-am cunoaşte pe deplin, dacă închipuirea nu s-ar ridica deasupra livezilor închise, ca păunii din împrejurimi ce se abat prin migdalii noştri.

Ce albastru este cerul!

O spun fiindcă ieşind am ridicat din întîmplare ochii. Deobicei nimeni aici nu vorbeşte despre timp. Oamenii trăiesc cu siguranţa că cerul va fi totdeauna frumos. Cu toate acestea, ce s-ar întîmpla dacă s-ar aduna vreodată norii deasupra Ispahanului şi s-ar porni o ploaie puternică?

Cum s-ar nimici minunatul oraş de lut, topindu-se, subţiindu-se, micşorîndu-se! Cum s-ar şterge de pe faţa pămîntului!

Praf, s-ar preface din nou în praf . . .

Pămînt al Persiei, lut prielnic plăsmuirii ulcelelor în care se răceşte laptele, lut din care e făcut urciorul precum şi potirul, lampa care luminează casa precum şi casa însăşi cu acoperişul, treptele şi terasele sale; pămînt bun de olărie, din care s-au clădit oraşele îndelung arse de soare; noroi al străzilor din care se clădeşte bolta înaltă a palatelor şi care se lipeşte de copita asinilor; lut ce se găseşte pretutindeni, călcat în picioare ori poleit cu albastru regal, alcătuind inscripţiile subţiri din jurul

https://biblioteca-digitala.ro

uşilor de moschee, ori la vînzătorul de vinuri care îşi pecetluieşte cu el urcioarele! Azi dimineaţă voiam să iau un bulgăre uscat de pe marginea drumului şi, împăturind peste această comoară colţurile unei batiste de mătasă, să duc cu mine esenţa Iranului, praful închegat cu iz de trandafiri, drojdia substanţelor preţioase din care este alcătuită Persia mea. Voi deslega adesea nodul acestei pungi întocmite în grabă, ca să sorb din ochi fărîma de pămînt pe care o cuprinde.

În el ghicesc, laolaltă amestecate, petale de flori ce au căzut, aşternîndu-se în straturi, după fiecare primăvară; şi sînt o prietenă prea ascultătoare a bătrînului Khayyám ca să nu recunosc în acest lut starea din urmă a celor mai frumoase trupuri şi a minţilor celor mai limpezi. Nu mi-a spus el oare:

« Umblă cu grijă, Pămîntul este făcut din obrajii idolilor, din sînii şi braţele de iasomie ale frumoaselor ce nu mai sînt ».

Iată de ce lutul poate fi întipărit într-atîtea chipuri minunate!

Şi-mi mai spune:

« Du-te şi culege glicina plîngătoare şi scutură piersicii trandafirii: o, flori răsărind din pămînt, curînd în el vă întoarceţi ».

Pe bună dreptate îmi închipuiam că descopăr o mireasmă în smerita glie.

El îmi desvălue:

« Pretutindeni unde vezi lalele roşii, să ştii că a fost vărsat sîngele unui împărat».

« Fiecare tulpină ce se înalţă din pămînt este semnul unei frumuseţi înapoiate pămîntului ».

Aplec spre flori urciorul plin cu apă.

El îmi dă de ştire:

« Vasul pe care l-ai ridicat este făcut din cenuşa unui om care a fost odinioară ca şi mine, un îndrăgostit îndurerat. S-a aplecat cu nesaţiu asupra unui obraz scump. Toarta pe care o vezi a fost un braţ care altădată îmbrăţişa o fiinţă iubită ».

Îl purtam în braţe pe logodnicul cel nefericit.

Şi mi-a spus:

« Robii mîndriei şi ai subtilităţilor deşarte au pierit în mijlocul neînţelegerilor dintre fiinţă şi nefiinţă».

« Fii mulţumit că iubeşti! căci nu eşti singur de vei mai putea da înapoi aerul pe care îl sorbi, iar din lutul din care sîtem alcătuiţi, olarul va face în curînd potire, străchini şi urcioare! »

Ei bine! aş da bucuroasă leşul meu olarilor din Ispahan! Vai, o, bunul meu învăţător, de ce nu-mi pot lăsa trupul în grădina ta. Un soare ca acesta repede l-ar topi, şi ce soartă plăcută, a fi plămădit pentru vecie cu atîţia şi atîţia trandafiri!

În amintirea unei vizite făcute lui Zilès Sultan.

1905

Din CELE OPT RAIURI

Bucureşti, 1946. În româneşte de TUDOR NICOLAESCU

https://biblioteca-digitala.ro

ANDREI BREZIANU

ISPAHAN
şi debutul
MARTHEI BIBESCU

« On lit vos livres comme on écoute Mozart », mărturisea Max Jacob Marthe Bibescu; şi elogiul era întregit printr-o fugace dar subtilă apropiere, în registrele armonice ale secolului XX, de spiritul de analiză stendhalian, de calităţile de deschidere ale doamnei de Sévigné, de patetica dinamică balzaciană. « Vous êtes un grand écrivain », conchidea poetul francez.[1] Autoare a peste treizeci de volume, Martha Bibescu — trecută astăzi de venerabila vîrstă de optzeci de ani — continuă să scrie şi pregăteşte seria secundă a unor memorii iniţiate acum un timp sub titlul *La Nymphe Europe* (partea I-a, *Mes vies antérieures*). În cariera ilustrei noastre compatrioate găsim titluri cărora trecereea timpului le-a conferit statut cvasiclasic. În felul ei, o carte ca de pildă *Au Bal avec Marcel Proust* rămîne desigur fără egal; pornind de aici, François Mauriac putea să exclame cu atîta dreptate : « Qui êtes-vous? La plus belle intelligence de femme (et de très loin) que je connaisse . . . Vous avez écrit des livres plus importants que ce *Bal:* il n'en est aucun qui me touche d'avantage ». Tradusă în mai multe limbi de largă circulaţie, dar răspîndită cu precădere graţie francezei, proza Marthei Bibescu a întrunit preţuirea măgulitoare a multor nume de răsunet : Marcel Proust, Paul Valéry, Anatole France, Cocteau sînt numai cîteva. A face pledoaria consacrării şi celebrităţii ei ar fi, desigur, de prisos.

Nu este însă lipsit de interes ca, pe lîngă cele binecunoscute, să scoatem în valoare, atingîndu-le în treacăt, cîteva aspecte mai puţin ştiute — unele practic inedite — legate de debutul literar al Marthei Bibescu, moment care a stat, în mod pe cît de surprinzător pe atît de indubitabil, sub semnul unei puternice trăiri prilejuite de descoperirea şi primul contact al tinerei (pe atunci de optsprezece ani) cu spiritul şi cultura milenarei Persii.

1905. Martha Bibescu nu publicase încă nimic. Era momentul alb, al virtualităţilor practic infinite, premergătoare comiterii primului pas. După cum poate constata acel ce se apleacă asupra confesiunilor ei, mai vechi şi mai noi, capătul acesta de drum ascundea şi momentul unor opţiuni fundamentale : frivolităţile societăţii în mijlocul căreia eleganta domniţă strălucea cu o prospeţime şi o bună dispoziţie cuceritoare, erau o simplă latură de viaţă care nu-i mai ajungea; curînd, o contraparte izvorîtă din structura ei sufletească mai adîncă, avea să iasă la iveală spre a pune în contrast şi, pînă la urmă, eclipsa mai săraca sclipire a efemeridei mondene. Un glas

---

[1] Scrisoarea din 31 mai 1927, publicată pentru prima oară în volumul de corespondenţe, de curînd apărut la Paris, « Le Confesseur et les poètes », Grasset, 1970 (p.79)

https://biblioteca-digitala.ro

dăinuitor peste timp, acel al scriitoarei avea să se nască în acea primăvară a anului 1905 cînd o expediție automobilistică puțin obișnuită — la care participau soții Bibescu și Pherekyde, inginerul Leonida și alții cîțiva — pornea din București, trecea prin Galați, Ismail și limanul Nistrului, ajungea la Odesa, traversa de acolo Marea Neagră cu vaporul, la Sevastopol și Ialta (unde membrii caravanei fac întîmplător cunoștință cu Maxim Gorki, aflat la odihnă), continua apoi pe apă pînă la Batumi, iar de acolo, din nou pe pneuri, în cele trei mașini decapotabile de tip 1904, — prin Tbilisi, către Persia: Enzeli, Raht, Teheran, Ispahan au fost etapele acestui drum, deosebit de dur și anevoios, performanță tehnică senzațională pentru acel timp. Frageda călătoare îndură asprimile acestui raliu fără crîcnire, adîncindu-și înțelegerea propriilor capacități sufletești, descoperind reversul aparențelor ușoare, simțindu-se, ca dintr-un clivaj, zămislită acum pentru a doua oară lumii. Cităm dintr-o mărturie a ei, rememorînd, în 1944, clipele acelui indimenticabil periplu: ... « dinspre umbră spre lumina acelor zori ai Asiei, unde tînărul meu soț mă ducea cu luțeli pe atuncea noi, pe drumurile fabuloase cîndva urmate de Xerxes și de Alexandru cel Mare: mă nășteam la sentimentul istoriei, al poeziei, al predestinării mele » ... [1] Pe fondul îndurării unor greutăți fizice și privațiuni de confort cu care nu fusese niciodată deprinsă, revelația Persiei, întruchipată mai ales în minunile Ispahanului, are pentru ea efectul unui catalizator de o neînchipuită vibrație.

La cîtva timp după întoarcere, într-un salon parizian, Martha Bibescu povestește lui Maurice Barrès crîmpeie din fascinanta ei experiență. Scriitorul o întreabă în încheiere: — Și pe cînd o carte? Răspunsul este retractil: « — Cine ar îndrăzni să vorbească despre Persia, după ce Pierre Loti a scris *Vers Ispahan ?* — Loti a scris despre Ispahan cartea domnului bătrîn: dumneavoastră, cartea unei tinere de optsprezece ani. Nici o legătură între una și alta. Ispititorul își spusese cuvîntul. Un an mai tîrziu, *Cele Opt Raiuri* ieșeau în vitrinele librăriilor. » [2] Succesul cărții a întrecut toate așteptările: Martha Bibescu, pînă în ajun cunoscută doar ca regină a balurilor, pășea dintr-odată pe făgașul vieții ei viitoare; șovăitoare totuși în pragul celebrității, ea preferă să explice pentru moment că « Princesse Bibesco » — autoarea cărții despre Persia, e o mătușă a ei din România. Scriitorul Robert de Montesquiou avea însă să dea lucrurile în vileag în foiletonul său inaugural *Paris*, publicat sub titlul *Le livre effeuillé*, în *Le Figaro:* jocul dublului personaj al Marthei Bibescu se apropia de sfîrșit. Tînăra debutantă se înapoiase în țară, în singurătatea de la Comarnic. Cartea ei despre Persia ajunge însă între timp în mîinile lui Marcel Proust. Rolul jucat de acesta în intrarea definitivă a Marthei Bibescu în republica literelor a fost nu lipsit de importanță :« Marcel mi-a mulțumit printr-o lungă scrisoare, în care respectul convențiilor epistolare ceda foarte curînd locul unui ton mai direct, care ar fi putut fi tonul unui duhovnic, al unei călăuze, sau al unui vechi prieten dintotdeauna. Scrisoarea cuprindea lucruri flatante —acele flaterii al căror privilegiu Proust îl deținea ca nimeni altul — și care nu erau decît o manifestare a excesului său de gentilețǎ; mai erau totodată și unele critici ferme, pe care le-am reținut. Cît erau de juste ! I-am dat mai ales dreptate atunci cînd mă punea în gardă împotriva a ceea ce ar fi putut părea în scrisul meu un reflex al Annei de Noailles ... Această revelatoare scrisoare m-a făcut să înțeleg atunci că Proust scria — și, ceea ce nu apucasem să știu, — că și citea în sufletele oamenilor, — ceea ce m-a înspăimîntat. O frază între toate mi-a deșteptat un sentiment de stînjeneală, ca și cînd de secretul meu, acum

---

[1] Scrisoarea din 28 ianuarie 1944; în *Cele Opt Raiuri*, București, 1946, pag.8.

[2] *Pourquoi j'écris? De peur d'oublier la vie*". Ainsi parla la Princesse Bibesco, Paroles recueillies par Georges R. Mannue, Nilsson, Paris, 1930, p.37—38

https://biblioteca-digitala.ro

descoperit, nu aveam să mă mai pot sluji niciodată pentru propria mea apărare : . . . *această copilărească veselie care, după mine, e singurul dumitale ajutor întru purtarea poverei unei gîndiri neîncetate* . . . Prin aceste cuvinte Marcel Proust definea propriul meu instinct care mă îmbia să merg la bal, care mă făcea să mă zbengui şi să fug de el, să prefer dansul unei conversaţii de o noapte întreagă ».[1] În ceasul cumpenei ce se cerea trecută, « Proust a marcat ora hotărîrii mele », afirmă mai departe Martha Bibescu, « acea clipă cînd cu fermitate am ales să consfinţesc cea mai bună parte a vieţii mele scrisului. Scrisorile schimbate cu el în acel an şi în cel care a urmat, m-au luminat treptat din ce în ce mai bine ».[2] Cu prilejul apariţiei celei de-a doua cărţi, înrîurită la rîndul ei de ecourile călătoriei persane, — *Alexandre Asiatique* (1912), Proust « descoperea şi ceea ce-i scăpase pînă atunci, ultimele mele concesii făcute vînturării, plăcerilor unei existenţe necugetate » . . .[3]

Că Barrès, Proust sau Robert de Montesquiou au îndrumat şi dat imbold Marthei Bibescu în primii paşi făcuţi spre durele creste ale prozei, rămîne un adevăr încununat cu apanajul tuturor garanţiilor de prestigiu. Ceea ce, din cîte ştim, n-a fost încă niciodată semnalat pînă în prezent, e însă ecoul Persiei în poezia Marthei Bibescu, — *A l'ombre d'Omar Khayyám*, în felul ei un unicat (însoţit de scurta fulguraţie lirică în proză, *Persian Poem Woven in a Carpet* şi de patru cardinale maxime, intitulate *Persian Love Songs*) — piese cu valoare practic inedită, rămase închise între scoarţele unui miscelaneu tipărit în 1909 la Devon în Anglia[4], important printre altele şi pentru cea mai timpurie apariţie a lui Creangă în engleză — la rîndul ei nicăieri semnalată: *Povestea unui om leneş (The Story of a Sluggard)*[5], în traducerea lui Leila Hamilton.

Martha Bibescu poetă, o ipostază ignorată, înseamnă pentru noi descoperirea unei prezenţe foarte gingaşe frapînd prin delicateţea timbrului, puritatea liniei şi ritmului, acurateţea rimei. Ce va fi împiedicat-o să continue păşind şi dincolo de acest portic iluminat iniţial de spiritul Persiei lui Omar Khayyám? Nu pare exclus ca tocmai sfatul lui Proust, recomandîndu-i să se ferească de tentaţia mimetică faţă de prestigiul Annei de Noailles, să fi jucat aici un rol de seamă. Sertarul de comori al prinţesei s-ar putea să mai păstreze însă pentru noi şi mai mult decît o singură taină . . .

Expresie condensată a unei emoţii deosebit de profunde, versurile scrise la Ispahan trebuie să fi ţîşnit din inima Marthei Bibescu cu forţa unei adevărate descătuşări de zăgazuri, izvor lustral al botezului ei întru artă. Filtrarea elaborată din proza ei de mai tîrziu despre Ispahan confirmă calitatea cu totul excepţională a trăirii din care a izvorît, de aici începînd, tot ceea ce a dăruit lumii, de-a lungul anilor acestui secol, pana atît de puţin comună a compatrioatei noastre. Ispahan, cetate de azur, de luturi şi aur, împlîntată în inima de granit a Persiei milenare: la adierea farmecului ei diafan ghicim astăzi cum a încolţit preţiosul sîmbure al alesei tulpine româneşti cu florile rămase de atunci pururi proaspete, — Martha Bibescu, scriitoarea.

— « Iubiţi florile? » o întreba odată un vizitator. — « Da, pe cele proaspete. Nu petalele ofilite », răspundea scriitoarea. Şi adăuga, evocînd fără îndoială Mogoşoaia brâncovenească: « În România, pe meleagurile Colentinei, în zilele cînd pămîntul încins de arşiţă îşi trage răsuflarea în amurg eliberînd mireasma trandafirilor, le poţi adulmeca acest parfum plin de toată vlaga. Mirosiţi. Aduce şi puţin a Persia. »[6]

---

1 Ibidem, pag. 66 şi 69

2 Ibidem, pag. 48

3 Ibidem, pag. 49.

4 *The Ring of Bells: An Odd Volume*, published in the Aid of the Belfry, Fund, South Milton Church, South Devon, 1909, pp. 48, 55 şi 57.

5 *The Story of a Sluggard* Moldavian Folk-Story, by Ion Creangă, translated by Leila Hamilton, op. cit. p. 23. sq.

6 În *Pourquoi j'écris* op. cit. p. 12

https://biblioteca-digitala.ro

GEORGE DAN

EFIGIE LUI CYRUS

Odată, la cripta lui Cyrus-cel-Mare şezum
pe mult răscolitele pietre, din veacuri de fum. . .
Sub bolta-i de lapis, pe tronu-i din fildeşi, ca-n somn,
păstrase coroană de flăcări, inel cu pecetii de Domn.
Ce hoarde cu ochi de hiene, de cîini şi dihori —
scîrmară sub lespezi şi oase, să prade ? . . . comori
Priveam necropola căruntă din Pasargadà
şi ea, cu pupile-mpietrite, la noi se uita,
şi-atunci, ne plecarăm genunchii şi genele-n stei,
gemînd: ne-apăsa jumătatea mileniului trei. . .
Vedeam în adîncul din Marele-Vremii-Ocean:
podişul cu temple de focuri, «Cetatea Iran»,
«Bazarul-din-Drumul-Mătăsii», *pe unde, în zori,*
vin magi cu tăbliţe, zarafi, aurari, negustori,
şi vin cămilari din Kitai, cu mătăsuri, haşiş —
la gazdă-n popas la. . . «Caravan-Seraiul-Podiş».
Leit Babilonu-i, precum Daniel l-au văzut:
statuie de-aramă şi fier, cu picioare de lut. . .
Şi gem prooroci prin bordeie,-artizani prin barăci,
şi curg anatème-n tirani şi-ale Bibliei plăgi !
Şi tremură zid zigzagat, şi-n trufaş zigurat,
stă, palid pe tron, Nabonid cel de toţi blestemat !

https://biblioteca-digitala.ro

Se-adastă-un Mesia cu fierul să taie-n chaldei,
şi iată-l pe-alesul de zodii, de oameni şi zei:
pe Cyrus izbind Babilonul! Sar robi de sub zid,
buluc, dinlăuntru, la porţi! Din ţiţîni le deschid!
Şi iată-l pe Cyrus purtat în triumf! — Babilon,
cu cai şi cvadrigă, pe umeri, ţi-l cară pe tron!
Şi Cyrus despoaie chaldei şi zarafii neghiobi,
şi haine, şi hrană, le dă sloboziţilor robi;
i-ajută, din piatră, şi cedri, să-şi nalţe cetăţi
şi temple călcate de fiare din pustietăţi. . .
Supune şi regi, şi popoarele lumii întregi,
lăsîndu-le: graiuri şi datini, credinţe şi legi. . .
Cupola aduce c-un scitic gorgan, dacă ştii
că patru pilaştri-s simbolul a patru stihii
pe care se-nvîrte a stelelor Roată-de-Azur
încinsă-n obadă de zodii, de-jur-împrejur. . .
Deodată, din foc şi din apă, *din* lut *şi din* vînt,
dau muguri de aripi, tuspatru vuind spre mormînt,
iar duhul trei (pene albastre şi verzi de păun,
cu cîte doi «ochi») se pogoară-n vîrtejuri — simun:
prin creştet, pe frunte, pe faţa de vînăt granit,
şi ochi se-nvioară, şi buze în tremur şoptit:
«io sînt Cyrus. . . Şahul-şahilor Haşemenizi. . ..
Oricine eşti, omule, de-oriunde-aici ai venit,
căci ştiu dinainte că la cripta mea va să vii,
io sînt Cyrus, ctitor Împărăţiei de Perşi. . .
Nu mă mustra din pricina aceasta şi lasă-mi
un pumn de ţărînă s-acopere-al oaselor praf!»
Un pumn de ţărînă, o salbă de şoapte fierbinţi —
zvîrliţi peste anticul nobil cu ochii cuminţi,
păstor de popoare iubit şi iubindu-i pe toţi. . .
Un pumn de ţărînă zvîrliţi, Xenofoni, Herodoţi —
un pumn de ţărînă de-aici, de la Dunărea mea,
şi ploaie de cozi de păuni peste Pasargadà!. . .

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

LITERATURA UNEI CAPITALE

BELGRAD

https://biblioteca-digitala.ro

PETRE STOICA

UN DIALOG FRATERN

Cu privirea îndreptată permanent spre autenticele valori artistice ale lumii, « Secolul 20 » găzduieşte un mănunchi de mesaje ale literaturii iugoslave. Un mănunchi de poeme şi proze ieşite de sub condeiele tinerilor (şi mai puţin tinerilor) scriitori din Belgrad. După Vasko Popa şi Miodrag Pavlović — ca să amintim numai două personalităţi eminente ale scrisului sîrb contemporan — intraţi definitiv în conştiinţa cititorilor de pe numeroase meridiane, o pleiadă de remarcabile talente, de la Petar Gudelj pînă la prietenul nostru Adam Puslojić afirmă semnificative prezenţe artistice. Pentru că scrisul lor sincer, plin de adevăruri şi încredere în frumuseţea umană şi saturat de aromele violente ale pămîntului sîrbesc, aduce mărturia unor realizări plenare !

Cu acest bogat grupaj, revista « Secolul20 » intenţionează să ducă mai departe preocuparea de a transmite cititorilor pagini din literatura unor capitale. Cu alte cuvinte, ale unor focare de cultură !

De ce scriitori belgrădeni? O capitală uneşte în majoritatea cazurilor suma forţelor artistice, fără să absoarbă însă întreaga spiritualitate a unei naţiuni. Urmărită din această perspectivă, o literatură ne oferă, la scară mărită, imaginea unor împliniri pe parcurs de ani sau decenii

https://biblioteca-digitala.ro

şi, paralel, tensiunea frămîntărilor, căutărilor şi experienţelor specifice actului creator. Oraşul de pe Dunăre şi Sava nu este doar sediul numeroaselor publicaţii literare, ci şi al atîtor şi atîtor artişti efervescenţi descinşi din diferite colţuri ale republicii. Prezenţe scriitoriceşti dintre cele mai vii pot fi întîlnite în toate localităţile importante ale ţării, de la Zagreb şi Liubliana, pînă la Novi-Sad sau Vîrşeţ, orăşelul frumoaselor tipărituri de poezie ! Pentru că Iugoslavia, simbol al dîrzeniei şi al patriotismului sfînt — aşa s-a înfăţişat lumii în timpul rezistenţei sale în faţa invadatorului necruţător — este o ţară binecuvîntată de poeţi.

Ca pretutindeni în această parte a lumii poezia şi slujitorii ei găsesc o caldă înţelegere la Belgrad. Autorul acestor rînduri ocazionale îşi aminteşte cu nostalgie zilele şi nopţile de neîntreruptă discuţie despre lirica românească (pe care confraţii noştri o cunosc într-un chip de-a dreptul impresionant), despre lirica bună sau proastă de pretutindeni şi mai cu seamă despre rosturile artei în lumea contemporană. Pe Kalemegdan, unde trecutul istoric se află la confluenţă cu prezentul, în puzderia restaurantelor pitoreşti, în vechiul cartier al boemei, Skadarlija, evocînd atomsfera Schwabing-ului de odinioară, rostirea versurilor se desfăşoară cu naturaleţea cu care frîngi pîinea cea de toate zilele. O întîlnire cu scriitori ca Adam Puslojić, Vladimir Stojšin, Radomir Andrić, Srba Ignjatević sau Ivan Rastegorac, înseamnă nu numai o puternică îmbrăţişare fraternă, ci şi începutul unui dialog în urma căruia rămîi încredinţat că arta cuvîntului la Belgrad este autentică, efervescentă, trăită cu dăruire. Îi trebuie literaturii mai mult spre a dăinui cu adevărat ?

https://biblioteca-digitala.ro

Desenele care însoţesc grupajul belgrădean aparţin pictorului RADISLAV TRKULJA

Scriitori belgrădeni

https://biblioteca-digitala.ro

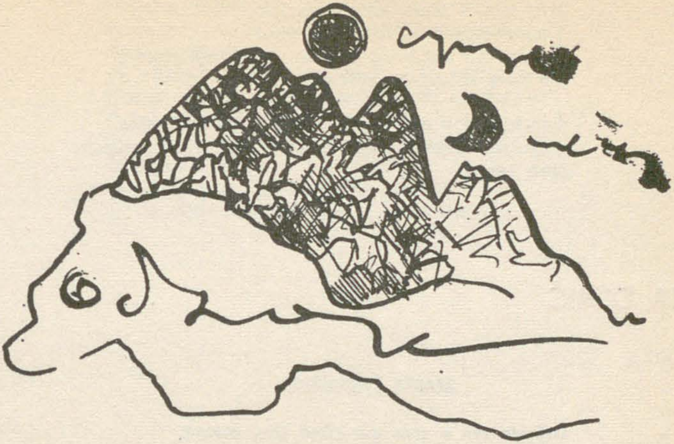

POEME

PETAR GUDELJ

IN SARE IN OS

Împuşcară stelele în sare, în os,
în pupila crăpată.
Şi luna aceea, un pumn de sînge-n apus,
şi salvia din genunchi răsărită.

Scump am plătit dimineaţa prielnică.
Valvele scoicilor rupte, străpunsele
palme ale smochinilor sub care-am dormit.
Urmele fulgerelor stelare pe craniu.

https://biblioteca-digitala.ro

Și noaptea aceea întreagă în care au fost împușcate stelele
prin oftatul piertrișului incendiat.
Țipătul viperelor, delirul și visul
distrus sub nuditatea groaznică a Mediteranei,
din care se arătau oase de stele.

Într-adevăr o dimineață scump plătită: lumina
ciugulește pupila. Luna: un pumn de sînge aruncat
spre apus.

MOMA DIMIĆ

MAMA ȚIGANILOR

Laptele tău e scos din sînul tău, mamă.
O sută de litri de lapte.
Copiii tăi sînt scoși din burta ta, mamă,
trei camioane de copii.

Dar tu ești totuși mama noastră,
a noastră care pribegim,
a noastră, a sclavilor.

Vinele picioarelor tale sînt nuiele albastre, mamă,
nu mai poți umbla cu plăcere-n pădure.
Obrajii ți-s moi asemeni sugiucului,
tu ești maimuță, mamă, tu ești maimuță.

Dar tu ești totuși mama noastră,
a noastră care pribegim,
a noastră, a sclavilor.

BORISLAV RADOVIĆ

PĂDUREA

Nu avem cum să ne luptăm cu moartea,
Nu aveam cale spre tine, pădure bătrînă,
Spre întinderea ta fără sfîrșit, unde lăsarăm
Compasul și mînioasele noastre amante.

https://biblioteca-digitala.ro

Între ploi demente și-ntre trăznete se întîmplă totul
Și-acum sîntem aici lîngă cărți și licheni
Dintr-un turn de brad, ciocănitoarea bate
Amiaza uitată
Cu alfabetul sălbăticitei morți. Nu mai e cer
Și nici adîncul unsuros de rădăcini nu mai e,
Doar văzduhul se umflă
Și-n șuierătoare limbi se ramifică,
În destinul verde al cîntecului,
Să ne oprească pînă nu vin securile
Să deschidă lemnul și să astîmpere lumea.

LJUBOMIR SIMOVIĆ

CÎMPIILE CARSTICE

Și toată viața să ți-o duci pe-o țarină nici cît mormîntul
Și nici o lacrimă — fărîmă de pămînt să nu ți-o calce
Și totul să-ți fie mîhnire și luptă.

Plouat e zidul, trînta ta și-mbrățișarea, cuvîntul,
Și după-atîtea opinteli și chinuri, doar atîta rămîne:
Seceratul pe țarina nici cît mormîntul.

VITO MARKOVIĆ

PRETUTINDENI ARDE FLACĂRA VIEȚII

Pretutindeni arde
Flacăra vieții
Sînt viu eu însumi
Mă afund adînc spre afund
Legat de lume
Mort prin propria-mi moarte

https://biblioteca-digitala.ro

Din gravitație
Spre antigravitație
Mă gonește
Impulsul inimii bolnave

A nu fi prin tine însuți
Un rău exemplu firii
O oarbă fosilă
Priponită de legi
Ci a fi Cineva
Cu orice preț
Mare ca soarele
Dăruit lumii
Țintuit de boltă
Prin focul său veșnic

BRANISLAV PETROVIĆ

CUM REZOLVĂ ANA CUVINTE ÎNCRUCIȘATE

Ce intenții are
cînd îi înmormîntează pe toți cei vii
și doar pe mine mă renaște
oare are ana într-adevăr motive
să doarmă atît de suav

Recunosc ceea ce-i al Poetului
dar
știu:
că nimeni nu poate
să motiveze mai bine aerul
decît pielea ei arămie

Cînd
plînge!
ana
o nu vă mint
ea-i mai dulce decît fructul
decît
ploaia
decît racii la grătar
decît tot
ceea ce doriți

https://biblioteca-digitala.ro

decît păsările în zbor:
căci n-am făcut eu din glumă
un joc cu-ntreaga europă !
Şi cînd se dezbrăcă !
Iau parte
liber şi blestemat
(şi nu ştiu cum de mai rămîn în viaţă)
în faţa celui mai mare miracol al luminii !
Mă blestem:
Pentru a te încălzi pe tine
ana
mi-aş aprinde şi oasele

Cînd desenează o barcă ori cînd seamănă orzul
cînd anunţă războiul cînd ride
cînd hrăneşte scoicile cînd răceşte la vînătoare
cînd citeşte magnetul cînd cumpără o nouă haină
cînd bea bere cînd vine pe neaşteptate
cînd sărută conducătorii proletari

Cînd e ziua mea dreaptă
cînd e alfabetul grec
cînd visează flori
cînd Nu vrea !

Amintirea Băiatului Neconceput
pururi va putea să-nlocuiască focul:
de aceea verzi îmi sînt norii şi verzi
şi rumeni !

Apoi cînd se unesc Vocalele !
doamne dumnezeule,
vai de căpăţîna mea încinsă !
Pe buzele ei eu pot să-mpreun marea cu florile
pot să fiu şef de ploaie, în republica ei
pot imita dunărea sub geamul ei sau alţi vulcani
pot să mă blestem
în tot ceea ce am şi nu am
pentru că lumea există din cauza anei

Ce intenţii are
cînd îi înmormîntează pe toţi cei vii
şi numai pe mine mă renaşte
oare ana
are
un motiv adevărat
să fie atît de frumoasă cînd doarme

https://biblioteca-digitala.ro

DACĂ AI PLECA DIN ORAŞUL ACESTA

Dacă ai pleca din oraşul acesta
Cui i-aş pune mîna stîngă pe umăr,
Iar cu mîna dreaptă cui i-aş arăta versanţii, depărtatele
dealuri zicînd:
« Natura e plină de ideile mele despre lume ».
Cu cine aş sta lîngă nucul despicat, vorbindu-i:
« În nucul ăsta poate creşte sicriul meu.
A fost sădit pe cînd eram copil ».
Pentru cine aş întrerupe aceste cuvinte şi fericit aş spune,
Deşi nu se ştie ce-aş putea spune
În numele întregii păduri şi-al altor elemente !
Cu cine m-aş întoarce-n oraş mîndru ca-n poeziile mele ?
Cui i-aş vorbi despre ceasornicarul care trăieşte undeva în ţară
Şi despre urechea mea interioară care e densă ca zahărul ?
Cu cine-aş ridica fruntea spre bolta fără cărări,
Cui i-aş arăta printre stele potecile caprelor ?
Ai cărui dinţi ar suna ca mărul îngheţat în pleava grîului,
Alături de cine aş aminti: taigaua, zăpada de pe Etna, oa-
menii din temniţe ?
Pasărea albă pe zăpadă, o căpiţă de fîn în apă,
Cui i-aş spune cum mi se pare
Că în cuvintele Ararat clocotesc pietrele
Şi cine m-ar iubi pentru aceasta ?
Astăzi toţi ştiu că m-am gîndit la tine cînd am spus:
« Ea îi spune balconului că îl iubeşte
Şi-n clipa aceea se prăbuşeşte balconul ».
Poştaşii, de-a lungul lumii, ar duce una şi-aceeaşi
scrisoare
În timp ce fiara cu blană scumpă dormitează-n căldura
buimăcită a Tibetului
Iar o lună oarecare ar trece deasupra troienelor.
Cu cine aş sporovăi pînă noaptea tîrziu despre toţi
Şi cine m-ar iubi pentru aceasta ?
Şi fiindcă tu mă iubeai, m-am iubit pe mine însumi.
Dac-ai pleca din oraşul acesta
În van aş mai vorbi:
La nimeni nu s-ar referi cuvintele mele.

https://biblioteca-digitala.ro

IVAN RASTEGORAC

SÎNTEM ÎNCERCUIŢI

Sîntem încercuiţi
precum o broască ţestoasă.
Sîntem prinşi în mărăcini
precum o cotigă
şi părul tău s-a stins
şi n-ai alt căpătîi
decît mustăţile mele.
Nu ştiu cîte margini are lumea
dar din fiecare se aude într-adevăr,
dar mi se pare că
nici nu te-ai îmbrăcat.
Cînd ţi-ai înfăşurat în jurul coapselor
o bucată de pînză,
cînd ţi-ai încălţat cismele
cu pinteni,
oare te-ai gîndit că poţi să scapi
sau ai avut încredere-n tine
cum am avut şi eu
oare-ai priceput atunci
că sîntem încercuiţi
precum o broască ţestoasă?

PETAR CVETKOVIĆ

OGLINDA

În cuib de licurici-oglinda,
Acolo inima a adormit.

Hei, o trezesc porumbeii,
Hei, hei, o cheamă crengile de pin,
Iar inima încă mai doarme!

Noaptea trecuse de mult.
Frunzele tremură, clipesc, albastre
— hohotesc scrîncioburi.

Oare atîţia ani trecură
de cînd doarme inima mea?

https://biblioteca-digitala.ro

MIODRAG STANISAVLEVIĆ

TURNUL

Turnule de piatră albă !
Cînd de departe vin spre tine,
Tu mă strigi asemeni celorlalte
Să mă opresc la pragul tău.

Dar ce făgăduieli îmi faci tu care surîzi dimineață spre soare,
În oraşul care-abia-şi arată-acoperişul !
Iubire oare,
Şi ce fel de linişte ?

Umblu demult din oraş în oraş
Necercetînd altceva decît totala paragină.
Spune-mi înaltule, de unde vin,
Şi încotro mă îndrept ?
Vezi totul de la-nălțime cu ochii tăi negri.

Cîteodată mă regăsesc pe mine însumi
Cum ticluiesc planuri pentru întoarcere,
Scornesc răspunsuri bune, provoc surprize. . .
Dar totul nu-i decît răsfrîngere,
Doar răsfrîngerea unei vieți anterioare.

Tu ştii asta.
Tu vezi totul.
Şi fiind de pe-acum obosit mă mut din oraş în oraş,
Fără să caut ceva în afară de tăcere.
Spune-mi tu, care te-nfrățești cu depărtările,
Ce mă aşteaptă acum ?

Dar iată, tu surîzi,
Fără vreun cuvînt
Şi nu-mi prevesteşti nimic
Doar viitorul atît de simplu:
Mai departe, mereu mai departe.

MILAN MILIŠIĆ

M-AU IUBIT DOUĂ SURORI, AMÎNDOUĂ

M-au iubit două surori, amîndouă
Una era frumoasă ca zorile, alta frumoasă ca noaptea
Fremătînd deasupra tipsiei de aur, am gustat raiul și iadul
Într-un minunat aluat amar frămîntate

https://biblioteca-digitala.ro

M-am dăruit sublim cum se dăruie izvorul pădurii setoaselor fiare
Degetele mele-mpletiră filamente de-argint în pletele lor
Una mă privea împăcată ca toamna
Cealaltă mă săruta ca primăvara timidă

Iarba crudă şi-a alungat naivă-nţelegerea
Am fugit prin ea ca prin basme vechi
Gîndurile noastre erau simple colibe de nuiele, dar exageratele
Movile ale anilor lenţi crescură mai nalt decît florile misterului nou

Sub clarul de lună în bărci genunchii lor luminau
Ca stîncile albe din Dover, ca arcul din Brel
Una se prefăcea că mănîncă, încercănată în plîns
În cea de-a doua sîngele tremura precum căprioara-n capcană.

Ascultam în trei orele de bronz cum se scurg
Şi luminile mici cum se sting ca buzele calde cînd se închid
Am lenevit pe rînd în poala lor frînt în două de dragoste
Inundat de bunătate şi gingăşie, liniştit ca tăcerea dintre două
împuşcături

Erau atîtea stele pentru a suplini cuvintele noastre încît tăceam
Lumina rece dezvelea rotundele linii ale legăturilor noastre
Ne-am şters pe rînd praful de pe obraji
Şi trupurile acoperite de frunze aşteptară salvarea şi moartea

Nu era nimic mai ciudat pentru noi decît controversa
Marea dormita ascunsă, într-o uitare de sine
Am luat ceea ce ne-a dat natura lichidă
Şi ne-am dăruit, privindu-ne-n ea, simpli şi împăcaţi.

M-au iubit două surori, amîndouă
Viaţa şi moartea au fost cuvintele aceluiaşi cîntec
Trebuia să le cîntăm, neputincioşi în faţa rimelor lor
Ca o stihie mai fermecătoare cu cît s-apropie de sfîrşit

•

Ne oprisem în preajma Oraşului: Flăcările lui negre în fum se
zbăteau
Aici a trebuit să vină hotărîrea, fără lacrimi
Cineva dintre noi avea să rămînă aici în nisipiul respingător
Şi amintirile să-i revină din despărţirea aceasta

Am fost liniştiţi ca trei palmieri liniştiţi
Îşi luau podoabele jos şi ele se scurgeau pe faţă
Am avut mîini şi buze de prisos, am avut de toate sub cer,
Am avut gînduri prea multe

https://biblioteca-digitala.ro

Timpul își turna posomorala pe noi ca smoala fierbinte
Goi am fost sub trupurile lui; ele sublime sălcii tremurătoare
Eu aspru asemenea cojii de pin — lăsasem universul să ne aprindă
Și deveneam ca fildeșul tot mai de preț unul altuia, și mai frumoși

La sfîrșit, eu care îndelung le formasem
Încît îmi însușisem fruntea lui Dumnezeu și trupul Pămîntului
Le-am făcut un semn să se apropie și c-o singură îmbrățișare le-am strîns
Mai puternic decît îmbrățișarea părinților și mai firesc decît
cutremurul pămîntului

Și știind că va trebui să vorbesc, am spus:
— Prietenele mele credincioase în dragoste și în durere,
Retezați-mi aceste mîini și plecați îmbrățișate cu ele;
Iar ele, știind că trebuie să se supună, m-au ascultat

•

Adie vîntul dinspre mare și faldurile pelerinei mele
Se-ndoaie în forme noi dar atît de știute de mine
M-au iubit două surori, ca două porumbe-mblînzite
Dar că n-am fost vrednic de dragostea lor, n-am spus nimănui niciodată

MILAN KOMNENIC

MELOHES, DUPĂ ANI ȘI ANI
(fragment de stelă)

Răposata stă și țese. Mîna stîngă
Caută-n aer locul înaripat.
Se vorbește că moartea a fost îndelungă. Fără țipăt
Tot focul de dinainte i-a răpit truda cioplitului.

Acum e lăsată sieși și iată scobește
Un loc tot mai adînc în aerul dens
Marmora crește prin mărăcini în timp ce cu degetul
Răposata țese anii de după aceia.

Murea încet. Secera amurgul.
Tot focul de dinainte i l-a răpit munca cioplitului.
Vie și-n moarte, Melohes ar vrea
căderea să-i fie spre cer, cu capu-nainte.

https://biblioteca-digitala.ro

ALEXANDAR SEKULIĆ

UN STROP DE CINSTE

Nu știu să fug în toiul luptei,
Poate eu mă voi salva cel din urmă
Zac pe fundul apei în nămolul albastru
Cu o imensă comoară — un strop de cinste.

Toți ar vrea cu ardoare să-l aibă
Tîlharii, nemernici cu atîtea patimi,
Și cei mici și cei mari, în falsa lor strălucire
Toți au dat năvală spre stropul meu de cinste.

Și dacă s-ar apropria prea mult într-o zi
Și dac-ar începe să scotocească, din toate acestea
Aici, unde le-a fost pămîntul făgăduinței —
Mă vor găsi mort cînd va ajunge la capăt.

DRAGAN KOLUNDŽIJA

PESTE IUBIRI ȘI DEALURI

Am plecat după mirosul de carne și trandafiri
Pe care-l aduseră primele zile de vară,
O, dragoste, o, anotimp sublim al anului.

Călătoria ne-o binecuvîntează mamele.
Părinții ne oferiră cele mai scumpe daruri ale pămîntului
Și noi pornirăm fără să mai așteptăm soarele.

Ținuturile în care ne semănarăm pașii
Erau înflorite ca poamele dragostei
Pe care poeții le scriseseră tineri.

Marile corăbii negre ale munților se ridicară
În fața noastră temerar, încît prevedeam o înfrîngere,
Ca niște paturi, calde-odăile ne așteptau.

https://biblioteca-digitala.ro

ALEK VUKADINOVIĆ

CASA COPILĂRIEI

Din înaltul cerului ninge cu moale văzduh
Un miros violet îmi cutreieră sufletul

Din tării pasărea cade ca un balsam
Mai încolo de deal, departe de-acoperișele lumii.

Conturele lunii se văd depărtate
Ca un nimb văzduhul lucește pe case
Veșnic curge sufletul rîului pe sub pădure
Neclar și curat, neclar și curat.

Iar sus prin văzduh și prin spațiul blajin
Cîte o casă, cîte o piatră sacră.

SLOBODAN RAKITIĆ

DEPARTE, DINCOLO DE NOI

Departe, dincolo de noi, soarele pe masa așternută,
Inelele de apă sidefie, și adolescentele goale,
Mîna ta întinsă prin fereastră către grădină, —
Pe sub ce arbori mă voi opri pînă la urmă?

Fluieratul vînătorului în cîmpie, sau foșnetul trestiei în vînt,
Caii cerului, carele, regală cale lactee,
Ogarul svelt în luncă, pe urmele vînatului, iată,
Și eu, și eu în toate acestea, stăpîna mea;

Imense păduri seculare, tăinuite cetăți,
Pe deasupra aprinselor lacuri — carele cneazului,
Sunetele clopotului, sau poate sunetele eternului,
Nările tale fremătătoare, și neînchipuite miresme;

Căprior la izvor, ciutele, fiarele și păstorii,
Pe creangă cocoșul sălbatic, în extaz, și ciocîrlia-n cîmpie,
Păduri de lămîi, ce ne-mpresoară,
În jur păpurișul înalt, și apa-n eleșteu;

https://biblioteca-digitala.ro

Incendiul stelelor, incendiul tăriilor, fructele culese de tine,
Coacăza şi buruiana, planta acvatică pe strălucitoarea ta frunte, —
Viţele, mereu plivitele viţe, clondirul de aur al vinului,
Şi casa ta luminată, la care tîrziu am ajuns;

Ce suferinţă în vis, ce gînd întru moarte !
Oraşe şi pămînturi, verande şi lacuri,
Grădini în care-am fost fericiţi,
Totul acum clipeşte departe de noi !

MILIUTIN PETROVIĆ

CADE CORTINA

Cade cortina
în faţa ei
ca şi cînd publicului
i s-ar fi tăiat
răsuflarea
O scurtă
învălmăşeală

Iar după
cortină
Dumnezeu cu voi copii
n-aţi putea
puţin mai încet

S-aude totul

GOJKO GIOGO

PISCUL

În pisc un ascuţiş albastru
Rana nu doare
Sînge nu curge
Din deschizături se prelinge nimfa
Dar ochii neştiutori
Nu trădează.

https://biblioteca-digitala.ro

Acolo în adîncimea cerului
Coaja pămîntului neagră
Pe ea se rătăcesc lupii
Mi-ar place ca ea să nu existe

ADAM PUSLOJIĆ

CÎNTEC DE DRAGOSTE: ACESTA NU MAI SÎNT EU

Același autobuz
Ne duce în două sensuri opuse
Ne oprim în aceleași stații
Tu cobori la cea dintîi
Iar eu la cea din urmă.

Se întrupează din ceață
Icebergul care nu ne va salva,
Cum nici acel iceberg — călătorii de pe Titanic.
« Acesta e Dealul Vîrșețului »
Îmi spui încet.

« Acolo mi-e casa ! »

Și-apoi ai coborît !

Călătoresc mai departe
Cu-același autobuz, și nici un călător.
Lîngă șofer e-o femeie
Ea îl mîngîie, îi place de el
Ea tace iar el îi vorbește.

Mă privesc în oglinda autobuzului
O, acesta nu mai sînt eu
Acesta e cadavrul lui Pușkin
Pe care de la duel
Învingător îl poartă
Înspre ținutul lui natal.

https://biblioteca-digitala.ro

PREDRAG ČUDIĆ

LUI CAIN

Cain, îți mai spun încă o dată,
Drumul ăsta nu duce niciunde.
Iar dealul din fața noastră e-un cuib de șarpe
În inimă simt durerea și orizontul încețoșat
Ca un ochi lîngă mormînt, calota sferică a cerului.
Frate, îți mai spun încă o dată
Cărarea asta e-o nălucire pustie
Iar la marginea zării se deschide-o fereastră,
Singuri în viață și-n moarte și-ntotdeauna,
Cain, îți mai spun încă o dată — frați sîntem.

RAJKO PETROV NOGO

HEFAISTOS CEL ȘCHIOP

Niciodată trupul acesta n-a fost mai îngrijit,
Ca-n noaptea asta niciodată atît de străveziu după furtună
și ploaia —
Acestei lumi eu îi sînt începutul începuturilor
În ritmul meu întregul univers unduitor respiră.

Conturele dispar, se stinge durerea obiectelor,
O nuanță, singura culoare pală,
moale ca umbra, chipul ei se-ntrupează
alb, iar de-a lungul o nesfîrșită sprînceană albastră.

Am rămas mut în fața frumuseții — taina acestui univers,
bîlbîitor, neputincios, am rămas mărturie,
acestei puteri ancestrale, țesătoare a tot ce e viu,
blestemat de nemișcat, împietrit rămăsei piatră.

În fața schitului adormi toiagul meu obosit:
ziua scăldată-n lumină, noaptea pierdută în umbră,
un plop alb surîse cu nepăsare
cum mie, slăbănogului îmi surîde o creangă,
cum îmi surîde o creangă mie slăbănogului ca unui satir caraghios.

https://biblioteca-digitala.ro

Din pămînt prin urechi îmi răsare propria plantă,
Svelta mea mînă cuprinde luna —
În timp ce păşim, pădurea smintită se dă într-o parte,
eu, Hefaistos, cel şchiop, şi Afrodita împurpurată.

IBRAHIM HADŽIĆ

SONET

Moartea noastră
Călătoreşte prin univers
Ca o pată
Albă

Ea poate ne va ajunge odată
Din urmă
Cu totul neaşteptat
Şi o să cadă pe haina noastră ponosită

Ca un fulg alb
Zbura-va
Ţipătul nostru

Şi pentru o clipă,
Doar pentru o clipă
Noi nu vom mai fi aici

RADOMIR ANDRIĆ

BATE TOBA

În adîncul cerului bate toba
Să vă cînt despre acest sunet
Aci este vremea descompunerii stelelor
Tandreţea umblă prin cer
Ducînd fetele investite cu surîsuri şi dimineţi

https://biblioteca-digitala.ro

Mînzul firav
Paşte întunericul fîneţelor pustii
Pe cînd seceta răsăritului îi conturează uscatele coaste
Palma jignită prinde zarea
Unui truditor demult obosit

Acolo unde se afla toba
Încep să bată clopote albe
O cum miroase romaniţa pălită
Şi iarba prin care cîinii străvezii
Gonesc ultimele oase ale bătrînelor prepeliţe.

DRAGOMIR BRAJKOVIĆ

INSULE ALE CERULUI

Insule ale cerului depărtări împăcate
Oare şi belşugul vostru mă va stinge
În mine e o bănuială ciudată
Inima mi-e străpunsă de înălţimi.

Insule ale cerului plăsmuite în teamă
Iată vă pomenesc ca pe un ultim refugiu
Eu plin de pămîntul acesta greu şi inert
Căruia înălţimile îi ţipă în inimă.

În zadar şi inert străbătu lumea
Această rază blestemată a trupului meu
Beată de nemărginirile cerului
Nesfîrşite întinderi şi tihnă vroia.

Şi dacă îmbătat ţîşnesc ca o jerbă
Calmul vostru să-mi îmblînzească zborul acesta
Insule ale cerului trupul meu
Ca pe o împăcare şi izbăvire vă caută.

https://biblioteca-digitala.ro

ZVONIMIR KOSTIĆ

BALAURUL ÎNGHIŢIND PE SFÎNTUL GHEORGHE

Pe Sfîntul Gheorghe îl înghite balaurul,
Şi nimeni nu poate să-i vină-ntr-ajutor,
Şi nimeni nu cutează să vină aproape,
Din pricina focului, din pricina fumului.

Maimuţa răstignită pe cruce,
Şi deasupra rugului stoluri de ţipete
O, cîtă durere, o, cîtă tristeţe !
Abia se mai respiră sub cenuşă.

Grupaj realizat şi tradus de SLAVCO ALMĂJAN, ANGHEL DUMBRĂVEANU, DUŞAN PETROVICI şi ADAM PUSLOJIĆ

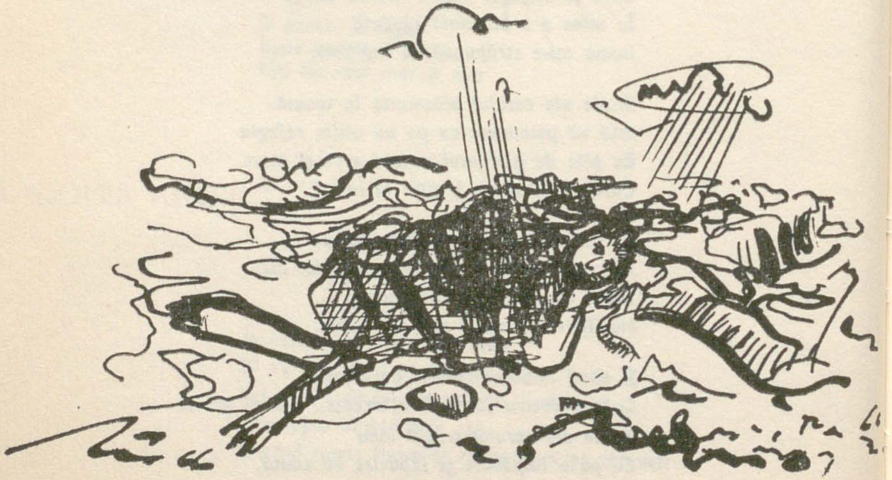

https://biblioteca-digitala.ro

DE LA PETAR CUDELJ LA DRAGOMIR BRAJKOVIČ

În poezia belgrădeană, tendinţa cea mai evidentă şi, după opinia noastră, cea mai autentică — spre inovaţie şi vizionarism, o exprimă, în ultimii ani, versurile lui Petar Gudelj (1933). Pătruns de sentimentul trecerii, al permanentei alternări dialectice a momentelor naştere-dispariţie, el, Petar Gudelj, îşi asumă pe de-a-ntregul asprimea şi dificultatea de-a trăi în care vede însăşi esenţa existenţei. De fapt, fiecare poem al lui este, în mare măsură, un *act protestatar* şi *o respingere* a stării acesteia, o amară, grea şi sinucigaşă luptă — chiar şi atunci cînd nu pare. Ponderea poetică a cuvintelor lui Gudelj, gustul lor aspru şi astringent, jocul lor, însă *grav*, de lumini şi umbre, ca şi intonaţia biblică a recitativului acestuia — poartă deopotrivă pecetea dăruirii în efemer: însemne ale marii poezii. Patina sîngelui şi a sudorii le marchează. Raportul dintre discurs şi tăcere înţeleaptă, între artificiu şi emoţie — este, la Gudelj, întru totul poezie. Obsesia sîngelui, simbol şi dominantă a poeziei sale, ajunge să se transmită versurilor înseşi, care au ceva de plasmă sărată-amăruie. În ultima instanţă, e vorba de o poezie ca expresie majoră a opţiunii, aparţinînd unei deja constituite personalităţi poetice . . . Gudelj nu face compromisuri pentru că nu crede în ele. Viziunea lui e exclusivă şi îndeajuns de neagră. Căci fiecare gînd mai cuprinzător şi mai adînc, toate concluziile lui asupra omului, scrise pe lut, piatră, metal, pergament sau hîrtie, îndreptăţesc — mărturisind-o — această exclusivitate. « A păşi în Viaţă e a păşi în Moarte » — spune Lao Tse (Cartea *Tao Te*, cîntul cincizeci).

Alt poet, Vito Marković (1936), *existenţial* şi el, altfel decît Gudelj care, în ultima-i şi cea mai importantă carte: Pas psa psu (Cîinele cîine cîinelui, 1967), e înrîurit de miturile biblice, se inspiră, dimpotrivă, din tradiţii şi datini mai apropiate nouă. Decasilabul său, care nu e o noutate, nici parodierea versului nostru popular sau a aceluia — cult — aparţinînd lui Petar Petrović Njegos, e totuşi modern prin lexicul şi problematica pe care le include. Nefiind străin nici de amintirea suprarealismului sîrbesc şi aplicînd cuvintelor un tratament insolit, poezia lui Vito Marković rămîne o *sinteză* deosebit de interesantă. Dintre cărţile sale: Panika tela (Panica trupului, 1963), Opasnosti glave (Primejdiile capului, 1967) şi Pakao (Iad, 1969), a doua ni se pare cea mai realizată.

Borislav Radović (1935), mai tînăr decît Gudelj şi numai cu un an mai în vîrstă decît Marković, e — poate — astăzi cel mai de seamă reprezentant al poeziei de nuanţă intelectualistă cu implicaţii de rafinament lexical şi cultură a expresiei. Adept al unei poezii înţeleasă ca *act de limbaj* şi continuator al liniei prefigurate, în poezia sîrbă, de Dusan Matić, important poet contemporan, Radović, ca artist desăvîrşit, are o mare influenţă şi în ceea ce priveşte delimitarea conceptului unei anume poezii — la noi. Culegerile lui de versuri: Poeticnosti (Poetica, 1956),

https://biblioteca-digitala.ro

Ostale poeticnosto (Arte poetice, 1959), Maina (Maina, 1964) și Brastvo po nesanici (Frăție întru nesomn, 1967), reprezintă un însemnat aport valoric la poezia sîrbă de astăzi. Radović se îndeletnicește și cu traduceri din lirica franceză, foarte bine primită fiind, între altele, tălmăcirea poemului *Amers* de Saint-John Perse.

Să mai amintim, pe lîngă Radović, cîțiva poeți înrudiți cu el: Božidar Timotijević (1932), Alecsandar Ristović (1933), ca și Ljubomir Simović (1935). Apropierea dintre ei constă în ceea ce s-ar putea numi *cultura expresiei*, importanța pe care-o dau realizării lingvistice a poeziei, fapt evident în poemele lor de antologie. În afara acesteia, de gen, n-am putea vorbi, în ceea ce-i privește, și de-o înrudire de specie. « Starturile » lor sînt foarte diferite. Prin unghiul de cuprindere al poeticii lui, Ljubomir Simović e, fără îndoială, cel mai particularizat dintre ei. Creațiile lui cele mai noi: Kraska polja (Cîmpiile din Kraska, 1964), reprezintă o nobilă străpungere a tainelor Naturii și-ale Ființei, accesibilă numai prin intuiție poetică. Ultima lui culegere de versuri: Slemovi (Coifuri, 1967) constituie, prin piesele-i de rezistență, un grav și dens dialog cu Soarta omului, cu demența războiului, cu Suferința însăși ca adiacență tragică a propriului său destin cosmic.

Lucidă, nu însă și uscată, poezia lui Branislav Petrović (1937) este un soi de « cîntec din bătrîni » *în* și *despre* viață, decurgînd din însăși ființa poetului. Petulant și grav, înțelept și burlesc, în ce are el mai reprezentativ, poetul continuă acea linie care, în lirica sîrbească interbelică, a fost trasată de Rastko Petrović și, poate, și de Rade Drainac. Poezia lui exprimă nemijlocit toate nunțele și fluctuațiile sensibilității și vieții în veșnică schimbare. Între poeții « generalităților », Branislav Petrović face figură aparte. Cărțile lui de versuri: Moc govora (Puterea cuvîntului, 1961) și Gradiliste (Șantier, 1964) au constituit niște veritabile evenimente literare, ca și, de altminteri, poemele-i încă inedite.

Alături de el, trebuie citați: Matija Bećkovći (1939), Bozidar Šujica (1936), Dragan Kolundžia (1938) și Milovan Danoijlić (1937). După debuturile lor, sincronice și înrudite, aveau să urmeze dieferențieri legitime și creatoare. Ele, debuturile, erau marcate de-o anume retorică înăbușindu-le, uneori, lirismul; dar specificul ce și l-au cîștigat ulterior (procesul nu e încă terminat), a făcut ca însăși această retorică, evoluînd la fiecare altfel, să se încorporeze, în chip fericit, liricii lor. În ultimele-i poeme, Bećković vorbește, ca să zicem așa, « dialectal », lexicul lui (sintagme, metafore, întorsături de frază, paremiologie . . .) este al locului lui de baștină: Muntenegru. Šujica tinde la un stil metaforico-reflexiv, încercînd grație imagismului enigmatic, să se realizeze. Kolundžia, de la începuturile lui, a fost un militant al lirismului saturat de motive rustice. Poemele-i din urmă sînt mai puțin emotive, cîștigînd în reflexivitate. Danoijlić, poet al elanurilor imnice în prima-i carte: Urodjenicki psalmi (Psalmi ancestrali), reduce din ponderea metaforică orientîndu-se către un discurs poetic bine temperat înlăuntrul căruia poezia de reflecție cîștigă tot mai mult teren.

Cît despre lirica feminină, ea este reprezentată actualmente de două poetese: Mirjana Vukmirović și Mirjana Stefanović. Poezia celei dintîi s-a maturizat repede în privința expresiei lirice. Prin colorit și fascinantă vizualitate, ea este, putem zice, pandantul poetic al plasticei Milenei Pavlović-Barili. Aceste « desene-lirice » ale ei au, într-însele, un nu știu ce romantic și suprarealist deopotrivă, prin care sîntem la antipodul Mirjanei Stefanović, cu toate că poezia ei este, și ea, un soi de post-suprarealism.

Božidar Mildragović (1939) și Alek Vukadinović (1938) sînt și ei, doi poeți de-o elevată cultură și puritate a expresiei. Sincronizați cu poetica europeană, versul lor e al unor « artifecși », fără să cadă în manierism. Culegerea primului: Carinik (Cel ce ia vamă 1967), ca și ale celuilalt: Privi delirijum (Cel dintîi delir,

https://biblioteca-digitala.ro

1965) şi Kuča i gost (Casa şi oaspetele, 1969) demonstrează că e posibilă o poezie intelectualistă şi în afara liniei lui Matić Radović, de care-am mai vorbit. Mili-dragovič vine din mleko iskoni (Lapte strămoşesc), cartea marelui nostru contemporan, Miodrag Pavlović, volumul lui fiind unul din cele mai dense ale ultimilor ani. Vukadinović se apropie de cercetările poetico-fenomenologice ale lui Gaston Bachelard, cărţile lui remarcîndu-se printr-un substrat şi-o structură lexicală solidă.

Dintre cei foarte tineri, trebuie să-i cităm pe Miodrag Stanisavljević (1941), Ivan Rastegorac (1940) şi Peter Cvetković (1940). Nostalgia lor comună este o «lirică deschisă », precum şi o temeinică înnoire a metaforicii şi simbolicii. Aşijderi, pe Slobodan Rakitić, ezitant între modernism şi tradiţie . . ., ca şi pe Boško Bogetić (născut în acelaşi an, '40, cu Rakitić), care, în Brat prima bratu (Ca de la frate la frate 1969), încearcă o proiecţie istorico-psihologică a sentimentelor prin lungi şi dezlănţuite recitative.

Citabil, nu în ultimul rînd, e şi Gojko Djogo (1940). Tendinţa lui e — prin melanjuri lexicale paradoxale şi şocante — descifrarea sensurilor specifice, dar şi insolite, ale realităţii. Nota suprarealistă nu lipseşte, mai cu seamă în Tuga pingvina (Dezolarea pinguinilor, 1967). Poet nu străin de « experimentalism », Milan Komnenić (1941) în Noč pisana noču (Noaptea scrie noaptea), ca şi-n poemele apărute în Delo, are o viziune demitizantă. A scos şi o Antologie a poeţilor din generaţia '60. « Discursiv », în sensul bun al cuvîntului, e Miliutin Petrović: Tako ona hoče (Aşa vrea ea, 1968), şi Držnoveno rozdestvo (1969). Coetaneu cu el, Milan Milišić (actualmente locuind la Londra), bun cunoscător al marilor anglo-saxoni, mai ales al lui Whitman, Pound şi Eliot, este poetul unei lumi prin excelenţă citadină şi cosmpolită. Foarte nou, pentru poezia sîrbă, este, de asemenea, contactul lui—evident—cu experienţa unor Bob Dylan şi Alain Guinsberg.

Cu Adam Puslojić (1943) ajungem la cei din urmă veniţi în Cetatea Literelor. El însă, nu mai e o speranţă, ci o certitudine. Poetica lui abordează Cîntecul ca pe-o realitate legiferată, tinzînd să *sacralizeze* domeniul poeziei. Iată de ce viziunile lui poetice, ca şi componentele versurilor lui, se irizează de-o lumină ireală, iraţională, poate, şi neaşteptată. Astfel concepută, poezia lui Puslojić devine o expresie deopotrivă a fiinţei oglindite-n univers şi-a universului în fiinţă. A publicat volumele Postoji zemlja (Există pămînt, 1967) Nadam ka nebu (1970) şi traduce asiduu şi cu succes din lirica românească. E, poate, cea mai interesantă apariţie a ultimei generaţii, aceea care-i mai numără şi pe: Moma Dimić (1943), « experimentalist » în proză şi folclorizant (la modul . . . suprarealist, dicteul căruia — atenuat — îl utilizează, eliberîndu-se de controlul psihic) în poezie: Giganski krevet (Patul ţiganilor, 1968); Predrag Čudić (1943), poet al monologului meditativ în imagini fenomenale; Radomir Andrić (1944), hipermetaforizant într-o poezie a suvenirurilor copilăriei şi casei părinteşti, şi de-o tonalitate imnică şi baladescă, pînă la maxima deconcretizare a imaginii: Sunde u vodenici (Sonde în apă, 1967), şi Vecernji kračag (Urcior de seară, 1969); Ibrahim Hadzić (1944), stilist pur şi expresiv, unul dintre cei mai lapidari poeţi ai noştri: Povratak bludnog sina (Întoarcerea fiului rătăcitor, sub tipar); Rajko Petrov Nogo (1945), operînd pe două planuri poetice: unul explicit şi foarte accesibil: Zimomora (Fior de iarnă, 1968), celălalt « strazilovskian » (adică tradiţionalist, în linia Branko Radičević-Milos Crnjanski-Raško Petrović*); Dragomir Brajković (1948), veniaminul poeziei sîrbeşti . . .

Acestea sînt, în cîteva cuvinte, liniile şi tendinţele liricii noastre de astăzi.

În româneşte de DUŞAN PETROVICI şi ŞERBAN FOARŢĂ

---

* Primii doi reprezintă, în lirica sîrbă, ceea ce, pentru noi e linia: Voiculescu-Pilat (n.t.).

https://biblioteca-digitala.ro

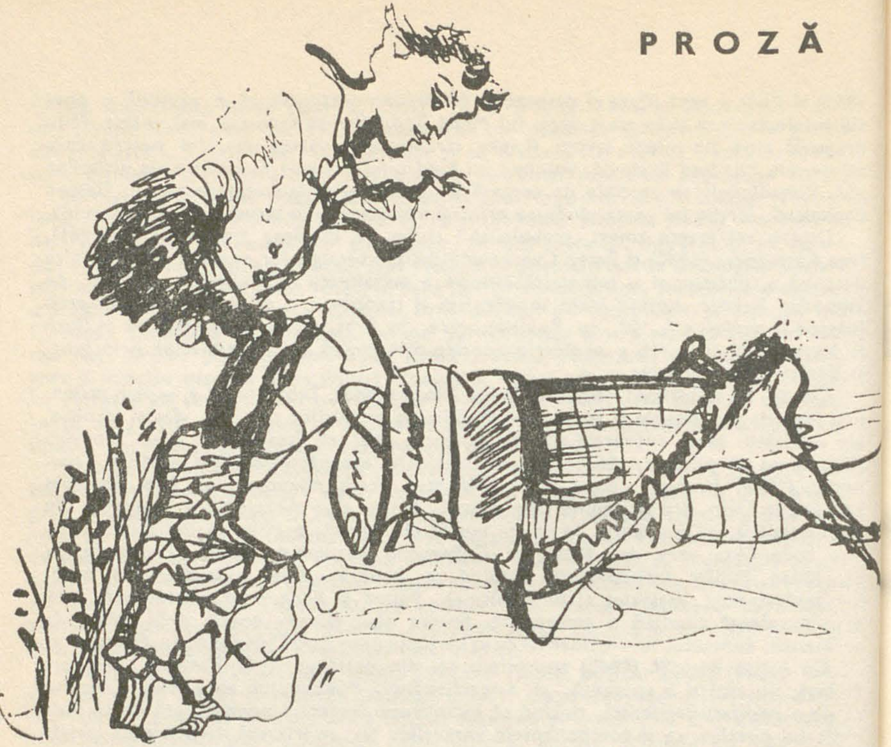

DANILO KIŠ

FUGA

Conștienți de primejdia care ne amenința din pricina ghidului de călătorie mesianic întocmit de tata, trecut în indexul noului regim (din cauza concepțiilor liberale și revoluționare pe care le conținea), am fost nevoiți să părăsim strada castanilor sălbatici. Ne-am mutat într-o căsuță scundă din cel mai sărman cartier al orașului, de fapt într-o așezare sălbatică, plină de țigani, vagabonzi și lumpenproletari, cum le zicea tata. La o distanță de vreo zece metri, se întindea în fața casei rambleul căii ferate, pe care bubuiau trenurile, iar casa se cutremura din temelii în fiecare clipă. Acest fapt ne ținea la început într-o încordare permanentă, ne apucam de cap și ne strecuram sub plapumă, cu nervii complet zdruncinați.

https://biblioteca-digitala.ro

Între timp însă, ne-am obişnuit atît de mult cu trenurile, încît am început să măsurăm timpul după mersul lor, devenit pentru noi un fel de ceas deşteptător uriaş şi cu toane. Noaptea, mai întîi auzeam prin somn sunetul de cristal, în pianissimo, al sticlăriilor din comode, apoi casa începea să se cutremure, iar trenul ne fulgera camera cu pătratele mari şi luminoase ale ferestrelor sale, care treceau nebuneşte una după alta. Acest fapt ne alimenta şi mai mult dorul de depărtare şi iluzia de a fugi. Căci în acel an petrecut lîngă rambleul căii ferate, în timpul dezastrului total al tatălui meu, depărtarea a însemnat pentru noi nu numai o imensă strălucire lirică, ci şi o idee îndrăzneaţă şi necesară de a fugi, de a scăpa de coşmaruri şi de foame. Dar gîndul fugii ne mărea şi mai mult zăpăceala. Am început să ne simţim în cameră ca într-un compartiment de tren. Ideea, fireşte, a pornit de la tata. Ne ţineam lucrurile împachetate în geamantane, iar ceaiul îl beam din termos. În absenţa tatălui, toată ziulica moţăiam rezemaţi unul de altul în spatele perdelelor lăsate în jos, înveliţi în pături ca în timpul unei călătorii.

În zori ne-au trezit nişte bătăi în uşă, care pătrundeau cu greu în somnul nostru, ca printr-o stîncă. Cînd, în sfîrşit, mi-am desfăcut pleoapele, strîns lipite, parcă cu o ceară fierbinte, l-am văzut pe tata, în revărsarea zorilor cenuşii şi murdare, dar luminoase. Îmbrăcat în pijamaua cu dungi, desculţ, cu pletele căzute pătimaş pe frunte, ca la un pianist, proptea uşa cu bastonul. Cei de-afară băteau cu mînie în uşă, iar tata ţinea vîrful ascuţit şi ferecat al bastonului său înfipt în gaura cheii ca într-un ochi. Noi şedeam înspăimîntaţi pe pat sprijinindu-ne în coate, care tremurau de încordare, şi ne uitam la tata, care, cu vinele de la gît umflate şi cu ochii holbaţi de spaimă, proptea uşa, opunînd o rezistenţă eroică agresorilor ticăloşi. Auzeam în faţa uşii nişte voci bărbăteşti, încă răguşite de prospeţimea dimineţii, adînci şi ameninţătoare, precum şi nişte voci femeieşti, isterice şi ascuţite ca nişte pliscuri de păsări răpitoare.

Ca întotdeauna în asemenea împrejurări, cînd viaţa ne era pusă în pericol, în faţa căruia tata lua o atitudine defensivă şi extrem de filozofică, în uşă apăru mama, cu pătura atîrnată pe umeri, înaltă şi subţirică, cu mîinile ridicate în sus. Îi auzeam vocea aproape ireală. Vorbea ceva ce noi nu înţelegeam, într-o limbă străină fără îndoială, îngrozitor de stîlcită şi fără elocvenţa cu care vorbea tata. Dar apariţia ei, zăpăceala ei şi hotărîrea ei avură efect asupra mulţimii de-afară şi oamenii începură să se împrăştie, impresionaţi probabil de tăria argumentelor ei.

Parcă în virtutea inerţiei, tata continua să proptească uşa cu bastonul, lipindu-şi urechea de scîndura subţire şi cerînd mamei lozinca pentru ca s-o strecoare afară.

În curînd după aceea, călăuziţi de steaua tatălui meu, ne-am mutat în suburbia oraşului, lîngă o linie ferată moartă. Era a treia mutare din ultimul an şi linia aceea ferată moartă ne-a ucis şi cea din urmă iluzie a fugii. Erau nişte şine de cale ferată normală, care veneau într-un arc de cerc larg, de undeva din depărtare, ori poate că şi celălalt capăt al lor se termina tot atît de neaşteptat, colea undeva lîngă cărămidărie. Linia aceea ferată ajungea chiar pînă la baraca noastră şi aci şinele se încolăceau, parcă dîndu-şi cu un horcăit sfîrşitul. Şinele aveau capetele răsucite în sus şi sprijinite de nişte stîlpi de telegraf putrezi. Nu aveau nici măcar tampoane. Linia ferată era acoperită de buruieni foşnitoare şi de urzici de culoare închisă, printre care ieşeau la iveală fire de iarbă nouă, negre şi ruginite încă de cu primăvara, parcă îmbîcsite de filoxera ruginii, care, prin două rădăcini robuste, răspîndeau epidemia roşiatică, astfel că buruienile şi ierburile creşteau din abundenţă în nişte forme pocite din pricina bolii moştenite în sînge. Doar nişte tîrîtoare găseau în ele sucuri miezoase pentru antenele lor distrugătoare şi glandele lor otrăvitoare. În partea de sus, unde trebuie să fi fost cîndva lucioase ca oglinda, şinele erau acoperite, ca de o pojghiţă, cu straturi de rugină cenuşiu-roşiatică.

https://biblioteca-digitala.ro

Rugina transforma fierul într-un fel de țesut scorburos și putred, într-un os cu măduva secătuită și desprindea de pe părțile laterale suprafețe întregi, le transforma în cenușă de culoare cărămidei, care se infiltra apoi în pămînt și în inima buruienilor. Traversele erau crăpate în lungime și mîncate, ca de un fel de aciditate, de ciuma roșiatică.

Totul s-a petrecut ca într-o minune.

Într-o zi, dis-de-dimineață, mama m-a trezit brusc din somn și, emoționată, mi-a spus în șoaptă să mă pregătesc. Puținele lucruri care ne-au mai rămas stăteau deja împachetate în geamantane; iar în fața casei, acolo pe linia ferată moartă, luminat de propria lui lumină de la ferestre, stătea trenul (WAGON LITS SCHLAFWAGEN RESTAURANT); la ferestre apărură niște dame stupefiate cu pălării și cu freze cam dezordonate, mușcînd din niște jimble albe învelite în salvete fine de hîrtie cu care își ștergeau unghiile lungi și lăcuite, apoi aruncară salvetele lîngă linia ferată, între buruieni unde scormoneau niște găini bolnave și zbîrlite.

În românește de GEORGE BULIC

MIRKO KOVAČ

RUBEDENIILE

Jovan deschise ușa de la camera Elidei, dar niciuna dintre rubedenii nu se încumetă să se îndrepte spre intrare. Apăru o cameră spațioasă, albă și luminoasă. Doamnele trăgeau timid cu ochiul să vadă și să-și întipărească în minte mobila din camera Elidei. Duhoarea aceea, care te izbise la început, nu se mai simțea, pentru că toată camera era stropită cu un parfum rusesc special.

— Oare aici și-a primit amanții? șopti doamna uscățivă.

— Camera e plină de amintiri, zise rubedenia cu pălărie galbenă.

— Așa e și viața, spuse pistruiata Keti.

— Pînă la urmă, viața nu-i decît o colecție de amintiri, zise Karoly.

— Asta-i, după cîte văd, mobilă veche, spuse doamna uscățivă.

— Oare o fi iubit vreun bărbat? grăi doamna cu pălărie galbenă.

— Nu mai există iubire în lume, zise pistruiata Keti.

— Iubirea e trădarea morții, spuse Karoly.

— Ce abajur frumos, grăi doamna uscățivă, ce șifonier admirabil!

Rubedeniile se mișcau încet și cu precauție, pășind aproape în vîrful picioarelor. Pe mulți îi apucase frica față de moarte. De undeva, de la toaletă, răzbea un suspin, dar fiindcă era de așteptat ca toate rubedeniile să izbucnească în plîns, nimeni nu acorda atenție acestui fapt și nimeni nu presupunea că acela e Jordan, înnecat de lacrimi, care nu avea curajul să stea alături de celelalte rubedenii. Se ascunsese după paravan și dacă cineva intra la toaletă, înceta să mai plîngă, ori se abținea cu ultima sforțare.

---

* Fragmment din romanul SORA MEA ELIDA, a cărui acțiune e petrece între cele două războaie.

https://biblioteca-digitala.ro

Jovan le lăsa să se îndrepte una cîte una spre fereastră şi perdele. Pereţii erau zugrăviţi în alb; numai pe plafon, deasupra patului Elidei, stătea calmă o muscă mare şi galbenă şi atîrna un fir de păianjen. Rubedeniile examinau totul şi regretau îndeosebi faptul că nu pot să vadă cu ce-i îmbrăcată Elida, fiindcă, aşezată pe patul larg, era acoperită cu un giulgiu, pe care se înşirau literele brodate strîmb: « Pentru odihna sufletului tău, soră ». Unele se uitară să vadă ce se află sub pat, dar pare-se că tocmai acel loc era curat şi neted. Toate rubedeniile priviră covorul din faţa patului, pe care se încrucişau o sumedenie de linii şi împestriţări. Apoi, priviră şifonierul, iar doamna uscăţivă şopti că şifonierul e, într-adevăr, admirabil, şi larg, tocmai bun ca un om să se poate ascunde în el, la nevoie. O rubedenie declară că i-ar face plăcere să vadă vreun amant al Elidei. Cea mai mare parte a rubedeniilor se uitară la lustrele frumos ornate, iar lunganul Danilo, unchiul Elidei, se apropie de căpătîiul ei şi o sărută pe frunte, exact pe locul unde se îmbină sprîncenele. Celelalte rubedenii pricepură că trebuie să treacă la actul sărutării, dar Jovan le potoli şi le rugă să aştepte. Cineva observă pe cearşaful de sub picioarele Elidei două firicele de păr creţ. Doreau să găsească şi să scoată la iveală măcar prezenţa din timpuri îndepărtate a vreunui amant. De ce nu s-au iscălit pe pereţi, de ce n-au lăsat niscaiva desene, care ar însemna acum frumuseţea nestatorniciei bieţilor bărbaţi, care îşi irosesc vlaga oriunde li se dă ocazia. Se întrebau unde o fi oare testamentul, ca să vadă ce primesc, căci se auzise că fiecărei rubedenii i-a lăsat cîte ceva, dacă nu de valoare, atunci măcar ca amintire. Lîngă şifonier se afla o uşă îngustă, pe care era desenată o cruce. Toţi ştiau că în cămăruţa aceea zăcuse Dolfi, iar mulţi credeau că şi acum e acolo. O femeie, care abia intrase, şopti că în oraş l-au arestat pe doctorul Gustav Gaj şi că autorităţile i-au confiscat măsuţa, paharul şi jetoanele, iar cartea lui au declarat-o imorală, obscură şi înapoiată. Vestea despre Gustav începu să circule, şi rubedeniile discutau în grupuleţe despre spiritism. Cineva spuse că a fugit şi că de toată tulburarea e vinovat Atilla. Oaspetele care dormise în camera lui Jakov coborî în curte, unde se afla un grup mai mărişor de vizitatori. Zicea că-i logodnicul Elidei şi că-i va duce corpul în Austria. Era deosebit de preţuit de vizitatori; îl îmbiau cu mîncare şi băutură, dar logodnicul refuza să guste ceva.

În camera Elidei, totul amintea de-o solemnitate, de-un ceremonial vechi. Rubedeniile tăceau şi aşteptau să se citească testamentul. Una dintre femei ceru să fie arătate fotografiile amanţilor Elidei. Jovan, însă, scoase o lădiţă şi o aşeză pe masa împodobită. Lădiţa era legată grijuliu cu o cravată. După toate amănuntele, se vedea că Elida îi acordase importanţă. Toate rubedeniile care fuseseră alese pentru ceremonial, trecură din antreu în cameră. Intrînd în cameră, îşi făceau cruce. Jovan stîrni stupefacţie cînd deschise lădiţa şi citi testamentul, compus numai din două fraze: « Toată averea mea, mobilă şi imobilă, aparţine lui Jakov. Numai lui îi este îngăduit să facă ce vrea ».

— Oare e scrisul ei? întrebă Miklos.

— Aşa scrie aici, zise Jovan.

— Şi-a bătut joc de noi, spuse careva dintre rubedenii, nu ne-a iubit niciodată.

— Trebuie stabilit dacă există în realitate acest Jakov, grăi careva din neamuri, inspector de poliţie.

— Chiar dacă nu există, spuse Jovan, totul i s-a lăsat lui.

— Testamentul nu poate fi schimbat, zise o rubedenie cu şcoală.

— Dar dacă e în favoarea unui om care nu există? întrebă careva.

— Atunci moştenirea aparţine omului care nu există, răspunse rubedenia cu şcoală.

https://biblioteca-digitala.ro

— Asta-i o lege odioasă, zise rubedenia cu pălărie, e odios statul care eliberează asemenea legi.

— Trebuie, într-adevăr, pornită revoluţia, grăi Miklos, ajunge cu legile astea tîmpite !

— În noul stat vom lichida testamentele, spuse rubedenia revoluţionară.

Jovan ceru linişte şi începu să înşire pe masă cadourile scumpe pe care Elida le căpătase în tinereţe. Avea un calcul exact al valorii tuturor cadourilor. Jovan arată mai întîi un pachet cu fotografii şi scrisori de dragoste, o oglindă ornată, cu mîner, pe care erau încrustate litere mărunte:« Aici vei vedea reflectarea frumuseţii tale, iar în oglinda inimii mele, reflectarea sufletului meu. Călătorul amărît, Filip ». Jovan arătă o fotografie care înfăţişa un tînăr caraghios de manierat. Rubedeniile prezente pretinseră să le citească textul de pe spatele fotografiei. Jovan citi:« Dacă te apropii de mine, o să arzi. Radivoi». Scoase apoi din lădiţă o panglică roşie, dar pe ea nu era scris nimic; apoi, o fîşie de pînză albă, pe care stătea scris cu sînge:« Te iubesc, sînt nebun după tine, nebun şi fericit »; o foaie de hîrtie, fixată între două geamuri, avînd pe o faţă desenată o inimă şi doi îndrăgostiţi, iar pe cealaltă faţă, tot doi îndrăgostiţi şi un copil, în loc de inimă; apoi scoase o cutiuţă de pomadă, în care se afla pămînt, iar pe capac scria:« Dacă nu mă vrei pe mine, atunci ne aşteaptă pe amîndoi pămîntul »; după aceea, arătă o hîrtie, tăiată în formă de inimă, stropită cu trei picături de cerneală, dar încă se mai putea citi:« Cînd picură şi a patra lacrimă, totul s-a sfîrşit », iar pe o carte de Gogol, învelită în celofan, scria:« Scumpa mea, scumpa mea, nu sînt în stare să-ţi scriu nimic ». La aceasta, careva dintre rubedenii rîse, iar Jovan arătă o jucărie, care semăna mai degrabă cu un sex bărbătesc; pe jucărie stătea scris: « Această operă artistică v-o dăruiesc în ziua de 12 mai, în trecere prin Oraş; expuneţi-o, şi veţi primi drept premiu, modelul ei ». Cu aceasta, Jovan goli o despărţitură a lădiţei şi începu să arate cadourile din cealaltă despărţitură: un ceas de aur de buzunar cu iniţialele B. S. , un lănţişor cu plăcuţă pe care scria: « Iubito, tu eşti moartea mea »; apoi o brichetă cu litere neclare şi indescifrabile; o tabacheră de la căpitanul de infanterie Vuk, cu inscripţia: «În amintirea copilului nostru mort »; o altă tabacheră: « Drăgălaşei şi prea scumpei Elida, ghiocelul meu pe care-l voi iubi pînă la moarte. Tomislav »; o inimă sculptată, din aur; un inel mare, cu litere scrise mărunt, de la Pavle, şeful gării; o verighetă gravată, cu o inimă mică şi o monogramă indescifrabilă; un medalion cu bucle de păr de la celebrul francmason Glavurtic din Kotor; o brăţară de aur de la consulul rus; apoi, diverse lucruri scumpe: marame, inele, mănuşi, ciorapi, cravate şi un portret, pe care i-l făcuse cineva pe un carton tare, scriind pe el:« Pe dumneavoastră vă poate picta numai Dumnezeu ori diavolul, căci mîna omenească este nedemnă de frumuseţea dumneavoastră. Acest modest cadou al pictorului nefericit şi trist, primiţi-l drept o expresie a admiraţiei sale. Dumneavoastră rămîneţi, iar el pleacă; totul este trecător şi lipsit de sens, în afară de chipul dumneavoastră. Soarta e mai presus decît noi ».

— N-o fi ăsta vreun mare pictor? întrebă careva. N-o fi cumva Paja Jovanović?

— Aici se poate citi doar atît: Janez, zise Jovan.

— A apărut logodnicul Elidei, spuse tanti Ana. Ameninţă pe toate rubedeniile, dacă nu i se va da corpul ei.

https://biblioteca-digitala.ro

Jovan scoase şi arătă rubedeniilor albumul. Pe prima pagină se afla portretul ei, cu o floare în mînă, în faţa unei cruci mari, iar deasupra ei zburau păsări în formă de inimă. Jovan întoarse foaia şi dădu de-un ghiocel ofilit şi de iscălitura unui ambasador maghiar, şi nu se ştie din ce motive, scrisă cifra 500. Între celelalte două foi se afla un ghiocel timpuriu şi iscălitura a trei emigranţi: « Căutăm în lumea asta dragostea şi, în afară de uriaşa Rusie, am găsit-o şi în mica Herţegovină. Alioşa, Andrei, Leonid ». Fiecare pagină nouă era despărţită de cîte o floare, întotdeauna diferită de celelalte. Între două pagini se afla un călăpăr, într-un loc un trifoi cu patru foi, iar peste toată pagina, iscălituri, care se succedau sub acelaşi text: « Pe această pagină semnează şi iubesc ofiţerii ».

În fiecare lucru se căuta o cît de mică rămăşiţă a trecutului, de parcă altfel n-ar fi putut s-o înţeleagă pe răposată, de parcă abia moartea le-ar fi trezit interesul faţă de viaţa ei. Fiecare flecuşteţ era privit cu interes de rubedenii; fiecare fir de păr îl bănuiau a fi aparţinut vreunui amant. Toate rubedeniile sperau că va apare de undeva acel ceva, care le va face să se convingă de trecutul ei, căci aceasta-i ţara în care trecutul nu poate fi şters niciodată. Nu le ajungea că văzuseră cadourile amanţilor; voiau să vadă adevăratele urme ale desfrîului, în aşternut, ori în şifonier, ori amprentele bărbaţilor pe trupul ei. Voiau să pătrundă cu privirea în toată fiinţa ei, să se convingă dacă i-au introdus ceva în gură, pentru ca să-i umple obrajii supţi. Nu se puteau împăca cu gîndul ca, aşa mort, corpul ei să fie mai frumos ca oricînd.

Preotul Jeftimije se apropie de pat şi trase giulgiul în jos.

Rubedeniile sperau c-o va descoperi în întregime, dar el le arătă numai gîtul, fără nici un rid. Tot grupul de rubedenii se apropie s-o vadă mai bine.

— Ce gît dumnezeiesc ! şopti doamna uscăţivă.

Rubedeniile erau uimite de aspectul feţei şi al gîtului. Jeftimije se uita la neamuri cum o admiră. Cu toţii se aşteptaseră să vadă o faţă bolnăvicioasă şi palidă, de femeie bătrînă, cu urmele muşcăturilor de bărbat, cu cicatrici şi cu riduri. În loc de piele ofilită şi păr cărunt şi rar, vedeau pielea feţei netedă, albă şi delicată; pleoapele, lăsate-n jos, fragede, uşor închise deasupra ochilor obosiţi; iar genele, răsucite în sus. Crezuseră că-i vor vedea buzele cu numeroase crestături şi umflături, dar pare-se că tocmai dragostea îndelungată le făcea să pară ca nişte buze angelice dintr-o icoană. Erau mai degrabă buze de mamă fericită, ori de fecioară, care şi-a petrecut veacul în liniştea mănăstirii şi în frumuseţea naturii.

Jeftimije trase încet giulgiul şi-i descoperi umerii şi corpul pînă la piept.

Pe rubedenii le copleşi cu desăvîrşire amărăciunea. Surpriza lor creştea pe măsura deplasării giulgiului. Jeftimije se opri cînd îi descoperi în întregime sînii. Atît de vîrtoşi şi de plini, cu cerculeţe splendide în jurul sfîrcurilor şi cu o aluniţă în şănţuleţul dintre ei, nu putuseră fi văzuţi nici atunci cînd, cu mulţi ani în urmă, Elida se culcase întîia oară cu cel mai murdar soldat rus, căci ea însăşi dorise să înceapă cu Rusia, cu ceea ce constituia pentru ea cel mai mare şi cel mai sfînt lucru. Îl întrebase atunci pe soldatul beat dacă l-a citit pe Gogol. Soldatul îi răspunsese că el se pricepe doar să bată potcoavele la catîri şi să se culce cu femeile. Of, Cicikov, îi şoptise Elida, of, ţăran amărît şi murdar, de ce eşti tu rus în clipa aceasta, de ce, dintre atîţia ruşi superbi şi mari, îţi

https://biblioteca-digitala.ro

revine ție această clipă, of, Hlestakov beat, alături de ofițerii superbi ai acestei mari țări a ofițerilor, ai acestui popor slav, bărbat și nobil.

— Dumnezeule! șopti doamna uscățivă.

Sînii stăteau drepți ca la o fecioară negresă de cincisprezece ani. Jeftimije trăgea giulgiul și rubedeniile încă mai sperau că vor vedea amprentele brutale ale violenței bărbaților flămînzi, dar în fața lor apăru pîntecul, parte splendidă a corpului, doar cu o cicatrice măruntă, asupra căreia toate rubedeniile își aţintiră ahtiate privirile. Dar și această cicatrice fură nevoite s-o dea uitării în fața pîntecului atît de frumos și a taliei sculpturale. Rubedeniile acordară atenție chiar și unicului fir de păr, care ieșea din buric și cîtorva fire de păr răzlețite în jos; și aici Jeftimije opri giulgiul.

Rubedeniile credeau că n-are voie să tragă giulgiul mai jos, ba chiar bănuiau că partea superioară a corpului e a altcuiva sau că picioarele îi sînt uscate și îmbătrînite, cu pielea zbîrcită, atîrnînd pe oscioare goale. Credeau că are coapsele pline de crestături și umflături dureroase, care nu s-au ameliorat în ultimul an, și că partea rușinoasă e doar o piele jalnică, uscată și tăbăcită, cu fire de păr rare și cărunte, împrejur. De atîtea îndoiri în fața bărbaților, genunchii îi sînt, cu siguranță, mari, în comparație cu fluierele picioarelor, lungi și uscate. Tălpile, urîte, pline de bătături, de atîta umblet îndelungat pe cîmp, unde o duceau ofițerii străini și amanții caraghioși veniți din largul lumii. Pulpele moi și fleșcăite, călcîile tari și crăpate de umilire în fața străinilor fără vază și a sărmanilor drumeți ai lumii.

Jeftimije, după ce le măsură bine pe toate rubedeniile, trase giulgiul și descoperi partea deasă și neagră dintre picioare, splendid reliefată. Giulgiul aluneca pe coapsele pline și delicate, pe care de-a dreptul le înflorea culoarea și netezimea pielii nemaipomenit de frumoasă, împodobită cu firicele de păr abia perceptibile, care parcă simțea atingerea giulgiului, ca și cînd ar fi fost încă vie. Mai jos, pe coapsa stîngă, se afla o aluniță, și mai frumoasă, și mai mare. Nu mai era nevoie să tragă giulgiul mai jos, dar Jeftimije îl trase complet, pentru a avea imaginea deplină a Venerei moarte, deasupra căreia stăteau aplecate rubedeniile încîntate. Cînd Jeftimije trase complet giulgiul, rubedeniile se îndepărtară ca s-o privească, întocmai cum te uiți la un tablou. Un simțămînt straniu, amestecat cu spaimă, le țintui pe loc tot timpul cît admirară corpul, tihna și frumusețea ei angelică; și întîia dată puneau la îndoială desprinderea sufletului, ce n-ar fi putut să părăsească acest trup, care, mulțumită prezenței sufletului, era atît de viu și de omenesc. Le era , în sfîrșit, clar că dragostea bărbaților și femeilor nu lasă răni, cum crezuseră pînă atunci, ci că, și după moarte, trupul trăiește în dragoste și devine o splendoare care în această clipă se înalță deasupra morții. Rubedeniile se simțeau dintr-un oarecare motiv, rușinate în fața Elidei, și dintr-o inexplicabilă sfială, nu îndrăzneau să privească spre ea.

— Pe răposată a înfrumusețat-o dragostea, grăi preotul Jeftimije, și nu vreo credință deosebită în Dumnezeu. În locul cîntării mele, părintele Lukijan va citi o scrisoare, de acum douăzeci de ani, a unui bărbat îndrăgostit, care își mărturisește dragostea față de Elida. O s-o conducem cu vorbe de iubire, și pămîntul o va primi ca pe-o floare.

— Biserica e datoare să-i dea iertare, zise Zombor, care își făcuse studiile la Viena.

— Noi i-am binecuvîntat iubirea, spuse preotul Jeftimije.

În românește de GEORGE BULIC

https://biblioteca-digitala.ro

VLADIMIR STOJŠIN

VIZITA DE CURTOAZIE A UNUI NIHILIST

Mă gîndeam că ar fi foarte bine dacă fiecare ar putea să aibă un strămoş, cum avea Sava Ristić. Un neam de-al lui, mai îndepărtat (asta trebuie să se fi întîmplat tare de mult) era cam țîcnit, astfel încît rîdeau de el copii din vecini, dar nici familia nu era prea încîntată. Unchiul său (tată nu avea) îl arăta cu degetul, în timp ce el, aşa, lungan, cu umerii înguşti şi tras la faţă, stătea locului, pe deplin liniştit şi suporta cu răbdare toate ocările, de parcă ar fi fost încredințat că el este cel care are dreptate, ceea ce ai casei vor fi nevoiți să recunoască cu timpul. Într-adevăr, prin vorbele pe care le trîntea uneori, în nesocotința sa, îi cam zăpăcea pe-ai lui, iar mamei sale nefericite îi dădea speranța că, totuși, se va alege ceva de capul copilului ei.

S-a întîmplat ca acest neam al lui Sava Ristić — îl chema Arkadije Ristić, dar îşi dăduse el însuşi porecla de « Popa » — aşa încît toţi îi ziceau Arkadije Popa — cînd ajunse un licean mărişor şi cam palid, s-a întîmplat, zic, să bată într-o noapte în fereastra unei vecine; şi cînd aceasta apăru la geam, Arkadije îi spuse cu o voce de om lovit cu leuca şi cam înfricoşat: « Doamnă, de ce mă visaţi noaptea? » El nu avea de unde să ştie că-l visează noaptea vreo femeie şi cine ştie cum i-a venit gîndul să se ducă sub fereastra vecinei, dar n-are a face acest fapt. E de aşteptat ca progeniturile unei asemenea fiinţe să fie nişte persoane ciudate, ţîcnite, sinucigaşe, şi de asemenea arătate cu degetul. Cred că, nici în privinţa lui Sava Ristić nu te puteai aştepta la altceva. Sava Ristić, urmaşul lui Arkadije Popa, era hoţ de buzunare.

Ristić locuia într-o cameră, situată exact dedesuptul locuinţei mele. Adeseori, în timp ce şedea în uşa mea, atingînd cu degetele peretele şi zgîindu-se la mine cum fac exerciţii şi îmi învăţ rolul, îmi făcea impresia că şi-a ratat profesiunea de hoţ de buzunare. În realitate, Ristić era vînzător şi revînzător de obiecte casnice şi vechituri, dar afirma el însuşi că-i hoţ de buzunare.

Sava Ristić avea (cel puţin aşa mi se pare) un fel de concepţie aparte despre tragic. Îmi explicam acest lucru gîndindu-mă la ruda lui îndepărtată, Arkadije Popa. Nu de mult descoperisem că Sava Ristić e îndrăgostit de Tania. Eram de mult timp împreună. N-o iubeam; cred că şi ea ştia acest lucru. Bănuiesc că-i era indiferent. Eu mă gîndeam că tocmai de aceea mi-e apropiată, fiindcă îi este indiferent acest lucru, întocmai ca şi mie. Uneori, mă gîndeam dacă nu cumva Tania visează, totuşi, ceva, şi dacă nu mă voi simţi, oare, părăsit cînd voi afla într-o bună zi acest lucru? Oamenii înclinaţi spre visare rămîn dezamăgiţi, cînd află că fiinţa care le este apropiată e cu totul lipsită de visuri; pe cineva care se ocupă cu filatelia îl năpădeşte spaima, dacă, să zicem, dactilografa care lucrează în acelaşi birou şi de care doreşte să se apropie, nu înţelege filatelia şi poate că o şi dispreţuieşte. Tot aşa şi pe mine, care nu visam nimic, m-ar fi deranjat faptul dacă aş fi aflat că Tania are nişte visuri ale ei.

https://biblioteca-digitala.ro

Tania venea la mine şi exersam împreună rolurile, iar eu îi făceam de multă vreme curte, pentru că, pur si simplu, mă gîndeam că aş dezamăgi-o dacă nu i-aş face curte şi poate că, din cauza asta, m-ar bîrfi la teatru, iar bîrfeala pe seama bărbăţiei mele, recunoaşteţi şi dumneavoastră, nu mi-ar fi fost nicidecum plăcută. Aşa a devenit prietena mea şi uneori rămînea şi noaptea la mine, din care cauză maică-sa o ocărîse la început. Se vorbea că mama Taniei fusese pe vremea ei desfrînată şi înţelegea tare bine ce înseamnă ca fiică-sa să rămînă noaptea la mine.

Recunosc că-l invidiam niţel pe Ristic că-i hoţ de buzunare şi că Arkadije Ristić nu e ruda mea; a fi hoţ de buzunare şi a avea un asemenea înaintaş, înseamnă, în orice caz, ceva. În afară de asta, găsesc că-i tare amuzant să fii hoţ de buzunare.

— Tania, i-am spus într-o zi în timp ce exersam, iar Ristić ne privea şezînd în fotoliu, cu mîinile lăsate pe rezemătoare, Tania ştii că Ristić e îndrăgostit de tine?

El se zăpăci. Un hoţ de buzunare ruşinos? Asta nu-mi intra în cap. În acest fapt exista o nepotrivire interesantă. Tania rîdea cu glas tare. Se duse şi se aşeză pe rezemătoarea fotoliului pe care şedea Ristić. El nici nu se mişcă. Dacă ar fi vrut să-şi retragă mîna, mai întîi ar fi fost nevoit să şi-o ridice, ceea ce ar fi părut că vrea s-o cuprindă de mijloc pe Tania. Ea sări de pe rezemătoarea fotoliului şi continuarăm exersarea rolurilor. După aceea, mi se părea tare caraghios cum Ristic se străduia să nu observ că o priveşte pe Tania. Mă întrebam dacă Ristić seamănă cu neamul acela al lui, liceanul care bătuse într-o noapte la fereastra vecinei sale, întrebînd-o cu o voce indecentă: « Madam Petrovic . . . ori « Madam Ilis . . . » ori « Madam Milanović », « de ce mă visaţi noaptea? »

Era în noiembrie. Nu-mi plac lunile de iarnă. Am impresia că, în timpul iernii, şi obiectele din cameră au alte contururi decît în timp de vară. Eu şi Ristic am adus într-o dimineaţă cărbuni de la depozit. Stînd în cameră la mine şi plictisindu-mă discuţia pe care o purtam cu Ristić, îl cercetam cu privirea şi mă străduiam să descopăr cum îşi vîră un hoţ de buzunare mîinile în propriile lui buzunare. Mă aşteptam să facă acest lucru într-un stil deosebit. Nu puteam să nu rîd, gîndindu-mă că, după toate cele, îmi părea rău că nu sînt eu hoţ de buzunare, ci Ristić.

Ristić mi se părea grozav de neîndemînatic şi credeam că un hoţ de buzunare al cărui înaintaş ţîcnit şi-a trezit din somn vecina, bătînd în fereastra ei şi, cînd femeia a apărut la geam, i-a mormăit cu glas înfricoşat: « Doamnă, doamnă . . . » iar apoi s-a întors şi a luat-o la fugă, credeam, zic, că un asemenea urmaş, nu-i în stare să iubească femeile, aşa cum ar dori ele. Sau, cel puţin, că Tania nu poate să iubească un hoţ de buzunare.

Într-o zi Ristić a venit în camera mea şi a luat o grămadă de cărţi. Mă întrebam dacă nu face acest lucru numai pentru Tania şi dacă nu cumva visează şi el să devină actor. Cred că, mai de grabă, dorea să devină scriitor. Fireşte, ar scrie pentru Tania. Imaginaţi-vă, eu îl invidiam că-i hoţ de buzunare, iar el, pare-se, visa să fie actor.

Stînd în cameră, în amurg, în timp ce afară ningea, mă amuzam, reflectînd asupra lui Ristić. Pavkin îl bîrfea întotdeauna pe Sava Ristić. Din cauza unei fotografii. Ar fi trebuit să-i povestesc bătrînului despre ruda lui Ristić, Arkadije Popa, şi despre « vizita » lui de curtoazie făcută acelei vecine. Revanşîndu-se pentru faptul că bătrînul îl bîrfea, Ristić îl ameninţa în glumă c-o să-i fure într-o zi birja. Am rămas surprins cînd am constatat că bătrînul se temea cu adevărat de acest lucru. Ba chiar m-a întrebat dacă cred că Ristić poate să-i facă un asemenea pocinog.

https://biblioteca-digitala.ro

Bătrînul ținea tare mult la părerea noastră despre el și-l deranja în mod deosebit faptul că purta pantofi rupți, și acest detaliu al înfățișării lui exterioare îl acoperea gesticulînd în timpul discuției. Credea că astfel distrage atenția celorlalți de la pantofii săi. Acest lucru îi cerea însă să vorbească foarte mult, ceea ce nu-i era de loc ușor.

Ristić a dat undeva de-o pălărie veche, dar bine păstrată, și a făcut-o cadou bătrînului:

— Moșule, zise Ristić, clopul ăsta l-am furat, să zicem, numai ca să ți-l pot face cadou.

Era caraghios să vezi pe bătrîn cum stătea pe gînduri dacă să ia ori nu pălăria. Pînă la urmă a luat-o.

Zăpada de afară ar fi un decor tare frumos, dacă ar apare pe ninsoare cu pantofii ăștia ai lui și cu pălăria asta pe cap, cugetam eu.

Omul, care toată viața lui visează la ceva, probabil că pînă la urmă are impresia că e cumva frustrat. Mie îmi lipsea acest sentiment. Nu simțeam nici o mîhnire nici dacă scăpam ceva, și nici chiar dacă nu puteam ajunge undeva. Mă cuprindea aceeași apatie, pe care am intuit-o în comportarea acelui student țîcnit, Arkadije Popa.

Zăpada continua să cadă. Îi vedeam prin fereastră umbrele mici. Soba era încă înfierbîntată. Sobele acestea urîte de tuci devin uneori plăcute. Sobă mică de tuci cu burlane strîmbe. Vara dădeam burlanele jos, iar gaura din perete o astupam cu ziare. Peretele de lîngă burlane era cam afumat.

Pe masă stătea ziarul *Vecernje novosti*. Îl lăsase aici Ristić. Am deschis ziarul la pagina a patra, ca să arunc o privire peste rubrica culturală. În notele din partea de jos a paginii scria că Dimitrije a luat premiul literar. Mi-am adus aminte că am undeva prin sertare niște versuri de-ale lui. Ar trebui să le arăt Taniei. Dimitrije a fost întotdeauna consecvent — cugetam în sinea mea — de fapt ce înseamnă să fii consecvent? Probabil toți oamenii cred despre ei înșiși că sînt consecvenți. Și un hoț de buzunare, ca alde Ristić, crede că-i consecvent; apoi, naiba să-l ia pe Ristić! Dacă pe el îl preocupă hoția de buzunare, atunci, acest fapt e deajuns pentru ca el să aibă dreptate . . .

În camera mea se afla un singur scaun, un șezlong din trestie împletită și un fotoliu vechi și destrămat. Aceste obiecte stăteau astfel așezate, încît trezeau în mine gîndul prostesc că între ele ar trebui să fie instalat încă un scaun și că acest nou scaun, dacă ar exista în realitate, m-ar duce cu gîndul la o femeie. Mă întrebam dacă nu cumva această asociație fără nici o legătură a apărut datorită acelui Arkadije Popa, liceanul cu degete lungi și palide și cu fața amintind de-o stafie. În apariția lui Arkadije Popa cu vorbele acelea ale lui: « de ce mă visați noapteaă » exista un fel de nihilism, o lipsă de obligație de-ați controla gîndurile și vorbele, o anumită libertate de-a rosti cu glas tare toate absurditățile care-ți vin în minte. E posibil ca, avînd o asemenea moștenire, Ristić să fie în stare s-o iubească pe Tania, să-și vîre mîinile în buzunare străine, și să viseze să fie actor. Actor, hm, găseam că Ristić ar putea într-adevăr să fie niscaiva artist, că pînă și fața lui avea o expresie care inspira acea încredere pe care o acordăm artiștilor și, la urma urmei, nebunilor de teapa lui Arkadije Popa.

La o depărtare de numai cîteva case locuia machiorul de la teatrul nostru. Acesta, după mișcările îngrozitor de încete ale mîinilor și după felul cum stătea și vorbea, amintea de Ristić. Ar fi trebuit să le fac cunoștință. Machiorul și-a frînt mîna săptămîna trecută; trebuia să-l vizitez, cu toate că am urît întotdeauna asemenea vizite. Machiorul își exprima cu fiecare prilej încrederea în mutra mea, încredere care, în cele din urmă, privea meseria lui de machior comic. Ceilalți

https://biblioteca-digitala.ro

actori, ba chiar şi Tania, mă priveau batjocoritor din pricina asta. Mi-am adus aminte de-o discuţie avută cu machiorul în tramvai: « Ştiţi, băieţii mei ar vrea să le prind un şoarece viu. În definitiv, asta-i treabă de pisică », spusese în tramvai machiorul.

M-am dus la el. Avea mîna în ghips. L-am întrebat cum a reuşit să-şi tragă haina pestea ea. Mi-a răspuns că i-a pocnit un os şi că acest lucru s-a întîmplat pe scări. Am vrut să-i amintesc de discuţia din tramvai. Îmi imaginam cum stătea pe scaun, ştergea praful de pe lustre, se gîndea la treburile lui de machior şi atunci, dintr-odată, a apărut un şoarece pe duşumea; a sărit să-l prindă şi şi-a fracturat mîna.

Întorcîndu-mă acasă, mă gîndeam cît de mult mă obosesc asemenea treburi, asemenea vizite. În faţa casei din colţ stătea un automobil, acoperit cu o pojghiţă subţire de zăpadă. De după colţ apăru un grup de băieţi. Făceau gălăgie. Unul dintre ei plîngea. Am luat ziarele de la chioşc.

Cînd am intrat în cameră, Tania mă aştepta. Aprinsese focul în sobă. Întotdeauna, e tare plăcut să asculţi pîlpîirea focului din cuptor, cugetam eu. Camera lui Ristić era cît o sală de mare şi era frig în ea; de aceea, l-am chemat să vină la mine. Astfel, nu eram nevoit să rămîn singur cu Tania. Cine ştie cum o fi înţeles Ristic această invitaţie. Şi-a adus haina şi un ac mare; s-a trîntit în fotoliu, lîngă sobă, şi a început să-şi cîrpească haina. Tania, rîzînd, s-a apucat să-l ajute. În rîsul ei exista un ton care îmi era îngrozitor de neplăcut.

Tania n-a stat mult, mama ei era bolnavă şi trebuia să-i cumpere ceva din oraş.

De la fereastra camerei mele se vedea podul de la calea ferată şi o parte a Dunării. Pe sub fereastră trecea un miliţian. Zăpada se topea pe drum.

— L-am văzut pe profesorul ăla la cinema. Acum e la facultate? întrebă Ristić.

— Beksedić? Cred că da.

Oare, mai ţine Beksedić în tabacheră fotografia elevei sale, ori e acum bătrîn pentru asemenea prostii; hm, şi Ristić e la vîrsta cînd n-ar mai trebui să fie hoţ de buzunare, dar parcă anii au vreo influenţă în treburi de-alde astea . . .

Ristić purta un halat de casă, de culoare vişinie. Ţinea, după cum te şi aşteptai, mîinile în buzunare.

— De unde o fi furat capotul ăsta femeiesc? mă întrebase odată Pavkin.

Mă întrebam dacă ar putea să fure ceva din odaia mea; mă îndoiam însă că vreun obiect din cameră ar putea trezi interesul unui hoţ de buzunare.

Întotdeauna mă preocupase imaginea studentului ţîcnit Arkadije Popa. Mă gîndeam ce s-o fi întîmplat, oare, după vorbele acelea ale lui: « Doamnă, de ce mă visaţi noaptea? » Cred că, după aceea, toată strada avea o atitudine aparte faţă de acel tînăr. Copiii se temeau de numele lui, iar cîte o chelnăriţă, profesoară, ori farmacistă, întocmai ca doamna aceea din vecini, tremura noaptea de frică ca nu cumva să bată şi la fereastra ei vreun ins palid, ţîcnit şi cu buzele strînse (trebuie să recunoaştem că femeile sînt în vis tare migăloase, visează în nuanţe, în timp ce bărbaţii visează o sumedenie de femei, ba chiar şi o sumedenie de războaie, ceea ce, în orice caz, îi pare caraghios cuiva, care nu visează aşa ceva; dar toţi oamenii visează). Şi studentul acela palid de la fereastra farmacistei, despre care aceasta auzise că-i lovit cu leuca, dar dorea în taină tocmai apropierea lui,

https://biblioteca-digitala.ro

căci i se părea că-i luat în rîs şi nefericit, întocmai aşa cum şi ea e părăsită şi uitată (nimic nu poate să-i apropie pe oameni mai mult decît nefericirea), şi studentul acela, zic, s-ar fi speriat şi, în cele din urmă, ţicnindu-se cu adevărat, ar fi spus: « Domnişoară Maria, de ce mă visaţi noaptea? » Mă întrebam ce s-o fi întîmplat mai departe cu acel înaintaş al lui Ristić. S-o fi însurat, oare, cu vreo farmacistă, l-or fi dus la ospiciu, ori s-a mutat undeva unde nu-l cunoştea nimeni şi, poate, şi-a continuat studiile. La urma urmei, acest fapt n-are importanţă. Pentru mine, el exista doar în situaţia aceea idioată, cînd bătea la fereastra vecinei. Apariţia unei persoane la fereastră nu e un fapt deosebit de înfricoşător, dar imaginaţi-vă ce mutră aţi face cînd vi s-ar întîmpla aşa ceva cu totul pe neaşteptate, cînd vreun nebun, ori vreun spărgător v-ar bate la fereastră şi, trezindu-vă din somn, v-ar spune: « Ştiţi, eu sînt cel care v-a furat astă-vară şezlongul din coridor. Poftim, vi l-am adus înapoi. »

Cuptorul arunca o umbră subţire şi roşie pe perete. Umbra tresălta, dînd o intimitate vagă obiectelor din cameră. Ristić fluiera. Am tras afară un sertar de la masă. Pe fundul sertarului se afla puţin praf, fărîmituri de lemn mîncat de carii, fotografii şi un teanc de tăieturi din ziare.

M-am mirat întotdeauna că Tania nu-i cîtuşi de puţin geloasă. Totuşi, am dreptul să mă aştept la aşa ceva din partea ei. Cum de nu a scotocit niciodată prin sertarele mele, ori nu mi-a citit scrisorile. Tania ar fi în stare să nu-mi citească scrisoarea pe care i-o trimit, sau s-o ţină cîteva zile nedeschisă. Am împins sertarul la loc. În definitiv, nici n-aveam ce căuta în el. Am răsfoit doar articolele despre spectacolele mele, obicei pe care-l avusesem şi mai înainte. Acum, nu mai găseam în acest obicei nici o satisfacţie.

Ristić îndepărtase fotoliul de lîngă sobă şi răsfoia un roman ilustrat ferfeniţat; afară, ningea cu plictiseală.

Într-o zi, cînd m-am întors de la librărie, trecînd pe lîngă locuinţa lui Ristić, am auzit un zgomot de parcă s-ar fi mişcat mobila din odaie, răsunet de sărutări şi apoi un chicot femeiesc. Era Tania. Faptul nu m-a mirat prea mult; era chiar un deznodămînt logic al întîmplărilor. Ce-mi păsa mie de Tania?!

Am urcat în camera mea, am azvîrlit cărţile într-un ungher şi m-am apropiat de fereastră. Chiar în faţa intrării în clădire, pe grătarul canalului de scurgere a apei stătea întins un cîine mare şi galben. Toată existenţa lui părea legată de acest grătar. Nu mi-a plăcut niciodată felul în care rîdea Tania, nu mi-a plăcut să aud paşii oficiantei de la poştă deasupra tavanului meu. Lucrurile care se întîmplă sînt cu totul în afara mea. Un băiat cu păr roşcat lovea cu piciorul într-o cutie de chibrituri pe stratul subţire de zăpadă.

M-am întors de la fereastră, am adunat cărţile şi le-am aşezat în raft. Am rîs cu glas tare. Mă gîndeam că, poate tocmai în acea clipă, Ristić îi explica Taniei modurile în care îţi poţi vîrî mîinile în buzunare străine, oră îi povesteşte despre ruda sa, Arkadije Popa, care a bătut într-o noapte la geamul vecinei sale şi i-a apărut în faţă cu mutra lui indecentă, mormăind cu voce înfricoşată: « Doamnă, de ce mă visaţi noaptea? » Apoi s-a întors şi a dispărut undeva în întuneric.

În româneşte de GEORGE BULIC

https://biblioteca-digitala.ro

BRANIMIR SČEPANOVIĆ

VAMPIRUL

Nu-l mai băteau.

Cîteva clipe zăcu nemişcat pe duşumeaua murdară şi unsuroasă, printre scaune răsturnate şi pahare sparte, respirînd praful şi mirosurile amestecate şi înţepătoare de usturoi, vin vărsat şi fum stătut de tutun. Apoi se căzni să scuipe sîngele, care i se aduna în gîtlej şi îl înăbuşea cu căldura lui ciudată.

— Nu ne spurca localul, răcni careva şi-l lovi în coaste.

Reţinu în gură restul de sînge şi de scuipat şi, aşa, întins sub picioarele lor, cugeta: de ce mă bat, oare numai fiindcă mă cheamă Grigorije Zidar?

Auzea limpede loviturile înfundate ale cuţitului pe scîndura din bucătărie şi şoaptele de-abia perceptibile ale orăşenilor deasupra lui. Dacă acum nu mă scol, îşi spuse el, mor ca un cîine, sub picioarele lor. Şi încet, nemaisimţindu-şi trupul amorţit, se ridică cu un singur gînd: să iasă cît mai de grabă afară şi să dispară pentru totdeauna din acest orăşel necunoscut, în care l-au umilit atît de pe neaşteptate şi fără motiv. Cu genunchii împleticindu-se, se îndreptă spre uşa deschisă, fără să mai vrea să se uite măcar o singură dată înapoi pentru a-şi întipări în minte pe aceşti oameni, ale căror capete pluteau în norul de fum de tutun şi de praf. Dar înainte de a păşi peste prag, se opri şi se întoarse spre ei. Ce i-o fi determinat să facă acest lucru? Putea să treacă în alt local şi să aştepte dimineaţa. Putea să se tîrască pînă la drum şi să încerce singur, fără mecanic, să repare camionul. După aceea, putea să-i uite în aceeaşi clipă. Dar soarta a vrut altfel. Spuse:

— Vorbiţi, oameni buni, ce v-am făcut?

— Ascultă, vagabondule, zise cel care-l lovise mai întîi, ori ai citit în ziare despre Grigorije Zidar al nostru, ori ai văzut în piaţă monumentul lui pe care scrie atît de frumos tot ce ne-ai povestit despre ostatecii, pe care, chipurile, i-ai salvat tu.

— Ce fel de monument, şopti el şi îi jucă mărul lui Adam, în timp ce încerca zadarnic să tragă aer în piept. Voi glumiţi cu mine, oameni buni!

— Numără-ţi dinţii şi pipăie-ţi cornuleţul de pe frunte, rîse un omuleţ ştirb, şi o să-ţi fie clar dacă glumim ori nu.

Orăşenii băgară de seamă cum i se convulsionează obrajii şi rămîn aşa, convulsionaţi. Se potoliră, aşteptîndu-l să răcnească. Dar el numai se clătină, gata parcă să se prăbuşească; apoi, într-o clipă, o tuli în noapte.

Alergă spre piaţă, simţind în clipa aceea ură faţă de toată lumea. Orăşenii se repeziră în urma lui, strigînd la el să se oprească, să-i aştepte dacă are curaj, pentru că ei şi aşa îl vor ajunge, căci sînt mai iuţi de picior şi dreptatea e de partea lor. Atunci, ca într-un fel de beţie, se întoarse şi, mişcîndu-se de-a îndăratelea, nedîndu-şi aproape nici el seama ce face, începu să urineze în direcţia dinspre care se auzeau strigătele lor întretăiate şi se zăreau siluetele lor întunecate. Se apropiau tot mai mult şi Grigorije, gemînd şi înjurînd, continua să se împleticească în mers, pînă cînd, chiar în colţul pieţei, îl opri o mînă de bronz întinsă. Privi înspăimîntat în sus, la chipul de bronz, înnegrit şi oxidat, presărat

https://biblioteca-digitala.ro

cu murdărie de păsări și noroi și, nedîndu-și încă seama dacă acel chip îi este cumva cunoscut, își lipi ochii de fraza gravată cu negru pe piedestalul de piatră: ÎN SEMN DE VEȘNICĂ AMINTIRE A LUI GRIGORIJE ZIDAR, CARE LA 12 FEBRUARIE 1943, ÎN VELIKA, JARUGA, ÎN APROPIEREA ORAȘULUI NOSTRU, A CĂZUT EROIC, SALVAREA DE LA EXECUȚIE 76 DE OSTATECI. POPORUL RECUNOSCĂTOR ÎI ÎNALȚĂ ACEST MONUMENT — și se gîndi că tot ce se întîmplă cu el în această clipă e un vis îngrozitor și de necrezut. Totuși, zise:

— Ăsta sînt eu, oameni buni!

Ei stăteau în jurul lui. Gîfîind și adunîndu-și puterile, nu se arătară cîtuși de puțin surprinși. Ba se părea că regretă că-l bătuseră adineauri.

— Pui de cățea, șopti el și își ridică privirile spre partea de sus a monumentului. Privea fața aceea sfidătoare și încordată, care ar fi trebuit să fie a lui, cu toate că nu era în stare s-o recunoască. Atunci, cu degetele, surprinzător de amorțite din pricina durerii, sfios, aproape cu venerație, atinse figura de bronz încovoiată, încă înfierbîntată de căldura zilei asfințite. O clipă, două, rămase nemișcat și amuțit. Apoi, deodată, țîșni din el un entuziasm ciudat, stîrnit de descoperirea neașteptată, amestecat cu o voluptate a urii față de el și soarta sa.

— Grigorije, dobitocule! Grigorije, soarele și dumnezeul tău! șopti el.

— A început să-l și jignească! Să-l chemăm pe Petar Kos!

— De ce? Poate că-i, într-adevăr, eroul Zidar!

Grigorije se întoarse spre ei. Se gîndi că ar trebui să le spună ceva, dar se mulțumi să zîmbească. Zîmbi ca un om care, fără să se aștepte, ajunge, întîmplător, la țintă, dar mult prea tîrziu, pentru ca să mai fie în stare să se bucure.

— Rîde! Ne ia peste picior, țipă careva.

Mulțimea se agita și se apropie și mai mult de el; dar nimeni nu putea să-și închipuie în clipa aceea că Grigorije Zidar, neștiind nici el de ce, plînge aplecat asupra lui însuși, dar fără nici o singură lacrimă, care să-i aline durerea ce i se revărsa din degete și, întocmai ca un junghi, i se aduna în piept, luîndu-i răsuflarea. Într-o clipă, toți cei din jur se dizolvară în ochii săi într-o masă diformă. Avea impresia că se scufundă, înăbușit de glasurile lor învălmășite, pițigăiate și răgușite, care se scurgeau într-un freamăt unic și înfundat. Nu știu cît dură această senzație, poate că durase timp îndelungat. Apoi simți că-l scutură două mîini puternice și văzu obrazul cuiva în dreptul obrazului său, așa încît acum putu să simtă, cu totul limpede răsuflarea acelui om, care dobîndi cu încetul formă reală: îmbrăcat în haine albe, înalt, cu păr cărunt, părîndu-i-se asemănător cu o pasăre, al cărei nume nu putea să și-l amintească. Atunci, printre celelalte glasuri, răzbi pînă la el un glas aspru:

— Spune, e adevărat că te dai drept erou?

— Nu-i adevărat, zise el. Eu am spus doar că mă cheamă Grigorije Zidar și că am făcut ceea ce scrie aici atît de frumos.

— Dar aici scrie tot atît de frumos că Zidar a pierit! Iar tu ești viu, bețivule! rîse Petar Kos.

— Sînt viu, șopti Grigorije și zîmbi sfios, ca și cînd s-ar fi scuzat.

— Atunci cum îndrăznești să profanezi memoria unui salvator al poporului, cînd se știe că el a murit în brațele mele!? țipă Petar Kos și mustățile cărunte îi tremurară. Așa-i, oameni buni?

— Așa-i, tovarășe primar, strigară orășenii.

Grigorije încetă să zîmbească. Încă fîstîcit, și tot ca și cînd și-ar fi cerut iertare, zise:

— Niciodată nu te-am văzut, omul lui dumnezeu. Eu i-am salvat singur pe ostatecii aceia.

https://biblioteca-digitala.ro

Petar Kos îl apucă zdravăn şi, aplecîndu-i capul în jos spre pămînt, scrîşni:
— Atunci citeşte, nătărăule. Astea-s adevăruri ale istoriei.
Grigorije, aşa aplecat, se uită la literele gravate mărunt în partea de jos a piedestalului de piatră: LA ACEASTĂ ACŢIUNE, ALĂTURI DE G. ZIDAR, AU PARTICIPAT ŞI TOVARĂŞII SIMEON JABLAN ŞI PEATR KOS.
Grigorije îşi îndreptă corpul, se uită la Petar Kos, apoi la orăşeni. Tăcu cîteva clipe. Se părea că stă pe gînduri, că îşi aduce aminte de ceva, ori ia vreo hotărîre. Apoi, spuse aproape absent:
— Aici e o greşală, oameni buni. Eram singur-singurel!
— O să plăteşti pentru minciuna asta, zise Petar Kos.
Restul de timp, care a mai rămas din noaptea aceea lungă, Grigorije Zidar l-a petrecut la închisoare, nemaiştiind nici el însuşi, după toate cele întîmplate, ce să creadă despre sine. Se întreba dacă are acum dreptul să fie mîndru şi fericit, ţinînd seama de faptul că în dimineaţa aceea din 1943, rătăcind prin ceaţă, dăduse cu totul întîmplător de nemţi, şi-n străfulgerarea unei singure clipe, în timp ce, într-o linişte ciudată, din picioarele înţepenite i se scurgea în mod inexplicabil puterea, simţise că nu poate să fugă, şi, pe.emne, numai de aceea, trăgînd disperat cu puşca, încercase să se debaraseze de spaima care-i ciupea perfid inima, dar niciodată după aceea, cînd se gîndea la acest lucru, şi nici acum, nu era sigur dacă i-au rămas în amintire ţipetele ostatecilor, care fugeau cuprinşi de panică, ori dacă aceste ţipete erau propriile lui vaiete, în timp ce zăcea rănit, gata să-şi piardă cunoştinţa, care percepea că, în sfîrşit, a sosit moartea. Apoi îşi zise: oare să aibă vreo importanţă faptul că am făcut pe mine de spaimă, cînd am salvat atîţia oameni.? Se sculă încet de pe aşternutul de scînduri, se plimbă absent prin celulă şi îşi lipi faţa de zăbrelele ferestrei. O clipă, două, stătu aşa, tulburat, privind în noaptea care se limpezea pe neobservate; şi, simţind cum durerea aceea din piept creşte şi i se adună în gît, încercă de cîteva ori să tuşească şi să scape astfel de durere, apoi dori s-o uite, dar nu izbuti să găsească nici un gînd convingător, care să-l liniştească cu adevărat.
În această poziţie, nemişcat şi stînd drept, îl găsiră Petar Kos şi Simeon Jablan, proaspăt sosiţi cu primul tren de dimineaţă din oraşul reşedinţă.
— Uite, şopti Simeon Jablan, doarme stînd în picioare, ca un adevărat vampir. . .
— Măcar de-ar fi vampir, şopti Petar Kos.
— Cînd l-am găsit în dimineaţa aceea pe Zidar rănit, l-am lăsat acolo, fiindcă eram convinşi că n-are nici o scăpare.
— Mă tem că a scăpat cu viaţă.
— Ce are a face? I-am luat actele şi i-am înălţat un monument. Păi, e lucru mic?
— El afirmă că nu ne cunoaşte, şopti Petar Kos. Şi ştii bine ce înseamnă asta. . .
— Ia uite, strigă Simeon Jablan, păi, eu am participat la acţiuni şi mai periculoase decît asta a lui! Aş fi putut să mor de sute de ori. Crezi că o să îngădui acum, ca din cauza unui vampir, să mă împroaşte lumea cu murdărie?!
Grigorije deschise încet ochii:
— De treaba asta o să se îngrijească lumea şi fără permisiune, şopti el.
— Ai tras cu urechea, gemu Petar Kos. Ei, frate, chiar eşti un derbedeu!
— Poporul va judeca cine dintre noi e derbedeu, zise Grigorije Zidar, fără să se mişte.
Şi, într-adevăr, poporul a judecat cum a ştiut şi cum s-a priceput. Printre aderenţii lui Grigorije Zidar se aflau orăşeni cu fel de fel de porniri; înainte de toate, ostatecii, care scăpaseră cu viaţă, mînaţi de sentimentul celei mai fireşti recunoştinţe, erau gata, fără să mai stea la îndoială, să acorde toate onorurile posibile salvatorului lor; apoi numeroşi adversari, precum şi inamici camuflaţi ai lui Petar Kos, încurajaţi de declaraţia lui Grigorije că el singur a salvat ostatecii, ceea ce, trebuie recunoscut,

https://biblioteca-digitala.ro

le dădea admirabile posibilități să-și sporească șansele; alături de ei, erau, firește, toți prietenii lor, rubedeniile, femeile și tovarășii de drum ocazionali, a căror indiferență față de soarta lui Grigorije nu-i împiedica să participe la aceste întîmplări neobișnuite, prescurtîndu-și astfel zilele lungi și plictisitoare, ori, fără nici un fel de risc, să-și înjure și jignească vecinii ticăloși și, măcar întrucîtva să le plătească anumite socoteli vechi. Adversarii lui Grigorije Zidar erau, în genere, prietenii și admiratorii lui Petar Kos; apoi, acei numeroși orășeni, care se supuneau întotdeauna, autorităților fără să se străduiască vreodată să aibă păreri proprii; precum și un anumit număr dintre cei care, calculat, și cu această ocazie își arătau devotamentul față de primar, nădăjduind că, odată și odată, vor trage vreun folos din treaba asta. Fără îndoială, erau și dintre cei care își schimbau în fiecare clipă convingerile și alergau de la o tabără la alta, întotdeauna convinși că s-au apropiat, în sfîrșit, de adevăr, de care și așa nu se prea sinchiseau.

Acest conflict general se desfășura în mod public și-n gura mare: în cîrciume și frizerii, în birouri și pe străzi, în curți și în piețele alimentare. Conflictul devenea în fiecare clipă tot mai înverșunat și mai plin de incertitudine, cu toate că, de la bun început, era evident că pînă la urmă cineva va ieși totuși șarlatan; poate că acest venetic, care se dă drept Grigorije Zidar, dar poate că și tovarășii Petar Kos și Simeon Jablan, ale căror merite de război deveniseră pe neașteptate suspecte.

Dar camarazii de război ai răposatului Zidar își dădeau silința să-i scape pe orășenii neîncrezători de această suspiciune necinstită. Îl duseră pe Grigorije în piață și strigară în fața poporului adunat:

— Onorat popor, seamănă oare această făptură ștearsă, pricăjită și fricoasă, cu răposatul nostru Zidar, care, așa cum se vede și după acest monument, era frumos, înalt, vînjos și neînfricat?

— Nu seamănă, strigă poporul, să nu dea Dumnezeu să fie așa eroul după al cărui exemplu ne educăm copiii.

— Dar nasul? strigă Grigorije, trăgînd speranță. Nasurile ne sînt la fel, oameni bunii.

— Las-o mai moale, zise Petar Kos. Ce-i un nas față de veșnicia pe care o asaltezi?

Oamenii îi dădură cu glas tare dreptate lui Petar Kos, iar numeroșii aderenți ai lui Grigorije, ba chiar și ostatecii recunoscători, în fața unor fapte atît de evidente, nu putură să se împotrivească.

Apoi îi cerură să arate șanțul în care se petrecuse acel eveniment hotărîtor, dar el, deși afirmase că-și aduce aminte de doi plopi subțirei și de-o stîncă crăpată, din spatele căreia a tras, nu putu să recunoască șanțul. Atunci îl duseră la locul unde i se defectase camionul, ca să-i arate cîtă pagubă și tulburare pricinuiește cînd își neglijează îndatoririle lui elementare, ca să răpească gloria altuia. Și, într-adevăr, priveliștea era neobișnuită: fără cauciucuri, faruri și prelată, camionul lui Grigorije, în jurul căruia erau aruncate de-a valma în livadă sticle goale de bere, arăta ca un fel de schelet vechi și uitat.

— Ați spus, șopti Grigorije, că ținutul acesta e renumit prin cinstea lui?

— Și este, zise Petar Kos, dar tovarășilor țărani le-a fost sete.

Grigorije Zidar își lăsă capul în jos și umerii începură să-i tremure.

— Sînt un om distrus, zise el.

Petar Kos și Simeon Jablan se folosiră de acest moment de slăbiciune a lui și strigară:

— Recunoaște că ești un uzurpator, fii cinstit și spune că ești un mincinos și un excroc.

https://biblioteca-digitala.ro

Grigorije își înălță capul; în ochi îi fulgeră ura și, ca prin minune, o hotărîre necunoscută pînă atunci.

În ziua aceea, Grigorije Zidar fugi din închisoare, fără ca cineva să-și dea seama cum și cu al cui ajutor. Prin această întorsătură neașteptată, relațiile, și așa încordate, și patimile înverșunate din orășel se adînciră și mai mult și se înflăcărară. Cei care erau împotriva lui Grigorije explicau că acest act rușinos constituie cea mai bună dovadă că excrocul s-a speriat de propria lui murdărie, în timp ce adepții lui Grigorije prevedeau cu satisfacție că el se va întoarce în curînd cu mitraliera firește, cu aceea din război, și așa singur, fără ajutorul nimănui, cum îi și stă bine unui erou, va cîștiga prin luptă dreptatea de partea lui.

Dar chiar la lăsarea întunericului, îl prinseră pe fugar în piață; se învîrtea în jurul monumentului, citea, cine știe a cîta oară, inscripția aceea gravată, în piatră, se cățăra pe figura aceea întunecată și înaltă, și, scuipînd în palme, ștergea de pe ea murdăria de pasăre și praful.

Ceva mai tîrziu, în timp ce-l băteau, cugeta că de fapt nu seamănă cu chipul acela de bronz, care rezistă de ani de zile la vînturi, ploi și soare; și poate că au dreptate că se comportă astfel cu el. Totuși se încăpățînă să nu scoată o vorbă. Sîngera în tăcere, surîzînd cam ciudat, de parcă îi făceau plăcere loviturile. Apoi, își aminti de camionul lui devastat și de berea băută, pe care n-o va mai livra niciodată, și începu să plîngă. Plîngea fără zgomot, potolindu-și lacrimile cu sîngele care i se scurgea din gură; și se gîndea ce perdaf o să mănînce la fabrică pentru paguba pricinuită, pe care, iată, nici el însuși nu poate s-o justifice.

Petar Kos se întristă și aproape începu să șovăie:

— E oare lucru cinstit ceea ce facem cu el?

— Nu știu, se burzului Simeon Jablan, dar e oare lucru cinstit ceea ce face el cu noi?

— Închipuie-ți, șopti Petar Kos, uneori îmi face impresia că el e de fapt adevăratul Zidar . . .

— Tîmpitule, țipă Simeon Jablan, păi, s-ar comporta oare astfel Zidar, dacă ar fi viu, și s-ar fi ascuns, oare, timp de atîția ani?

— Într-adevăr, zise absent Petar Kos, cum zboară timpul!

— Firește că zboară, îl zeflemisi Simeon Jablan, și mă întreb cîteodată dacă tu ești acel Petar Kos de odinioară.

Petar Kos clătină ofensat din cap:

— Nimeni nu mai e cel care a fost, dragă Simeon. Păi, nu vezi că ne temem și de umbre și că ne-am fîstîcit cu totul, căutînd adevărul?

— Te înșeli, spuse Simeon Jablan, o să găsim adevărul, oricît de mult ne-ar costa acest lucru; omul ăsta este un excroc și acest fapt trebuie să fie stabilit.

Grigorije decădea; nu mai observa acele mici detalii și particularități, prin care se deosebeau, într-adevăr, spațiile reci și neplăcute prin care îl duceau și-l țineau; după cum, tot așa, nu mai putea să-i distingă pe toți oamenii care-i puneau aceeași întrebare. Știa doar că n-are voia să șovăie și toată puterea și voința ce-i mai rămăseseră, precum și toate gîndurile sale și le concentra în așa fel, ca să-i poată înfrunta pe acești oameni cu aceleași răspunsuri; și făcea acest lucru, uneori emoționat și cu speranță, iar alteori, disperat și cu lacrimi. Îl îndemnau să înceteze cu intențiile lui nemernice, îl rugau să nu-și bată joc de ei, îl sfătuiau să nu se joace cu viața lui, să nu-i chinuiască fără rost. Dar, degeaba. Grigorije rămase încăpățînat și intransigent.

— Dragă Grigorije, îi spuseră atunci, la fabrică te-au concediat și te-au dat în judecată pentru distrugerea camionului și pentru berea băută.

https://biblioteca-digitala.ro

— Acest lucru nu mi s-ar fi întîmplat, dacă voi nu m-aţi fi arestat, zise el.

— Asta nu e totul ! Citeşte ! zîmbi Simeon Jablan şi îi vîrî sub nas un fel de dosar.

Grigorije citi îndelung fel de fel de întîmplări despre el, chiar şi din cele pe care le uitase de mult. De-a dreptul se entuziasmă şi se scufundă în propria lui viaţă, care, alcătuită atît de îndemînatic, cu date, aşa cum s-a desfăşurat într-adevăr, i se părea acum dintr-odată mai frumoasă decît şi-o imaginase el. N-avea de ce să-i fie ruşine de această viaţă a lui; şi, lingîndu-şi buzele uscate, zise cu un sentiment de amărăciune şi de mîndrie în acelaşi timp:

— Păi, ăsta-i un roman veritabil, oameni buni !

— Dar în el nu există nimic în legătură cu salvarea ostatecilor.

— Am timp să dovedesc şi acest lucru.

— Ai luat-o razna ca o sălbăticiune, rîse Petar Kos. Măcar de-ai şti ce nevoie ai de toate astea? !

Grigorije se ridică şi toată fiinţa i se încordă. Aşa, mic de statură şi cu picioare strîmbe, părea în acea clipă şi mai disperat şi, semeţ, totodată.

— Din cauza voastră am luat-o razna. Nu mă preocupă gîndul să fiu erou. Vorbind cinstit, eu nici nu merit acel monument. Dar am să pun în mişcare toată presa. Personal, am să vă smulg masca de pe faţă, pentru ca oricine să poată să vă scuipe.

Simeon Jablan se înconvoie şi ţîşni rîsul din el. Rîdea sincer, necontrolat, molipsitor. Apoi şopti, de-abia ţinîndu-şi respiraţia:

— Păi, ăsta-i nebun de-a binelea.

— Vezi, zise Petar Kos, chiar dacă noi doi am recunoaşte că eşti cel adevărat, poporul te va linşa din pricina a fel de fel de amănunte.

— Ce amănunte? ţipă Grigorije cu ultimile puteri.

— Păi, astea de aici, zîmbi Petar Kos şi arătă spre dosar. Primul amănunt: în război te-ai predat în mod laş inamicului şi ai rămas în lagăr.

— Nu-i adevărat, şopti Grigorije, m-au prins în timp ce dormeam, pui de căţea !

— Al doilea, continuă Petar Kos, după război nu te-ai întors în ţara ta, ci te-ai pregătit să fii spion.

— Tu eşti nebun, şopti Grigorije, eram îndrăgostit şi tînăr. M-am căsătorit.

— Al treilea: în calitate de spion străin, zilele acestea ai încercat, fireşte, să bagi zîzanie în orăşelul nostru patriarhal şi să profanezi amintirea unui erou mort, al cărui nume şi pronume îl porţi întîmplător şi tu.

Grigorije se rezemă cu spatele de perete; i se mişcară buzele, dar n-avu putere să vorbească.

— Acestea sînt dovezi, dragă Grigorije, zise Simeon Jablan. Dar totuşi, ai posibilitate să alegi.

Grigorije îşi înălţă capul şi zise aproape absent:

— Ce s-aleg?

— Păi, între închisoare şi ospiciu, dragă Grigorije, zîmbi Petar Kos.

Grigorije îi privi de jos în sus, dar în ochii lui nu era nici ură, nici disperare. Semăna cu un om în care tocmai pierise pentru totdeauna ceva, ceva de care însă el nu mai era conştient, ori după care, pur şi simplu, nu mai era în stare să simtă vreo durere.

În aceeaşi noapte, urîţit de tot, cu barba mare şi vlăguit de nesomn şi de-o presimţire, care începuse încă de mult, perfid şi pe nesimţite să-l încolţească,se degradă complet; corpul i se micşoră şi i se gîrbovi şi mai mult şi pierdu cu desăvîrşire socoteala timpului. Privind prin fereastra cu zăbrele cerul albastru,

https://biblioteca-digitala.ro

a cărui adîncime o bănuia doar după stelele îndepărtate şi nemişcate se întrebă cu glas tare din ce cauză e aici şi ce caută în acest orăşel, cînd ştie că nu-i arde de nimic şi cel mai puţin de respectul lor; şi simţi în adîncul său o scîrbă de neîndurat pentru faptul că-i viu; şi, pesemne, întîia dată îl copleşi gîndul, neîndurător de dulce, că pentru el ar fi fost mai frumos şi, oarecum, mai straşnic, în acelaşi timp, să fi murit în dimineaţa aceea ceţoasă din 1943, devreme ce şi aşa e singur, fără să aibă pe cineva şi fără să-i aparţină ceva în acest spaţiu nemărginit, niciodată atît de străveziu şi de imperceptibil ca în clipa aceasta, cînd, ascultîndu-şi bătăile înfundate ale inimii, îl înăbuşesc, amestecate,mirosurile de balegă încinsă, de pepeni putrezi şi de vii îndepărtate, care-l copleşesc, de parcă le-ar aduce un vînt lin şi fără zgomot.

A doua zi, la 9 august, orăşenii se adunară în piaţă. Dimineaţa se întinsese binişor; bîzîiau muştele şi praful strălucea în văzduhul înfierbîntat. Mulţi aveau impresia că aşteaptă degeaba, dar Grigorije totuşi apăru. Era bărbierit şi oarecum dichisit. Toţi îl priveau tulburaţi; fiecare aştepta de la el în clipa aceea ceva deosebit. În liniştea lăsată, el îi privi pe toţi; ori căuta vreo faţă cunoscută, ori lua vreo hotărîre.

Petar Kos îi şopti să citească ceea ce iscălise mai adineauri. Grigorije îşi şterse cu dosul palmei fruntea transpirată şi simţi o compătimire faţă de el însuşi, necunoscută pînă atunci, dar, ciudat, nu se ruşină şi nici nu se înfricoşă. Prin cap îi mişunau imagini învălmăşite ale acelei morţi îndepărtate, care nu l-a vrut. Şi se gîndi: ce zi e astăzi? Oare, asta-i moartea mea?

— Sînt vinovat, spuse apoi liniştit, de parcă ar fi vorbit de altcineva. Am vrut să vă fac o farsă, oameni buni!

Mulţimea se legănă şi parcă incoştient, gemu de mirare. Dar nimeni nu-l înjură şi nici nu azvîrli piatra gata pregătită. Se părea că în loc să fie el, acum ei sînt cu toţii ruşinaţi şi îndureraţi, iar el în această clipă nu mai simte nimic. În timp ce-i privea cum se împrăştie în tăcere şi cu capetele aplecate, le auzea paşii, răsunînd înfundat. Şi cugetă: oare ăştia sînt aceiaşi oameni care m-au bătut atît de zdravăn?

Petar Kos şi Simeon Jablan îl conduseră pînă la camion, pentru ca, la nevoie, să-l poată apăra de mînia îndreptăţită a poporului. Pe drum îi dădură o scrisoare adresată directorului fabricii.

— O să intri din nou în serviciu, zise Petar Kos, iar aici ai şi chitanţele pentru berea pe care au băut-o ţăranii nelegiuiţi.

— Dar camionul? şopti Grigorije.

— Bineînţeles, şi camionul l-am pus la punct, zise mărinimos Petar Kos.

Grigorije, fîstîcit şi acum ruşinat de-a binelea, încercă să le mulţumească pentru atîta grijă şi binefacere. Vîntul neaşteptat din luna august îi încîlci şoapta abia perceptibilă şi-l copleşi cu mirosul livezilor arse de soare.

— Du-te, mă, îl bătu pe umăr Simeon Jablan, nu eşti singurul pe care l-am ajutat în viaţa asta păcătoasă.

Petar Kos tăcea. Întors spre şosea, se uita la camionul lui Grigorije cu ochii strînşi de lumina prea puternică, dar poate că şi de-o ispită neaşteptată. Apoi zise:

— Jură că eşti adevăratul Zidar! Dacă eşti cel adevărat, încă nu-i prea tîrziu. Îţi dau cuvîntul meu: te duc înapoi în piaţă şi vei fi erou.

Grigorije îşi lăsă capul în jos. Simţi iarăşi durerea aceea din piept şi cugetă, înălţîndu-şi ochii: ăsta s-ar ţine, într-adevăr, de cuvînt. Se părea că cercetează cu atenţie faţa transpirată a lui Petar Kos şi se frămîntă ce să-i răspundă. În conştiinţa lui pătrundea în valuri, într-o clipă asurzitor, iar în alta, cu totul calm, scîrţîitul monoton şi neîntrerupt al greierilor.

https://biblioteca-digitala.ro

— Ce ai, omul lui dumnezeu? Păi, eu nici n-am fost niciodată în război, zise Grigorije.

Apoi alergă spre camion, intră în cabină și, înainte de-a închide ușa în urma lui, mîna îi rămase întinsă și nehotărîtă, de parcă în clipa aceea încă mai stătea pe gînduri. Apoi, trînti cu putere ușa și apăsă pe accelerator; praful indică locul de unde pornise.

— Crezi că se va mai întoarce vreodată? șopti Petar Kos.

Simeon Jablan tăcea.

În timp ce se îndepărta încetișor, Grigorije putea să-i vadă în retrovizor: stăteau pe șoseaua galbenă și plină de praf, cu capetele aplecate, părînd îngîndurați și neliniștiți. Neștiind nici el de ce, se întreabă: se vor mișca oare vreodată din fața mea? Dar ei nu se mișcau și erau din ce în ce mai mici, semănînd aproape cu două puncte întunecate ce se îndepărtează de el și dispar pentru totdeauna în văzduhul înfierbîntat și tremurător. Oftă adînc și mări viteza. Simțea că întinderea netulburată și uniformă a cîmpiei, de pe ambele părți ale drumului, întindere pe care se legănau tulpinile subțiri și îngălbenite ale porumbiștilor, îl umple cu o liniște inefabilă. Și în loc de tot ce-ar fi putut în clipa aceea să dorească și să gîndească, Grigorije Zidar zîmbi.

Zîmbea ca un om care, dintr-o pricină oarecare, devenise dintr-odată fericit.

În românește de **GEORGE BULIC.**

MITKO MANDZUNKOV

RECHINII

Așa-zisa Insula Iubirii — insulă despre care desigur ai și auzit, dragă cititorule — e o adevărată comoară a mării Egee; împreună cu încă vreo șapte sau opt insule mici, stîncoase și nelocuite, alcătuiește Arhipelagul Rechinilor.

Am sosit pe Insulă cam pe la sfîrșitul lunii iulie. Marea era liniștită și părea adormită. Împreună cu M. priveam în larg. Ce se întîmplă cu delfinii? mă întrebase ea de cîteva ori. Pentru M. aceasta era prima călătorie pe mare, iar eu îi spusesem că, pe lîngă multe alte ciudățenii, aici va avea ocazia să vadă și delfini. Ea luase foarte în serios această făgăduială a mea și acum mă privea oarecum mustrător. Din fericire, călătoria a fost destul de scurtă. Am intrat curînd în Apele Arhipelagului, plutind cu viteză redusă și în zig-zag printre micile insule, unde marea era de-un verde închis, iar malurile calcaroase străluceau intens în bătaia soarelui. În timp ce ne apropiem de Insulă, M. mă prinse deodată de braț și spuse: Privește, delfinii!

Mă uitai în direcția pe care mi-o indica mîna ei întinsă. Nu prea adînc, sub nivelul mării, plutea un pește uriaș, dar nu era un delfin. Era un rechin. Acela nu-i un delfin, îi spusei lui M. E un rechin.

https://biblioteca-digitala.ro

Ea se miră puţin, dar nu se nelinişti. Se spune că în apele acestea trăiesc foarte mulţi rechini, zisei.

Da, zise M. şi apoi adăugă: Priveşte! şi iarăşi arătă spre apă; văzui acum doi rechini.

Aceia sînt, cu siguranţă, îndrăgostiţi, spuse M.

Rechinii înnotau în apropierea vaporului, aproape lipiţi de el, deşi ţineau cumva oblic trupurile lor uriaşe. Erau cuminţi şi bineînţeles tăcuţi; mi se părea că se pregătesc să ne atace vaporul. După un timp, veniră şi alţi rechini, la început într-un număr mai mic, apoi numărul lor crescu din ce în ce mai mult. Vaporul plutea acum pe o apă care se înnegrea de trupurile marilor peşti. Călătorii de pe vapor îi priveau cu interes; unii le aruncau resturi de mîncare, dar rechinii rămîneau indiferenţi la asta, ceea ce pe mine mă îngrozi. Ia te uită la ei, îi zisei lui M. Asta e nemaipomenit! Cei mai mari răpitori ai mării, şi nici măcar nu vor să guste din mîncarea asta; uită-te numai ce îngîmfaţi sînt şi plini de sine. Probabil că aşteaptă un prînz mult mai bogat şi mai select. Mie, sincer să fiu, toată treaba asta nu-mi place. Cine ar fi crezut că în apele astea trăiesc atîţia rechini? Mă întreb cum o să putem face baie! Ca toţi ceilalţi, zise M., poate că plajele sînt în siguranţă. Să sperăm, zisei şi o privii cu multă atenţie. Zău, adăugai după aceea, tu ai devenit nemaipomenit de curajoasă; chiar nu te sperie de loc rechinii ăştia?

— Ce rechini, dom'le, zise M., agasată, ce-o să facă ceilalţi, o să facem şi noi.

Vaporul pătrunse în port. Un chei vechi şi o mică aşezare pescărească. Ceva mai la o parte zărirăm însă hotelul modern din marmură albă. Ne îndreptarăm într-acolo şi, întrucît aveam o cameră rezervată, ne instalarăm cît se poate de repede. Abia era trecut de amiază. Am coborît să luăm masa. M îmi spuse după aceeea: nu e nici ora trei, iar soarele nu e prea puternic. Hai să mergem pe plajă. Nu sînt obosită de loc şi mi-ar plăcea să văd cum e apa.

Sărată, zisei eu. Dar, în definitiv, hai să mergem. După cîte am observat, plaja principală e chiar în faţa hotelului.

Pe plajă era lume multă. Bătrîni şi bătrîne — americani bogaţi, desigur — stăteau îngropaţi în nisip şi beau citronadă. Copiii alergau de colo-colo şi se jucau cu lopăţele. Tinerii dădeau tîrcoale femeilor, ale căror trupuri luceau din cauza bronzolului.

Ne îndreptarăm spre mare. Dar, în timp ce mă apropiam de mal, spre marea mea surprindere, văzui că apa e plină de rechini, care se zbenguie printre nenumăraţii înotători, înghiţindu-i unul cîte unul. Mirarea mea deveni însă şi mai mare cînd observai că înotătorilor nici nu le pasă de rechini, fie că nu erau conştienţi de pericolul care-i aşteaptă, fie din cauza unei indiferenţe stupide. Oamenii intrau neîntrerupt în apă, completînd mereu numărul celor pe care rechinii îi înghiţeau, aşa că în apă se afla mereu un număr constant de persoane. Dar nici pe mal nu rămîneau mai puţini oameni, căci mereu veneau alţi şi alţi turişti, care luau aproape pe neobservate locul celor care intrau în mare ca să nu se mai întoarcă niciodată. Peste tot se auzeau strigăte de veselie, rîsetele şi chiotele inundau plaja. Mulţi dintre cei care intrau în apă jucau polo, alţii plonjau tot timpul sau învăţau diferite stiluri de înot. Pur şi simplu, nimeni, absolut nimeni, nu dădea nici o atenţie rechinilor, nici cei care făceau baie şi erau cel mai mult expuşi pericolului, nici cei de pe plajă care îşi făceau de cap, dormeau sau jucau cărţi. Văzînd toate astea, mă cuprinse o teamă îngrozitoare. Mă uitai la M. Dar ea ca şi ceilalţi oameni din jur părea că nu se miră de ceea ce se întîmplă. Mă înfioră gîndul că m-am ţîcnit şi am halucinaţii. M. văzîndu-mă atît de nehotărît, zise: Hai să mergem! Unde? o întrebai speriat, nu vezi rechinii? M. dădu din mînă cu indiferenţă: Nu vezi cîtă lume e aici, spuse. Crezi cumva că tocmai noi o să avem norocul să. . .?

https://biblioteca-digitala.ro

Norocul? În clipa aceea simţii ceva îngrozitor: că eu sînt singurul om lucid de pe această insulă şi totodată singurul conştient de realul şi iminentul pericol care ne paşte pe noi toţi. Şi mai mult: eram singurul care se temea în clipa aceea. Mă cuprinse un simţămînt în care se îmbinau frica, luciditatea şi ruşinea. Pentru prima dată în viaţa mea trebuia să iau o hotărîre capitală şi mărturisesc că nu eram în stare de aşa ceva. Raţiunea îmi spunea că din mare ne pîndeşte pericolul cel mai crunt posibil, fatal pentru noi toţi, pericolul de care trebuie să ne ferim. Dar, pe de altă parte, exista mulţimea aceasta de oameni — şi M. se află în această mulţime — al cărei curaj, nu numai nebunesc, ci chiar supranatural, nu avea limită! Aşadar — M., o dată ce-a venit pe plajă cu intenţia de-a intra în apă, nu va renunţa nicidecum la această idee, mai ales că nu vedea motivele care ar face-o să renunţe la ea. Eu aveam de ales: ori să ascult de glasul raţiunii şi s-o silesc pe M. să renunţe de-a mai întra în apă, sau riscînd ca M. să mă dispreţuiască din pricina laşităţii mele, ori — dintr-o ridicolă mîndrie — să mă iau şi eu după prostia celorlalţi — expunînd primejdiei propriile noastre vieţi.

Intrarăm în apa mării. Mă oprii deodată. Ce s-a întîmplat? mă întrebă M.

Aşteaptă-mă aici la mal, zisei, stai aici — o aşezai pe nisip — aşteaptă-mă puţin, am o treabă de rezolvat. Să nu intri cumva în apă pînă nu mă întorc.

Mă dusei la bătrînul paznic al plajei care, în schimbul unei taxe, punea oricui la dispoziţie cîte o barcă. Daţi-mi o barcă, îi spusei, iar după ce m-am instalat în ea, strigai către paznic: Pentru numele lui Dumnezeu, spupeţi-mi, ce fel de plajă e asta? Unde e securitatea oamenilor? Nu vedeţi rechinii aceştia cu ce poftă înfulecă la oameni?

Paznicul ridică din umeri. Asta nu e treaba mea, zise.

Începui să vîslesc. De fapt, nici eu nu ştiam de ce-am plecat de lîngă M., de ce-am luat barca asta. Probabil că mai vroiam să cîştig timp, să mai pot gîndi puţin la tot ceea ce se întîmplă, să văd clar ce atitudine am de luat în afacerea asta şi ce pot să fac: să intru şi eu ca ceilalţi în apă, expunînd astfel pericolului atît viaţa lui M. cît şi a mea, sau să fug fără să-mi pese dacă după aceea ea m-ar dispreţui sau nu. Gîndindu-mă la toate acestea, vîsleam cu rîvnă, ocolind cu grijă pe nenumăraţii înotători şi rechini, dar mai ales pe rechini, care săgetau apa în toate direcţiile cu spatele lor zimţat. Din loc în loc, marea se înroşea de sîngele victimelor, resturi omeneşti însă nu se observau. Cu siguranţă, că rechinii se pricepeau de minune să-şi ducă treaba pînă la capăt.

La aproximativ două sute de metri de mal, pe un suport înalt colorat cu roşu şi negru, era agăţat un uriaş rechin din plastic. Acesta era singurul indiciu că, dincolo de acest semnal, marea devenea primejdioasă. Dar cei care făcea baie nu-i dădeau nici o atenţie, fiindcă în jurul lui, ca de altfel peste tot, o mulţime de rechinii îşi făceau de cap. Chiar şi acolo, unde apa nu depăşea douăzeci de centimentri în adîncime, se vedeau nenumăraţi rechini. Aici, din cauza lipsei de oxigen, rechini se zbăteau, sărind înnebuniţi unul peste celălalt şi atacîndu-se reciproc. Dusei barca la mal. În clipa aceea, unul dintre rechini, înfuriat de lovitura pe care i-o dădu barca mea, sări spre mine şi ieşi la mal. Dar aici, cei care se aflau pe plajă îl omorîră cu pietre.

Lăsai barca şi mă dusei s-o caut pe M. Hai să intrăm în apă, îi spusei.

De ce i-am spus asta? Mai înainte, nu luasem nici o hotărîre, deşi avusesem oarecare timp la dispoziţie. Pur şi simplu, m-am lăsat în voia inexplicabilei forţe care mă ducea la pieire. Conştiinţa acestui fapt mă umplea de amărăciune. Dar de ce n-am avut puterea să ascult de vocea raţiunii? Am avut, oare, mai multă încredere în absurditatea mulţimii? Greu de spus. Şi totuşi, nu puteam să evit nenorocirea. De ce-am părăsit-o pe M. cu cîteva clipe înainte şi m-am dus după barcă? Să mai

https://biblioteca-digitala.ro

cîștig puțin timp? Care timp? Poate, avusesem intenția să fug, s-o părăsesc pe M.? Și, totuși, iată m-am întors, n-am putut nici să fug. Dar cui îi foloseau toate astea? Mie? Lui M.? Simțeam că mă înăbuș. O privii pe M cu ură. Prezența ei îmi deveni deodată neplăcută și de neîndurat. Știi ce, zisei, pe tine nu te iau în apă. N-o să faci baie, ai înțeles? M. mă privi mirată. Ce-ți veni? zise. Ce-i cu prostiile astea? Acum cîteva clipe m-ai lăsat singură să te aștept pe plajă, în timp ce tu te plimbai cu barca, iar acum — deși mi-ai spus: Hai să intrăm în apă — îmi interzici deodată ceva atît de natural și de simplu. Spune-mi, ce ai? Explică-mi. Dacă cumva nu ți-e bine, te voi asculta. Ai auzit ce ți-am spus. Nu-ți voi explica nimic. Vroiai să intri în apă, dar, de fapt, nu vrei asta. Eu n-am vrut, dar de fapt vreau. Acum ai înțeles?

Mă și aflam în apă. În jurul meu, rechinii își făceau de cap. Fără să-mi pese de ei, începui să înot. Ajunsei pînă în dreptul rechinului de plastic și el mi se păru ridicol. Soarele se reflecta puternic în apă și mă orbea; începui să transpir. În jurul meu totul deveni un vîrtej incandescent, o ceață însîngerată și deasă, prin care eu, dînd înnebunit din mîini, înaintam spre larg.

În românește de DUȘAN PETROVIĆ

ŽIKA LAZIĆ

SPOVEDANIA

Beketa se trezi din somn în toiul nopții, tremurînd din toate mădularele. Visase moartea lîngă pat. Deși treaz, privi în jur îngrozit, nu numai din pricina lui, dar și a copiilor săi, pe care în vis îi văzuse morți. Se sculă, aprinse lumînarea și se aplecă deasupra celor doi copii, care dormeau descoperiți pe dușumea. Îi acoperi cu duioșie, apoi bău cu gîlgîituri apă din ploscă și, încă tulburat de vis, o trezi pe nevastă-sa, Kruna, povestindu-i:

— Mi s-a arătat în vis sfîntul arhanghel Mihail și-a spus că va lua sufletele copiilor noștri; iar la urmă, îmi va tăia și mie capul cu o sabie de foc. Tu auzi ce-ți vorbesc? întrebă Beketa.

— Și de ce? întrebă Kruna, frecîndu-se la ochi. Lasă-mă să dorm, zise apoi femeia și se acoperi cu pătura pînă la bărbie, nu fără a arunca o privire copiilor care, dormind neliniștiți, aruncaseră iarăși pătura de pe ei.

— Asta am visat și am sărit să mă uit la copii, spuse Beketa și, scuturîndu-și din nou nevasta, grăi: măi, tu asculți ceți spun?

— Spune-mi dimineață, Beketa. Mi-e somn, zise femeia somnoroasă, dar Beketa îi vorbi mai departe:

*** Fragment din romanul istoric *Aleksa Popovski***

https://biblioteca-digitala.ro

— Apoi l-am visat pe sfîntul arhanghel Mihail, spunîndu-mi că ne va lua și pe ceilalți doi copii, dacă nu mă spovedesc în privința lui Popovski, și acum nu știu ce să fac.

— Dumnezeu ne va ierta copiii, zise Kruna și se uită la fețele adormite, pe care tremura umbra de la flacăra lumînării.

— Mi-a spus să mă spovedesc la protopopul nostru și să cer iertare lui Dumnezeu în privința lui Popovski. Pe atîția i-am omorît și de-abia acum mi-apar în vis. . .

— Du-te la biserică și aprinde o lumînare pentru sufletul copilului nostru Stepan, răposat întru Domnul, apoi, spovedește-te, cum te-a învățat în vis arhanghelul, pentru ca să ne rămînă copiii vii și sănătoși, zise Kruna, acum înfricoșată și ea.

— Numai jumătate de păcat cade asupra sufletului meu, spuse Beketa, bînd din nou cu gîlgîituri apa din ploscă. În vis îi fusese sete.

— Roagă-te ca Dumnezeu să-i ajute măcar pe copiii noștri, dacă pe tine nu te poate ajuta, vorbi Kruna.

— Îți spun că numai jumătate de păcat cade asupra sufletului meu. . . Ba nici jumătate, ci mai puțin, dacă se ține seamă de faptul că eu am îndeplinit numai porunca cneazului, zise Beketa, uitîndu-se afară pe fereastră.

— Să nu ascunzi nimic în fața preotului, căci te va asculta în biserică urechea lui Dumnezeu; spune tot, ca să nu se întîmple cu Milutin și Živan, ceea ce s-a întîmplat cu Stepan. Cînd mi-aduc aminte cum țipa, ținîndu-mă de mînă: « Nu mă lăsa, mamă, nu mă lăsa !» I se năzăreau mereu niște șerpi și ardea ca focul, suspină Kruna.

— Pe atîția i-am omorît, și, iată, din pricina lui Popovski, mi se arată arhanghelul în vis și mă amenință, dar păcatul cade cu mai puțin de-o treime asupra sufletului meu, pentru că eu am fost numai mînă și cuțit, iar cneazul l-a omorît pe Popovski, dar poate că așa trebuie să fie, pentru că așa a hotărît stăpînul, zise Beketa.

— Dăruiește-l pe popă, pomenește toți sfinții, ca să-l găsească în lumea cealaltă pe Stepan al nostru și să-l ajute să se apropie de Dumnezeu, s-ajungă în rai copilul nostru zise Kruna, ștergîndu-și lacrimile.

Beketa se duse din nou la fereastră și, deschizînd aripa acoperită cu hîrtie, spuse:

— Se revarsă zorile !

Se îmbrăcă și, turnîndu-și apă din ploscă în palma făcută căuș, se spălă pe față, aplecat peste copaie; apoi își luă haina și o porni spre biserică. Îl trezi din somn pe preot și, fără să mai întrebe de preț, îi ceru să-l spovedească numaidecît. Îi spuse că n-are a face cît costă. Popa se învoi, bombănind însă că-l trezește din somnul cel mai dulce, chemîndu-l la biserică la un ceas atît de nepotrivit; totuși nu-l refuză, fiindcă se cam temea de călău, dar și banii zăngăneau plăcut în punga acestuia, fapt care-l făcu pe popă să creadă că treburile călăului sînt bine plătite. Se îmbrăcă după canon, luă scriptura, apoi îl trezi pe crîsnic să pregătească cele necesare în vederea spovedirii lui Beketa. Crîsnicul se miră de « solul » cneazului și de hotărîrea lui de a se spovedi în fața lui Dumnezeu atît de dimineață, dar Beketa îi repetă visul său îngrozitor, nu atît de groaznic și de amenințător pentru el, ci pentru copiii săi, care nu sînt vinovați.

— Am șase copii, zise crîsnicul, și toți îmi sînt dragi. Plăcerea vieții mele. . .

Vru să mai spună cîteva cuvinte alese, dar îl chemă popa să pregătească altarul, lumînările și tămîia în cădelniță, apoi îl pofti afară din biserică și zise cîntînd:

— Îndură-te, Dumnezeule, și ascultă cuvintele robului tău Beketa !

Apoi vorbi călăul; la început tare, chiar prea tare, încît răsună hramul, apoi mai încet, zicînd:

— Doamne, Isuse Cristoase, preamărite Dumnezeu al oamenilor, carele ești în ceruri, pe mulți i-am omorît, dar pe nici unul după voia mea. . . Altul i-a omorît,

https://biblioteca-digitala.ro

iar eu am fost numai mîna şi cuţitul lui. Eu am îndeplinit doar voinţa lui, după cum toţi cei care trăim în Serbia sîntem nevoiţi să îndeplinim voinţa lui, căci voinţa lui e mai presus decît voinţa noastră şi-i groaznic faţă de cei care nu-l ascultă. . . Noi îi sîntem supuşi ca nişte robi. El e stăpînul libertăţii, averii şi vieţii noastre. El răspunde numai în faţa ta şi numai de tine se teme, de aceea te rog să mă ierţi; e bine, părinte? se adresă Beketa preotului. Îi vorbesc lui Dumnezeu aşa cum se cuvine a vorbi Domnului, ori greşesc?

— Spune ce ai de spus, grăi popa şi căscă zgomotos.

— Şi mie îmi pare rău de sîngele lui Popovski, dar nu l-am omorît eu, ci mai întîi l-a omorît cneazul, cînd a poruncit să-l ducem la Pozarevac şi pe drum să-l tăiem în Svilajnica şi să-l ascundem în tufişurile de spini, apoi să răspîndim în lume vestea că l-au omorît haiducii de la pîndă, ceea ce noi am şi spus în jurul nostru, dar nimeni nu ne-a dat crezare, şi cel mai puţin ne-a crezut domniţa Savka, fiica cneazului, din pricina căreia a pătimit Popovski.

Preotului îi trecuse somnul şi asculta acum cu respiraţia oprită, ca să nu-i scape nici o vorbă, căci spovedania era tare interesantă şi neobişnuită şi se bucura dinainte de impresia pe care o va face preotesei, cînd îi va spune ce a auzit de la Beketa.

— Iar eu îmi recunosc vina că scrisoarea pe care domniţa Savka i-a trimis-o lui Popovski, am predat-o cneazului; dar eram nevoit să fac aşa, deoarece sub ameninţări straşnice a poruncit ca fiece scrisoare a fiicei sale, trimisă lui Popovski, să-i fie înmînată lui şi eu am înmînat-o; iar această scrisoare l-a înfuriat atît de mult pe cneaz, încît a poruncit cititorului ca pomenita scrisoare s-o sfîşie cu dinţii şi s-o mănînce, ba l-a mai şi ameninţat că-i va tăia limba, dacă va spune ce era scris în ea.

— Şi ce era scris? întrebă preotul. Ştii, lui Dumnezeu îi va face plăcere dacă va auzi.

— Dumnezeu a şi auzit, spuse Beketa. Păi, nu-i în puterea lui Dumnezeu să audă şi să vadă tot ce se întîmplă pe pămînt?

— Ba da, dar Dumnezeu ar fi bucuros s-audă acest lucru de la tine, ca să se încredinţeze că te apropii cu sinceritate şi cu evlavie de el, vorbind despre cei care au păcătuit împreună cu tine, insistă popa, bucurîndu-se din nou că va avea ce vorbi cu preoteasa la gustarea de dimineaţă.

— Păi, vorbele acelea erau alese şi domniţa Savka scria că-l iubeşte tare mult pe Popovski şi că nu poate trăi fără el, ba mai scria că va fugi la mănăstire şi se va face călugăriţă, dacă taica, aşa-i zice tatălui ei, nu-i va îngădui să se numească femeia lui iubită; şi, iată, mai scria încă ceva, ca un fel de stihuri, în care se pomenea mereu sufletul şi inima, dar aceste vorbe nu-mi stă în putere să le ţiu minte; uite, asta era scris în scrisoare şi cneazul s-a înfuriat atît de mult, încît a poruncit cititorului, unui conţopist de-al lui, ca pomenita scrisoare s-o mănînce în faţa lui, deşi conţopistul n-avea nici o vină, căci citise scrisoarea la porunca cneazului.

— Ce ştii tu !. . . Dar povesteşte mai departe, zise popa.

— Ascultă Dumnezeu? întrebă Beketa.

— Ascultă, ascultă, spuse preotul şi trase iarăşi un căscat, dar fără să-i mai pară rău că s-a trezit din cel mai dulce somn, din pricina dorinţei neobişnuite şi grabnice a lui Beketa de-a se spovedi. Şi avea ce auzi. Se gîndi la fie-sa, care împrumutase de la Popovski romanele lui Vidakovic şi ofta, spunînd că ar fi bucuroasă să se afle în societatea frumosului secretar al cneazului, însă alta i-a robit inima. Şi aceasta e, uită-te minune, chiar fiica cneazului.

— E uşor lui Milos, domnitorul nostru, să taie capetele oamenilor, căci îi stă în putere să săvîrşească fapte plăcute lui Dumnezeu: să dea daruri cerşetorilor şi să înalţe biserici întru pocăinţă. Dar ce pot face eu, cînd vine sfîntul arhanghel

https://biblioteca-digitala.ro

şi cere sufletele copiilor mei?. . . Amîndoi avem mîinile pline de sînge pînă la umăr, dar eu te rog, Doamne, să asculţi rugămintea mea şi să-mi dai iertare mie şi copiilor mei, căci am fost numai mînă şi cuţit, dar din voie străină, a cneazului; şi aud vorbindu-se că stăpînirea e dată de Dumnezeu, şi socotesc că şi Milos e din voia ta domn al Serbiei. Dar ce să fac pentru ca greşelile mele să nu treacă asupra copiilor mei? întrebă Beketa şi se opri din spovedanie.

— Dumnezeu îţi va spune, îi răspunse popa.

— Cînd? întrebă Beketa.

— La urmă, zise popa.

— Stăpînul mi-a mai spus că Aleksa Popovski a necinstit-o pe fiica sa Savka, dar eu nu ştiu, continuă Beketa.

— Nu-l mai pomeni pe cneaz şi familia sa, zise popa înfricoşat, ci spune mai departe dacă mai ai ceva de spus !

— Poate că nu-i bine ceea ce spun, dar fiul meu, răposatul întru domnul Stepan, care s-a stins în al optulea an de viaţă fără de păcate, la numai o săptămînă după ce l-am tăiat pe Popovski, ţipa într-una că-l năpădesc şerpii; şi, după acest fapt, socotesc că, pesemne, Dumnezeu a aruncat pedeapsa asupra casei mele şi atunci acest lucru e îngrozitor. . . Azi-noapte mi s-a arătat în vis sfîntul arhanghel Mihail şi mi-a spus să mă spovedesc pentru viaţa şi sănătatea celorlalţi copii ai mei, Milutin şi Zivan. . . Am minte puţină şi nu ştiu dacă-i bine să port şi pe mai departe straiele lui Popovski, pe care mi le-a dăruit cneazul după ucidere.

— Dezbracă-le de pe tine şi dăruieşte-le vreunui cerşetor, şi va fi bine, zise popa.

— Aşa am să şi fac, dacă-i face plăcere lui Dumnezeu, iar acum, te rog, doamne, dacă păcatul meu e atît de mare, că trebuie să pătimesc, atunci nenorocirea să se abată de la copiii mei asupra mea şi asupra altora care sînt vinovaţi, căci pruncii n-au nici o vină, se rugă Beketa. Nici din pricina sîngelui lui Popovski, nici a oricărui altcuiva, de aceea fă ca pruncii mei să trăiască mai cinstit decît mine, ca mîinile să le fie întotdeauna curate şi niciodată să nu şi le scufunde în sînge omenesc. De aceea, te rog şi aprind această lumînare pentru odihna sufletului răposatului meu fiu Stepan, grăi Beketa şi aprinse lumînarea mare.

— Doamne, miluieşte ! cîntă popa, iar Beketa se întoarse de jur-împrejur şi îşi făcu cruce în faţa chipurilor tuturor sfinţilor zugrăviţi pe pereţi.

— Iar acum, părinte, dă-mi lumînări de un ducat ! zise Beketa.

— N-am atîtea lumînări, răspunse popa.

— Atunci dă-mi-o pe cea mai mare, iar eu îţi dau un ducat, spuse Beketa. Ducatul acela pe care mi l-a dăruit cneazul, cînd i-am dus la Pozarevac hainele lui Popovski şi i-am spus că ne-am isprăvit treaba aşa cum ne-a poruncit.

Preotul luă ducatul, îl stropi pe Beketa cu apă sfinţită şi zise:

— Îngenunchiază !

Beketa îngenunchie cu smerenie, iar popa citi deasupra capului său sfînta rugăciune, cerînd Domnului îndurare.

— O să mă ierte Domnul? întrebă Beketa, ieşind din biserică.

— O să te ierte, dacă poate.

— Oare, poate? întrebă Beketa.

— Nu poate, zise popa, făcîndu-i-se scîrbă de ucigaş şi de paralele sale.

În aceeaşi zi, Beketa se îmbătă şi povesti la han cum, în urma poruncii lui Milos a pătimit Popovski din pricina scrisorii de dragoste, pe care i-a trimis-o fiica cneazului. Descrise tăierea lui Popovski în Svilajnica şi înfundarea lui în tufişurile de spini.

Chiar a doua zi cneazul află de la iscoadele sale de beţia lui Beketa şi de istorisirile sale şi porunci numaidecît să fie legat şi spînzurat de un prun; şi cneazul rosti aceste cuvinte:

https://biblioteca-digitala.ro

— Cîinele, ăsta l-a ucis pe secretarul Popovski, apoi l-a jefuit și a răspîndit vestea că l-au omorît tîlharii.

Ura față de « solul » și călăul lui Miloš era mare în tot Kragujevacul, mai cu seamă la conacul cneazului; și-l scuipară, așa mort cum se afla, în timp ce stătea spînzurat de prun, legănîndu-se în bătaia vîntului vremelnic care adia ușor dinspre Žeželj.

În românește de GEORGE BULIC

SRETEN ASANOVIĆ

NUNTA

Case de piatră, acoperișuri de paie, pierdute în cîmpia pîrjolită, pe care iarna o brăzdează ploile și vîntul, iar vara o mistuie lava incandescentă a soarelui, de seacă piatra și lemnul, frunza și iarba. Chichinețe sure, cu ușile veșnic căscate, ca niște hăuri negre, abia dacă se disting de sol, căci sînt de aceeași culoare și paiele putrede, și pereții, și ogoarele cu pămîntul spălat de ploi, și pășunile vîrstate de crăpături, cu resturi ce-au mai rămas din stogurile de fîn. Ce nu e pulbere și piatră, parcă ar fi fost opărit cu apă fiartă, sau presărat cu sare, de un semănător rău și risipitor. Nu se mișcă nimic, parcă totul s-ar fi oprit în vecii vecilor; nici un om, nici o vită prin curțile colbăite, pe ogoare și pășuni; toată văioaga nu-i decît piatră, bolovani mari și suri, împrăștiați peste tot ca o sămînță stearpă. Liniștea chinuită stă să plesnească de ceva ce vestea că se petrec lucruri mai rele decît soarta cea de fiecare zi a acestei cîmpii aprige.

Deodată un bocet înfundat răzbi din casa de lîngă sîmbovina bătrînă cu umbra subțire. Glasul tremură și se rupse, pentru a pieri tot atît de brusc. În golul întunecat al ușii se arătară două umbre, unite cu o năsălie.

« Cemovsko s-a acoperit ca niciodată de un zăbranic negru. În toată Zeta, nevestele cernite își retează cosițele bogate, ce li se revarsă pe umeri. Azi e a treizeci și treia duminică de la războiul cel mare, iar molima n-a slăbit o clipă stîncile acestea golașe. Puștile amuțiră de tot, focul lor nu mai vestește nici nașterea unui suflet de bărbat. Nici măcar moartea. Cneazul se încoronă deunăzi rege, nu l-ar mai răbda pămîntul, iar pe noi ne prăpădește holera. În van ne străduirăm să îmblînzim cîmpia asta seacă, ne-a secat de tot boleșnița, blestemata. Zi de zi, fără să mai așteptăm să se răcească, purtăm în tăcere pînă în pragul bisericii cîte două trei năsălii. . .»

Mortul este dus la cimitir pe același drum pe care în urmă cu cîteva zile duseseră copilul. Bărbatul merge în față, complet buimac, cu capul adînc plecat; cumnatul pășește între mînerele din urmă ale năsăliei, privind la cumnata îmbrăcată în haine de nuntă, bolborosește ceva de parcă ar rosti farmece.

https://biblioteca-digitala.ro

« Nimeni nu ne întreabă încotro mergem, mireasă; nimeni să-ţi vadă hainele de sărbătoare. Mică-i nunta cernită, satul a amorţit de durere. Călăul nu se vede dar taie unde doare mai tare. Speranţa abia dacă mai pîlpîie — ultimul n-a fost petrecut încă la groapă.

Rece te va primi Mramorni Brijeg şi bisericuţa de acolo; s-au săturat şi ele de sîngele nostru amar. De ce mă priveşti aşa? Uite-ţi bărbatul cum se împleticeşte năuc înaintea ta. Nu i-ai spus nimic înainte de drumul cel mare. Ce era să-i spunem, nefericiţii de noi . . .»

Se mişcau încet, ocolind gardurile şi hîrtoapele, pietroaiele cenuşii. Tocmai la ieşirea din sat trecură lîngă ei două femei în doliu şi un moşneag în straie de sărbătoare. Salutul nu veni. Totul se scufundă într-o toropeală chinuită, doar paşii strunjeau pe prundiş şi cîte o rîndunică îşi trasa adînc cărarea.

« Porumbul a ajuns de prăşit, n-o să ne mai ducem împreună la Sadovi. Îl va pîrjoli soarele, căci, după hora care nu mai conteneşte, cel mai nefericit va lua sapa în mînă.

Ştiut-ai oare, mireasa altuia, că te-am îndrăgit altfel decît se cuvine? Cînd a fost acum un an, de eram cu săpatul în pămînturi, tu povesteai despre lupoaica care te-a trezit din somn, despre albine sălbatice şi despre scorbura de unde ai scos faguri. Iar eu mă gîndeam că acest pămînt al soarelui pentru mine te-a crescut. Aveam de gînd să fug cu tine în lume — n-aş mai avea parte nici de lumea asta nici de cealaltă ! Cînd focul acesta începu să mă mistuie, izbii cu sapa. Tu ai sărit, la geamătul meu înfundat. Ai tresărit văzîndu-mi degetul crăpat, te-a speriat sîngele amestecat cu pămînt. După ce mi-ai spălat şi legat rana, ai întrebat: « Cum s-a întîmplat? » Nu se spune adevărul ruşinos — în lume să te iau, şi apoi de sapă în fire să-mi viu? Am scăpat cu o glumă: « mi se păru de deştu mare că-i cap de broască ţestoasă, şi dă-i cu sapa, uite-aşa. . . » Să rîd n-am fost în stare pentru a-mi ascunde zăpăceala, cred, totuşi, că nu ţi-ai dat seama. « Te doare »? — m-ai întrebat. « Nu, cît eşti tu. . . » — am răspuns dezmeticit. Tare ai mai căzut pe gînduri, atunci. . . »

Ograda bisericii din Mramorni Brijeg e mică, împrejmuită de zid, cu doi-trei copaci pe jumătate uscaţi, iar undeva în partea de sus, se ridică zidurile vechii bisericuţe. Printre ruinele acoperite de muşchi şi licheni, doar cucuvelele îşi mai făceau cuiburi. Noaptea, ca o nălucă întunecată, turla se ridică deasupra păşunilor. Uneori se strecoară luna printre crăpături,cu tăişuri de raze, făcînd-o aeriană, ca un castel de gheaţă.

În solul poros de calcar, cadravele se evaporă repede. Nu trece nici măcar un an, şi rămîn doar broderiile rare de pe cămăşi şi haine, negre ca de arsură, şi oase, goale şi uşoare, ca de pasăre. Şi apa, şi omul sînt lesne absorbiţi de pămîntul cel iute.

«Ne feream unul de altul; în casă nu mai îmi găseam loc pînă în noaptea aceea cînd copilul se mistuia în fierbînţeală şi sudoare. Se culcaseră cu toţii, iar tu şedeai lîngă foc, să-i usuci scutecele. Focul ţiuia, nuielele verzi nu dădeau jeratic. Scutecele nu se uscaseră nici pe jumătate, iar micuţul se scălda în apă, trebuia primenit, Te frămîntai prin casă, iar cînd ţi s-a părut că am adormit cu toţii, ai lepădat hainele de pe tine. Ultima rază de foc te-a arătat goală cum mama te-a făcut. Am înţeles: de te-aş strînge în braţe, mi-ai dărui un voinic. Ţi-ai lunecat palmele pe coapse, să vezi dacă sînt destul de fierbinţi. Cînd ai început să înfăşori scutecele ude în jurul tău, am priceput că aşa vrei să le usuci. Aşa te-ai culcat şi te-ai învelit peste cap. Iar eu mă gîndeam cum se risipeşte căldura ta, şi mă treceau pe mine fiorii, cumnată. Mă furişai încet de sub velinţă, să nu auzi, să n-audă nimeni; cu cojocul pe umeri, am ieşit în noapte. Afară mă întîmpină ploaia,

https://biblioteca-digitala.ro

cu stropii cît nuca de mari. Un vînt turbat urla peste imașuri, fulgerele se jucau dincolo de Goli vrh. Toate acestea nu putură să stingă focul dracului care ardea în mine. Mă năpustii spre Mramorni Brijeg, dar nicăieri nimic, decît tufe și mărăcini verzi, pe nicăieri un copac din care să tai; și arborii s-au mistuit parcă în prăpădul acesta. Am alergat așa pînă am ajuns la biserică și, mînat de fulgere, am strîns crucile putrezite, doborîte de vînt. Tu nu m-ai auzit cînd m-am întors, te răzbise somnul. Sfărîmai acele rămășițe și făcui un foc mare, ca de nuntă. Te privii cu păcat și te trezii din somn: « Scoală, să usuci scutecele ! » N-ai spus nimic, dar am văzut rușinea pe fața ta; înțeleseși că nu toată lumea dormea. Scutecele le-ai scos acolo, în pat, și ai venit la foc, să le usuci. Ședeam în fața ta și mă gîndeam că numai dracu te-o fi trimis în cîmpia noastră seacă, s-o împodobești și s-o îndoliezi . . .»

Umbrele cu năsălia se tîrau încet pe Mramorni Brijeg. Cu capul plecat, amîndoi bărbații priveau parcă adînc în sine. Sus, pe deal, aștepta un mormînt scund, nou. Dincolo de un nor jos, sterp, din sud, o rază de soare venea asupra năsăliei.

« Nuntă ! Nuntă ! Vezi, a venit soarele să te vadă. Blestemată sărbătoare la care a venit, mireasă dragă ! Mi s-a uscat inima în mine în ziua cînd am văzut că te vom duce curînd și pe tine pe Mramorni Brijeg, că acolo se va stinge focul din mine, păcătosul făr' de păcat, iar tu mireasă nevinovată . . . »

Cei doi oameni lăsară jos, lîngă mormînt, năsălia, fără să-și sufle în palmele bătucite. Soțul se uita mai departe într-un punct fix, iar cumnatul privea chipul devastat de boală. După ce-și traseră o clipă sufletul cumnatul coborî în groapă și primi din mîinile fratelui trupul cumnatei, apoi îl depuse ușor la picioarele sale. Se îndreptă, o mai privi o dată, apoi sări din groapă afară. Potriviră lespezile și pămîntul crescu movilă. Tăcerea grea fu sfîșiată de glasul cumnatului, care horcăi întretăiat pe deal în sus: « Valeu, mie, băiatule, valeu ». Vîrful golaș răsună sec « băiatule — valeu » și liniștea astupă la loc crăpătura prin care cît pe-aci să răzbească pricina adevărată și durerea adevărată.

În românește de H. STOIANOVICI

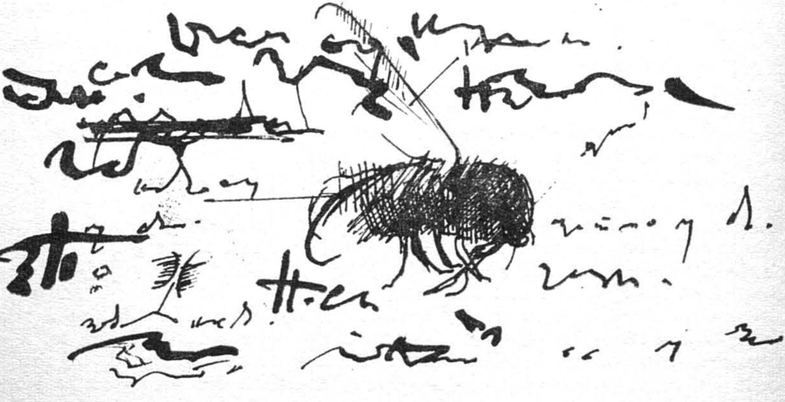

https://biblioteca-digitala.ro

SRBA IGNJATOVIĆ

Momentul actual al spiritului literar în proza belgrădeană

Proza modernă belgrădeană de la sfîrşitul deceniului trecut şi începutul celui de față reprezintă un șir de înfăptuiri interesante. Cunoaşterea realizărilor literaturii moderne în genere și a experiențelor proprii, precum și descoperirea valorilor literare esențiale, care depășesc epocile, obținînd o continuitate cu totul specifică, fac ca proza cercului belgrădean să dobîndească expresii variate și o supradimensionare a semnificației. Bogăția diverselor experimentări și eforturile depuse au făcut ca scriitorii care activează în această perioadă să nu fie tratați altfel decît ca un nou val în proză, în interiorul căruia nu există grupări compacte. Însemnătatea lor este adecvată contribuției fiecăruia la noi realizări ale prozei sîrbeşti. De aceea vom încerca să le justificăm contribuția cu anumite exemple.

Cu al treilea roman al său, intitulat *Grădină, cenușă* (1965), *Danilo Kiš* a realizat o creație de excepțională valoare literară, modernă în concept și mod de exprimare, dar și străbătură de acele înalte valențe literare, întîlnite în cele mai bune tradiții ale romanului european. Romanul său cuprinde, în mod cronologic, zilele din preajma celui de al doilea război mondial pe meleagurile noastre, precum și perioada din timpul și de după terminarea războiului. Toate acestea, însă, sînt doar fundalul unor întîmplări de altă natură, în afara istoriei, care formează osatura romanului. Însăși fabulația romanului nu este clasic organizată în timp. Kiš reliefează, descompune și variază anumite detalii ale ei. Metoda creatoare a construcției romanului este îmbogățită cu o variantă individuală a retrospecției asociative, care dă posibilitatea autorului să treacă cu o remarcabilă ușurință peste abisurile timpului. Acesta este un procedeu pe care, în conformitate cu cerințele lor creatoare, l-au cultivat Proust, Virginia Woolf, Joyce, Hermann Broch și o serie întreagă de scriitori moderni de seamă.

Printre contemporanii mai apropiați din cadrul literaturii sîrbe găsim de asemenea scriitori înrudiți cu metoda romanescă. Așa e, de pildă, *Vladan Desnica*, ai cărui eroi trăiesc într-o lume țesută din asociații și reminiscențe din detalii, în aparență

https://biblioteca-digitala.ro

neînsemnate, dar excepţional orînduite. Desnica îşi întemeiază maniera pe arta prozei moderne, dar el este totuşi un realist preocupat de anumite teme, oferind aproape din principiu, explicaţii raţionale ale situaţiilor create. Kiš a evitat conştient posibilităţile similare de explicare ad literam a poziţiei sale şi a procedeului romanesc. Organizarea romanului său în timp şi realizarea acestuia în spaţiul prozei sînt fondate mult mai complex şi mai bogat.

Kiš are însă înclinaţie spre formarea anecdotică a fizionomiei eroilor săi. El le creează portretele prin detalii caracteristice ale înfăţişării lor exterioare, în timp ce temperamentele, concepţiile şi alte însuşiri, le exteriorizează şi le întruchipează printr-o fabulaţie pe alocuri grotescă. Fizionomia care domină pe tot parcursul romanului este figura tatălui izolat de familie, al cărui destin scriitorul îl povesteşte şi-l priveşte din unghiul de vedere predimensionat şi cu totul particular al fiului. Acest fel de nuanţare şi de prezentare, ca şi toate relaţiile reciproce complexe, ne permit ca, pentru perceperea şi necesitatea definitivării, să comparăm romanul lui Kiš cu romanele *Kotick Letaiev* şi *Chinezul botezat* ale lui Andrei Belîi.

Întocmai ca pe Danilo Kiš, şi pe *Mirko Kovač* îl preocupă problema tratării timpului. În romanul său, *Sora mea Elida* (1965), precedat de romanul *Eşafodul* (1962), paralel cu dezintegrarea lumii, plasată în timp istoric, se ajunge la dezintegrarea timpului. Fabulaţia romanului este situată într-un interval de timp destul de întins, care cuprinde, în genere, intervalul dintre cele două războaie. Dar semnificaţiile operei nu sînt subordonate acestei plasări, care e foarte liberă, redată în context doar ca o nuanţă, ci sînt multilaterale şi cu suprasensuri. Situaţiile romaneşti, intrigile şi întreaga desfăşurare a romanului, nu trebuie să fie luate nici o clipă ad litteram, drept mesaje ale limbajului primordial. Veridicitatea limbajului condiţionează aici, în mod mult mai adînc şi mai semnificativ, veridicitatea literară a operei. Cu atît mai mult, cu cît în interiorul ţesăturii acestei proze, global dezintegrate, se constată o realizare excepţional de unitară a părţilor. Romanul este, în genere, alcătuit din cîteva blocuri de bază, în interiorul cărora se stabilesc importante relaţii semnificative. Unul dintre aceste blocuri este şi cel care înfăţişează moartea Elidei, eroina romanului, adunarea rubedeniilor şi ritualul înmormîntării. În interiorul acestor blocuri se constată o importantă pătrundere în concret, în detaliu, în structura obiectivă şi fetişistă a realităţii, în timp ce între părţile romanului predomină o asociaţie largă, pe alocuri alegorică şi conştient intelectualistă. Această împletire între cele două moduri de bază ale compunerii în interiorul structurii unice dau un farmec deosebit romanului. Pe alocuri foarte deschis, în funcţie de imaginaţia scriitorului şi de construcţia internă incluzînd numeroase aspecte ale realităţii, diverse forme ale gîndirii şi ale conştiinţei, romanul devine în anumite părţi eliptic.

https://biblioteca-digitala.ro

În timp ce în romanul său anterior se simțea, într-o oarecare măsură, influența lui Faulkner, în acest roman, Mirko Kovač a obținut o autononmie, o concepție romanescă mai fondată, care i-a dat numeroase posibilități creatoare. Climatul în care își plasează eroii și de care leagă acțiunea, are un sens alegoric și o valoare mai largă, întocmai ca Yoknapatawpha lui Faulkner, dar pe acest fundal se reliefează trăsături, deprinderi și temperamente concrete, ca și o culoare autentică a climatului Herțegovinei natale, care-l inspiră nemijlocit pe Kovač. Conexiunea concepțiilor moderne și a moștenirii caracteristice, istorice și spirituale, conexiunea creației imaginare și a particularităților distinctive au contribuit ca romanul *Sora mea Elida* să fie, pînă în prezent, cea mai importantă creație în proza lui Kovač. Această operă nu este realizată cu acea puritate a narațiunii, cu acea armonie ce caracterizează romanul lui Danilo Kiš, *Grădină, cenușe*, dar, fără îndoială, se numără printre lucrările de mare răsunet ale tinerilor prozatori moderni.

Privit în întregime, acest roman este o operă care pretinde o citire activă, adică îl duce pe cititor la cercetare și meditație.

Alături de Kovač și Kiš, un loc important în cadrul prozei belgrădene, din acest răstimp, îl ocupă Borislav Pekić cu bucata sa alegorică *Timpul minunilor* (1965) alcătuită în întregime din variațiuni pe teme biblice și referințe la acestea. Această proză a dovedit că izvorul mitologic este nesecat și că acest izvor înlesnește nenumărate posibilități. Cu aceasta operă a sa și, într-o și mai mare măsură, cu cea mai nouă creație a lui, romanul *Pelerinajul lui Arsenije Njegovan*, Borislav Pekić, a dovedit o mare concentrare creatoare și înclinația spre o tematică insuficient cercetată sau chiar necunoscută în cadrul prozei noastre. Realizările sale sînt profund moderne prin obsesia construcțiilor și a spațiilor, adică prin funcția lor în răstimpul mai adînc al vieții omenești. Această obsesie se dovedește, în acest fel, a fi ceva foarte înrudit cu anumite străduințe din cadrul anti-romanului francez (Allain Robe-Grillet). Dar acestă operă și-n timp și-n spațiu, este situată într-o fidelă manieră realistă; de altfel întîmplările din cadrul ei nu pot fi separate de evenimentele istorice mai apropiate ale climatului nostru. Acest roman dezvoltă și suprastructurează concepția « romanului citadin », care, în cadrul realismului nostru, a fost doar în treacăt schițată, printr-o interpătrundere cu realizările artei moderne și cu experiența creatoare și izbînzile autorului însuși.

În acest context trebuie amintit Vladimir Stojšin, care zugrăvește impresionant atmosfera societății orășenești din Voivodina dintre cele două războaie mondiale (în romanele *Šlagvost* — Republica, 1965 și *Stara usta* — Gura veștedă, 1964). Viziunea sa specifică este cea în care domina tehnica colajului. Stojšin a debutat cu succes în anul 1964 cu volumul *Trafika u tesnoj ulici* (Tutungeria din strada îngustă).

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru ca prezentarea străduințelor în domeniul prozei, depusă de această generație de scriitori, să fie mai completă, trebuie să pomenim și operele scriitorilor *Miro Glavurtić, Branimir Šćepanović, Živojin Pavlović, Žika Lazić* și *Pavle Ugrinov*. Străduințele lui Glavurtić se manifestă în cadrul sincerității față de arta suprarealistă fără excluderea și a altor curente contemporane.

Branimić Šćepanović și Živojin Pavlović în eforturile lor de mai înainte, au redat un puternic colorit al climatului natal. Dar în timp ce Šćepanović (care scrie și scenarii) a evoluat în direcția grotescului și alegoriei, Pavlović, cunoscut mai mult ca regizor de film decît ca prozator, s-a dezvoltat în direcția psihologismului realiste și a descrierilor naturale. Viziunea lui asupra noii perioade istorice, poate mai complex exprimată în creațiile sale cinematografice, are o tratare adecvată în proza pe care o scrie. Dar cel mai interesant e de-a dreptul faptul că, pe el, problematica și ambianța satului și orașului îl animă la fel de puternic și, întocmai ca și în filmele sale, el își disecă cu aceeași măestrie eroii, plasați în ambele ambianțe.

Žika Lazić, ca și Mirko Kovać, scrie, pe lîngă povestiri și romane, și texte pentru televiziune. Dar străduințele sale cele mai noi, oglindite în romanul *Aleksa Popovski* (1969), prezintă o tendință de realizare a unei pătrunderi în situațiile istorice de odinioară, în perioada celei de-a doua răscoale sîrbești și a domniei cneazului Miloš. El se străduiește ca, printr-o elucidare interioară și psihologică a eroului, să dea o nouă contribuție la tratarea momentelor istorice. Incursiunea lui nu e de natură factografică, ci problematică. Problemele și dilemele, pe care se străduiește să le înfățișeze în deplină lumină și cuprindere a semnificației, depășesc dimensiunile situațiilor concrete și dau întregii lui străduințe viziunea unor noi cercetări a unor probleme istorice, cum ar fi de pildă problema domniei.

Dragoslav Mihailović, autorul volumului de povestiri *Noapte bună, Fred* (1968) și al romanului *Cînd înfloresc dovlecii* (1969), s-a afirmat ca scriitor al procedeelor puternic realiste și a obținut aproape numaidecît succese importante. Procedeul lui intră în sfera acelui realism al vieții și al narațiunii armonoiase, lexical veridice, care fac ca opera să se zămislească și să se formeze conform legăturii ei strînse și congenitale cu viața, cu simțămintele autorului și cu peripețiile vieții. Creațiile sale în proză cuprind în intervale de timp mai apropiate și situații ale vieții mai apropiate. De aceea popularitatea acestei opere este cu totul de înțeles. Mihailović este un povestitor foarte îndemînatic, iar lucrările sale în proză sînt creații condensate și solide, armonios întruchipate. Aproape paralel cu apariția prozei sale, scriitorii mai tineri, reprezentanți ai altor concepții de creație, renunță la limbajul esopean, dîndu-și în momentul de față contribuția cea mai proaspătă și dinamică în cadrul

https://biblioteca-digitala.ro

prozei noastre (Vidosav Stefanović, Milisav Savić). Astfel apare orientarea, care, în cercetările de pînă acum, a fost definită drept un « nou realism ».

Pavel Ugrinov, prin cea mai nouă operă a sa, romanul *Grădina*, și prin unele povestiri anterioare, poate fi definit drept un scriitor care tinde spre o anumită prezentare naturalistă a realității. Dar cum metoda sa în proză este orientată, cu precădere, spre căutarea grotescului, a bufoneriei și investigarea a ceva ce am numi « convulsie rablaisiană », e limpede că procedeul său poate fi considerat ceva cu totul caracteristic. La el, situația este adeseori mai hotărîtoare decît trăsăturile eroilor deci decît fizionomia lor. Aici, e în realitate vorba de un întreg șir de situații, care se întrepătrund, clădind o scenă bogată pe fondul căreia se conturează eroii.

Nenumărate situații și un întreg complex de împrejurări sînt adevărate indicatoare de drum, care călăuzesc destinul eroului. Principiul « romanului-situație» despre care-i vorba aici, a intrat în proza noastră și prin opera lui Miodrag Bulatović, romancier al generației mijlocii, al cărui concept în proză se întemeiază pe o înțelegere specifică a grotescului, umorului și sarcasmului.

Dar alături de concepțiile analizate, se află și efortul creator al lui Filip David. Acest povestitor, autor al volumelor *Fîntîna din pădurea întunectă* și *Inscripții despre real și ireal* se străduiește să-și realizeze proza la limita dintre real și ireal, dintre fapt și vis. El ia drept modele romantismul german, proza lui Embrouse Birs și Edgar Allan Poe, precum și proza lui Luis Borges. De aceea, conceptul lui creator nu e îndeajuns de autentic, dar creațiile sale în domeniul fantasticului sînt semnificative pentru o literatură în care asemenea realizări au fost întotdeauna prea puține.

Prozatorul *Vidosav Stevanovič*, autorul volumului de povestiri *Refuz Mrtvak* (1969) și al romanului *Niščí*, este în momentul de față, unul din numele proeminente ale prozei noastre. Posesor al unei expresii lexice excepționale, creator autentic, cu un dezvoltat simț epic, și cu un limbaj concret, care e mai presus de factografie și constatare, întruchipează lumea prozei sale într-un cerc restrîns al Serbiei. Dar importanța prozei sale nu este nicidecum locală. Efortul său creator este pătruns de o conștiință specifică.

Stevanović e în același timp un scriitor cu o tehnică modernă. Inovațiile și contribuțiile sale în proza contemporană sînt foarte importante. Forța sa de exprimare și posibilitățile noi de care dispune se dezvăluie, de fapt, în romanul *Nišći*.

Ceva mai tîrziu decît Stevanović, apar prozatorii Milisav Savič și Miroslav Joišć Višnjić. Primele lor culegeri de povestiri dovedesc un important efort creator. Stăruințele lui Savić sînt mai apropiate de ale lui Stevanović. Povestirea sa e simplă, echilibrată și accesibilă. Dar în ea nu există nuanțările și subtilitățile lexicale pe care le găsim la Stevanović. Adversar al limbajului esopean, Savić descrie tîrgul sîrbesc,

https://biblioteca-digitala.ro

în cea mai mare parte, prin afirmaţiile şi activitatea eroilor, dar izbuteşte prin detalii caracteristice, să elucideze un întreg şir de situaţii.

Proza din prima perioadă a lui Josic Višnjić, inspirată de proza lui Miloš Crnjanki (clasic în viaţă al literaturii sîrbe) şi de citirea scandinavilor, povestirea lui pură, curgătoare şi ritmică, este lirică în cel mai bun sens al cuvîntului. Ea nu aduce prea multe noutăţi, ci, mai degrabă, reprezintă o verificare şi o construcţie pe temeliile încercate. Dar cele mai bune creaţii ale sale, ca şi cele ale lui Savić, promit că aportul lor în proza sîrbească nu va fi fără însemnătate.

La prospeţimea creaţiilor în proză ale cercului belgrădean, contribuie şi realizările scriitorilor Mitko Madzunkov şi Marko Nedić, prozatori care s-au afirmat înaintea lui Savić şi Josic Višnjić, dar ale căror cărţi au apărut recent. Madzunkov, povestitor remarcabil, preocupat în aceeaşi măsură de scrierea realistă şi de incursiuni în fantastic, este cunoscător atît al tradiţiei prozei europene, cît şi al artelor şi creaţiilor moderne. La el, fantasticul este tratat mai autentic, mai unitar, mai puţin livresc decît la Filip David. Bogăţia motivelor şi sprijinirea pe particularităţile climatului natal din sudul Macedoniei, suscită un interes deosebit faţă de creaţia sa.

Această trecere în revistă, făcută cu dorinţa de a prezenta lucrările tinerilor prozatori de la sfîrşitul deceniului trecut şi începutul celui de faţă, confirmă că, perioada aceasta aduce o creaţie literară superioară, reprezentînd o epocă importantă în literatura noastră.

În româneşte de GEORGE BULIĆ

MAX ERNST, studiu pentru lucrarea „Planeta giratorie" ▶

https://biblioteca-digitala.ro

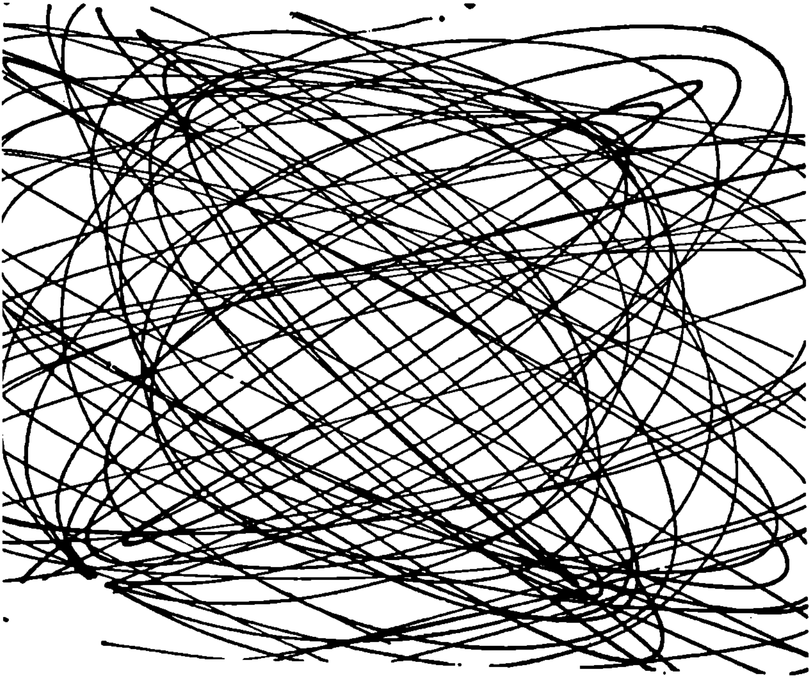

TINERI POEȚI ENGLEZI

10 —426

https://biblioteca-digitala.ro

ADRIAN HENRY

Poezia între tradiţie şi mutaţie

Una din cele mai importante şi fundamentale definiţii privitoare la funcţia poetului aparţine lui Stéphane Mallarmé: « donner un sens plus pur aux mots de la tribu », pe care T. S. Eliot o socotea îndeajuns de importantă ca s-o transforme în citat, integrînd-o unui poem propriu: « to purify the dialect of the tribe ». Aserţiunea în cauză ne vine din partea cuiva care a ridicat poezia la cea mai înaltă funcţie de viaţă, împingînd-o foarte departe pe drumul frumuseţii autonome, neatîrnată de sensul aparent. Implicaţiile actuale ale definiţiei mi se par evidente: este vorba, în cazul meu, de a purifica dialectul propriului meu « trib ». Or, acesta e alcătuit şi din specialişti în motociclete, şi din medici ginecologi, şi din entuziaşti admiratori ai Beatles-ilor, şi din chibiţi, şi din publicitari specialişti în reclame: limbajul la care mă refer este, de fapt, limbajul oricui, exprimînd orice, cu privire la orice lucru, — în engleza contemporană. Se include aşadar aici o întreagă gamă de jargoane specializate, de argouri şi dialecte. Mai mult, consider că preocuparea mea trebuie să îmbrăţişeze întreaga sferă a limbajului, al cărui şoc este reverberat asupra mea în această clipă. Pentru că trăim o epocă de adevărată explozie a comunicării, folosirea anumitor limbaje specializate devine, simultan, deosebit de relevantă: de pildă, limbajul reclamelor comerciale (concizie, eficienţă, dinamism cinetic), sau al titlurilor de ziar, al căror scop este de a transmite un mesaj (sau un sentiment) cu maximum de rapiditate perceptivă; sau, iarăşi, al cîntecelor *pop*, sau al refrenelor vizual-sonore de pe micul ecran — situaţii în care ţinta de bază este aceea de a statornici pentru memorie un tipar de cuvînt-sunet, cu maximum de rapiditate. Acestea toate pretind o considerabilă economie de mijloace şi o reconsiderare fundamentală a ideilor noastre despre sintaxă. De exemplu, pentru televiziune, o reclamă cuprinzînd două trei expresii suplimentare poate costa foarte uşor cîteva sute de lire sterline în plus. Departe de a arbora o grimasă de dezgust în faţa unor atari aspecte de pretins « comercialism », nu mă pot împiedica de a constata că aceste noi şi diferite modalităţi economice de folosire a limbajului s-ar cuveni investigate şi de poet. Nu imitate sau citate, ci studiate ca un repertoriu de posibile procedee artistice. Mi se pare curios şi semnificativ faptul că citatul lui Mallarmé face parte din cunoscutul « Tombeau » de E. A. Poe. Poetica lui Poe s-a bucurat pînă în prezent de o primire destul de rece în rîndul literaţilor englezi, dar, în pofida acestui fapt, evoluţia evenimentelor din ultimul timp n-a făcut decît să dea amploare şi mai mare aprecierilor lui: « liricul » domină încă « epicul »; într-adevăr, sînt rare poemele moderne de oarecare întindere şi calitate, care să nu reprezinte o puternică înnădire de divizii lirice mai curînd decît o conectare epică. Nu cred că ideile lui Marshall McLuhan invalidează ideea poetului ca « purificator al dialectului tribului ». Personal, sînt de părere că toată galaxia post-gutenbergiană, a dezvoltării comunicaţiilor la scară planetară, poate şi trebuie să devină materie şi subiect de poezie, deşi majoritatea poeţilor par tocmai astăzi timoraţi de confruntarea cu consecinţele acestei situaţii. Manifestarea unei idei false despre « progres » e aceea ce susţine că noile *mass-media* ar însemna implicit perimarea absolută a celor vechi. Poezia, pictura, sculptura şi muzica — într-o formă sau alta, rămîn nişte constante ale societăţii omeneşti, şi, ca atare, vor continua să se afirme, cu statornicie, mai departe.

Din (*Notes on Poetry and Painting: «To-night at Noon»*, 1968)

În româneşte de A. B.

https://biblioteca-digitala.ro

ADRIAN HENRY
(n. 1932)

Adrian Henri este teoreticianul grupului de la Liverpool, el însuşi pictor şi poet, încercînd să stabilească o relaţie de la artă la artă şi să exprime în scris experienţele plasticei contemporane. Scriitorul afirmă de pildă, că poezia, ca medium de comunicare, e mult mai directă şi mai puţin ambiguă decît artele vizuale. « Chiar cel mai puţin talentat pictor de astăzi, atunci cînd expune o operă, se pune pe sine, conştient sau inconştient, în legătură cu întreaga tradiţie a secolului 20: pictura lui conţine implicit poziţia artistului faţă de această tradiţie ». Prin intenţie, Henri este fără îndoială un modernist. Opera lui poetică îl situează în avangarda « scenei pop ».

Tonight at Noon, *1968*; City *1969*; *o selecţie din versurile lui Adrian Henry a apărut în antologia* Penguin Modern Poets 10.

LA MIEZUL NOPŢII

Cînd ne vom întîlni
la miezul nopţii
fată de la ţară
îţi voi aduce-n dar
un buchet de flori nocturne
de culorea ochilor tăi
în lumina lunii

Îmi amintesc

Mîna ta rece
a zăbovit printre străini o clipă
a zăbovit printre copacii uzi o clipă
la miezul nopţii

Îmi amintesc
ochii tăi de culoarea peisajului de toamnă
te văd umblînd pe uliţele gloduroase
păzind oile care mozoleau trandafiri galbeni
cutreerînd prin scuarurile oraşului sub ploaia rece a iernii
schimbînd săruturi în vreun gang întunecos
umblînd pe străzi pustii din mahalale
sau pe alei pierdute

La miezul nopţii

« Veţi fi bineveniţi pe dealuri » va cînta pentru noi doi Andy Williams
cînd te voi întîlni la gară
« Putem s-o facem » vor cînta faimoşii « Beatles », cu James Ensor la harmonium
Iar Rita Hayworth va cînta « Amade Mia » într-un local de noapte
Îţi voi trimite armade-ntregi
de nave încărcate cu florile iubirii

https://biblioteca-digitala.ro

la miezul nopții
fată de la țară

cînd ne vom întîlni
la miezul nopții
în lumina lunii

Îți voi aduce

ochi
galbeni
albi
o lună
luminoasă
flori
limpezi
și nocturne

la miezul nopții
fată de la țară.

NU TE NECĂJI, TOTUL VA FI ÎN ORDINE

Nu te necăji
Dacă iubitul tău se poartă nu prea bine
— Totul va fi în ordine, fetițo,
Vino cu mine
Și numele-ți va fi înscris în fiece poem al meu
Nu te necăji
Din pricină că fabricile și vilele au năpădit pămîntul
— Totul va fi în ordine
Anglia va fi redată dobitoacelor
Iar noi ne vom găsi pe sub ferigi un ascunziș știut numai de vulpi
Nu te necăji
Că n-am cu ce să te invit la o cafea după școală
— Totul va fi în ordine
În curînd poemul va înlocui lira sterlină ca monedă internațională
Iar Anglia va reveni la etalonul liric
Nu te necăji
Din pricina lunaticilor din guvern
— Totul va fi în ordine
Țara va fi cîrmuită de fete frumoase în vîrstă de pînă la 18 ani
(iar tu mă vei lăsa să-ți duc acasă portofoliul, de la Camera Comunelor)
Nu te necăji
Din pricina celor întîmplate noaptea trecută
— Totul va fi în ordine
Ți se va da Pilula odată cu laptele în recreație

https://biblioteca-digitala.ro

Nu te necăji
Din pricina părerilor pe care le are taică-tu despre tînăra generaţie
— Totul va fi în ordine
Oamenii trecuţi de 30 de ani vor dispare printr-o euthanasie involuntară
nu va mai rămîne niciun poet niciun pictor niciun muzician
Nu te necăji
Din pricina ploii
— Totul va fi în ordine
Străzile vor fi presărate cu floricele trandafirii
Ca acelea de pe cordonul tău
Costumele de baie vor fi alungate de pe plajă
Uniformele şcolare vor fi singurele permise în societate
La sfîrşit de trimestru vei căpăta nota zece pentru sex-appeal
(şi vei fi fruntaşa clasei)
Poeţii îi vor înfrînge pe poliţişti
Sindicatele vor fi preluate de muncitori
Se va organiza un Serviciu Naţional al Băuturii
Părinţii tăi ne vor aduce în fiece dimineaţă micul dejun
Profesorul tău îţi va privi zîmbind notele spunînd — « De, a cam zăbovit în pat. . . »
Chipul tău va fi în toate galeriile de artă
Numele tău va fi în toate cărţile de poezie
Aşa că
Nu te necăji
— Totul va fi în ordine.

În româneşte de PETRE SOLOMON

TOM RAWORTH (n. 1940)

Opera lui Tom Raworth este influenţată într-o destul de largă măsură de şcoala poeţilor americani din grupul Black Mountain, *dar în mod curios demonstrează o calitate eliptică care ne aduce aminte de Pierre Reverdy, pionier timpuriu al modernismului francez, ale cărui poeme evocau pe atunci curentul cubist.*

The Relation Ship, *1967*, The Big Green Day, *1968*; Lion Lion, *1970*.

PURTAI ALBASTRU

astă seară exploziile se produc mai aproape
ultimul tren porneşte spre sud
mîine dimineaţă la şase
vor difuza comunicatele în altă limbă

https://biblioteca-digitala.ro

țin între dinți un chibrit
buricele arătătorului și vîrful degetului mare mi le simt lipicioase și ude

Voi aștepta în gară
îmi vei trimite semn de viață
te voi citi
va turna cu găleata
— umbra ta și a mea luminate electric—
la opt ani m-au învățat adevărata *scriere*
înșerpuirea buchei în funde
ascultă spuneai — eu unul
preferam să privesc
marea. totu-i poprit în unghiuri stranii.

doar navele strică
— te trag cu privirea spre zare.

SPAȚIU INTERIOR

într-un turn octogonal cinci leghe depărtare de mare
trăiește în pace cu hulubii și cărțile lui
toți pereții sunt albi sunt zile cînd poartă
ochelari cu lentilele verzi atunci nu citește
frunzărește — fîlfîire șoptită de aripi zburînd nu prea sus
oprire la uzul obiectelor familiare
într-o lumină ce nu-i tocmai

În românește de ANDREI BREZIANU

ROGER McGOUGH (n. 1937)

McGough este membru al grupului satiric pop The Scaffold, *pentru care a scris piese într-un act, piese lungi, sketch-uri, poeme și un « mini-roman » intitulat* Frinck. *Poezia lui, caracterizată printr-un puternic simț al oralității, și destinată, ca atare, recitării în public, e străbătută de o tendință spre jocul de cuvinte, — aducînd aminte de anumite procedee ale lui E. E. Cummings. Preocuparea lui McGough pentru « stil » și « stilizare » e și una din trăsăturile scenei muzicale pop.*
Frinck, *1967*; Watchwords, *1969*; *O selecție din poemele lui Roger McGough a apărut în antologia* Penguin Modern Poets 10.

https://biblioteca-digitala.ro

POEM DE VIS

Intr-un ungher al odăii mele
creştea un pom
un pom fericit
propriul meu pom
cu frunze catifelate
cum e carnea.
Păsările lui îmi cîntau poeme
apoi deodată
doi oameni
cu zîmbete înţelegătoare
şi topoare
făcute din scuze false
au venit să-l doboare
mi se pare că ieri
sau alaltăieri
— cred că era alaltăieri

PEŞTELE

întotdeauna ai fost o fată ciudată, nu-i aşa ?
întocmai ca petrecerea nocturnă din miez de vară la care ne-am dus
şi la care, obosiţi de atîta dans,
ne-am furişat pe fereastră
şi-am pornit braţ la braţ prin pajişte

oprindu-ne lîngă heleşteu
ne-am tolănit şi ne-am tîrit ca o apă neagră
apoi ne-am sărutat în aerul riguros cadenţat
cînd deodată ai început să tremuri
şi, scoţîndu-ţi o mănuşă de satin parfumată,
ai îngenunchiat şi ţi-ai vîrît mîna în oglinda mocirloasă

mîhnită ai scos la iveală
un peşte argintiu fremătător
şi mi l-ai pus la picioare;
în timp ce pulsaţia grăbită a ierbii
ceda în faţa bătăii încete a aripei morţii
ai rostit în şoaptă, fără să te ridici:
« Nu muri, peştişorule ! »

apoi ţi-ai scos cealaltă mănuşă
şi, într-o tristă îmbrăţişare, am făcut dragoste
iar în vreme ce dansatorii dănţuiau lent
peştele îi privea cu răceală
iar luna îşi admira reflexele
în eleşteul cu petale de crini

https://biblioteca-digitala.ro

BRIAN PATTEN
(n. 1946)

E cel mai tînăr poet din grupul de la Liverpool, şi în multe privinţe, cel mai tradiţional prin scopurile urmărite. Patten susţine că ţinta lui în poezie e « lirismul » curat: sentimentul său nu are nimic de-a face cu educaţia, iar demersul său creator e un act de perfectă intimitate. De fapt s-ar părea că poetul încearcă variante moderniste într-o cheie romantică, fapt pentru care poate fi socotit drept unul din cei mai interesanţi reprezentanţi ai noii şcoli engleze.

DE VORBĂ CU-O PĂDURE

Plimbîndu-mă prin tine într-o seară
cînd ofereai adăpost
victimelor cuminţi ale ploii

am zărit printre crengile tale subţiri
marginile unor mahalale
şi, speriaţi de ploaie,

iepuri suri alergînd departe pe cîmpuri;
singur, nu mă mai gîndeam decît
la urmele paşilor mei, împlinite,

şi la dragostea distilată de oameni,
lunecînd slobodă.
Atunci pădurile au stat de vorbă cu mine.

FIARA

Ceva ce nu era înainte acolo
a intrat prin oglindă
în odaia mea.

Nu-i o făptură chiar atît de simplă
cum mi se păruse la-nceput:
a adus de undeva un soi de piază rea

care tulbură şi liniştea şi lucrurile.
Rămas singur aici,
caut explicaţii subtile pentru apariţia ei,

dar se destramă, toate. Astăzi, în ianuarie,
cu lumina îngheţată în fereastră, aud
milioane de păsări zbătîndu-se, şi ştiu

https://biblioteca-digitala.ro

că nici afară nu mai e linişte: făptura
care mi-a intrat însfîrşit în casă
a spulberat pînă şi stelele.

PEISAJ MARIN

pescăruşi sărută soarele
speriată de flux
calci pe plajă

din pîntecul cald al mării
un rac se tîrăşte
ca să vadă dac-am plecat

dar gurile încă mai vorbesc
găsindu-mi buzele
îţi spun:

« stai liniştită
şi întinde-ţi braţele
— alge strangulate de vînt ».

dintr-o cochilie
un crab îşi scoate capul
şi adulmecă vîntul sărat

acum şedem în tăcere speriaţi
şi, privind spre soarele care scapătă,
te întreb cum te cheamă

În româneşte de PETRE SOLOMON

https://biblioteca-digitala.ro

VIRGIL NEMOIANU

DYLAN THOMAS ÎN ROMÂNEȘTE

Dylan Thomas domină în mod exploziv peisajul poetic englez al deceniului cinci, deceniu care la rîndul său pare o apariție singulară în istoria literaturii engleze a secolului nostru. Într-adevăr, poezia deceniului cinci deplasează accentul, de pe reflexiv și ironic, spre descătușarea fanteziei și spre un verb năvalnic, spărgător de tipare. Am putea spune că deceniul cinci și mai ales Dylan Thomas reprezintă, în contextul secolului nostru, un romantism sui-generis, al secolului XX. Diferența e sensibilă față de poezia filozofică, îmbibată de cultură, a lui T.S.Eliot, față de versul ironic și politic al lui Auden, față de notele ambigue și melancolice din poemele lui Philip Larkin — reprezentanți ai unor generații diferite, pe care îi unește totuși respectul pentru formă și confruntarea cu forma. Spre deosebire de ei, Dylan Thomas este un vulcan de lirism pur, el caută (ca atîția moderni) situația pură, sămînțele originare, renunțînd (spre deosebire de majoritatea poeților englezi ai secolului) la tradiție și la rigorile formei.

Odată spuse acestea, să remarcăm totuși că poetul nostru *nu* este totuși asimilat suprarealismului, așa cum s-a sugerat uneori. Anglia este practic lipsită de suprarealism : forța gîndirii empirice, a discursului coerent și a realismului literar au fost atît de puternice încît au amortizat în cea mai mare măsură șocul ideologiilor iraționaliste atît de proprii unui secol de descompunere a rînduielilor burgheze. Dacă vom compara poeziile lui Dylan Thomas cu un astfel de iraționalism, nu vom putea să nu constatăm că el rămîne atașat anumitor tradiții : polisemantismul său nu e haos verbal, elemente de rimă și mai ales de ritm, canalizează complex fluxul liric, modul de alegere al titlurilor trimite subtil la cîte un autor mai vechi.

Selecția de traduceri intitulată *Viziune și rugă* pe care o datorăm și lui Ștefan Stoenescu și lui C. Abăluță (Editura Univers, București 1970) constituie un act de incontestabilă necesitate culturală, dat fiind că pînă acum numai T.S.Eliot s-a bucurat de o atenție mai susținută din partea traducătorilor noștri. Să spunem de la început că ne aflăm în fața unui volum de valoare inegală și că ne nu place că un poet atît de dificil ca limbă, atît de contradictoriu ca mesaj, apare pentru întîia oară în volum la noi fără a fi însoțit de un comentariu avizat, de un aparat de note. (Textul englez,

https://biblioteca-digitala.ro

categoric util ca prezență, nu constituie în sine totuși un auxiliar suficient). Ne surprinde apoi selecția însăși. Opera lui Dylan Thomas nu este prea amplă — de fapt, volumașul de la Univers cuprinde nu mai puțin de 23 din cele 91 de titluri ale volumului *Collected Poems 1934—1952*, deci, practic, 25% din acesta. Într-o astfel de generoasă selecție nu este justificată absența neexplicată a unor poezii extrem de importante ca *And death shall have no dominion* (Și moartea nu va pune stăpînire), *Especially when the October wind* (Și mai cu seamă cînd vîntul de octombrie,) *After the funeral* (După înmormîntare) *Author's Prologue* (Prolog de autor) și alte cîteva. În general, nu apare suficient de limpede ce criteriu de selecție s-a folosit; titlul (surprinzător și el) pare să sugereze un Dylan Thomas cam palid, cam devitalizat, legat parcă de premodernii de pe la 1900, un soi de pre-rafaelit întîrziat. Într-adevăr, aici găsim defectul principal al volumului de traduceri, defect de concepție și de execuție — el nu a izbutit să redea cititorului român necunoscător de engleză energia debordantă a originalului. La Dylan Thomas orice misticism ca și orice vizionarism decurg din izbucniri vulcanice adînci, dintr-un suflu de furie, dintr-un elogiu al forței vitale a naturii. A renunța la ritmurile de mînie dantescă din *Do not go gentle* (Ușor în noaptea asta bună) ni se pare de aceea o eroare majoră. Interpretările îndoielnice din *Un refuz de a jeli moartea* ni se par și ele a decurge din același defect central. Astfel în prima strofă *darkness* (întunericul) e subiectul și creatorul — vitalismul lui Dylan Thomas e panteist, nu dirijat spre o persoană centrală. *The still hour* («liniștea mare») *iese* din mare, nu o « cuprinde », după cum *the last light breaking* (din v.4) nu este o «largă izbucnire» ci o frîngere. Ampla imagine a morții cuprinzînd două întregi strofe nu poate deveni ceea ce dorea Dylan Thomas (o afirmare a vieții prin inversul ei) decît dacă i se păstrează coerența lăuntrică.

Trebuie să admitem că în nici un caz nu este vorba, aici sau în alte pasaje, de « erori » într-un sens banal sau școlăresc al cuvîntului, ci de un mod sistematic de redare al lui Dylan Thomas care provine, după părerea noastră, dintr-o concepție eronată, dar sistematic transpusă în traducere; mai exact, este vorba de coborîrea cu un grad a temperaturii emoționale și lingvistice la care credem că este perceput de cititorul textului englez. Dovada concludentă o constituie, după părerea noastră poezii ca *24 years* (24 de ani) sau *My hero bares his nerves* (Eroul meu își suflecă nervii), traduse cu impecabilă corectitudine, frumos poetic și totuși lipsite de nervul originalului. De altfel aproape toate traducerile beneficiază de o remarcabilă grijă pentru corectiunea lexicală a traducerii. Fost-a această grijă prea mare? A dăunat ea ritmului « delirului »? Greu de spus. Rămîne un fapt că a reda un poem dintr-o limbă în alta, înseamnă a reda un mănunchi de trăsături expresive lexicale dar și extra-lexicale, și că tocmai semnificațiile poetice majore nu se leagă totdeauna de cele dintîi.

Un just echilibru mi se pare că au găsit cei doi traducători (unul poet subtil și delicat, celălalt figură de frunte a anglisticii mai tinere din țara noastră) în cîteva poezii cum ar fi *Fern Hill* și *Before I knocked* (Nainte să bat), foarte frumos cizelate,

https://biblioteca-digitala.ro

sau în *Ballad of the long legged bait* (Balada momelii cu picioare lungi) unde se folosesc foarte abil mijloacele spațiale puse la dispoziție de catren, iar rima e folosită discret și eficace (întocmai ca în original). Reușita majoră a volumului rămîne chiar poemul *Viziune și rugă*, al cărui titlu a fost ales ca titlu al volumului. Poemul este dificil formal, cu versuri a căror lungime crește și descrește regulat, alcătuind grafic triunghiuri unite fie prin bază, fie prin vîrf — aluzie la ceasul cu nisip, după părerea noastră. Versiunea românească este elegantă și soluționată cu deosebită siguranță.

În ciuda dezacordului cu principiul care mi se pare a mina multe din realizările volumului, este limpede că ne aflăm în fața unei încercări temerare și merituoase, cu atît mai lăudabilă cu cît nu se sfiește să pună în evidență tipurile specifice de greutăți pe care le ridică adaptarea lui Dylan Thomas la română. Asimilarea lui (ca și aceea a oricărui poet important) este un proces de durată, dar care neîndoielnic va răsplăti din plin eforturile făcute. C.Abăluță și Șt. Stoenescu se numără de pe acum printre cei care merită recunoașterea strădaniei și reușitelor în această direcție.

https://biblioteca-digitala.ro

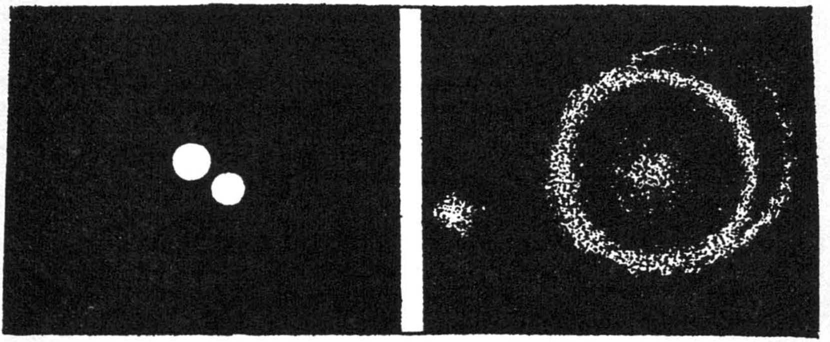

MIHAIL
BULGAKOV

DEMONIADA
sau
POVESTEA UNUI FUNCȚIONAR DUS LA PIERZANIE DE DOI GEMENI

https://biblioteca-digitala.ro

I

Ce s-a întîmplat în ziua de 20.

În timp ce toţi oamenii îşi schimbau de pe o zi pe alta slujbele, tovarăşul Korotkov se instalase trainic la Baza Centrală Principală de Aprovizionare cu Chibrituri — BACEPRINAPRCHIB — figurînd în statul de funcţiuni la serviciul de registratură. De unsprezece luni bătute pe muche tovarăşul Korotkov era funcţionar la registratură.

Korotkov, un bărbat blond, tăcut, sensibil, se aciuiase la BACEPRINAPRCHIB şi uitase cu desăvîrşire că pe lume mai există şi ceea ce se cheamă avatarurile soartei. În loc să se gîndească la acestea, în sufletul lui Korotkov se instaurase ideea că el va rămîne funcţionar la Baza Principală de Aprovizionare cu Chibrituri pînă la sfîrşitul lumii. Se vede însă că altfel a vrut soarta . . .

În ziua de 20 septembrie 1921 casierul BACEPRINAPRCHIB-ului îşi puse în cap căciula aceea urîtă, cu urechi, luă la subţioară servieta, băgă în servietă o hîrtie dungată şi părăsi instituţia. Lucrul s-a petrecut la orele unsprezece.

Casierul s-a întors la orele patru şi jumătate după amiază, ud leoarcă. După ce intră în încăpere, îşi scutură căciula de apă, o puse pe masă, peste căciulă aşeză servieta şi rosti:

— Domnilor, păstraţi-vă calmul.

După ce cotrobăi prin sertarele biroului, casierul ieşi din încăpere şi reveni abia peste un sfert de oră, purtînd la subsuoară o găină mare moartă, cu gîtul răsucit. Aşeză găina peste servietă, se propti cu mîna dreaptă în găină şi rosti:

— Bani n-o să fie.

— Dar mîine? strigară în cor femeile.

— Nici mîine, spuse casierul clătinînd frenetic din cap a negare, n-o să fie nici mîine, n-o să fie nici poimîine. Păstraţi-vă calmul, domnilor, nu vă înghesuiţi, tovarăşi, că-mi răsturnaţi biroul.

— Cum aşa? strigară toţi, şi printre ei naivul Korotkov.

— Cetăţeni, cîntă cu lacrimi casierul şi-l împinse cu cotul pe Korotkov. Vă rog, nu îmbrînciţi.

— Cum aşa? strigau toţi, şi mai abitir decît toţi, caraghiosul de Korotkov.

— Vă rog foarte mult, murmură răguşit casierul şi scoţînd din servietă hîrtia dungată, o arătă lui Korotkov.

În locul pe care-l indica unghia murdară a casierului, era scris cu cerneală roşie:

« Aprob — Pentru tovarăşul Subotnikov semnează Senat. »

Dedesubt, cu cerneală violetă stătea scris:

« Bani nu sînt. Pentru tovarăşa Ivanova semnează Smirnov. »

— Cum aşa? strigă numai Korotkov, iar ceilalţi se năpustiră spre casier.

— Doamne, Dumnezeule, se tîngui acesta speriat. Ce vină am eu? Doamne Dumnezeule!

Înfundă repede hîrtia dungată în servietă, îşi trase căciula peste urechi, luă servieta subsuoară, flutură în aer găina, strigă: « Daţi-mi voie, vă rog! » şi făcînd o spărtură în zidul viu, dispăru pe uşă.

O funcţionară palidă de la registratură, ce purta pantofi cu toc cui, încercă să se repeadă în urma lui, în dreptul uşii tocul de la pantoful stîng scoase un scîrţîit prelung, se rupse, funcţionara se clătină, ridică piciorul şi rămase într-un pantof.

Şi aşa stăteau în odaie funcţionara, într-un picior desculţ, şi toţi ceilalţi funcţionari, printre care şi Korotkov.

https://biblioteca-digitala.ro

II

Produse ale producției.

La trei zile după evenimentele descrise mai înainte, ușa biroului în care lucra tovarășul Korotkov se crăpă, apăru un cap plîns de femeie, care rosti cu răutate:

— Tovarășe Korotkov, du-te de-ți ia salariul.

— Colosal! exclamă vesel Korotkov și fluerînd uvertura din « Carmen », porni în goană spre biroul pe ușa căruia stătea scris « Casierie ». În fața ghișeului se opri însă cu gura căscată. Pînă sus în tavan se înălțau două coloane groase formate din pachete galbene de cutii de chibrituri. Casierul, transpirat, enervat, ca să scape de întrebări, agățase de perete hîrtia dungată pe care mai apăruse a treia dispoziție, de astă dată cu cerneală verde:

« În loc de bani, se vor elibera produse ale producției. »

« Pentru tovarășul Bogoiavlenski semnează Preobrajenski. »

« De acord — Kșeșinski. »

Korotkov părăsi casieria cu un zîmbet mare și tîmp. Purta pe brațele sale patru cutii mari, galbene, cinci cutii mici, verzi, iar prin buzunare mai avea băgate treisprezece cutii de chibrituri și mai mici, albastre. Ajuns în biroul registraturii, în zumzetul de glasuri uimite din birourile învecinate, Korotkov împachetă chibriturile în două pagini ale ziarului din dimineața respectivă și fără a mai spune cuiva un cuvînt, plecă acasă. Cînd să iasă pe ușa BACEPRINAPRCHIB-ului o mașină era gata să dea peste el; din mașină coborî cineva, persoana intră în instituție, dar cine anume, Korotkov nu apucă să vadă.

După ce ajunse acasă, așeză cutiile de chibrituri în ordine pe masă și trăgîndu-se puțin la o parte începu să la admire, pe fața lui stăruind același zîmbet tîmp. În cele din urmă își trecu degetele prin părul bălai și își zise:

— N-are rost să fiu disperat. Am să caut să le vînd.

Bătu la ușa vecinei sale, Alexandra Feodorovna, care era funcționară la GENTRA-PRVIN.

— Intră, răsună din odaie un glas surd.

Korotkov intră și se opri uluit. Alexandra Feodorovna, care venise și ea mai devreme de la servici, ședea pe vine, îmbrăcată cu un palton și căciuliță pe cap, și privea un șir de sticle cu dopuri din hîrtie de ziar, pline cu un lichid roșu închis. Pe chipul Alexandrei Feodorovna se vedeau urme de lacrimi.

— Patruzeci și șase, rosti ea, și se întoarse către Korotkov.

— E cerneală? . . .Mă iertați, Alexandra Feodorovna, am uitat să vă spun « bună ziua », rosti Korotkov, în culmea uimirii.

— Vin de biserică, răspunse vecina, plîngînd.

— Cum, și la voi? rosti uluit Korotkov.

— Și la voi tot vin de biserică? se miră la rîndul ei Alexandra Feodorovna.

— Nu, la noi chibrituri, răspunse cu glasul stins Korotkov și-și răsuci nasturele de la haină, gata-gata să-i cadă.

— Blestemate chibrituri! Nici nu ard măcar! strigă Alexandra Feodorovna ridicîndu-se în picioare și scuturîndu-și fusta.

— Ce ați zis? Nu ard? se sperie Korotkov și alergă în odaia lui.

Fără să piardă o clipă, apucă o cutie, smulse hîrtia în care era împachetată și aprinse un băț de chibrit. Bățul fîsîi, scoase o anemică scînteie verzuie, se rupse în două și se stinse. În odaie se răspîndi un miros greu de pucioasă, Korotkov simți că-l apucă tusea, aprinse totuși al doilea băț. Acesta explodă, o scînteie nimeri în geam, cealaltă drept în ochiul stîng al tovarășului Korotkov.

https://biblioteca-digitala.ro

— Aoleu ! strigă Korotkov şi scăpă din mînă cutia de chibrituri.

Cîteva clipe dănţui pe loc ca un cal nărăvaş, frecîndu-şi ochiul cu palma. Se apropie apoi cu groază de oglinda în faţa căreia avea obiceiul să se bărbierească, convins că-şi pierduse ochiul. Ochiul era însă la locul lui. Adevărat, cam roşu şi lăcrima.

— Of, Doamne ! spuse Korotkov. Indispus, scoase imediat din bufet un pachet de « prim ajutor », rupse banderola, luă o faşă, îşi bandajă jumătatea din stînga a capului şi căpătă dintr-odată înfăţişarea unui rănit în război.

Noaptea întreagă, Korotkov nu stinse lumina, şi îşi petrecu timpul aprinzînd beţele de chibrituri. În felul acesta consumă trei cutii, dar reuşi să aprindă şaizeci şi trei de beţe.

— Minte, proasta ! bombănea Korotkov. Chibriturile sînt foarte bune !

Spre dimineaţă, odaia se umpluse de fum înnecăcios de pucioasă. În zorii zilei Korotkov aţipi şi avu un vis cumplit şi prostesc totodată: visa că se afla pe o pajişte verde, iar în faţa lui era o minge de biliard, dar mingea era vie, avea picioare. Visul era atît de fioros, încît Korotkov ţipă şi se trezi. În negura din odaie, mai avu impresia vreo cinci secunde că bila se află chiar alături, lîngă patul lui, şi emană un miros îngrozitor de pucioasă. După cîteva clipe vedenia dispăru, Korotkov se întoarse pe o parte şi pe alta, se foi, şi în cele din urmă adormi buştean.

III

Apare un om chel.

A doua zi dimineaţă, Korotkov îşi scoase bandajul şi constată că ochiul avea o înfăţişare aproape normală. Fiind un om mult prea precaut, Korotkov hotărî totuşi să nu-şi scoată bandajul.

Sosind cu mare întîrziere la servici, Korotkov, şiret, ca să nu dea naştere la comentarii printre funcţionarii subalterni, trecu direct în biroul său şi găsi pe masă o hîrtie în care responsabilul Subsecţiei de Completare cerea responsabilului bazei să comunice dacă dactilografele vor primi uniforme şi cînd anume. După ce parcurse adresa cu ochiul drept, Korotkov o luă în mînă şi porni pe coridor îndreptîndu-se spre biroul responsabilului bazei, tovarăşul Cekuşin.

Chiar în dreptul uşii, Korotkov se întîlni cu un om necunoscut a cărui înfăţişare îl miră profund.

Necunoscutul era atît de mic de statură încît îi ajungea lui Korotkov, care era înalt, numai pînă la brîu. Deficienţa de înălţime se compensa însă prin lărgimea excepţională în umeri. Acest trup pătrat era aşezat pe nişte picioare strîmbe, necunoscutul fiind totodată şchiop de piciorul stîng. Lucrul care te impresiona cel mai mult era însă capul, aidoma unui ou uriaş, aşezat orizontal pe ceafă, cu vîrful ascuţit în faţă. Ca şi oul, capul era complet chel şi atît de lucios, încît aveai impresia că pe creştetul necunoscutului ardeau incontinuu nişte becuri electrice. Faţa minusculă şi bine rasă era de culoare vînătă, ochii mici, verzi, ca nişte capete de ace de gămălie, erau plantaţi în două înfundături adînci. Trupul necunoscutului era învesmîntat într-o haină de croială militară, din pled de culoare cenuşie, pe care o purta descheiată, lăsînd să se vadă o cămaşă ucraineană, brodată; pantalonii erau din acelaşi pled cenuşiu, iar cizmuliţele mici, cu tăietură adîncă, aduceau cu ale husarilor din epoca lui Alexandru I.

« Ce mutră », îşi zise Korotkov în sinea lui şi încercă să intre în biroul lui Cekuşin, ocolind pe omuleţul chel. Acesta îi baricadă însă drumul.

https://biblioteca-digitala.ro

— Ce doriţi? întrebă chelul cu un glas care-l făcu pe funcţionarul Korotkov de la registratură, om nervos de altfel, să se înfioare. Glasul aducea aidoma cu zgomotul pe care-l produce un cazan de aramă, iar timbrul său te făcea la fiecare cuvînt rostit să ai senzaţia că o sîrmă ghimpată ţi se plimbă de-a lungul coloanei vertebrale. Pe lîngă aceasta, Korotkov avu senzaţia că la fiecare cuvînt rostit, gura necunoscutului emană miros de chibrituri. Cu toate acestea, Korotkov, care nu era diplomat din fire, făcu ceea ce nu trebuia în nici un caz să facă, şi anume se supără.

— Cum aşa?... ciudat... nu mă vedeţi că vin cu o hîrtie... Şi dealtfel, daţi-mi voie să aflu cine sînteţi...

— Dumneata nu vezi ce scrie pe uşă?

Korotkov privi şi văzu binecunoscutul anunţ: « Nu intraţi fără hîrtii de rezolvat ».

— Am o hîrtie de rezolvat, spuse prosteşte Korotkov, arătîndu-i hîrtia.

Pătratul chel se supără pe neaşteptate. În ochi i se aprinseră scîntei galbene.

— Dumneata, tovarăşe, spuse el, asurzindu-l pe Korotkov cu zgomot de cratiţe şi cazane, eşti atît de înapoiat, încît nu înţelegi semnificaţia celor mai simple indicaţii de serviciu. Mă mir pur şi simplu cum ai putut fi în slujbă pînă acum? De altfel, în această instituţie există multe lucruri interesante, de pildă la tot pasul întîlnesc oameni cu ochii bandajaţi. N-are nimic! O să punem noi ordine în toate astea (Aoleu! îşi zise în sinea lui Korotkov). Dă-mi încoace hîrtia!

Şi odată cu aceste ultime cuvinte, necunoscutul smulse hîrtia din mîna lui Korotkov, o citi într-o clipă, scoase din buzunarul pantalonilor un creion chimic pe jumătate mîncat, propti hîrtia pe perete şi scrise cîteva cuvinte într-un colţ al ei.

— Du-te la locul dumitale, strigă el, şi-i întinse lui Korotkov hîrtia cu un gest atît de energic, încît puţin lipsi să-i scoată şi cel de al doilea ochi. Uşa cabinetului urlă, şi necunoscutul dispăru în odaie. Korotkov rămase încremenit; Cekuşin nu mai era în biroul său.

Korotkov rămase descumpănit o jumătate de minut, după care îşi veni în fire, şi în aceeaşi clipă o întîlni pe Lidocika De-Runi, secretara personală a tovarăşului Cekuşin.

— A, a! rosti uluit tovarăşul Korotkov. Lidocika avea şi ea ochiul bandajat cu o faşă, identică cu a lui, singura diferenţă fiind doar că-şi făcuse o fundă cochetă la capete.

— Ce-ai păţit?

— Chibriturile! răspunse enervată Lidocika, blestematele de chibrituri!

— Cine-i acolo? întrebă în şoaptă Korotkov, distrus.

— Cum, nu ştii? ăla nou, şopti la rîndul ei Lidocika.

— Cum aşa? chiţăi Korotkov. Dar Cekuşin?

— L-au dat afară ieri, spuse acră Lidocika, apoi adăugă arătînd cu degeţelul în direcţia cabinetului: Să-l vezi pe ăsta, ce al dracului e! Om mai antipatic n-am văzut în viaţa mea. Urlă toată ziua! Ameninţă să ne dea afară pe toţi! Izmene chele! adăugă ea pe neaşteptate, şi auzind această expresie, Korotkov holbă ochii.

— Cum îi zice?...

Korotkov nici nu apucă să-şi termine fraza, că din cabinet răsună aidoma unui tunet o voce cutremurătoare: « Curierul! » Funcţionarul de la registratură şi secretara dispărură într-o clipă, care încotro. Korotkov dădu buzna în biroul său, se aşeză la masă şi îşi rosti sie-şi următorul discurs:

— Vai, vai, vai!... Ai păţit-o, Korotkov. Trebuie să luăm măsuri... Auzi, « înapoiat »... auzi... ce obraznic.. lasă că-i vin eu de hac! O să vadă el ce înapoiat e Korotkov!

https://biblioteca-digitala.ro

Cu un ochi, funcţionarul citi cuvintele pe care le scrisese chelul. Pe hîrtie erau aşternute nişte litere strîmbe:« La timpul cuvenit se vor distribui tuturor dactilografelor şi în genere tuturor femeilor, izmene ».

— Grozav ! exclamă pe un ton admirativ Korotkov şi tresări plăcut, gîndindu-se cam cum o să arate Lidocika în izmene. Scoase fără întîrziere o foaie de hîrtie albă şi în trei minute compuse următorul text: « Telefonogramă.

«Către responsabilul secţiei de completare. Stop. Ca răspuns la adresa dumneavoastră numărul 015015 (6) din 19 curent, virgulă, BACEPRINAPRCHIB comunică virgulă că tuturor dactilografelor şi în genere tuturor femeilor la momentul cuvenit li se vor distribui izmene. stop. Responsabilul bazei linioară semnătură serviciul de registratură linioară Varfolomei Korotkov. »

Sună curierul, care veni într-o clipă, şi-i spuse:

— Panteleimon, du-o responsabilului la semnat.

Panteleimon molfăi din buze, luă hîrtia şi ieşi.

Patru ore după aceea Korotkov şezu nemişcat în biroul lui; trăgea cu urechea, şi se gîndea că dacă noul responsabil va avea intenţia să facă o inspecţie a instituţiei, are să-l găsească cufundat în lucru. Din cabinetul fioros nu se auzea însă nici un sunet. O singură dată răsună nedesluşit o voce ca de fontă, care părea să ameninţe pe cineva cu concedierea, dar pe cine anume, Korotkov nu reuşi să înţeleagă, deşi ascultase cu urechea lipită de broasca uşii. La ora trei şi jumătate după amiază, răsună glasul lui Panteleimon: — Au plecatără cu maşina.

În aceeaşi clipă, toată instituţia începu să zumzăie, şi funcţionarii o zbughiră care mai de care afară. Mai tîrziu decît toţi ceilalţi, singur, porni spre casa lui şi tovarăşul Korotkov.

IV

Paragraful unu: Korotkov este dat afară.

A doua zi dimineaţă Korotkov constată cu bucurie că ochiul său nu mai are nevoie de tratamentul cu bandaj, de aceea, uşurat, aruncă cît colo faşa şi dintr-odată se simţi mai bine şi avu impresia că, parcă, arată şi mai frumos. După ce bău în grabă ceaiul, stinse primusul şi o porni în goană la slujbă cu dorinţa să nu mai întîrzie, totuşi întîrzie cu 50 de minute pentru că tramvaiul în loc să meargă pe traseul numărului 6, o luă pe traseul numărului 7 pe drum de ocol, ajunse în nişte cartiere mărginaşe, cu cocioabe, şi acolo se strică. Korotkov străbătu pe jos trei kilometri şi intră cu sufletul la gură în instituţie exact în clipa în care ceasul de la bucătăria fostului restaurant « Trandafirul alpin » în localul căruia funcţiona acum BACEPRINAPRCHIB bătea ora unsprezece. Îl întîmpină o privelişte cu totul neobişnuită pentru orele unsprezece. Lidocika De-Runi, Milocika Litovţeva, Anna Evgrafovna, contabilul şef Drozd, instructorul Ghitis, Nomeraţki, Ivanov, Muşka de la registratură, casierul, într-un cuvînt toţi funcţionarii instituţiei nu şedeau la locurile lor, aşa cum s-ar fi cuvenit, nu lucrau la mesele de bucătărie ale fostului restaurant « Trandafirul alpin », devenite acum birouri, ci se îngrămădiseră cu toţii în faţa peretelui, pe care atîrna prinsă în cui o fiţuică. În clipa în care apăru Korotkov se aşternu o tăcere profundă şi toţi lăsară privirea în pămînt.

— Bună ziua, domnilor, ce s-a întîmplat? întrebă Korotkov mirat.

Mulţimea se dădu la o parte în tăcere, Korotkov se apropie de fiţuica prinsă în perete. Primele rînduri îl priviră liniştite şi hotărîte, ultimele ca printr-o ceaţă lacrimogenă şi-l loviră în cap cu putere de măciucă.

https://biblioteca-digitala.ro

« Ordin de zi numărul 1. »

1. « Pentru atitudine de neglijenţă inadmisibilă faţă de îndatoririle sale ducînd la harababură strigătoare la cer în hîrtii oficiale importante precum şi pentru prezentarea la serviciu într-o formă inadmisibilă, cu capul spart, probabil în vreo bătaie pe stradă, tovarăşul Korotkov este concediat de astăzi 26, cu plata biletelor de tramvai pînă în ziua de 25 ».

Primul paragraf al ordinului de zi era în acelaşi timp şi ultimul, după care, dedesubt, urma o semnătură cu litere mari: « Responsabil Kalsoner » [1]

Douăzeci de secunde domni o tăcere absolută în sala cu oglinzi, inundată de praf, a fostului restaurant « Trandafirul alpin ». Korotkov care era verde la faţă tăcea profund, ca un adevărat mort. În secunda 21 tăcerea încetă.

— Cum aşa, cum aşa? pronunţă de două ori Korotkov, iar glasul lui răsună ca o cupă de şampanie spartă de podea, altădată, la restaurantul « Trandafirul alpin». Cum aşa, numele lui de familie e Kalsoner?

Auzind acest cuvînt îngrozitor, funcţionarii se împrăştiară care încotro şi întro clipă se aşezară la mesele lor, ca un cîrd de ciori pe firele de telegraf. Chipul lui Korotkov, din verde putred, deveni pătat de purpură.

— Vai, vai, vai ! răsună din depărtare, de după un registru contabil, glasul lui Skvoreţk, ia spune domnule, cum de-ai reuşit să faci o gafă ca asta? E ?

— Am . . . am . . . cre. . .crezut . . . glasul lui Korotkov semăna cu nişte cioburi de sticlă, am . . . am citit. . . în loc de . . . « Kalsoner » . . . « Kalsonî »[1]. . . De unde să ştiu că el semnează cu literă mică !

— Să n-aibă nici o grijă, nu pun eu izmene pe mine, răsună cristalin glasul Lidocikăi.

— Stt ! şueră ca un şarpe Skvoreţk. Ce v-a venit? Şi se cufundă în registrul contabil, ascunzîndu-se după foile lui uriaşe.

— În ce priveşte chipul meu, nu are nici un drept să vorbească ! spuse mai mult în şoaptă Korotkov, şi din purpuriu deveni alb ca o hermină. Mi-am ars ochiul cu blestematele noastre de chibrituri, ca şi tovarăşa De-Runi.

— Mai încet, se auzi glasul piţigăiat al lui Ghitis, care pălise. Cum poţi să vorbeşti aşa? A încercat el ieri chibriturile şi le-a găsit excelente.

— Zîr, zîrr ! sună pe neaşteptate soneria electrică deasupra uşii. . . şi în aceeaşi clipă trupul greoi al lui Panteleimon căzu jos de pe scaun şi se rostogoli în goană prin coridor.

— Nu ! Nu las aşa ! Am să-i explic. Am să-i explic ! cîntă cu glas subţire şi ascuţit Korotkov, apoi se aruncă în stînga, se aruncă în dreapta, bătu zece paşi pe loc, reflectîndu-se strîmb în oglinzile prăfuite ale « Trandafirului alpin », ieşi în coridor şi goni într-acolo unde ardea somnoros becul electric deasupra inscripţiei « Toaletă ». După ce-şi mai trase sufletul, se îndreptă spre uşa fiorosului birou, dar se trezi în braţele lui Panteleimon.

— Tovarăşe Panteleimon, începu repede şi agitat Korotkov. Lasă-mă te rog să intru. Trebuie să intru chiar acum, în clipa aceasta, la tovarăşul responsabil. . .

— Nu se poate, nu se poate, nu dă voie să intre nimeni . . . grăi răguşit Panteleimon şi potoli cu un miros cumplit de ceapă energia lui Korotkov. Nu e voie. Domnule Korotkov, pleacă, pleacă, că altfel din cauza dumitale o păţesc. . .

— Panteleimon dragă, dar am nevoie, imploră cu glas stins Korotkov. Să vezi dragă Panteleimon, s-a dat un ordin de zi. . . Lasă-mă dragă Panteleimon, să intru. . .

---

[1] În limba rusă « Kalsonî » = izmene

— Doamne Dumnezeule, mormăi Panteleimon, uitîndu-se îngrozit la uşă. Dacă-ţi spun că nu se poate. Nu se poate tovarăşe !

În cabinet se auzi sunînd telefonul şi răsună o voce profundă de aramă.

— Vin ! Într-o clipă !

Panteleimon şi Korotkov se dădură la o parte. Uşa fu trîntită de perete şi Kalsoner zbură ca fulgerul prin coridor cu chipiul în cap şi servieta subsuoară. Panteleimon porni săltînd mărunţel în urma lui şi după o clipă de îndoială se aruncă pe urmele lui Panteleimon şi Korotkov. La o cotitură a coridorului, palid, emoţionat, Korotkov se strecură pe sub braţele larg întinse ale lui Panteleimon, reuşi să-l depăşească pe Kalsoner şi începu să alerge în faţa lui deandoaselea.

— Tovarăşe Kalsoner, mormăi el cu glasul gîtuit, îngăduiţi-mi să vă spun numai o clipă. . . Vreau să vă spun despre ordin. . .

— Tovarăşe, urlă turbat Kalsoner, cu o expresie îngrijorată pe faţă şi se avîntă, măturîndu-l din goană pe Korotkov, nu vedeţi, sînt ocupat ! Plec, plec.

— Eu, în ce priveşte ordinul. . .

— Nu vedeţi că sînt ocupat? . . . Tovarăşe ! Adresaţi-vă la registratură.

Kalsoner dădu buzna în vestibul unde se afla aşezată o orgă uriaşă rămasă de pe vremea restaurantului « Trandafirul alpin ».

— Dar eu sînt funcţionarul de la registratură ! strigă ascuţit Korotkov, care, de groază, era lac de sudoare. Fiţi bun şi ascultaţi-mă, tovarăşe Kalsoner !

— Tovarăşe, urlă ca o sirenă fără să-l asculte Kalsoner. Şi din goană, întorcînd capul către Panteleimon, ţipă la el : « Luaţi măsuri să nu fiu reţinut din drum ».

— Tovarăşe, răguşi Panteleimon speriat, de ce-l reţineţi? Neştiind ce măsuri anume să ia, luă următoarea : îl apucă pe Korotkov de talie, îl strînse uşurel la piept ca pe o femeie iubită. Măsura se dovedi a fi eficace, Kalsoner dispăru de parcă ar fi coborît scara pe rotile şi zbură pe uşa de la intrare.

— Pif, pif ! ţipă în stradă motocicleta, scoase cinci împuşcături şi întunecînd ferestrele cu fum, dispăru. Abia atunci Panteleimon îşi desfăcu strînsoarea braţelor, îşi şterse sudoarea de pe frunte şi urlă şi el : — Ce nenorocire !

— Panteleimon, unde s-a dus? îl întrebă Korotkov cu glasul tremurînd. Spune-mi mai repede, înţelegi, se duce să angajeze pe-un altul . . .

— Pare-mi-se că la CENTRAPROV.

Korotkov coborî ca o furtună scara, năvăli la garderobă, smulse din cuier paltonul şi şapca şi ieşi în goană în stradă.

V

Cînd diavolul îşi bagă coada.

Korotkov era un om norocos. În aceeaşi clipă în care ieşi pe uşa somptuoasă a « Trandafirului alpin », prin faţa ei trecu tramvaiul. Reuşind să se urce din mers, Korotkov zbură împreună cu tramvaiul, lovindu-se cînd de roata de la frînă, cînd de sacii din spatele pasagerilor. Speranţa îi înflăcăra inima. Motocicleta avusese probabil o pană în drum şi acum Korotkov o vedea pîrîind în faţa tramvaiului. Spinarea pătrată, cînd apărea, cînd dispărea în norul de fum albastru. Timp de vreo cinci minute, Korotkov se simţi presat şi înghesuit pe platformă, dar în cele din urmă motocicleta se opri în faţa clădirii cenuşii a CENTRAPROV-ului. Trupul pătrat dispăru în massa trecătorilor. Korotkov sări din tramvai în mers, făcu o piruetă în jurul axei sale, căzu, se lovi la genunchi, ridică şapca, şi tăind drumul unui automobil, se grăbi şi el să intre în vestibul.

https://biblioteca-digitala.ro

Zeci de oameni veneau în întîmpinarea lui Korotkov sau îl depăşeau. Picioarele lor lăsau semne umede pe parchet. Spatele pătrat apăru o clipă pe palierul scării şi Korotkov, suflînd din greu, porni în goană să-l ajungă din urmă. Kalsoner urca cu o viteză ciudată, nefirească, şi inima lui Korotkov se înfiora la gîndul că ar putea să-l scape. Aşa se şi întîmplă. La al cincilea palier, cînd funcţionarul de la registratură se simţea complet istovit, spatele pătrat se dizolvă, înghiţit parcă de mulţimea de mutre, şepci şi serviete. Korotkov zbură ca fulgerul pînă la palier şi pentru o clipă rămase nedumerit, neştiind dacă să intre sau nu pe o uşă ce purta două inscripţii. Una cu litere aurii pe verde, cu vechea ortografie, grăia: « Dormitoarele claselor inferioare». Cealaltă, cu litere negre pe hîrtie albă, cu ortografie nouă, spunea: «Şef. Serv. Aprov. » Korotkov deschise uşa la întîmplare; în faţa lui, apărură cuşti uriaşe de sticlă printre care alergau numeroase femei blonde. Korotkov deschise prima cuşcă de sticlă şi văzu acolo un om îmbrăcat în haine bleumarin. Omul era literalmente culcat peste masă şi rîdea voios vorbind la telefon. În altă cuşcă Korotkov văzu pe masă «Opere complete» de Şeller-Mihailov şi lîngă ele o femeie necunoscută, în vîrstă, legată la cap cu o broboadă, cîntărea nişte peşte uscat care mirosea îngrozitor. În cea de-a treia cuşcă, domnea un zgomot continuu, mărunţel, întrerupt de sonerii scurte: la şase maşini de scris băteau şi rîdeau şase femei blonde cu dinţi mărunţi. Deschizînd uşa ultimei cuşti, Korotkov văzu în faţa sa un spaţiu uriaş în care se înălţau nişte coloane zdravene. Domnea un zgomot asurzitor de maşini de scris, se zăreau zeci de capete de bărbaţi şi de femei, al lui Kalsoner însă nu era nicăieri. Buimac şi zăpăcit, Korotkov opri prima femeie ce trecea pe lîngă el, ţinînd o oglinjoară în mînă.

— Nu cumva l-aţi văzut pe Kalsoner?

Simţi cum îi tremură inima de bucurie cînd auzi femeia răspunzîndu-i cu un aer uluit:

— Da, l-am văzut, dar pleacă chiar acuma. Caută să-l ajungi din urmă.

Korotkov porni în goană prin sala cu coloane în direcţia pe care i-o arăta micuţa mînă albă, cu unghii roşii şi strălucitoare. După ce străbătu în goană sala, se pomeni pe un palier îngust, cufundat în semiîntuneric, şi se trezi faţă în faţă cu gura căscată a unui lift luminat. Korotkov simţi cum i se rupe inima . . . Îl ajunsese . . . Gura căscată a liftului înghiţea spatele pătrat, îmbrăcat în pled, şi servieta neagră, strălucitoare.

— Tovarăşe Kalsoner, strigă Korotkov, şi înlemni. Pete verzi, mii de pete verzi jucau hora în ochii lui. Gratiile închiseră uşa de sticlă, liftul porni şi spatele pătrat întorcîndu-se deveni un piept de voinic legendar. Korotkov recunoscu totul: şi haina cenuşie de croială militară, şi şapca, şi servieta, şi ochii mici pătrunzători. Era acelaşi Kalsoner, dar un Kalsoner care avea o barbă uriaşă, ce-i cobora pe piept, o barbă ondulată ca a statuilor asiriene. În aceeaşi clipă creerul lui Korotkov născu o ipoteză: să-i fi crescut barba în timp ce mergea pe motocicletă şi urca pe scară? — Cum se poate aşa ceva? Apoi alta: să fie barba falsă, ce să-nsemne asta?

Între timp, Kalsoner se cufunda în bezna dintre gratii. Dispărură mai întîi picioarele, apoi burta, barba, în cele din urmă ochii şi gura care rosti cîteva cuvinte cu un glas gingaş, de tenor:

— E tîrziu, tovarăşe, veniţi vineri.

« Nici glasul nu-i al lui, parcă ar fi de împrumut », trecu prin creerul lui Korotkov. Timp de vreo trei secunde, îşi simţi capul numai flăcări, dar apoi aducîndu-şi aminte că nici o forţă ocultă nu trebuie să-l oprească, că pentru el orice oprire înseamnă pierzanie, Korotkov se năpusti spre lift. În aceeaşi clipă apăru şi cuşca trasă pe otgon. Din lift ieşi o fată frumoasă, cu privirea languroasă, cu nişte cercei strălucitori în urechi, şi punînd mîna drăgăstoasă pe braţul lui Korotkov îl întrebă:

https://biblioteca-digitala.ro

— Suferiţi de inimă, tovarăşe?

— Nu, o nu, tovarăşă, îi răspunse mirat la culme Korotkov, şi făcu un pas spre gratii. Mă grăbesc, nu mă întîrziaţi, vă rog.

— Atunci, tovarăşe, trebuie să vă duceţi la Ivan Finoghenovici, rosti frumoasa, cu tristeţe în glas, barînd drumul lui Korotkov spre lift.

— Nu vreau, strigă acesta, gata să izbucnească în plîns. Nu vreau, tovarăşă! Mă grăbesc. Ce vreţi de la mine?

Femeia rămase însă tot atît de hotărîtă şi de tristă.

— Nu pot să fac nimic, ştii şi dumneata că trebuie aprobare, răspunse ea, şi se propti în braţul lui Korotkov. Liftul se opri, scuipă afară un om cu servietă, se închise între gratii şi dispăru în jos.

— Lasă-mă, te rog, strigă Korotkov; îşi smulse braţul din strînsoarea frumoasei, şi, blestemînd, coborî în goană scările. După ce străbătu ca vîntul şase paliere, cît pe-aci să ucidă o bătrînă înaltă care-şi făcu semnul crucii că scăpase cu viaţă, se trezi jos în faţa unui perete uriaş de sticlă pe care scria sus cu litere de argint pe albastru: « Pedagogele de serviciu », iar dedesubt, cineva zgîriase cu peniţa pe hîrtie: « Birou de informaţii ». O groază nebună puse stăpînire pe Korotkov. În aceeaşi clipă îl văzu limpede pe Kalsoner trecînd prin faţa peretelui de sticlă. Acelaşi Kalsoner de altădată, cu chipul ras, vînăt, acelaşi Kalsoner de temut. Trecu pe lîngă Korotkov, aproape de tot, despărţit de acesta doar prin stratul subţire de sticlă. Căutînd să-şi alunge orice gînd din minte, Korotkov se năpusti spre clanţa de alamă strălucitoare, trase de ea, dar uşa nu cedă.

Scrîşnind din dinţi, smunci încăodată alama strălucitoare şi abia atunci observă, în disperarea lui, o inscripţie minusculă: « Ocoliţi, se intră prin poarta numărul 6 ».

Kalsoner mai apăru o clipă în spatele peretelui de sticlă şi dispăru într-o nişă neagră, despărţită şi ea printr-un perete de sticlă.

— Unde e poarta şase, unde e şase? striga cu glasul vlăguit Korotkov. Trecătorii se dădeau la o parte speriaţi. Pe neaşteptate, se deschise o uşiţă laterală şi apăru un bătrînel în haine de lustrin, cu ochelari albaştri. El ţinea în mînă o listă uriaşă. Îl privi pe Korotkov pe deasupra ochelarilor, zîmbi şi morfoli:

— Ce faci, domnule? Tot umbli? Zău, de pomană. Mai bine m-ai asculta pe mine că-s om bătrîn şi te-ai lăsa păgubaş. Tot una, te-am şters. Ha-ha-ha!

— De unde m-aţi şters? înlemni Korotkov.

— Ha-ha-ha! Se ştie bine de unde. De pe listă. Cu creionul, uite-aşa. Am tras o linie şi gata. Ha-ha-ha! Şi bătrînelul începu să rîdă cu voluptate.

— Iertaţi-mă. . . dar de unde mă cunoaşteţi?

— Ha-ha-ha! Îţi place să glumeşti, Vasili Pavlovici.

— Nu sînt Vasili. . . Sînt Varfolomei, Varfolomei Petrovici, spuse Korotkov ducînd mîna la frunte; o simţi rece şi lunecoasă. Zîmbetul dispăru pentru o clipă de pe chipul fiorosului bătrînel.

Privi atent foaia de hîrtie, degeţelul lui uscat, cu unghie lungă, urmări rînd pe rînd, căutînd ceva.

— De ce mă încurci, domnule? Uite scrie aici Kolobkov V.P.

— Dar eu sînt Korotkov, strigă Korotkov, pierzîndu-şi răbdarea.

— Aşa am şi spus: Kolobkov, se supără bătrînelul. Iar aici uite-l şi pe Kalsoner. Pe amîndoi, i-am transferat în acelaşi loc. Iar în locul lui Kalsoner a trecut Cekuşin.

— Cum aşa? strigă Korotkov, simţind că-şi pierde minţile de fericire. L-aţi dat afară?

— Întocmai. O zi a apucat să conducă şi l-am dat afară.

https://biblioteca-digitala.ro

— Doamne, sînt salvat ! strigă triumfător Korotkov. Sînt salvat ! Și nebun de fericire, începu să strîngă mîna osoasă cu gheare a bătrînelului. Acesta zîmbi. În aceeași clipă bucuria lui Korotkov se stinse. În găurile albastre ce țineau loc de ochi el surprinse o lumină ciudată, amenințătoare. Ciudat i se păru și zîmbetul ce dezvelea niște gingii vinete. Korotkov se scutură însă de această senzație neplăcută și se gîndi să intre cît mai repede în acțiune.

— Așadar, trebuie să fug de îndată la BACEPRINAPRCHIB?

— Neapărat, confirmă bătrînelul. Așa și scrie aici, la BACEPRINAPRCHIB. Dacă vrei numai să-mi dai pentru o clipă cartea dumitale de muncă să fac în ea o însemnare cu creionașul.

Korotkov băgă mîna în buzunar, păli, băgă mîna în celălalt buzunar, păli și mai rău, se lovi cu palma peste buzunarul din spatele pantalonilor și cu un urlet înăbușit, se avîntă înapoi pe scări, uitîndu-se tot timpul sub picioare. Lovind oamenii, îmbrîncindu-i, disperat, Korotkov zbură pînă sus în capul scării, în speranța s-o regăsească pe frumoasa cu pietre scumpe în urechi, s-o întrebe dacă n-a văzut. . . Cînd colo în locul frumoasei era un băiețel cumplit de urît.

— Drăguțule, i se adresă Korotkov, portofelul meu galben. . .

— Nu-i adevărat, nu l-am luat eu. . . mint ăia. . . răspunse cu răutate băiețandrul.

— Nu, drăguțule, nu, nu tu. . . actele mele.

Băiețelul îl privi pe Korotkov pe sub sprîncene și se porni să urle cu voce de bas.

— Doamne Dumnezeule ! strigă disperat Korotkov și zbură în jos să-l caute pe bătrînel.

Bătrînelul nu mai era însă. Dispăruse. Korotkov se năpusti spre ușița laterală, trase de mîner, dar ușița era închisă. În semiîntuneric, mirosea ușor a pucioasă.

Gîndurile se învîrtejiră ca o furtună în capul lui Korotkov, pentru ca pe neașteptate să se ivească o ipoteză nouă: « tramvaiul ! » Își aminti într-o clipă foarte limpede, că doi tineri îl înghesuiseră pe platformă; unul dintre ei era subțirel, cu mustăcioară neagră, parcă falsă, lipită.

— Doamne, ce nenorocire. Asta e nenorocire curată ! mormăi Korotkov. Asta-i cea mai mare dintre nenorociri.

Ieși fuga în stradă, alergă pînă la capătul ei, coti pe o ulicioară și se trezi în fața intrării unei clădiri cu arhitectură neplăcută. Un om cenușiu, posomorît, cu privirea șașie, îl întrebă, privind undeva într-o parte:

— Unde dai buzna?

— Tovarășe, eu sînt Korotkov V. P. Acum cîteva clipe mi s-au furat actele. . . Toate actele, complet. . . Pot fi arestat. . .

— Poți fi, cum să nu, confirmă omul.

— Atunci, vă rog să mă lăsați. . .

— Să vină Korotkov în persoană la fața locului . . .

— Păi eu sînt Korotkov, tovarășe. . .

— Arată-mi buletinul. . .

— Mi-a fost furat acum cîteva clipe, gemu Korotkov. Mi l-a furat, tovarășe, un tinerel cu mustăcioară.

— Cu mustăcioasă, zici? Trebuie să fie Kololkov. Neapărat el. Lucrează în mod special în cartierul nostru. Du-te de-l caută pe la birturi.

— Tovarășe, nu pot, începu să plîngă Korotkov. Trebuie să mă duc la BACEPRINAPRCHIB, la Kalsoner. Dă-mi drumul să intru.

— Adu-mi o dovadă că ți s-au furat actele.

— De la cine?

— De la responsabilul de bloc.

https://biblioteca-digitala.ro

Korotkov plecă din fața clădirii și alergînd pe stradă se gîndi: — « Unde să mă duc? La BACEPRINAPRCHIB sau la responsabilul de bloc? Responsabilul de bloc are ore de audiențe numai diminețile, deci trebuie să mă duc la BACEPRINAPRCHIB ».

În clipa aceea ceasul din turnul ruginit bătu orele patru și de îndată pe toate ușile dădură buzna oameni cu serviete. Amurgul se lăsă, începu să ningă cu fulgi rari, o ninsoare umedă.

— E tîrziu, își zise Korotkov. Mă duc acasă.

VI

Cea dintîi noapte.

În ușă găsi prins un bilețel. Korotkov îl citi în semiîntuneric.

« Dragă vecine,

Plec la mama, la Zvenigorod. Îți las cadou sticlele de vin. Bea-le sănătos, nimeni nu vrea să le cumpere. Sînt în colț.

A dumitale,

A. Paikova ».

Zîmbind acru, Korotkov deschise cu zgomot ușa și în douăzeci de curse transportă în odaie toate sticlele cu vin care se aflau în colțul coridorului, apoi aprinse lampa și așa cum era, cu palton și șapcă, se trînti în pat. Vreo jumătate de oră privi ca fermecat portretul lui Cromwell, ce părea să se dizolve în amurgul dens, după care sări în picioare și deveni pe neașteptate furios, ai fi zis că l-a cuprins un acces de nebunie. Își smulse șapca din cap, o aruncă într-un colț, dintr-o lovitură zvîrli jos toate pachetele cu chibrituri și începu să le calce în picioare.

— Așa ! Așa ! Așa ! urla Korotkov și călca pachetele care trozneau, visînd, undeva în subconștient, că în locul pachetelor este capul lui Kalsoner.

Capul în formă de ou, îi aduse aminte prin asociere de chipul ras și de cel cu barbă. În aceiași clipă Korotkov se opri.

— Doamne . . . cum așa? șopti el și-și duse mîna la ochi. Ce să însemne oare? Cum pot să stau și să mă ocup de fleacuri cînd se petrec lucruri atît de îngrozitoare. Poate fi oare vorba de un om cu două fețe?

Frica începu să se strecoare în odaie prin geamurile negre. Căutînd să nu le privească, Korotkov trase storurile. Totuși nu se simți ușurat. Din timp în timp din colțurile odăii își făcea apariția omul cu două fețe, cînd cu barbă, cînd ras, strălucind din ochii săi verzui. În cele din urmă Korotkov simți că nu mai poate suporta, că-i crapă capul de încordare și se porni să plîngă în surdină.

După ce plînse pe săturate și se simți ușurat, mîncă din cartofii pregătiți cu o seară înainte, reci, lunecoși; se gîndi apoi iar la misterul blestemat și mai trase un ropot de plîns.

— Dar de ce stau și plîng? se întrebă el dintr-odată. De ce plîng cînd am la dispoziție atîtea sticle de vin?

Dădu pe gît dintr-o înghițitură o jumătate de pahar de vin. Peste cinci minute lichidul dulceag își făcu efectul. Tîmpla stîngă începu să-l doară chinuitor și simți o dorință aprigă, cumplită, să bea. După ce bău trei pahare de apă, durerea din tîmplă îl făcu să uite cu desăvîrșire de Kalsoner; gemînd, Korotkov își smulse haina de pe el și dîndu-și ochii peste cap se trînti în pat. « Ce-ar fi să iau un piramidon? » se întrebă el în șoaptă de cîteva ori pînă cînd îl cuprinse somnul milostiv

https://biblioteca-digitala.ro

VII

O orgă şi o pisică.

A doua zi, la zece dimineaţa, Korotkov îşi încălzi repede ceaiul, bău fără nici o poftă un sfert de pahar şi dîndu-şi seama că-l aşteaptă o zi grea, plină de alergătură, plecă grăbit de acasă. Străbătu în goană, prin ceaţă, curtea asfaltată, umedă, îndreptînduse spre uşa pe care scria « Responsabilul blocului ». În clipa în care mîna lui Korotkov se întinse să apese pe butonul soneriei, ochii săi citiră : « Din motive de deces, nu se eliberează adeverinţe ».

— Of, Doamne Dumnezeule, exclamă înciudat Korotkov. La tot pasul numai ghinioane. Apoi îşi zise : « Am să las baltă actele, şi să mă duc mai întîi la BACEPRIN-APRCHIB. Să văd ce şi cum. Poate că Cekuşin s-a şi întors».

Întrucît toţi banii îi fuseseră furaţi, Korotkov trebui s-o ia pe jos şi în cele din urmă ajunse la BACEPRINAPRCHIB. Din vestibul se îndreptă spre birouri. În pragul sălii celei mari, cu oglinzi, rămase cu gura căscată : nu mai era nici un om cunoscut, nici Drozd, nici Anna Evgrafovna, într-un cuvînt, nimeni. La mesele de bucătărie, semănînd de astă dată cu cei trei vulturi ai lui Alexei Mihailovici, şi nu cu nişte ciori pe sîrmele de telegraf, şedeau trei bărbaţi blonzi, bine raşi, toţi la fel, în haine gri deschis cu pătrăţele, şi o femeie tînără cu ochi melancolici şi cercei de briliant în urechi. Tinerii nici nu-l băgară în seamă pe Korotkov, ei continuau să scîrţîie cu peniţele în registrele contabile. Femeia în schimb îi făcu semn cu ochiul. Iar cînd drept răspuns Korotkov zîmbi prosteşte, ea îl privi cu dispreţ şi întoarse capul. « Ciudat lucru », îşi zise Korotkov şi ieşi din sală. Cînd ajunse în dreptul biroului său, stătu un moment la îndoială; oftă, privind vechea inscripţie atît de dragă « Registratură », deschise uşa şi intră. În aceeaşi clipă avu impresia că în odaie se lasă întunericul şi totul începe să se rotească în jurul lui. La biroul la care şezuse altădată el, Korotkov, stătea acum, cu coatele larg desfăcute, scriind de zor, nici mai mult nici mai puţin . . . Kalsoner în persoană. Un păr ondulat, strălucitor, îi acoperea pieptul. Privind chelia lăcuită, aplecată peste postavul verde, Korotkov simţi că i se taie respiraţia. Kalsoner întrerupse cel dintîi tăcerea.

— Ce doriţi, tovarăşe? întrebă el politicos, cu glas de tenor.

Enervat, Korotkov îşi umezi buzele, respiră adînc, inspiră un volum cît mai mare de aer şi rosti abia perceptibil :

— Hm, . . . Eu tovarăşe,. . . sînt şeful registraturii. . . de aici . . . adică . . . dacă v-aduceţi aminte . . . ordinul . . .

Uimirea schimbă brusc înfăţişarea părţii superioare a chipului lui Kalsoner. Sprîncenele lui blonde se ridicară şi fruntea deveni ca o armonică.

— Vă rog să mă iertaţi, răspunse el politicos, dar şeful registraturii sînt eu.

Korotkov simţi că amuţeşte pe loc. După ce această stare trecu, el spuse :

— Cum aşa? Ieri, adică. A, da, nu, iertaţi-mă vă rog . . . Am încurcat,. . . vă rog . . .

Ieşi cu spatele din birou şi îşi spuse cu o voce răguşită :

— Korotkov, adu-ţi aminte ce dată este astăzi? Ce zi e? Şi-şi răspunse singur :

— Marţi. Adică vineri. 1900 . . .

Întoarse capul şi în aceeaşi clipă în faţa lui se aprinseră două becuri pe un glob omenesc din fildeş, şi chipul ras al lui Kalsoneri acoperi totul, lumea întreagă, universul.

— Bine ! răsună o voce de parcă ar fi lovit cineva un cazan de aramă. Korotkov simţi că-l trec fiorii. Te aşteptam ! Excelent ! Mă bucur de cunoştinţă !

https://biblioteca-digitala.ro

Rostind aceste cuvinte se apropie de Korotkov şi-i strînse mîna cu atîta putere, încît acesta rămase spînzurat într-un picior, ca o barză pe acoperiş.

— I-am dat afară pe toţi, tot statul de funcţiuni, rosti Kalsoner, repede, sacadat şi cu importanţă. Acolo, şi arătă cu mîna spre sală, sînt trei. Şi bineînţeles Manecika. Dumneata eşti adjunctul meu, Kalsoner şeful registraturii. Pe toţi cei dinainte i-am dat afară. Şi pe idiotul de Panteleimon. Am referinţe că ar fi fost ospătar la « Trandafirul alpin ». Mă reped acum la centrală, şi între timp dumneata cu Kalsoner fă-le referinţe la toţi şi îndeosebi ăluia . . . cum îi zice? Korotkov. Apropo, cam semeni cu ticălosul ăla. Numai că el avea un ochi scos.

— Eu? Nu ! spuse Korotkov simţind că se clatină şi începe să-i atîrne falca în jos. Nu sînt ticălos. Mi s-au furat toate actele pînă la ultimul.

— Toate? strigă Kalsoner. Fleacuri ! Cu atît mai bine.

Îşi înfipse degetele în braţul lui Korotkov, care simţea că se sufocă, îl trase repede de-a lungul coridorului şi îl îmbrînci în biroul misterios. Aci îl azvîrli pe un fotoliu de piele îmbietor, iar el luă loc la birou. Korotkov care mai simţea încă o ciudată balansare a podelei sub picioare, se făcu mic de tot, închise ochii şi începu să murmure: « două zeci a fost luni, deci marţi a fost douăzeci şi unu. Doamne, ce-i cu mine? Anul este 1921. Numărul de înregistrare 015, semnătura Varfolomei Korotkov. Deci eram eu. Marţi, miercuri, joi, vineri, sîmbătă. . . duminică, luni. Marţi şi miercuri încep cu m . . . luni şi vineri nu încep cu m. . . duminică începe cu m ca şi miercuri . . . »

Kalsoner trase o semnătură de trosni creionul, trînti o ştampilă şi întinse lui Korotkov foaia de hîrtie. În aceeaşi clipă telefonul zbîrnîi furios. Kalsoner smulse receptorul şi urlă:

— Da ! Aşa. Aşa. Vin într-o clipă.

Se năpusti spre cuier, smulse şapca, îşi acoperi cu ea chelia şi dispăru pe uşă, aruncînd drept rămas bun aceste cuvinte:

— Aşteaptă-mă la Kalsoner în birou.

Korotkov simţi că-l apucă ameţeala după ce citi ce era scris pe hîrtia ştampilată:

« Prezentatorul acestei adeverinţe este într-adevăr adjunctul meu, tovarăşul Vasili Pavlovici Kolobkov, ceea ce este într-adevăr adevărat. Kalsoner ».

— O, gemu Korotkov . . . Hîrtia căzu jos şi împreună cu ea şi şapca din cap. Doamne, ce s-a întîmplat?

În aceeaşi clipă uşa cîntă pe o voce piţigăiată şi Kalsoner reapăru, dar cu barbă.

— Kalsoner a şters-o? îl întrebă el pe Korotkov cu o voce subţirică şi gingaşă.

Totul se întunecă.

— A, a, a, ! urlă Korotkov, care simţi că nu mai poate suporta tortura. Fără să-şi dea seama ce face, se apropie rînjind de Kalsoner. Pe chipul acestuia se citi groaza. Omul păli, se îndreptă cu spatele spre uşă, se sprijini cu toată greutatea de ea, o deschise cu zgomot, se răsturnă în coridor, căzu pe vine, dar în aceeaşi clipă îşi reveni şi porni în goană, strigînd:

— Curierul ! Curierul ! Veniţi în ajutor !

— Stai ! Stai ! Te rog, tovarăşe ! strigă Korotkov, care-şi venise şi el în fire şi căuta acum să-l ajungă din urmă.

În sală se auzi un zgomot de parcă ar fi căzut cineva şi cei trei vulturi apărură ca la comandă. Ochii melancolici ai femeii de la maşina de scris, aruncară o privire spre cer.

— Vor trage ! Vor trage ! răsună strigătul ei isteric.

Kalsoner dădu buzna din vestibul pe palierul unde se afla orga. O clipă stătu la îndoială încotro s-o apuce, apoi tăind brusc la dreapta, dispăru în spatele orgăi. Korotkov se repezi pe urmele lui, lunecă şi probabil că şi-ar fi spart capul de balus-

https://biblioteca-digitala.ro

tradă, dacă nu l-ar fi salvat mînerul unei uşi, un mîner negru, uriaş, strîmb, care-şi scosese capul dintr-o coastă galbenă. Mînerul prinse pulpana lui Korotkov, şeviotul putred se rupse chiţăind subţire, şi Korotkov se aşeză lin pe podeaua rece. Uşa laterală din spatele orgăi se trînti cu zgomot şi Kalsoner dispăru.

— Doamne, începu Korotkov, dar nu apucă să mai termine.

Cutia grandioasă cu tuburi de aramă, acoperite cu praf, scoase un sunet ciudat de parcă s-ar fi spart un pahar, apoi se auzi un mormăit prăfuit, venind din adîncuri, un piţigăiat ciudat şi un dangăt de clopot. Urmă un acord major plin de sonoritate, ca un torent de îmbărbătare şi cutia galbenă cu trei etaje începu să cînte una după alta arii, care se sedimentaseră de ani de zile în pîntecele ei :

« Flăcări roşii, flăcări multe deasupra Moscovei ardeau . . .

În pătratul negru al uşii apăru pe neaşteptate, chipul palid al lui Panteleimon. Într-o clipă figura lui se metamorfoză. Ochii îi scînteiau triumfători, luă poziţie de drepţi, lovi cu mîna dreaptă peste stînga de parcă ar fi aşezat un şervet invizibil, apoi coborî în pas alergător scara, lăsîndu-se pe o parte cu braţele aşezate într-un semicerc de parcă ar fi purtat o tavă cu farfurii.

« Fumul plutea pe apa Volgăi ». . .

— Doamne, ce-am făcut? îşi zise îngrozit Korotkov.

După ce trecură primele valuri de sunete anchilozate, stătute, maşina se porni să lucreze normal şi sunetele scoase de mii de tuburi, umplură cu urlete ca de leu sălile pustii ale BACEPRINAPRCHIB-ului.

« Pe zidurile Kremlinului ». . .

Claxonul unui automobil spintecă zgomotul asurzitor de urlete, de tunete, de clopote, şi pe uşa principală apăru Kalsoner. Kalsoner, ras, ameninţător, gata de răzbunare; strălucitor în albăstreala-i înspăimîntătoare, urcă agale scara. Simţind că i se ridică părul măciucă în cap, Korotkov năvăli pe uşa laterală, coborî o scară abruptă, ieşi în goană într-o curte plină de cioburi şi moloz, şi de acolo în stradă. Alerga de parcă l-ar fi urmărit turcii, iar în spatele lui din clădirea «Trandafirului alpin» se revărsa valuri, valuri, muzica.

« Îmbrăcat în frac gri. . . »

În colţ văzu o birjă. Birjarul roti biciul şi calul porni în goană.

— Doamne Dumnezeule,începu să plîngă în hohote Korotkov. Iar el ! Ce să însemne oare?

Ca din pămînt, apăruse lîngă birjă Kalsoner cu barbă. Sări în birjă, şi izbind vizitiul cu pumnii în spinare, striga cu glasul subţirel : « Dă-i drumul, repede, repede, ticălosule ! »

Mîrţoaga se smuci, dădu din copite, apoi supunîndu-se loviturilor de foc ale biciului, o porni ca vîntul. Strada se umplu de tropăitul calului şi de uruitul roţilor. Korotkov plîngea cu lacrimi multe, şi prin ceaţa lacrimilor urmărea birja. Vîntul smulse chipiul de lac din capul birjarului şi bancnotele, multe bancnote zburară care încotro. Cîţiva băieţei alergau fluierînd după birjă. Birjarul disperat încercă să oprească mîrţoaga, dar Kalsoner începu să-l bată ca turbat cu pumnii în spate, urlînd :

— Mergi, mergi înainte ! Plătesc eu !

Birjarul strigă disperat :

— Excelenţă, ce, vreţi să mor? Dădu drumul calului în galop şi birja dispăru după colţ.

Plîngînd în hohote, Korotkov privi cerul întunecat, care se rotea înebunit deasupra capului său, se clătină şi strigă cu durere în glas :

— Ajunge. N-am să las aşa ! Am să-l lămuresc. Privi în jur şi se agăţă de un tramvai. Tramvaiul îl clătină vreo cinci minute şi-l aruncă în faţa unei clădiri verzi cu nouă

https://biblioteca-digitala.ro

etaje. Korotkov intră în vestibul, băgă capul pe o gaură pătrată, făcută într-un paravan, şi se adresă unui ceainic uriaş, de culoare albastră.

— Tovarăşe, unde este biroul de reclamaţii?

— Etajul opt, coridorul nouă, apartamentul patruzeci şi unu, camera trei sute doi, răspunse ceainicul, cu voce de femeie.

— Opt, nouă, patruzeci şi unu, trei sute . . .trei sute . . cît o fi . . . trei sute doi . . . murmura Korotkov, urcînd în goana scara impozantă. Opt, nouă, opt. . patruzeci, nu. . patruzeci şi doi. . . nu, trei sute doi. . . mugea el, nu, ah Doamne, am uitat. . . patru zeci . . .

La etajul opt, trecu prin faţa a trei uşi, iar la a patra se opri. Pe uşa a patra scria cu negru cifra« patruzeci ». Korotkov intră într-o sală uriaşă cu coloane. Prin colţuri zăceau rulouri de hîrtie, toată podeaua era semănată cu bucăţele de hîrtie, rupte şi mîzgălite. Se afla în această sală o măsuţă şi pe ea o maşină de scris la care şedea o femeie cu părul auriu. Femeia fredona uşurel un cîntec, sprijinindu-şi graţios obrazul în pumn. Uitîndu-se zăpăcit în jurul lui, Korotkov văzu în spatele coloanelor o scenă de pe care coborî cu paşi grei un bărbat solid, în haine albe. Pe chipul lui ca de marmoră se evidenţiau nişte mustăţi cărunte cu vîrfurile lăsate în jos. Cu un zîmbet neobişnuit de politicos, dar în acelaşi timp lipsit de viaţă, parcă de ghips, bărbatul solid se apropie de Korotkov, îi strînse gingaş mîna şi luînd poziţia de drepţi, se prezentă:

— Ian Sobieski.

— Nu se poate, răspunse Korotkov uluit.

Bărbatul zîmbi graţios.

— Ba se poate, e adevărat că mulţi se minunează, spuse el şi în felul său de a rosti cuvintele, se auzea limpede un accent străin. Dar vă rog, tovarăşe, să nu vă închipuiţi că am ceva comun cu acest tîlhar. O, nu ! E o simplă coincidenţă. O coincidenţă regretabilă şi nimic mai mult. Am şi înaintat o cerere să mi se acorde un nume nou de familie — Soţvoski. E mult mai frumos şi nu-i atît de primejdios. Dar dacă lucrul vă supără — şi aici bărbatul făcu o mină jignită — nu ne vîrîm în sufletul nimănui. Vom găsi totdeauna amatori. Oamenii ne caută. . .

— Doamne fereşte, cum vă puteţi imagina una ca asta, strigă Korotkov de parcă l-ar fi muşcat cineva, simţind că şi aici ca şi în alte părţi se petrec lucruri ciudate. Privi în jur ca un animal hăituit, temîndu-se să nu apară din vreun ungher aceeaşi mutră rasă, şi capul chel în formă de ou, apoi adăugă solemn : « mă bucur foarte mult, da, da, foarte mult. . »

Pe chipul marmorean al bărbatului apăru o roşeaţă trandafirie, el strînse cu dragoste mîna lui Korotkov şi conducîndu-l spre masă, spuse:

— Şi eu mă bucur foarte mult. Dar să vedeţi ce ghinion ! Nu pot să vă ofer un scaun. Sîntem ţinuţi pe linie moartă, cu toată importanţa pe care o avem. (Aici bărbatul făcu un gest în direcţia rulourilor de hîrtie). Intrigi. . . Dar n-aveţi nici o grijă, o să le arătăm noi. . . o să luăm avînt. . . Hm . . aşa dar, ce desfătare ne puteţi oferi? întrebă el cu o intonaţie duioasă pe Korotkov, alb ca varul. O, dar iertaţi-mă, iertaţi-mă de mii de ori, nici nu v-am făcut cunoştinţă. Şi cu un gest elegant în direcţia maşinii de scris, spuse : «Daţi-mi voie să vă prezint : Henrieta Potapovna Persimfans ».

Femeia întinse lui Korotkov o mînă rece şi-l privi galeş.

— Aşa dar, continuă cu un aer mieros patronul, cu ce ne puteţi desfăta? Un foileton, un reportaj? Nici n-aveţi idee cîtă nevoie avem de ele ! şi-şi ridică ochii în sus, dîndu-i peste cap.

« Maica Domnului. . . ce-o mai fi şi asta?» — îşi zise Korotkov. Gîndurile îi pluteau ca prin ceaţă; apoi trăgînd aerul în piept, ca unul care se îneacă, rosti repede:

https://biblioteca-digitala.ro

— Eu, să vedeţi. . . mi s-a întîmplat. . . un lucru îngrozitor. . el. . . eu. . . nu înţeleg. . . să nu vă închipuiţi, Doamne fereşte. . . că ar fi o halucinaţie, nu. . . Ha, hm. . . ha,ha (Korotkov se forţă să rîdă, dar nu reuşi). E viu. Vă încredinţez că. . . dar nu pot să înţeleg cum vine. . . Ba are barbă, ba peste o clipă e fără barbă. . . Nu înţeleg nimic. . Şi vocea şi-o schimbă. . . Pe lîngă asta mi s-au furat toate actele pînă la ultimul. . . Iar responsabilul blocului, ce ghinion, a murit. Kalsoner ăsta. . .

— Asta e, ştiam eu ! strigă patronul. . . Ei sînt . .

— Doamne, bine-nţeles, răsună glasul femeii, ei sînt. Kalsonerii ăştia îngrozitori.

— Închipuiţi-vă, rosti patronul cu un glas enervat, din cauza lui trebuie să stau pe jos, n-am scaun. Priviţi, poftim. Spuneţi-mi şi mie, ce se pricepe omul acesta la ziaristică? Şi-l apucă pe Korotkov de nasture. Gîndiţi-vă şi dumneavoastră, ce se pricepe el la ziaristică? A fost la noi aici două zile şi-am crezut că mor. Am avut totuşi noroc. M-am dus de cîteva ori la Fiodor Vasilievici, şi acela în sfîrşit l-a mutat. Am pus problema tare: ori eu, ori el. Şi atunci l-au transferat la nu ştiu ce drăcovenie, BACEPRINAPRCHIB. . . N-are decît să facă fum cu chibriturile alea ! Dar mobila, mobila ! A apucat ticălosul s-o transfere la biroul acela. Toată mobila. Ce ziceţi de aşa ceva? Spuneţi-mi cum să scriu fără masă? Unde o să scrieţi dumneavoastră? Căci nu mă îndoiesc c-o să scrieţi pentru noi. (Patronul îl îmbrăţişă pe Korotkov). Mobilă splendidă, stil Louis XIV. Ticălosul ăsta a transferat-o în chip iresponsabil la instituţia aceea tîmpită, care oricum, mîine poimîine, va fi desfiinţată.

— Care instituţie? întrebă cu voce surdă Korotkov.

— Ei, biroul acela de reclamaţii sau cum îi zice, răspunse înciudat patronul.

— Cum? strigă Korotkov. Biroul de reclamaţii? unde e?

— Acolo, răspunse uimit patronul şi arătă cu degetul în podea.

Korotkov aruncă o ultimă privire dementă peste încăpere şi într-o clipă zbură în coridor. După cîteva minute de chibzuială o luă la goană spre stînga, căutînd scara pe care să coboare. După vreo cinci minute de alergătură în care timp urmase traiectoria sinuoasă şi ciudată a coridorului se găsi iar în locul de unde plecase, în faţa uşii numărul 40.

— Drace ! se minună Korotkov. Stătu cîteva clipe chibzuind apoi o luă la goană spre dreapta şi după cinci minute se afla iar în acelaşi loc, în faţa uşii numărul 40. Împinse uşa, intră în sală şi constată că nu mai era nimeni. Doar maşina de scris zîmbea mută arătîndu-şi toţi dinţii albi. Korotkov se apropie de coloane şi-l zări pe patron de astă dată pe piedestal, fără să zîmbească, cu chipul jignit.

— Vă rog să mă iertaţi că am plecat fără să-mi iau rămas bun, începu Korotkov, dar tăcu deîndată. Patronul nu mai avea ureche, nici nas, iar mîna stîngă îi era ruptă. Îngrozit, leoarcă de sudoare rece, Korotkov ieşi cu spatele şi se trezi iar pe coridor. Pe neaşteptate în faţa lui se deschise o uşă ascunsă pe care apăru o babă cenuşie,numai zbîrcituri, purtînd nişte găleţi goale prinse de cobiliţă.

— Măi femeie, strigă îngrijorat Korotkov, unde e biroul?

— Nu ştiu, tăicuţule, nu ştiu, tătucule, răspunse baba. Dar nu mai alerga, drăguţule, să-l cauţi, că tot nu-l găseşti Nu te gîndeşti, sînt zece etaje.

— Of, toantă mai eşti, urlă Korotkov scrîşnind din dinţi şi se năpusti pe uşa pe care ieşise femeia.

Uşa se închise în urma lui şi Korotkov se găsi într-un spaţiu pe jumătate cufundat în întuneric. Încăperea părea să nu aibă ieşire. Zvîrcolindu-se, bătînd cu pumnii în pereţi, zgîrîindu-i, zbătîndu-se ca un miner îngropat sub pămînt, reuşi în cele din urmă să descopere o pată albă şi aceasta îl eliberă din strînsoare, lăsîndu-l să iasă pe o scară. Coborî în goană tropăind mărunţel. Auzi de jos alţi paşi care urcau. O anxietate plină de melancolie puse stăpînire pe inima lui Korotkov. El se opri din mers. Încă o clipă şi în faţa lui apăru chipul, strălucitor, pledul cenuşiu şi barba lungă. Sim-

https://biblioteca-digitala.ro

ţind că-i fuge pămîntul de sub picioare, Korotkov se prinse cu mîinile de balustradă. Privirile celor doi se încrucişară; în aceeaşi clipă amîndoi scoaseră urlete de teamă şi durere pe o voce subţire. Korotkov începu să se retragă cu spatele urcînd pe scară, iar Kalsoner începu să coboare cu o expresie de groază infinită.

— Staţi o clipă, rosti răguşit Korotkov. . . Explicaţi-mi numai.

— Ajutor, urlă Kalsoner, şi glasul subţirel deveni un bas de aramă. Făcu un pas greşit, căzu cu zgomot, şi se lovi cu ceafa de treptele scării. Lovitura îşi făcu efectul; Kalsoner se preschimbă într-o pisică neagră, cu ochi de fosfor; pisica zbură în sus, străbătu în goană cu gesturi feline palierul, se făcu ghem, sări pe pervazul ferestrei şi dispăru pe geamul spart acoperit de păienjeniş. Creierul lui Korotkov se cufundă într-un fel de negură albă; după o clipă aceasta dispăru însă şi în locul ei se instaură cea mai desăvîrşită limpezime.

— Totul e clar acum, şopti Korotkov, şi rîse încetişor.Aha, am înţeles ! Asta e ! Motanul ! E limpede, motanul !

Începu să rîdă tare, tot mai tare, mai tare, pînă cînd scara întreagă se umplu de hohotele sonore de rîs.

VIII

Cea de-a doua noapte

Odată cu lăsarea serii, tovarăşul Korotkov se aşeză pe patul său, acoperit cu pled de diftină, şi bău trei sticle de vin ca să mai uite şi să se mai liniştească. Îl durea tot capul : tîmpla dreaptă şi tîmpla stîngă, ceafa ba chiar şi pleoapele. Din adîncul stomacului se ridica un val uşor de greaţă, care se legăna undeva în interior; tovarăşul Korotkov vărsă de două ori.

— Am să fac uite aşa, şoptea abia perceptibil Korotkov, cu capul spînzurat în jos. Mîine am să caut să nu-l mai întîlnesc. Dar cum el se învîrte peste tot locul, am să mă pitulez în vreun fundac sau pe vreo ulicioară, am să aştept să treacă, şi apoi, am s-o pornesc. De va începe să mă urmărească, o iau la fugă. Pînă la urmă are să mă lase în pace. Vezi-ţi domnule, de drumul dumitale, n-am nici un chef să mă mai duc pe la BACEPRINAPRCHIB. Te las în plata domnului. N-ai decît să fii şi responsabil şi funcţionar la registratură. Nici bani pentru bilete de tramvai nu-mi trebuie. Mă descurc eu şi fără ei. Dar dumneata să faci bine să mă laşi în pace. De eşti motan sau nu, de ai barbă sau nu, eşti de capul dumitale, iar eu mi-s eu. Îmi găsesc eu alt post, unde să lucrez în linişte şi pace. De nu mă atinge nimeni, nici eu nu mă leg de oameni. Nici nu mă duc să te reclam. Mîine o să-mi fac rost de acte, şi basta !. . .

Undeva în depărtare bătu un orologiu. Bam !. . . Bam !. . . Trebuie să fie în odaia lui Pestruhin, îşi zise Korotkov şi începu să murmure : zece, unsprezece, miezul nopţii. . . treisprezece, paisprezece, cincisprezece. . . patruzeci . . .

— De patruzeci de ori a bătut ceasul ! rîse amar Korotkov, după care se apucă iar de plîns. Vinul de biserică îi provocă din nou greaţă şi vărsă greu, cu crampe.

— Ce vin tare, ce vin tare ! rosti Korotkov şi se trînti gemînd pe pernă. Trecură două ceasuri, şi lampa aprinsă lumina într-una chipul palid de pe pernă cu părul răvăşit.

https://biblioteca-digitala.ro

IX

Coşmarul maşinilor

Ziua de toamnă îl întîmpină pe tovarăşul Korotkov cu neguri ciudate. Privind cu spaimă în jur, urcă scara pînă la etajul VIII, o porni la întîmplare spre dreapta şi tresări fericit. O mînă desenată îi indica « Camerele 302—349 ». Urmînd indicaţia mîinii salvatoare, ajunse pînă la uşa pe care scria « 302 — Biroul de reclamaţii ». Îşi băgă precaut mai întîi capul ca să nu dea cumva peste cineva pe care nu ar fi dorit să-l întîlnească, apoi intră şi se trezi în faţa a şapte femei care şedeau la maşini de scris. După o oarecare şovăială se apropie de cea din margine, o brunetă cu piele mată, o salută şi vru s-o întrebe ceva, dar bruneta îl întrerupse îndată. Toate femeile îl priviră ţintă pe Korotkov.

— Să ieşim pe coridor, propuse cu o voce hotărîtă femeia mată şi-şi îndreptă cu un gest nervos pieptănătura.

« Doamne, iar nu e în regulă ceva »... trecu un gînd trist prin capul lui Korotkov. Oftă greu, dar se supuse. În urma lui celelalte şase femei începură să şuşotească aprig.

Bruneta îl scoase pe Korotkov în coridorul pustiu, cufundat pe jumătate în întuneric, şi-i spuse:

— Eşti un om îngrozitor... Din cauza dumitale n-am dormit toată noaptea. Dar m-am hotărît: să fie pe voia dumitale. Îţi cedez.

Korotkov privi chipul smead mirosind a lăcrămioare, ochii uriaşi, scoase un sunet ciudat şi amuţi. Bruneta dădu capul pe spate, rînji cu un aer de suferinţă, apucă mîna lui Korotkov, o trase spre ea şi şopti:

— De ce taci, seducătorule? Sărută-mă, sărută-mă mai repede, pînă nu vine de la Comisia de control.

Korotkov scoase din nou un sunet ciudat. Se clătină, simţi pe buze o apăsare dulce şi moale, în timp ce pupilele uriaşe se lipiră de ochii lui.

— Am să fiu a ta, auzi Korotkov o şoaptă lîngă gură.

— Nu-mi trebuie, răspunse el răguşit, mi s-au furat actele.

— Aşa, bravo! auzi deodată o voce în spatele lui. Korotkov întoarse capul şi văzu pe bătrînelul în haine de lustrin.

— Vai! exclamă bruneta; îşi acoperi faţa cu mîinile şi o zbughi pe uşă.

— He-he, rîse bătrînelul, grozav, unde mă duc de dumneata dau, domnule Kolobkov. N-am ce zice, ştii să te aranjezi. Dar orice ai face, ori că o săruţi, ori că n-o săruţi, delegaţie tot nu pupi. În delegaţie plec eu. Eu, om bătrîn, am primit delegaţia, eu am să plec. Aşa stau lucrurile, să ştii!

Spunînd aceste cuvinte îi dădu lui Korotkov cu tifla.

— Dealtfel, să ştii că am să te reclam, continuă bătrînelul în lustrin. Da, să ştii. Ai corupt trei la direcţia generală, acum se vede că ai ajuns să te ocupi şi de cele de la serviciile auxiliare. Puţin îţi pasă că le plîng acum îngeraşii, copilaşii. Că plîng şi ele, bietele fetiţe, dar e prea tîrziu. S-a dus cinstea nepătată de fecioară, s-a zis cu ea!

Bătrînelul scoase o batistă mare, cu buchete oranj pe ea, vărsă cîteva lacrimi şi-şi suflă nasul.

— Aşa, domnule Kolobkov, vrei să te bucuri acolo de cîţiva bani, o nimica toată, vrei să-i iei unui om bătrîn! Bine... Bătrînelul începu să tremure şi să plîngă în hohote. Servieta îi căzu pe sub braţ. Poftim ia-i, mănîncă-i. Sigur, ce-ţi pasă de bătrîn, n-are decît să moară de foame... om fără de partid, dar simpatizant... N-are decît. N-are decît să moară cîinele bătrîn. Dar să ţii minte, domnule Kolobkov,

https://biblioteca-digitala.ro

şi aici glasul bătrînelului deveni amenițător ca al proorocilor şi căpătă rezonanță de clopot, n-o să te procopseşti de pe urma acestor bani, fir-ar ei să fie blestemaţi ! O să ţi se pună în gît de-a curmezişul. Şi în această clipă bătrînul începu să plîngă cu hohote, vărsînd şiroaie de lacrimi.

Pe Korotkov îl cuprinse un acces de isterie. Pe neaşteptate, fără să-şi dea seama cum, începu să bată din picioare.

— Duceţi-vă dracului cu toţii ! strigă ascuţit şi glasul lui bolnav răsună sub boltă. Nu sînt Kolobkov. Lasaţi-mă-n pace ! Nu sînt Kolobkov şi nu plec nicăieri ! Nu plec !

Îşi smulse gulerul de la gît.

Bătrînelul începu să tremure de groază şi dispăru într-o clipă.

— Următorul ! răsună un strigăt dinspre uşă. Korotkov tăcu, apoi se năpusti spre uşă, o luă la stînga, trecu pe lîngă maşinile de scris, şi se trezi în faţa unui blond înalt, elegant, în haine albastre. Blondul făcu un semn din cap şi spuse:

— Mai scurt tovarăşe. Într-un cuvînt. Într-o clipă. Poltava sau Irkuţk.

— Actele s-au furat, s-au furat actele, răspunse Korotkov cu hainele în dezordine şi privind în jur ca un nebun. A apărut motanul. N-are dreptul. Nu m-am bătut niciodată în viaţa mea. De vină sînt chibriturile. Nu are dreptul să mă urmărească. Puţin îmi pasă că-i Kalsoner. Mi s-au furat ac. . .

— Astea-s fleacuri, răspunse blondul în albastru. Îţi dăm echipament, cămăşi, cearceafuri, iar dacă optezi pentru Irkuţk chiar şi un cojoc purtat. Mai scurt.

Întoarse cheia în broască cu un sunet muzical, trase sertarul, se uită în el şi rosti amabil:

— Poftiţi, Serghei Nicolaevici.

În aceeaşi clipă din sertar apăru un cap blond, bine pieptănat, nişte ochi albaştri care se roteau cu o mare repeziciune. Apoi îşi făcu loc, unduindu-se ca un şarpe, un gît cu guler scrobit,apăru o haină, mîini, pantaloni şi peste o clipă Korotkov văzu în faţa lui un funcţionar din cap pînă în picioare, care se aşeză pe postavul roşu şi rosti piţigăiat « Bună dimineaţa ». Se scutură ca un cîine abia scos din apă, îşi aranjă manşetele răsucindu-le cît mai sus, scoase din buzunar un stilou şi se apucă pe loc de scris.

Korotkov făcu un pas înapoi, întinse mîna şi rosti cu lacrimi în glas:

— Băgaţi de seamă, băgaţi de seamă, a ieşit din sertar. Ce să fie asta?

— Bineînţeles că a ieşit, răspunse omul în albastru. Ce era să zacă acolo toată ziua? E timpul. E ora să înceapă lucrul. Avem şi noi orarul nostru.

— Cum aşa? Cum aşa? întrebă Korotkov cu glasul spart.

— Doamne, se enervă omul albastru, nu mă mai pisa. Nu mă deranja de la lucru, tovarăşe.

Pe uşă apăru capul brunetei, care strigă emoţionată şi fericită:

— I-am şi trimis actele la Poltava. Plec şi eu cu el. Am o mătuşă la Poltava, la Poltava aşezată la 43 de grade latitudine şi 5 grade longitudine.

— Foarte bine, răspunse blondul, că tare m-am plictisit de toată tărăgăneala asta.

— Nu vreau ! strigă Korotkov, cu privirea rătăcită. Vrea să fie a mea, iar eu nu pot să sufăr asta. Nu vreau ! Daţi-mi actele înapoi. Restituiţi-mi numele meu de familie sacru. Restituiţi-mi-l !

— Tovarăşe, adresaţi-vă în acest sens la serviciul de căsătorii, ţipă ascuţit secretarul. Noi nu putem face nimic.

— Prostuţule ! strigă bruneta, care-şi băgase din nou capul pe uşă. Spune da, spune da ! strigă ea încetişor, ca un sufleur. Capul ei ba apărea, ba dispărea.

— Tovarăşe, exclamă Korotkov ştergîndu-şi lacrimile ce-i curgeau pe obraz. Tovarăşe, te implor, dă-mi actele. Fii bun, înţelege-mă. Fii bun, te rog din adîncul inimii. Dacă-mi satisfaci dorinţa, mă retrag la mînăstire.

https://biblioteca-digitala.ro

— Tovarăşe, te rog, fără istericale! Expune concret şi abstract în scris tot ce ai de spus, secret şi urgent: Poltava sau Irkuţk? Nu răpiţi timpul oamenilor ocupaţi! Nu umblaţi pe coridoare! Nu scuipaţi! Nu fumaţi! Aduceţi bani mărunţi, nu cereţi rest! strigă blondul scos din fire.

— Strîngerile de mînă interzise! strigă ca un cocoş secretarul.

— Trăiască îmbrăţişările! şopti pasionat bruneta şi trecu ca o adiere prin odaie, învăluindu-l pe Korotkov de la spate cu miros de lăcrămioare.

— Grăieşte a treisprezecea poruncă: nu intra la aproapele tău fără probleme de serviciu, molfăi bătrînelul în haine de lustrin şi zbură prin aer, fluturînd poalele surtucului... Eu nu intru, nu intru, doar hîrtiuţele le arunc, uite aşa, uite aşa!... Oricare o semnezi, pe banca acuzaţilor nimereşti. Scoase din mîneca largă a hainei sale negre un pachet de foi albe pe care le aruncă în aer, foile se împrăştiară, şi se lăsară pe birouri ca nişte pescăruşi pe stîncile de pe malul mării.

Încăperea se cufundă în negură, ferestrele începură să ţopăie.

— Tovarăşe blond! plîngea istovit Korotkov. Împuşcă-mă, te rog, uite aici, dar fă bine şi dă-mi un act cît de cît. Am să-ţi sărut picioarele.

În negura din încăpere, blondul începu să se umfle, să crească, semna turbat, fără să se oprească din loc, foile de hîrtie aruncate de bătrînel, zvîrlindu-le apoi secretarului, care le prindea din zbor, mormăind fericit.

— Dracul să-l ia! tună blondul. Dracul să-l ia! Dactilografelor, prindeţi-le.

Făcu un gest cu o palmă uriaşă, peretele din faţa lui Korotkov dispăru, şi treizeci de maşini aşezate pe treizeci de mesuţe sunară ca la un semn şi porniră să cînte un foxtrot. Legănîndu-se din şolduri, mişcînd felin din umeri, fluturînd din picioarele lor crem, treizeci de femei porniră să danseze în jurul meselor.

Şerpi albi de hîrtie intrară în gurile maşinilor şi se împletiră cu panglici violet. « Cel ce prezintă adeverinţa de faţă este într-adevăr un om care prezintă o adeverinţă şi nu cine ştie ce derbedeu ».

— Îmbracă! răsună prin ceaţă, ca un tunet, glasul blond.

— Vai-i-i-i! se auzi ca un scîncet subţire vocea lui Korotkov, care se dădea cu capul de colţul mesei blondului. Pentru o clipă îşi simţi capul uşurat, un chip necunoscut, cu ochii înlăcrimaţi se plecă spre Korotkov.

— Picături de valeriană! strigă cineva de sus din tavan.

Surtucul acoperi lumina ca o pasăre neagră şi bătrînelul şopti alarmat:

— Nu mai există decît o singură scăpare: secţia a cincea — Dîrkin. Acolo! Mai repede!

Se răspîndi miros de eter, apoi nişte mîini îl purtară gingaş pe Korotkov prin coridorul cufundat pe jumătate în întuneric. Surtucul îl îmbrăţişă pe Korotkov şi îl împinse încetişor, şoptind şi rîzînd: « Să vezi ce le-am făcut. Le-am băgat nişte hîrtiuţe pe masă că fiecare intră la zdup pe cel puţin cinci ani, înfrînt pe cîmpul de luptă. Haidem, haidem! »

Surtucul o porni în zbor într-o parte, se simţi o adiere de aer rece şi de umezeală, ce trecea printr-o plasă ce părea să se cufunde în prăpastie.

X

Dîrkin cel cumplit

Cabina cu oglinzi coborî şi cei doi Korotkovi căzură jos. Pe cel de-al doilea Korotkov, primul şi cel important, îl uită în cabina cu oglinzi; ieşi de unul singur în vestibulul răcoros. Un om foarte gras şi roz, purtînd un cilindru, îl întîmpină pe Korotkov cu cuvintele:

https://biblioteca-digitala.ro

— Excelent ! Acum am să te arestez.

— Nu mă poţi aresta, răspunse Korotkov, rîzînd demonic. Nu mă poţi aresta pentru că nu se ştie cine sînt. Aşa. Nu pot fi nici arestat, nici însurat. Şi nici nu plec la Poltava.

Tremurînd îngrozit, grăsanul privi pupilele lui Korotkov şi se trase înapoi.

— Încearcă, arestează-mă, ţipă strident Korotkov şi-i arătă grăsanului o limbă albă, tremurătoare, mirosind a valeriană. Cum ai să mă arestezi, dacă în loc de acte eu n-am nimic. De unde ştii? Poate că sînt Hohenzollern.

— Doamne Isuse Cristoase, rosti grăsanul, îşi făcu semnul crucii cu mîna tremurîndă şi din trandafiriu deveni galben.

— Nu l-ai văzut pe Kalsoner? întrebă brusc Korotkov, şi privi temător în jur. Răspunde-mi, grasule.

— Nu l-am văzut, excelenţă, răspunse grăsanul, care-şi schimbă culoarea din trandafirie în cenuşie.

— Ce să fac acum, ia spune?

— La Dîrkin, altfel nu se poate, se bîlbîi grasul. Cel mai bine e acolo. Numai că tare e al dracului ! Al dracului ! Nici să nu te apropii de el. I-am văzut pe doi cum au zburat de la el. Numai ce a spart şi telefonul.

— N-are nimic, răspunse Korotkov, scuipînd a dispreţ suveran. Puţin îmi pasă acum . Hai, dă-i drumul !

— Să nu vă vătămaţi piciorușul, tovarăşe responsabil, spuse grăsanul cu o notă de gingăşie, ajutîndu-l pe Korotkov să se urce în lift.

Pe palierul de sus se treziră în faţa unui băiat de vreo şaisprezece ani, care strigă furios:

— Încotro? Staţi pe loc.

— Nu ne bate, nenicule, spuse grăsanul, care se făcu dintr-odată mărunţel şi-şi acoperi capul cu mîinile. Ne ducem la Dîrkin.

— Treceţi ! strigă mititelul.

Grăsanul şopti:

— Duceţi-vă excelenţă singur; eu vă aştept aici pe un scăunel. Mă tem, tare e rău...

Korotkov nimeri într-un vestibul întunecat, iar de acolo într-o sală pustie cu un covor albastru, cam uzat, întins pe jos.

În faţa uşii pe care scria « Dîrkin », Korotkov avu o clipă de şovăială, totuşi o deschise şi se trezi într-un birou mobilat confortabil, cu o masă uriaşă de culoarea vişinei şi pendulă în perete. Dîrkin, un om mărunţel, grăsuţ, sări de la masă de parcă ar fi fost prins în arcuri, şi făcîndu-şi mustăţile vîlvoi, urlă:

— Tăcere ! . . . deşi Korotkov nu apucase să spună nici un cuvînt.

În aceeaşi clipă în birou intră un tînăr palid, cu o servietă la subsuoară. Chipul lui Dîrkin zîmbi pe dată cu mii de riduri.

— A . . . strigă el cu o voce dulce, Arthur Arturîci ! Respectele noastre !

— Ascultă, Dîrkin ! rosti tînărul cu o voce metalică. I-ai scris tu lui Puzîrev că eu am instaurat aici dictatura mea personală şi am folosit banii casieriei în scopuri personale? Tu ai scris asta? Răspunde, ticălosule, parşivule !

— Eu? mormăi Dîrkin, transformîndu-se în chip miraculos din Dîrkin cel cumplit într-un Dîrkin blînd . . . Da, eu, Artur Arturîci . . . Eu, bineînţeles . . . Dar dumneavoastră degeaba . . .

— Ticălos ce eşti, ticălos ! rosti tînărul silabisind bine fiecare cuvînt. Clătină de cîteva ori din cap, apoi făcînd vînt servietei, îi trase una lui Dîrkin peste ceafă. Ai fi zis că scosese blinî din servietă şi le trîntise pe farfurie.

Korotkov rosti maşinal « aoleu » şi încremeni.

https://biblioteca-digitala.ro

— La fel o să pățești și dumneata și orice ticălos care o să îndrăznească să-și bage nasul în treburile mele, spuse tînărul cu un aer care nu admitea replică și, amenințîndu-l la plecare pe Korotkov cu pumnul său roșu, ieși pe ușă.

Vreo două minute în birou stărui tăcerea, doar cristalele candelabrului clincăneau, legănîndu-se din cauza unui camion care trecuse pe stradă.

— Uite așa, tinere, spuse cu un rîs amar Dîrkin, devenit bun și smerit, uite așa tinere, asta e răsplata pentru sîrguința mea. Nopți de-a rîndul n-am dormit, n-am mîncat la timp, n-am băut, iar rezultatul e unul și același. Îți trage una peste ceafă. Poate că și dumneata ai venit cu același scop? Atunci, poftim . . trage-mi, trage-i lui Dîrkin, dă-i . . . Poate nu vrei să-ți obosești palma? Atunci ia candelabrul.

Ridicîndu-se de la birou, Dîrkin își întinse în chip ademenitor obrajii rotunjori. Fără să-și dea seama ce face Korotkov zîmbi strîmb, timid, apucă de picior candelabrul, și trase cu lumînările în capul lui Dîrkin.Capul scîrțîi, din nas picurară cîteva picături de sînge, Dîrkin strigă « ajutor » și dispăru pe o ușă laterală.

— Cu-cu ! strigă vesel cucul, de parcă s-ar fi trezit în pădure, deși ieșise dintr-o căsuță nürenbergheză zugrăvită pe perete.

— Ku-Kluks-Klan, strigă cucul și se transformă într-un cap chel. Uite, o să scriem aici că lovești funcționarii în exercițiul funcțiunii lor.

Korotkov se simți cuprins de furie. Apucă din nou candelabrul și trase cu el în ceas. Ceasul răspunse tunînd și împrăștiind ace de aur. De după ceas apăru Kalsoner, se transformă într-un cocoșel alb, pe care scria « Număr de înregistrare » și dispăru pe ușă. În aceeași clipă de după ușă răsună urletul lui Dîrkin: « Puneți mîna pe el, tîlharul », și din toate părțile se auzi tropăit de pași grei. Korotkov se întoarse și o luă la fugă.

XI

Cinematograful și bezna

Grăsunul sări în lift, se închise între gratii și zbură în jos. Pe scara uriașă, mîncată de pași, goneau în următoarea ordine: mai întîi cilindrul negru al grăsunului, după el cocoșelul alb pe care scria « numărul de înregistrare », apoi candelabrul care zburase la un milimetru distanță deasupra unui cap alb și țuguiat, apoi Korotkov, după acesta băiatul de șaisprezece ani cu revolverul în mînă și încă niște indivizi care tropăiau în cizme potcovite. Scara gemea, scoțînd sunete de bronz, ușile de pe paliere se închideau alarmate.

De la ultimul etaj cineva strigă prin microfon:

— Ce secție se mută? Ați uitat safeul.

Un glas de femeie îi răspunse de jos:

— Săriți ! Hoții !

Korotkov ieși primul pe ușa impozantă ce dădea pe stradă, luînd-o înaintea cilindrului și a candelabrului, înghiți o porție uriașă de aer încins și o zbughi mai departe. Cocoșelul alb dispăru de parcă l-ar fi înghițit pămîntul, lăsînd în urma sa o dîră de pucioasă, iar alături de Korotkov apăru ca din senin surtucul negru care porni alături de el, împleticindu-se și strigînd subțirel și prelung:

— Tovarăși, săriți, sînt bătuți niște sindicaliști !

Trecătorii se retrăgeau din calea lui Korotkov, se ascundeau prin ganguri, fluierături scurte se nășteau și se stingeau. Cineva urla disperat, dement, izbucneau și dispăreau strigăte alarmante, răgușite: « Puneți mîna pe el ! » Obloanele magazinelor se trăgeau cu zgomot mărunt; un șchiop ce ședea pe linia de tramvai țipă:

https://biblioteca-digitala.ro

— A început !

În urma lui Korotkov răsunau împușcături dese, vesele, de parcă cineva s-ar fi amuzat să spargă niște baloane la un pom de Crăciun, gloanțele șuierau ba într-o parte, ba deasupra lui Korotkov, care sufla ca un cuptor de forjă și alerga înnebunit spre clădirea gigantică de unsprezece etaje, a cărei fațadă dădea într-un fundac îngust. În colțul străzii o firmă de sticlă pe care scria « Restoran i dvo » se sparse țăndări; un birjar bătrîn căzu de pe capră, drept pe asfalt; apucă doar să mai spună trecătorilor, cu o expresie melancolică, aceste cuvinte:

— Grozav ați țintit ! Bine, fraților, cum așa, trageți la întîmplare?

Un om care ieși brusc dintr-o ulicioară laterală încercă să-l prindă pe Korotkov de pulpana hainei, dar rămase cu o bucată de stofă în mînă. Korotkov coti după colț, străbătu în zbor cîțiva metri și năvăli în vestibulul cu oglinzi. Un băiețel în livrea cu epoleți și nasturi aurii se dădu într-o parte din fața liftului și începu să plîngă.

— Urcă-te, nene, urcă-te, suspină el printre lacrimi Numai să nu mă bați, că-s orfan.

Korotkov se înfipse în cutia liftului și se așeză pe divanul de catifea verde, avînd în fața lui un alt Korotkov ce-i semăna leit. Suflă greu de parcă era un pește pe uscat. Plîngînd, urcă și băiatul, închise ușile, trase de odgon, și liftul porni în sus. În aceeași clipă în vestibul răsunară împușcături, ușa turnantă se învîrtea ca o nebună.

Liftul urca încet, simandicos, băiatul se mai calmase, își șterse nasul cu palma, cu mîna cealaltă trăgea într-una de odgon.

— Nene, ai furat niște bani? se interesă el curios, privindu-l mai atent pe Korotkov, care avea hainele făcute ferfeniță.

— Îl atacăm . . pe Kalsoner . . . răspunse cu răsuflarea tăiată Korotkov. Dar uite că și el a trecut la ofensivă . .

— Nene, lucrul cel mai bun e să te urci sus de tot, unde e sala de biliard, îl sfătui băiatul, stai acolo pe acoperiș și dacă ai un Mauser reușești să te menții.

— Bine, dă-i drumul, se învoi Korotkov.

Peste o clipă liftul se opri lin, băiatul deschise larg ușile și suflîndu-și nasul, spuse:

— Coboară nene, și dă-i drumul pe acoperiș.

Korotkov sări din lift, privi în jur, ascultă o clipă. De jos se auzeau zgomote: ele creșteau, urcau; dintr-o parte, de după un paravan de sticlă, răsuna tacul bilelor de lemn și se zăreau niște chipuri speriate. Băiatul se băgă înapoi în lift, se închise și dispăru în beznă. După ce examină cu o privire de vultur poziția, Korotkov șovăi o clipă, apoi cu un strigăt de luptă « înainte », năvăli în sala de biliard. În fața ochilor lui sclipiră niște suprafețe verzi cu mingi albe, strălucitoare, și chipuri albe, palide. Jos, foarte aproape, răsună cu ecou prelung o împușcătură, se auzi zgomot de geamuri sparte. Ca la un semnal jucătorii zvîrliră bețele, și dispărură unul după altul pe o ușă laterală. Orientîndu-se pe loc, Korotkov închise această ușă cu un foraiber, apoi pe cea cu geam de la intrare, prin care sala de biliard comunica cu scara, și într-o clipă se înarmă cu bilele. După cîteva secunde zări prin geam, în dreptul liftului, primul cap. Bila zbură din mîna lui Korotkov, trecu șuerînd prin geam și capul dispăru în aceeași clipită. În locul lui străluci o lumină palidă, răsări al doilea cap, apoi al treilea. Bilele zburau una după alta, geamurile se spărgeau la iuțeală. Zgomotul acoperi scara și drept răspuns țăcăni, ca o mașină de cusut Singer, o mitralieră care zgudui întreaga clădire. Tăiate în partea de sus, de parcă le-ar fi retezat un cuțit, zburară geamurile și ramele. Peste întreaga sală de biliard se lăsă un nor de praf din tencuială.

Korotkov își dădu seama că nu mai putea apăra pozițiile. Acoperindu-și capul cu mîinile, își făcu vînt și lovi zdravăn cu picioarele în cel de al treilea perete de sticlă, ce despărțea sala de terasa plată și asfaltată a clădirii. Peretele crăpă și se surpă.

https://biblioteca-digitala.ro

În mijlocul focului de mitralieră dezlănţuit, Korotkov apucă să arunce pe acoperiş cinci piramide care se rostogoliră pe asfalit ca nişte capete tăiate. Korotkov le urmă de îndată şi o făcu la momentul potrivit pentru că mitraliera ţinti ceva mai jos şi tăie toată partea inferioară a ramei.

— Predă-te, auzi el din depărtare.

În faţa lui Korotkov apăru un soare anemic, deasupra capului cerul palid, simţi o adiere uşoară de vînt şi văzu asfaltul îngheţat. Jos, în afara lui, era oraşul care dădea semnale de nelinişte şi se făcea simţit printr-un zgomot discret. Korotkov sări de cîteva ori pe asfalt, privi în jur, apucă trei mingi, se apropie de parapet, urcă pe el şi privi în jos. Inima îi era cît un purice. Vedea acoperişurile caselor teşite şi mici, piaţa pe care abia se tîrau tramvaiele, iar oamenii ca nişte gîngănii. În aceeaşi clipă Korotkov zări cîţiva omuleţi cenuşii care fugeau prin crăpătura ulicioarei spre intrare, trăgînd după ei o jucărie grea, toată acoperită cu nişte căşti aurii care scînteiau la soare.

— M-au înconjurat ! sînt pompierii ! îşi spuse speriat Korotkov. Aplecîndu-se peste parapet, ochi şi aruncă în jos trei bile una după alta. Acestea descriseră un arc şi căzură cu zgomot. Korotkov mai puse mîna pe alte trei, urcă iar pe parapet, îşi făcu vînt şi le zvîrli. Bilele străluciră de parcă ar fi fost de argint, coborîră, deveniră negre, luciră din nou şi dispărură. Korotkov avea impresia că micile gîngănii alergau cuprinse de panică prin piaţa scăldată în soare. Korotkov se aplecă să mai ia o porţie de obuze, dar nu mai apucă; călcînd cioburile, troznind, oamenii năvăliră pe uşa ce da spre sala de biliard. Veneau unul după altul, de parcă ai fi zis că cineva aruncase mazăre. Zburau chipiuri cenuşii, haine militare cenuşii, iar prin geamul de sus, fără să atingă pămîntul, apăru bătrînelul în haine de lustrin. Peretele se prăbuşi şi pe nişte rotiţe, apăru Kalsoner fioros, bărbierit, cu o puşcă veche în mînă.

— Predă-te, urlau toţi de jos, din faţă, din spate, de sus; peste toate vocile, acoperindu-le, răsună un bas insuportabil, asurzitor, de cratiţă.

— Fireşte ! strigă epuizat Korotkov. Fireşte ! Lupta e pierdută. Ta-ta-ta ! cînta el aria de stingere.

Eroismul morţii îi năvăli în piept. Agăţîndu-se şi balansînd, Korotkov urcă pe stîlpul parapetului, se clătină o clipă, se întinse cît era de lung şi strigă:

— Mai bine moartea decît dezonoarea !

Urmăritorii erau la doi paşi de el. Korotkov vedea braţele întinse, gura lui Kalsoner suflînd flăcări. Depărtările însorite îl chemau pe Korotkov, cu atîta putere, încît simţi cum i se taie răsuflarea. Cu un strigăt ascuţit, victorios, făcu o mişcare în sus de parcă ar fi vrut să se înalţe în zbor. Suflarea i se tăie. Văzu ca prin ceaţă, cu totul neclar, un obiect cenuşiu cu găuri negre, explodînd, proiectîndu-se în sus şi trecînd în zbor pe lîngă el. Apoi văzu foarte limpede că acest ceva cenuşiu căzu jos, pe cînd el însuşi se ridică în sus deasupra crăpăturii înguste a ulicioarei. Soarele sîngeriu se sparse cu zgomot asurzitor în capul lui şi altceva nu mai văzu nimic.

În româneşte de TATIANA NICOLESCU

https://biblioteca-digitala.ro

VLADIMIR LAKȘIN

MIHAIL BULGAKOV

Nu mai mi-aduc aminte cine anume a spus că există două categorii de scriitori: unii mor încă în timpul vieții, pe cînd alții trăiesc după moarte. Într-adevăr sînt cazuri în care scriitorul este încununat de glorie, cărțile i se tipăresc, criticii îl laudă cu entuziasm, dar în clipa în care vine moartea, simplul fapt al dispariției fizice face ca numele acestui autor să dispară pentru totdeauna. Și există alte destine, de slujire îndîrjită și continuă a artei, cînd întîlnirile cu cititorul se petrec nu numai în prezent, dar cuprind un auditoriu cu mult mai larg, de oameni ai generațiilor de mîine.

Mihail Bulgakov a murit în suferință acum treizeci și unu de ani, fără să-și fi văzut majoritatea operelor publicate sau jucate pe scenă. De aceea este cu atît mai remarcabilă gloria lui postumă. Greșesc cei care-și închipuie că popularitatea uriașă pe care a căpătat-o opera lui Bulgakov după 1960 este un fenomen trecător, senzațional dar efemer, Numele lui Bulgakov a intrat trainic în istoria literaturii sovietice, ca și în istoria literaturii mondiale. Și nu e vorba numai de faptul că operele sale au apărut în ultimii ani în 30 de limbi, nu e vorba numai de prestigiul și autoritatea pe arena literară mondială pe care și-a cucerit-o creația lui Bulgakov. Mai simptomatic e faptul că Bulgakov s-a dovedit a fi un scriitor apropiat cititorului de astăzi, contemporanului nostru, omului sovietic care trăiește în 1971, s-a dovedit a fi un scriitor de care cititorul de astăzi are nevoie, opera căruia o răsfoiește, în dorința de a-și răspunde la întrebările care îl frămîntă.

Lucrul se cuvine cu atît mai mult subliniat cu cît creația lui Bulgakov este legată prin toate rădăcinile sale de literatura rusă clasică, am putea spune de cultura rusă clasică. Totodată nu trebuie uitat că Bulgakov a fost contemporanul unei epoci furtunoase, dramatice, revoluționare, de care nu s-a rupt și nici nu s-a înstrăinat. Ca și alți scriitori contemporani lui, el și-a însușit revoluția, avîntul și furtunile ei, ritmurile ei, tot ceea ce o caracteriza, tot ceea ce a răsturnat și a desființat vechea viață și societate. Totul în piesele și proza lui Bulgakov trăiește sub semnul acțiunii, al transformărilor, al schimbărilor, al dorinței de realizare. Viața pe care o înfățișează nu este cîtuși de puțin statică. La tot pasul apar surprize, schimbări, lumea pe care o înfățișează Bulgakov trăiește permanent în ciocniri dramatice. Oare nu de aceea în fraza lui Bulgakov găsim o abundență atît de mare de verbe, oare nu de aceea accentul frazelor cade numai pe verbe, adică pe elementul acțiunii, elementul dinamic?

Ar fi greșit să ne imaginăm că Bulgakov a scris pentru ziua de mîine, pentru eternitate, disprețuind interesele zilei de astăzi, ale clipei de astăzi. Bulgakov a fost corespondentul ziarului « În ajun », și-a semnat permanent rubrica de foileton la ziarul « Sirena », și-a început deci activitatea literară, aplecat asupra cotidianului, urmărind să surprindă trăsăturile lui esențiale, caracteristice. E de ajuns să-i recitești schițele, reportajele, publicate în 1922—1923 care zugrăvesc tablourile vieții din Moscova la acea dată, ca să-ți dai seama cît era de prețioasă pentru Bulgakov, clipa trecătoare, fugară, a acelei epoci istorice. Bulgakov este însetat literalmente să

https://biblioteca-digitala.ro

descrie viața contemporană, zgomotoasă, pestriță, tramvaiele, magazinele, afișele; scriitorul simte o deosebită satisfacție să redea amănuntele de viață cotidiană, pitorești; privirea lui pătrunzătoare, urechea lui fină rețin amănunte, expresii, cuvinte, nuanțe ale cuvintelor, intonațiile lor, astfel încît avem tot timpul senzația că trăim într-un univers palpabil, concret, tridimensional și stereofonic.

Bulgakov este un scriitor al orașului, tema lui poetică este orașul și toată creația lui este o cîntare înălțată celor două orașe în care și-a trăit viața: Kievul însorit plin de livezi, « maica orașelor rusești », în care și-a petrecut tinerețea și bătrîna Moscovă care l-a adoptat. Literatura rusă cunoaște scriitori al căror nume și destin este legat de Petersburg: Pușkin și Gogol, Dostoievski și Blok. Am putea spune că opera lui Bulgakov este legată de viața Moscovei la hotarul dintre lumea veche și lumea nouă. Moscova Arbatului, a vechilor ulicioare ale Kremlinului, Moscova și Mînăstirea Novodevicie, iată nu numai teme și nu numai loc de acțiune pentru autorul romanului « Maestrul și Margareta »; e vorba de un ținut apropiat, în care s-a desfășurat poate cea mai dragă parte a vieții sale; aici trăiesc, se bucură și suferă eroii săi cei mai iubiți.

Sorbind din pasiunile și culorile cotidianului, ale zilei de astăzi, ale clipei de față, piesele și proza lui Bulgakov nu-și rezumă valoarea la a fi simple expresii ale unei epoci. Ca orice operă de artă adevărată, în substanța lor ele țin de etern, de ceea ce este fundamental și pentru totdeauna definitoriu pentru sufletul omenesc.

În perioada de după 1920, de furtunos interes pentru futuriști, pentru constructiviști, Bulgakov trebuia să pară multora nu numai conservator din punct de vedere politic, dar și demodat din punct de vedere literar. De fapt, socotit de noi astăzi atît de modern în unele din aspectele stilului său, Bulgakov niciodată n-a fost atras de formule decadente, arătîndu-se întotdeauna un apărător al tradiției literare clasice, al literaturii ruse clasice, în care fusese educat. Opera sa a fost o satiră a noilor moravuri, a noului cotidian atunci cînd acesta încă nu se cristalizase, nu intrase în tipare precise, cînd încă nici atitudinea față de acest cotidian nu era întru totul limpede. Bulgakov era străin deopotrivă și de tendința futuristă de a nega viața cotidiană așezată,ca și de cea filistină, care transforma existența tihnită mic burgheză, comodă și confortabilă, într-un ideal. Într-o vreme, cînd unii teoreticieni declarau că betonul și construcția rațională, reclama pentru pastă de dinți și săpun, sînt condiții necesare și suficiente pentru a crea o viață nouă, că ele pot aduce fericire deplină iar interesul pentru viața lăuntrică, dramatică și complicată a omului era declarată aproape un fenomen « decadent », Bulgakov a fost cel care și-a propus ca scop în creația sa, înfățișarea psihologiei omului ce trăiește o epocă de uriașe prefaceri revoluționare.

În cărțile sale el a dat o viață nouă unor cuvinte ce păreau învechite, perimate: « suflet », « cinste », « dreptate » « conștiință »; împreună cu Nikolka din « Garda Albă » credea naiv și sfînt că « nici un om nu trebuie să-și calce cuvîntul de onoare, pentru că în caz contrar nu se poate trăi pe pămînt »; împreună cu Iesua, afirma că «e ușor și plăcut să spui adevărul»; împreună cu sumbrul mag Woland afirma « totul pînă la urmă se va așeza în spiritul dreptății, căci lumea se întemeiază pe acest principiu. » Deși nu era marxist și uneori chiar a căutat să se situeze pe o poziție « în afara ciocnirilor », Bulgakov ca scriitor a fost un om curajos care niciodată nu s-a lăsat indus în eroare de iluzii, chiar dacă acestea erau scumpe inimii sale, și nici nu a apărat trecutul pe care-l vedea condamnat. A înmormîntat fără milă « Garda Albă », i-a dat lui Hludov un destin crud, făcîndu-l să se tortureze în chinurile remușcărilor și a înfățișat fără pic de idealism soarta Maestrului.

Pentru Bulgakov actul de creație este joc al forțelor, al ideilor, — îndrăznețe și paradoxale, — un adevărat banchet al fanteziei, al imaginației, al culorilor. Talentul

https://biblioteca-digitala.ro

lui foloseşte din plin improvizaţia, urmăreşte cu pasiune cărările ciudate ale fanteziei, merge pe urmele eroilor, admirîndu-le libera desfăşurare, gata oricînd să se avînte cu ei în spaţii infinite. Arta lui Bulgakov este străină de orice geometrizare. În acelaşi timp însă, artistul ştie să-şi organizeze liberele asociaţii şi impresii; din haosul de impresii, din noianul de imagini, din fantezie crează opere armonioase şi bine închegate. O lume fantomatică şi lipsită de trup devine pe neaşteptate reală, palpabilă, pentru ca, în acelaşi timp, cotidianul cel mai naturalist să dezvăluie potenţe convenţionale, surprize, să devină fantastic. Întocmai ca şi marele său dascăl Gogol, Bulgakov îmbină fantasticul cu satira. Cititorul este gata să creadă că motanul a sărit în tramvai şi şi-a frecat cele zece kopeici de mustaţă. În schimb nu este oare o lume fantomatică aceea din epilogul romanului «Maestrul şi Margareta», cînd Bulgakov povesteşte parcă în treacăt, în limbajul sec al unei notiţe de ziar, că la Armavir un cetăţean oarecare a adus la miliţie un motan legat fedeleş cu cravată verde?

Datorită sincerităţii talentului său, opera lui Bulgakov îţi lasă un sentiment de optimism, de încredere în viaţă, şi nu numai pentru că autorul stăpîneşte tainele umorului, nu numai pentru că îi place să înfăţişeze viaţa în aspectele ei sărbătoreşti, vesele, nu numai pentru că pe undeva viaţa are pentru Bulgakov farmecul unui spectacol de teatru. Bulgakov este ferm convins că suferinţele, durerile, amărăciunile fac parte integrantă din ceea ce numim noi preţul vieţii, substanţa ei, profunzimea ei. O viaţă uşoară este o viaţă, fără sens. Povara încercărilor şi a luptei leagă pe om şi mai puternic de viaţă, îl fac să iubească şi mai mult bucuriile ei. Aşa cum a spus cîndva Alexandr Blok, « bucuria şi suferinţele una sînt ». Bulgakov a fost un om care a crezut totdeauna şi a sperat totdeauna. Nu întîmplător în piesa sa « Don Quijote » a repetat cuvintele lui Cervantes care a spus că dacă destinul închide în faţa omului o poartă, inevitabil deschide alta. Şi crucea propriului său destin literar Bulgakov a purtat-o fără un aer de mucenic, fără o mască tragică. Totdeauna creaţia a fost bucurie pentru Bulgakov, de aceea, poate, şi lectura operei sale ne dă şi nouă atîta bucurie.

Cu Bulgakov se continuă acea tradiţie de mare artă a literaturii clasice ruse, pe care am putea-o defini folosind cuvintele lui Dostoievski ca fiind « expresia supremă a unui suflet stăpînit de angoase ».

Bulgakov l-a adorat totdeauna pe Gogol. Într-una din scrisorile sale, referindu-se la Gogol, scria: « Dascăle, ocroteşte-mă cu mantaua ta de piatră ».

Bulgakov a murit în martie 1940 şi a fost înmormîntat la cimitirul Mînăstirii Novodevicie alături de celebrii artişti şi regizori de la MHAT. Pînă după 1950, mormîntul n-a avut monument. Văduva scriitorului, gîndindu-se să aşeze o stelă funerară, a fost în cîteva rînduri în atelierul unui meşter cioplitor din vecinătatea cimitirului. Într-o zi a văzut printre bucăţi de marmoră şi resturi de monumente vechi, o piatră neagră, spongioasă. La întrebarea ce reprezintă aceasta, i s-a răspuns că « este Golgota ». « Cum aşa? » I s-a explicat că la mormîntul lui Gogol de la Mînăstirea Daniil fusese aşezată pe vremuri această piatră simbolică, amintind într-o anumită măsură forma acelui deal pe care a fost răstignit Christos sau ca să folosim numele citat de Bulgakov, Iesua Ha-Notsri. După 1930 mormîntul lui Gogol a fost transferat la cimitirul Novodevicie, unde i s-a ridicat un monument nou, iar piatra a rămas să zacă în părăsire. Era un granit de pe malul Mării Negre, pe care Aksakov îl găsise undeva în Crimeea şi-l transportase cu greu la Moscova ca să-l aşeze pe mormîntul lui Gogol. Cu tot atîta trudă a fost ridicată această piatră ce cîntărea multe tone, şi transportată la mormîntul lui Bulgakov pentru a fi aşezată acolo. « Maestre, ocroteşte-ne cu mantaua ta de piatră ».

În româneşte de TATIANA NICOLESCU

https://biblioteca-digitala.ro

MAX ERNST

între muzeu și anti-artă

un interviu
de
GEORGES CHARBONNIER

•

un comentariu
de
DAN HĂULICĂ

https://biblioteca-digitala.ro

DAN HĂULICĂ

« Fruct al unei lungi experienţe », se cheamă, ironic, o compunere juvenilă a lui Max Ernst, care proclamă, parcă, valoarea materialelor precare, fără prestigiu consacrat şi fără «istorie»: nişte scîndurèle vopsite, cu nu ştiu ce aer de bricolaj casnic, printre sîrme de sonerie electrică — ai spune, rîşniţe ori ciocane de uz improbabil —, alcătuind o faceţioasă panoplie.

Dar «fruct al unei lungi experienţe» este, *în alt sens, tot ce a ieşit din mîinile pictorului:în sensul, dacă vreţi, filogenetic, — al unei vaste memorii figurative, pe care creaţia, la Max Ernst, o presupune şi o mobilizează. Oricît de vizionară s-ar dori, ea este operă de inteligenţă şi de cultură — o cultură astuţios avizată, care s-a exersat în varii, uimitoare contacte: de la Dürer la manieriştii italieni ai veacului al XVI-lea, de la nazareenii germani şi de la romantici, pînă la* pop-art, *trecînd prin zonele exotice, aplecîndu-se, bunăoară, spre pitorescul etnografic al Indienilor Hopi; şi îndreptîndu-se, mereu curioasă, mereu vie, înspre mileniile depărtate care se adîncesc, ca într-o fîntînă fără fund, în arta primitivă. . .*

O mare ştiinţă, în a primi, *cu o spontană acuitate, surîzător neabătută, aporturile cele mai diverse; în a încorpora suplu, maliţios sau enigmatic, o vastă civilizaţie figurativă. Expoziţia care i-a fost consacrată la Paris, anul acesta, sărbătorindu-l retrospectiv la împlinirea a opt decenii, ilustra, încă o dată, paradoxul acestei sinteze* muzeale, *insinuată într-o creaţie care debutase tocmai, polemic, sub semnul dadaist al* anti-artei. *Paradox fertil, de bună seamă, fără de el n-am putea înţelege eficacitatea lui Ernst, — şi graţia lui strictă, în cele mai năzdrăvane intenţii. Nu întîmplător, un critic îi definea trecerea printre curente şi coduri, şi experienţele lui, niciodată pedante, în termenii pe care Lautréamont îi folosise pentru a descrie odihna unei păsări călătoare, care se încrede valurilor şi se abandonează lor, pînă ce-şi adună puterile pentru a porni din nou, în aerianul, imensul ei pelerinaj: «L'oiseau de passage repose sur les vagues avec confiance, et se laisse abandonner à leurs mouvements, pleins d'une grâce fière, jusqu'à ce que les os de ses ailes aient recouvré leur vigueur accoutumée pour continuer le pèlerinage aérien.»*

Pentru că visa, de mic copil, să aibă în faţă, amplă, chemarea drumurilor, a liniilor fugind neoprite, Max Ernst declara atunci, la 5 ani, că se va face cantonier. Cînd şi-a ales într-adevăr meseria, cînd a ieşit în aria manifestărilor publice, îndată după armistiţiul din 1918, el şi-a dăruit colaborarea unui ziar, care se numea, în chip semnificativ, Der Ventilator. *Scos de comunistul J.T. Baargeld, cu care Ernst va picta împreună, chiar pe aceeaşi pînză, — ziarul, susţinut de pictor cu desene şi cu texte, ataca naţionalismul german şi propaga îndemnuri cu o adresă indubitabil revoluţionară. Însemna, în*

◀ MAX ERNST, desene din « Maximiliana »

https://biblioteca-digitala.ro

politică, mai mult decît «Nu»-ul anarhic al turbulenței dadaiste; și era, mai ales, un efort de a aduce aer, și proaspătă mișcare, în atmosfera stagnantă a Germaniei.

Max Ernst privea acele realități cu marii lui ochi albaștri, de o limpezime magic implacabilă, mai gravi, în candoarea lor feroce, decît orice eșafodaj de teorii iconoclaste. Care-i este petrecerea favorită? îl întrebaseră odată. «A vedea», răspunsese. Și «a vedea», petrecerea astfel designată, devenise pentru el ca un angajament fatidic de o îndărătnică fixitate, ca o chemare de voyant. *Vastitatea fantasmagorică la care ajunsese viziunea sa, în preajma lui 1940,* «ochiul tăcerii» *veghiindu-ne dintr-o pictură, premonitoriu și înghețat, ne aruncau în plinul coșmarului care se pregătea, în inexorabilul cataclismului pe care-l rezerva războiul.* «Europa după ploaie», *titlul tabloului din* 1940, *l-ai citi «după potop»: adică «după cataclism». În stranii ruine, într-un univers al decrepitudinii cosmice — pentru că merge de la geologic la vegetal și uman — se ivesc forme de spînzurați pe care o tăcere a morții ni-i înfățișează pietrificați și totodată friabili. Iar fantasticul din* «Noaptea renană» *(1944) ne vorbește nu numai cu vocea misterioasă a amintirilor din copilărie, dar și cu un patetism dominat, care-i ecoul evenimentelor contemporane.*

«Mutații ale expresionismului», — la acest capitol îl aflăm rînduit pe Max Ernst, într-o briliantă încercare de sinteză asupra secolului XX. *Dar mutațiile la care se atașează el sînt, de fapt, mutațiile unui fond și mai tenace, de romantism, latent în cultura germană. În* Quasi-feu le romantisme, *un tablou tardiv, din* 1960, *unde sori difuzi se tîrăsc în densități nisipii, înecați într-un nămol de subacvatice albastruri, — titlul se joacă, amuzat, cu jumătățile de măsură; dar* quasi, *din acest «aproape răposat, romantismul», are, practic, mai multă greutate decît restul. Nu numai pentru că inspirația romantică i-a putut furniza atîtea îndemnuri vizionare, de la Caspar David Friedrich la Delacroix: a se vedea, bunăoară, împinsă către spectral, vehementă, zbaterea de cai tropotitori din* La mariée du vent ! *Dar pentru că suprarealismul însuși, ca moment estetic, în ce are el legitim — a demonstrat-o Marcel Raymond —* este o fază, *în clocotul peren al unei continuități romantice.*

Poet al straniului, căruia unii—și nu companioni complezenți—i-au atribuit «dimensiuni dantești», Max Ernst s-a rezemat adesea pe texte faimoase, de la Hölderlin la Jarry și Artaud; ca să nu mai vorbim despre statornica și ingenioasa lui colaborare cu Eluard. De la farmecul neliniștitor și suav al variațiilor compuse în cheie Lewis Carroll, la sinistritatea geologică a unor decalcomanii, ornamentale și teribile, — extensia mijloacelor sale este surprinzătoare. Despre unele din ele îl auzim explicîndu-se într-un interviu, dintr-o carte notorie, o carte de mărturii care constituie un document indispensabil pentru arta contemporană: le Monologue du Peintre, *de Georges Charbonnier. Autorul acestui volum, care e un devotat prieten al țării noastre, a cules fundamentale mărturii ale unor personalități culturale: nu numai artiști, de la Braque la Giacometti, dar și literați, muzicieni ori savanți, de la Borges la Varèse ori Levy-Strauss.*

În fragmentele pe care le oferim aici, — e o *discuție avută curînd după* 1950, *după întoarcerea artistului, în Europa — Max Ernst pare să confirme un vechi atașament față de suprarealism. Dar cum observă comentatori recenți, suprarealismul s-a dovedit prea sigur de sine și prea sistematic, — în raport cu o personalitate unduitor imprevizibilă, ca Max Ernst. Cum scrie un critic, omagiindu-l, «el este liber chiar cînd se hotărăște să facă pe suprarealistul». Și dacă textul său cunoscut, din* 1936, «Dincolo de pictură »,

https://biblioteca-digitala.ro

rezuma o voință de totalitate, artistică și umană,— încă o legătură, cu ambițiile generoase ale romantismului ! —, astăzi, la fel, putem spune, cu privire la Ernst, aceste vorbe simetric exacte: «Dincolo de suprarealism !»

Adevărată culminație a fantasticului suprarealist,— « istoria lui Max Ernst, scrie un exeget, John Russell, este, pentru decenii, istoria fantaziei europene » — peisajele pe care i le-a prilejuit șederea sa în Arizona, ca și sculpturile înfăptuite acolo, înseamnă totodată o depășire a suprarealismului ca orientare programatică: artistul descoperă filoane de poezie mai riguros elementară și desprinde, din lecția imemorială a triburilor americane, sensul unei comunicări mai grave cu forțele naturii. Nu atmosfera New-York-ului, în care venise ca exilat, scăpînd urgiei naziste, ci aceste realități ale spațiului american și ale sufletului primitiv l-au marcat, în timpul petrecut peste Ocean. Tot mai mult, întruparea lui favorită, emblema lui secretă, vreau să spun Loplop, «starețul păsărilor», «pasărea supremă», devine acolo o fabuloasă pasăre Quetzal, ivită din adîncuri de mit, din rădăcini care elimină ricanarea subiectivismului. Imaginea din «Monumentul pentru păsări», *pornită în 1972 dintr-o obsesie personală, iscată din cutele memoriei subiective, accede acum, sublimîndu-se, la un regim de liberă plutire, fără de crispare. De la această distanță, privirile pe care artistul le întoarce îndărăt, — ca în interviul lui Georges Charbonnier — au un firesc și o franchețe cuceritoare. «Se pot scrie cărți despre el, îi poți fixa epoci, — spunea un comentator italian — îl poți raporta la mișcări artistice distincte; pe care, însă, el le-a străbătut cîntînd, ca un rîu printre pietre.»*

La paginile 157, 188 și 189, desene de MAX ERNST pentru cartea ce-l prezintă, «Max Ernst, Leben und Werk» (Verlag M. Du Mont Schauberg, Köln)

https://biblioteca-digitala.ro

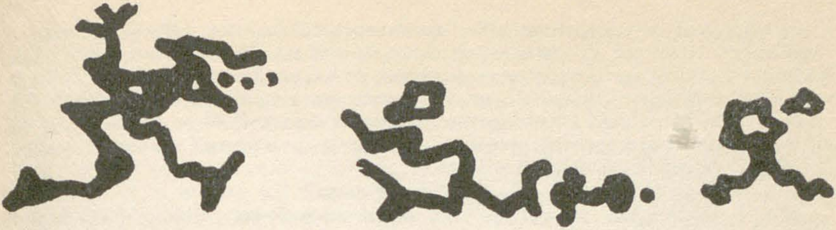

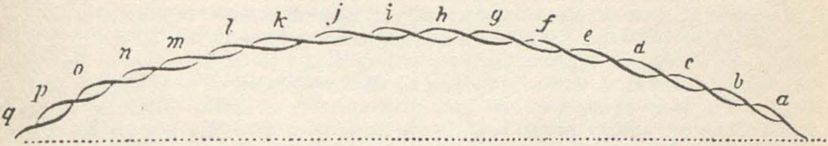

interviu cu MAX ERNST

GEORGES CHARBONNIER

« Homme de constitution ordinaire, j'ai tout fait pour rendre mon âme monstrueuse. Nageur aveugle, je me suis fait voyant, j'ai vu.

Et je me suis surpris amoureux de ce que je voyais voulant m'identifier avec lui. »

MAX ERNST

— Fără îndoială, acest text, această declarație, această profesiune de credință răspunde în modul cel mai izbitor și cel mai profund, — întrucît folosește limbajul poetic — tuturor întrebărilor pe care vreau să le pun astăzi, lui Max Ernst.

Căutare și cucerire a clar-viziunii, descoperire a unei lumi interioare explorate, acceptate și apoi iubite, întreagă afirmația dumneavostră definește lumea suprarealismului.

În această lume vom înainta împreună, pas cu pas. Pentru a pătrunde în ea, ar trebui să plecăm de la un punct fix și anume, de la ceea ce nu este suprarealism,.. În timpul îndelungatei dumneavoastră șederi în Statele Unite nu ați fost oare surprins de înflorirea nemaipomenită a unei picturi care e legată de tendințele cele mai divergente și care, în plus, din punct de vedere cantitativ, dacă nu și calitativ, se alătură tendințelor celor mai puțin apropiate de suprarealism? Ce părere aveți despre pictura americană?

MAX ERNST. — Să facem abstracție de arta americană originală, cea care a fost creată (înaintea sosirii omului alb) de unele triburi indiene și care e menținută datorită lor la un nivel remarcabil. Să trecem deci la actualitatea newyorkeză. Se știe că acest oraș se vrea centrul vieții intelectuale de dincolo de ocean, pretinzînd că joacă un rol preponderent în efortul de emancipare, în strădania de dezeuropenizare.

https://biblioteca-digitala.ro

În domeniul picturii, acest efort se întreprinde curajos, adesea cu talent, cîteodată cu luciditate, de către artiști tineri, izolați sau grupați; efortul este mult facilitat de critici, gazetari de toate nuanțele, de toate culorile, de profesorii de la școlile de artă sau de la pensioane, de directorul a numeroase muzee de artă modernă, de colecționari binevoitori, cît și de unii negustori de pe strada 57. După cît se vede, lupta aceasta întîlnește puține obstacole și nu destulă rezistență, poate, pentru a-i da suficientă vigoare și forță de șoc.

G.C. — Care este în S.U.A locul artei abstracte?

M.E. — În America, abstracționismul ocupă un loc remarcabil ca întindere. E acceptat fără rezistență de marea majoritate a intelectualității. Arta abstractă e urmată și de publicul larg, mai degrabă cu un fel de curiozitate și fără revoltă...

Trebuie să recunoaștem că pictorii cei mai lucizi ai acestei tendințe își dau foarte bine seama de pericolul de secătuire ce-i paște din pricina acestei izbînzi prea lesne obținute. Cît despre suprarealism, trebuie spus că i se fac zile negre, deși toată lumea e de acord că el rămîne principala sursă de inspirație chiar și pentru abstracționiști. Numeric el este rezervat unui grup restrîns de spirite subtile și exigente. Majoritatea criticilor manifestă un fel de stinghereală în fața acestui fenomen și nu o dată își exprimă dezaprobarea prin glume stupide sau atacînd pe furiș. Dimpotrivă, muzeele de artă modernă, numeroase dincolo de ocean și care, în general, sînt conduse de savanți avizați, iau curajos poziție împotriva acestui curent de opinie publică; și în această acțiune a lor sînt urmați de un număr mereu crescînd de colecționari convinși.

G.C. — În Franța ca și în Statele Unite, arta abstractă a dobîndit un loc considerabil. O dată întors în Franța ați constatat această înflorire a artei abstracte. Ce credeți despre toate astea.

M.E. — Arta abstractă este fructul uscat al unui raționament just. Ca și propozițiunea: doi și cu doi fac patru, justă și ea, dar neîndestulătoare cînd e vorba să rezolvi probleme puse în formă necarteziană. Se înrudește cu jocul de cuvinte încrucișate ce se mulțumește să pună probleme arbitrare pe care se amuză apoi să le rezolve. Acest fruct uscat nu poate potoli foamea noastră de absolut. Sînt deci mirat să constat, la întoarcerea mea în Paris, că numărul adepților tendinței abstracte s-a mărit într-un mod îngrijorător. Calitatea pînzelor a scăzut. În fine, pictura abstractă e prezentată de elita intelectualilor ca o nouă mișcare spirituală. Se știe, totuși, că ușile ce duc spre arta abstractă au fost deschise cu eleganță, în urmă cu 40 de ani, de spirite cutezătoare, pentru vremea lor, precum Kandinski, Delaunay, Arp și atîția alții. De ce, forțînd aceste uși deschise, urmașii iau atitudini eroice? Mă întreb și eu. E curios: arta abstractă a repurtat primele sale triumfuri în sînul burgheziei a două țări mici ca întindere dar bogate, bine hrănite, ordonate: Olanda și Elveția.

Mai tîrziu ea a înflorit într-o țară de o vastă întindere, dar care se aseamănă de altfel cu aceste două țări prin bogăție, nivel de trai și ordine aproape maniacă: Statele Unite. Cum se explică această evoluție altminteri decît prin faptul că opera abstractă nu angajează autorul pe nici un plan: nici intelectual, nici moral, nici religios, nici pe planul acțiunii, al speculației, etc. Astfel, se pot vedea operele unui Mondrian care a trăit și a murit ateu în casele unor catolici practicanți din New-York, sau pe la bancherii din Elveția și Olanda. Nimic mai liniștitor, în fond, decît operele abstracte.

G.C. — Dezvoltarea artei abstracte nu e un fenomen unic, vreau să spun că și alte școli de pictură s-au dezvoltat, sau se dezvoltă și se vor mai dezvolta încă. Există deci, alături de suprarealism, al cărui cel mai calificat reprezentant sînteți, alte posibilități.

https://biblioteca-digitala.ro

De v-ar întreba cineva dacă pictura suprarealistă este o cale unică, ce i-ați putea răspunde?... Max Ernst, ce este pictura suprarealistă?

M.E. — Ca orice realitate vie, pictura suprarealistă nu *este*. Ea *devine* și în devenirea ei ia aspectele cele mai diverse. De aceea, e foarte greu adeseori să recunoaştem baza comună a acestor aspecte diferite.

Mondrian, pe care abstracţioniştii îl reclamă ca pe unul de-ai lor, a declarat către sfîrşitul vieţii sale că în adîncul sufletului său se simte mai aproape de suprarealişti decît de oricare alţi pictori ai timpului nostru. Totuși, între pictura lui şi cea a unui Tanguy e greu să stabileşti punctele de înrudire. Acelaşi lucru e valabil pentru Matta şi Magritte, Miro şi Chirico. Această varietate de expresie este rezultatul metodelor folosite de pictorii suprarealişti, metode care nu trasează nici un fel de limită experienței lor, şi care se înverşunează să dezintegreze într-una fenomenele vieții şi ale naturii, pentru a le reintegra apoi, pe un alt plan, pe acela al suprarealului.

Pentru a defini misiunea lor am folosit altădată termenii următori: după cum rolul poetului, încă de la celebra scrisoare a profetului, este acela de a scrie sub impulsul a ceea ce gîndeşte, a ceea ce se leagă în el, rolul pictorului este de a delimita și a proiecta ceea ce se vede în el. Drept unul dintre mijloacele de a ajunge la această profeţie, am fost gata să propun împerecherea a două realităţi în aparență de neîmperecheat, pe un plan care în aparenţă nu le convine, pledînd, adică, pentru o metodă cunoscută sub numele de colaj ...

G.C. — Aţi folosit termenul de «colaj ». Ce este un colaj? Care este mecanismul său? Tehnica sa?

M.E. — E explorarea şi exploatarea prin mijloace apropriate şi raţionale a sentimentului absurdului ce pune stăpînire pe noi atunci cînd scrutăm cu ochii noștri lumea înconjurătoare, operațiune urmată de un efort de a depăşi dezorientarea pe care o resimţim. E cucerirea iraţionalului cu mijloacele raţionalului. După cum se vede «lipiciul» propriu-zis joacă, în toate astea un rol infim.

Luați la întîmplare obiecte ce se găsesc în cîmpul nostru vizual — un peşte roşu de exemplu şi o stea căzătoare — reuniţi-le pe un plan care în aparență nu le este propice: în vîrful coloanei Vendôme, de pildă. Şi veţi vedea că steaua se va înroşi iar peştele va începe să cînte.

Luaţi o rîşniţă de cafea, umpleţi-o cu perle fine, măcinaţi, amestecaţi praful astfel obţinut cu unt proaspăt, înfuriaţi-vă, întindeţi pasta obţinută pe talpa pantofilor dumneavostră şi oferiţi această tartină femeii pe care o iubiţi. Operația trebuie făcută cu îndîrjire şi de preferinţă în cala unui vapor pe roţi care face, cu toată viteza, naveta între gara de Est şi gara Montparnasse. În felul acesta veţi executa un colaj clasic.

G.C. — Ce este frotajul?

M.E. — Puneţi o foaie de hîrtie pe o placă de lemn şi frecaţi cu o mină de plumb. Priviţi cu atenţie desenul astfel obţinut. Lăsaţi frîu liber imaginației dumneavoastră. Veţi vdea apărînd mai întîi ochi, apoi capete, dansatoare de music-hall, făpturi mitologice; stînci, inundaţii şi tot soiul de imagini contradictorii.

Lăsaţi mîna — cea care ţine creionul — să urmeze, ascultătoare, toate liniile pe care talentul dumneavoastră de vizionar le va dicta imaginației dumneavoastră şi veţi fi surprins văzînd cum apar pe hîrtie desene halucinante şi revelatoare.

E, deci, vorba despre punerea în practică a celebrei lecţii a lui Leonardo da Vinci care-şi sfătuia discipolii să contemple răbdători petele de pe ziduri, cenuşa din cămin, norii, pîraiele. Da Vinci le făgăduia nemaipomenite revelaţii, de pe urma cărora geniul lor putea să tragă foloase pentru a compune bătălii de animale şi de oameni, peisaje sau monştri, diavoli și alte lucruri fantastice.

Știm, dintr-o povestire a lui Vasari, că un alt pictor al Renașterii, Piero di

https://biblioteca-digitala.ro

Cosimo, cădea adesea cufundat în contemplarea unui zid pe care persoane bolnave prinseseră obiceiul de a scuipa. Din aceste pete el imagina bătălii ecvestre, orașe dintre cele mai fantastice și magnifice peisaje văzute vreodată.

La fel proceda cu norii de pe cer. Tratați cu procedeul indicat tot ce vă cade sub mînă: frunzele arborilor și nervurile lor, un fir derulat de pe un mosor, cutele unei hîrtii mototolite și orice alt lucru. Veți fi surprins de intensificarea subită a facultăților dumneavoastră de vizionar și de succesiunea halucinantă a imaginilor ce se vor suprapune cu încăpățînare și foarte rapid.

Rolul autorului unor desene astfel obținute se reduce pur și simplu la a asculta sugestiile a ceea ce se plămădește în el, a ceea ce vede în el. Procedeul frotajului se relevă, în consecință, a fi echivalentul a ceea ce se cunoaște sub termenul de « scriere automată ». Cu alte cuvinte, autorul asistă în calitate de spectator la nașterea operei sale.

G.C. — Mi se pare deosebit de important să insistăm asupra demersului suprarealist, asupra naturii sale. Suprarealismul caută punctul în care dispar toate contradicțiile, punctul în care *da* este egal cu *nu* și *albul* cu *negrul*, punctul în care *viața și moartea* nu se mai deosebesc, unde realul și imaginația se confundă, într-un cuvînt, suprarealismul caută trecerea multiplilor la unu.

Breton nu șovăia să vorbească despre distrugerea principiului identității. Nu am putea trage concluzia că demersul suprarealist este un demers mistic, ba mai mult, că este *însuși* demersul mistic?

M.E. — E greu să răspunzi pe scurt la o întrebare de o asemenea anvergură. Dumneavoastră faceți aluzie, de fapt, la celebra frază a lui André Breton: *Totul ne îndeamnă să credem că există un anume punct al spiritului în care viața și moartea, realul și închipuirea, trecutul și viitorul, comunicabilul și incomunicabilul, sus-ul și jos-ul, încetează de a mai fi percepute drept contrarii.*

Or, ar fi în zadar să atribuim activității suprarealiste un alt mobil decît speranța de a determina acest punct.

Această frază izvorăște, în aparență, din tradiția ermetică și relevă anume asemănări în experiențele spirituale ale misticilor de mare anvergură. Tentația de a aluneca într-un misticism de inspirație divină este permanentă și pentru a nu-i ceda se impune un control continuu. Dar vai, am văzut pe unii cedîndu-i fie doar și pentru plăcerea de a blasfema.

Apropierea de cunoștințele intuitive cere o inimă de foc și un creier de gheață. Cere o privire clară, îndreptată neîncetat asupra fenomenelor lumii înconjurătoare. Cere metode riguroase, raționale, iraționale și supraraționale. Cere gustul riscului și al jocului.

G.C. — Fie că suprarealiștii acceptă sau resping această afirmație, nu e mai puțin adevărat că pentru spectator opera suprarealistă e o operă de artă în care se contopesc (și asta mai ales în pînzele dumneavoastră), pictura cu poezia. Dacă titlurile tablourilor din expoziția dumneavoastră actuală nu demonstrează întotdeauna că omul care le-a pictat este un suprarealist, mă gîndesc la: *Gardenia*, *Cap de fată*, *Paradisul*, *Primăvara la Paris*, *Călugărița portugheză* — și poate ar trebui să admitem că preocupările picturale primează în aceste opere — e izbitor faptul că titlurile picturilor dumneavoastră sau ale colajelor dumneavoastră sînt aproape întotdeauna titluri poetice care fac uneori un loc larg umorului negru.

În românește de SILVIA KERIM

Corectura: LIDA IGIROȘIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică»

PREZENTAREA TEHNICĂ
I. BROD

Secolul 20

REDACŢIA: CALEA VICTORIEI 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAŢIA: ŞOSEAUA KISELEFF 10 — TEL: 18.33.99
BUCUREŞTI

Lei 10

43 804